

แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร
ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
THE WAYS TO PROMOTE THE KALAYANAMITTA PRINCIPLES TO
STUDENTS IN BACHELOR OF EDUCATION PROGRAM AT
SURINDRA RAJABHAT UNIVERSITY

นายธงไชย สุขแสง

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎฐินิพนธ์ิต
สาขาวิชาพระพุทธรศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร
ครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

นายธงไชย สุขแสง

คุณูปการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Ways to Promote the Kalayanamitta Principles to Students in
Bachelor of Education Program at Surindra Rajabhat University

Mr. Thongchai Suksawaeng

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
Examination Related to the Subject of
Degree of Doctor of Philosophy
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุขกัณินพนธ์เรื่อง
“แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุรินทร์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมปурณ์ วุฑฒิกโร, รศ. ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุขกัณินพนธ์

(ศ. ดร.ประยงค์ แสนบูรณ)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร.หอมวล บัวระภา)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ประพันธ์ ศุภสร)

กรรมการ

(พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระโสภณพัฒน์บัณฑิต, รศ. ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุขกัณินพนธ์

พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ. ดร.
พระโสภณพัฒน์บัณฑิต, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายธงไชย สุขแสง)

- ชื่อคุณิพนธ์** : แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร
ครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- ผู้วิจัย** : นายธงไชย สุขแสวง
- ปริญญา** : พุทธศาสตรคุณิพนธ์(พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ผศ.ดร., ป.ธ.๖, พธ.บ.(ภาษาไทย),
M.A. (Linguistics), M.A. (Pali & Buddhist Studies),
Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
  - : พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร., พธ.บ. (ศาสนา),
ศศ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Buddhist Studies).
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาสภาพนักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ประจำหลักสูตร พระสงฆ์ และนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต จำนวน ๕๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า

สภาพนักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์นักศึกษหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ได้ศึกษาความรู้ตามหลักสูตรได้รับการอบรมสั่งสอนด้วยวิธีที่หลากหลายมีทักษะทางปัญญาที่สามารถคิดวิเคราะห์ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ มีทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่สอดคล้องกันกับการศึกษายุคปัจจุบัน

หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาพบว่าเป็นการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการความเป็นคนน่ารัก เป็นที่เคารพของคนทั่วไป มีความรู้ประสบการณ์ มีภูมิปัญญาอย่างแท้จริง รู้จักพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย มีความอดทนต่อการว่ากล่าวจากผู้อื่น มีความสามารถแถลงเรื่องราวได้อย่างล้าลึก และไม่ชักนำไปในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ในขณะเดียวกันกัลยาณมิตรต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ถึงพร้อม ๘ ประการ คือ ความศรัทธา การฟัง การสำรวมกาย วาจา ใจ การเสียสละ มีความเพียร มีสติ มีสมาธิและมีปัญญาให้ถึงพร้อมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนานักศึกษาให้ เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์การจัดกิจกรรมของนักศึกษายังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอีกเป็นอันมาก กิจกรรมนักศึกษาจึงมีความสำคัญต่อทั้งนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษา และประเทศเป็นอย่างมาก

แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกเท่านั้น สิ่งสำคัญคือ องค์ประกอบภายในของนักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เองที่ต้อง

เต็มเปี่ยมด้วยองค์คุณธรรมภายในจิตใจ ซึ่งพร้อมที่จะหยิบยื่นให้ผู้อื่นด้วยการชักนำให้เกิดความเชื่อ ความเคารพ น่าเลื่อมใส น่านิยมชมชอบ เกิดความซาบซึ้งใจ เมื่อเกิดความศรัทธาขึ้นแล้วจิตใจย่อม น้อมรับทุกเรื่อง ทำให้สามารถชี้แนะทางความคิด ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างถูกต้องที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ฉะนั้น กัลยาณมิตรจึงมีอิทธิพล ต่อจิตใจให้เกิดศรัทธา ตรงกันข้ามถ้าไม่มีศรัทธาก็จะไม่ประทับใจ แต่สิ่งสำคัญของศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา สัมมาทิฐิ ควบคู่กันไปด้วย

- Dissertation Title** : The Ways to Promote the Kalayanamitta Principles to Students in Bachelor of Education Program at Surindra Rajabhat University
- Researcher** : Mr.thongchai Suksawaeng
- Degree** : Doctor of Philosophy(Buddhist Studies)
- Dissertation Supervisory Committee**
- : Phrakhru Sudhikhambhirayan,Asst.Prof.Dr.,PaliVI, B.A.(Thai), M.A.(Linguistics), M.A.(Pali & Buddhist Studies), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)
  - : Phrasoponpattanabandita Assoc. Prof. Dr B.A. (Religion), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : May 21, 2019

Abstract

The aims of this research were: 1) to study the principles of Kalayanamitta-dhamma (*kalyānamitta-dhamma*, qualities of a good friend) in Buddhism; 2) to study the conditions of the students majoring in social studies at Surindra Rajabhat University; 3) to study the ways to promote the principles of Kalayanamitta-dhammas to the students in Bachelor of Education Program at Surindra Rajabhat University. This study was the qualitative research carried out by using the following research tools: in-depth interview of the target groups, including 50 of the administrators, lecturers, monks and students in the program. The gathered data were analyzed by the descriptive analysis and the research results were as follows:

The students in the Bachelor of Education in Social Studies of Surindra Rajabhat University have studied according to the curriculum, have been taught in various ways, have intellectual skills in critical thinking, interpersonal skills and responsibilities, numerical analysis skills, communication and information technology skills that are consistent with modern education.

Kalayanamitta-dhammas in Buddhism is to strengthen seven elements of Kalayanamitta dhammas: to be lovable, to be respected by the general public, to have knowledge and experience, to have true wisdom, to be capable of speaking and clarifying things to others to understand easily, to have patience with others' speech, to be capable of profoundly telling stories and not to induce the others in the wrong

ways. At the same time, the Kalayanamitta-dhammas must consist of 8 qualities, including faith, hearing, physical, verbal and mental calm, sacrifice, perseverance, consciousness, concentration, and wisdom used as the tools to develop the students as a perfect person. Organizing student activities also create many benefits for society and the nation. Student activities therefore are very important to both students in higher education institutions and the country.

The guidelines for enhancing the Kalayanamitta principle for students in the Bachelor of Education Program involved to help each other is only an external element. The important is the internal element that the students must be full of virtue within the mind which is ready to give to others by inducing faith, respect, admiration and appreciation. When faith arises, the mind will embrace all things making it able to guide ideas, attitudes, values, knowledge and correctly understanding of stories, which is called the right view (*sammāditṭhi*). Therefore, Kalayanamitta principle is influential to the mind in raising faith and conversely, if there is no faith, it will not be impressive. The important thing is that faith must consist of wisdom.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความสะดวกจากหลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยขอกราบ
ขอบพระคุณผู้บริหารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระครูสุธีคัมภีร์
ญาณ, ผศ.ดร.ประธานกรรมการควบคุมดุชฎีนิพนธ์, พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร. กรรมการควบคุม
ดุชฎีนิพนธ์ ที่คำแนะนำช่วยเหลือ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาดุชฎีนิพนธ์ฉบับนี้จนสามารถสำเร็จ
ลุล่วงด้วยดีมา ณ ที่นี้ด้วย

กราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันการศึกษาที่ให้
โอกาสผู้วิจัยให้เข้าศึกษาเรียนรู้อบรมเฉพาะทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาชีวิตที่ดีงาม กราบ
ขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ตรวจสอบดุชฎีนิพนธ์ทุกท่าน กราบขอบพระคุณพระมหามิตร จิตปัญ
โญ, รศ.ดร., ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรดุชฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รองศาสตราจารย์ ดร.
โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปัญโญ (ป.ธ.๙)
พระมหาสำรอง สณฺญโต, ดร. ครูบาอาจารย์ บุคลากร เจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ผู้เป็นกัลยาณมิตรทุกท่าน ขอขอบคุณเจ้าของผลงานหนังสือ ตำรา
บทความทางวิชาการ ที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนเกื้อกูลในการศึกษาวิจัยถูกต้องตรงตามหลักวิชาการ
ดูแลเอาใจใส่ ให้คำปรึกษาการวิจัยทุกขั้นตอน พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะต่างๆ การอำนวยความสะดวก
สะดวกต่าง ๆ จงงานวิจัยสำเร็จด้วยความเรียบร้อย

กราบขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สถานที่ปฏิบัติงานของผู้วิจัยที่ให้โอกาสใน
การทำงาน ให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพทางการศึกษาและคุณภาพชีวิต ขอขอบคุณเพื่อน
ร่วมงาน ผู้เป็นกัลยาณมิตรทุกท่าน ขอขอบคุณญาติพี่น้อง ผู้มีพระคุณทุกท่านทั้งที่กล่าวนามและมีได้กล่าว
นามที่มีน้ำใจในการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่ผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณคุณจินตหรา สุขแสง
เด็กชายพงศพัฒน์ สุขแสง เด็กหญิงจินตพร สุขแสง ผู้เป็นกำลังใจสำคัญยิ่งในการศึกษาวิจัยและ
พัฒนาชีวิต

คุณความดีอันเกิดจากงานวิจัยเล่มนี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา
ขอน้อมอุทิศให้บุพพการีผู้ให้กำเนิดผู้วิจัยคือคุณพ่อพรม สุขแสง และคุณแม่มา สุขแสง ผู้ให้สังขาร
ชีวิตและสติปัญญาในการดำเนินชีวิต ตลอดถึงครูบาอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ล่วงลับไปแล้ว

นายธงไชย สุขแสง

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๙
๒.๕.๑ ความหมายและค่านิยม	๙
๒.๕.๒ ความหมายโดยเนื้อความ	๑๐
๒.๕.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร	๑๒
๒.๕.๔ ตัวอย่างของกัลยาณมิตร	๑๕
๒.๕.๕ กัลยาณมิตร ๗	๑๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมคุณธรรม	๒๔
๒.๑.๑ การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม	๒๔
๒.๑.๒ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม	๒๖
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม	๓๓
๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา	๓๓
๒.๒.๒ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสถานศึกษา	๓๘
๒.๒.๓ การปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต	๕๒
๒.๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์	๖๑
๒.๕ หลักคุณธรรมและจริยธรรมวิชาชีพครู	๘๑
๒.๔.๒ หลักคุณธรรม	๘๑
๒.๔.๓ หลักจริยธรรม	๘๔

	๗
๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๖
๒.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง	๘๘
๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๒
๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์	๑๐๓
๒.๘ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา	๑๑๑
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๒๕
๓.๒ กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๒๖
๓.๓ เครื่องมือวิจัย	๑๒๗
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๒
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	๑๒๙
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๐
๔.๑ แนวทางการเสริมสร้างการอบรมตามหลักพุทธศาสนา	๑๓๐
๔.๒ แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตร	๑๓๔
๔.๓ แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร	๑๔๑
๔.๔ แนวทางการเสริมสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม	๑๔๙
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๗๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๗๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๗๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๘๘
บรรณานุกรม	๑๘๙
ภาคผนวก	๒๐๑
ภาคผนวก ก.แบบสัมภาษณ์	๒๐๒
ภาคผนวก ข ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	๒๐๔
ภาคผนวก ค หนังสือขอสัมภาษณ์	๒๐๗
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการสัมภาษณ์และกิจกรรม	๒๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ดัชนีฉบับนี้ได้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เล่มที่ ๑, ๒, ๔, ๕, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๖, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๓๑, โดยใช้สัญลักษณ์และคำย่อตามระเบียบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยคือชื่อย่อคัมภีร์/เล่ม/ข้อ/หน้าตัวอย่างเช่นที่.ปา. (ไทย). ๙/๑๐๐/๙๕. หมายถึงพระสูตรตันตปิฎกที่ขนิภายสีลขันธวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๐๐ หน้า ๙๕ เป็นต้น

พระสูตรตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑	วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
๒	วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๔	วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค (ภาษาไทย)
๕	วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค (ภาษาไทย)
๙	ที่.สี. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ที่ขนิภาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที่.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ที่ขนิภาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที่.ปา. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ที่ขนิภาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	มัชฌิมนิภาย มूलปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๓	ม.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	มัชฌิมนิภาย มัชฌิมปิณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๕	สั.ส. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๖	สั.นิ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย นิตานวรรค (ภาษาไทย)
๑๘	สั.สพ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	สั.ม. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
๒๐	อง. ติก (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิภาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิภาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิภาย สัตตกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.อฏฐก. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิภาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๔	อง.ทสก. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	อังกุตตรนิภาย ทสกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.ธ. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิภาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.อิติ (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิภาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)
๓๑	.ขุ.ป. (ไทย)	= สูตรตันตปิฎก	ขุททกนิภาย ปฏิสัมภิตา มรรค (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองผ่านกาลเวลามาสองพันห้าร้อยกว่าปี นับตั้งแต่ที่ทรงตรัสรู้ ทรงประกาศหลักธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์แก่คนทุกหมู่เหล่าโดยไม่จำกัดชาติชั้นวรรณะหรือการงานอาชีพ พระพุทธองค์ทรงเป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^๑ พระพุทธเจ้าเป็นพระบรมครู พระศาสดาผู้เป็นยอดครู มีคำเสริมพระคุณว่า อนุตตโร ปุริสสัททมมสารถิ แปลว่าเป็นสารถิผู้ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า ซึ่งเป็นความหมายที่ปราชญ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชาและยกย่องเทอดทูนพระพุทธเจ้าในฐานะทรงเป็นนักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในกาบอบรมสั่งสอนและได้ทรงประสบผลสำเร็จในงานนี้^๒

การมีต้นแบบของการเป็นครูที่ดีนั้น จำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบครูของโลกคือพระพุทธเจ้า สำหรับหลักพื้นฐานที่สำคัญนั้นครูต้องมีคุณธรรมตามหลักพุทธศาสน เช่น กัลยาณมิตร^๓ พรหมวิหาร^๔ สังคหวัตถุ^๕ สาราณียธรรม^๖ อธิบาท^๗ หิริโอตตปละ^๘ เป็นต้น ทั้งนี้คุณธรรมทั้งหลายมิได้เกิดขึ้นในมนุษย์เอง จึงจำเป็นต้องเสริมสร้างปลูกฝังฝึกหัดขัดเกลาให้มีให้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลผู้มีความประพฤติประจําใจแล้ว ย่อมทำให้สังคมน่าอยู่ ผู้คนในสังคมอยู่กันอย่างสงบสุข สำหรับนักศึกษาที่มีความรักและสนใจในวิชาศึกษาศาสตร์ จำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างฝึกหัดขัดเกลาคุณธรรมความเป็นครูในระหว่างที่ศึกษาในหลักสูตรครู เพื่อได้พัฒนาตนเองสู่ความเป็นครูและนำไปสั่งสอนศิษย์ต่อไป

---

^๑ วิ. มห. (ไทย) ๑/๑/๑

^๒ พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต, พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา) หน้า ๑ - ๒.

^๓ อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๙๔/๑๐๘

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐,๒๐๕/๑๔๖-๑๔๗,๑๖๗,๒๐๕

^๖ อง.ปญจก. (ไทย),๒๒/๖๑-๖๔/๙๑-๙๒,

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓

^๘ อง.สตุตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗,

ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงมีความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทุกด้านอย่างรวดเร็วและจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา สังคมไทยได้มุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศโดยได้ละเลยความสำคัญของการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณธรรม จึงก่อให้เกิดความเสียหาย เกิดปัญหาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและเป็นที่มาของปัญหาสังคมซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นพลังสำคัญในอนาคตของประเทศก็สะท้อนปัญหาดังกล่าวอย่างน่าเป็นห่วงเช่นกัน จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างบุคลากรของประเทศที่มีพร้อมทั้งปัญญาความรู้และคุณธรรมอันก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งส่วนตัว ส่วนรวมและประเทศชาติควบคู่กันไป สถาบันการศึกษาทุกแห่งจึงต้องมีภารกิจในการร่วมพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เป็นคนเก่ง คนดีมีคุณธรรมและมีความสุขในสังคมยุคโลกาภิวัตน์นี้อย่างเต็มความสามารถคุณธรรมที่จำเป็นจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนา นิสิตนักศึกษา และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์การศึกษาหลักของคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่ใช้ในกระบวนการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อนำความรู้จากแก่นแท้และสาระ ไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา จึงมีความสำคัญยิ่งโดยเฉพาะนักศึกษาสายวิชาชีพครู

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่ได้รับการยกย่องให้มีความสำคัญและความจำเป็นต่อสังคม เป็นอาชีพที่ช่วยสร้างสรรค์ให้สังคมไปในทิศทางสิ่งที่ดีงาม ฉะนั้นกลุ่มผู้ประกอบวิชาชีพครูจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับที่สูงเช่นกัน ยิ่งสังคมยกย่องเคารพและไว้วางใจผู้ประกอบวิชาชีพครูมากเท่าไรผู้ประกอบวิชาชีพครูก็ต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเคารพเชื่อถือไว้วางใจเพียงนั้น การกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพครูจึงเป็นมาตรการหนึ่งที่ใช้ควบคุมความประพฤติของผู้ประกอบวิชาชีพครู อาจกล่าวได้ว่าเป็นการประกันคุณภาพของครูให้กับสังคมประการหนึ่งด้วยการยืนยันกับสังคมว่าในวิชาชีพครูนั้น ครูจะต้องควบคุม สอดส่องดูแลความประพฤติของกลุ่มครูด้วยกันตลอดเวลา มีการลงโทษทั้งทางกฎหมายและทางสังคม การควบคุมความประพฤติหรือการปฏิบัติตนของครูนั้นวิธีการที่ดีที่สุดวิธีการหนึ่งคือการสร้างจิตสำนึกหรือการควบคุมทางจิตใจ ครูที่มีคุณธรรมสูงถือได้ว่าเป็นครูที่มีจรรยาบรรณ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรม ได้ดำเนินการเปิดการเรียนการสอนหลากหลายสาขา เพื่อพัฒนานักศึกษาให้เป็นบัณฑิตมีคุณภาพ สามารถไปประกอบอาชีพที่สุจริตได้ สำหรับการเปิดการเรียนการสอนในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ซึ่งเป็นการผลิตบัณฑิตที่จะเป็นครูนั้น ถือเป็นหลักวิชาชีพที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตเป็นครู โดยเฉพาะการเรียนการสอนการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษาที่จะเป็นครู ทั้งนี้เพราะในสังคมยุคปัจจุบันได้มีชาวต่างชาติต่าง ๆ ที่คนที่เป็นครูและนักศึกษาที่เรียนในวิชาชีพครูมีความประพฤติไม่เหมาะสม เช่น โกหกขายสินค้าทางออนไลน์เกินจริง การทะเลาะวิวาทกัน เล่นการพนัน ค้ายาเสพติด การขาดความเคารพต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น ซึ่งเป็น

พฤติกรรมในแง่ลบของคนที่เรียนเพื่อจะเป็นครู ทำให้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาที่กำลังศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

ดังนั้น สถาบันที่ผลิตครูจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เสริมสร้างอบรมปลูกฝังคุณธรรมที่สำคัญให้กับนักศึกษาที่เรียนสายครู มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนานักศึกษาที่จะเป็นครูโดยได้มีวิสัยทัศน์ว่า มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำในการผลิตบัณฑิตพัฒนาครู และยกระดับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน^๙ กำหนดคุณลักษณะบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ต้องมีคุณลักษณะเหมาะสมกับยุคปัจจุบันและอนาคต คือ

๑. มีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

๒. มีความสามารถในการใช้ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศได้เป็นอย่างดี

๓. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๔. มีสุขภาพดี มีคุณธรรม จริยธรรมและมีบุคลิกภาพที่พึงประสงค์

๕. มีจรรยาบรรณและความชำนาญในความสามารถพิเศษ

๖. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมและทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

๗. รักประชาธิปไตย ภูมิใจใฝ่พัฒนาท้องถิ่น^{๑๐}

การกำหนดวิสัยทัศน์ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น จำเป็นต้องทำให้มีปรากฏในหลักสูตร ตลอดถึงเสริมสร้าง ส่งเสริม สนับสนุน การเรียนการสอน การจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่มุ่งให้นักศึกษาได้มีคุณธรรมในใจ เพื่อการเป็นบัณฑิตและสำเร็จการศึกษาแล้วไปเป็นครูดีมีคุณธรรมนำไปพัฒนาเด็กเยาวชน นักเรียนให้มีหลักกัลยาณมิตรและคุณธรรมต่อไป

หลักกัลยาณมิตร เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่นักศึกษาทุกคนควรนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความเป็นครู ทั้งนี้เพราะการครูมีความสำคัญยิ่งต่อกระบวนการจัดการศึกษา เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาเพราะเป็นผู้จัดการเรียนการสอนแก่นักศึกษาทั้งสอนความรู้ทางวิชาการและรวมถึงการอบรมพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม ช่วยพัฒนาให้เด็กและเยาวชนของชาติเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ช่วยพัฒนาความเจริญแก่สังคม ประเทศชาติต่อไป ดังนั้น สังคมไทยจึงให้การยกย่องนับถือครูมองเห็นความสำคัญของครูว่าเปรียบเสมือนเป็นแม่พิมพ์ของชาติ ครูจึงเป็นที่คาดหวังว่าเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมเป็นแบบอย่างที่ดี ดำรงตนอยู่ในจรรยาบรรณวิชาชีพและพัฒนา

^๙ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, คู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา ๒๕๖๑, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.มปป. มปป.) หน้า ๔

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๐.

ตนเองอย่างต่อเนื่องซึ่งพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖^{๑๑} ได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา คือ ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาต้องประพฤติปฏิบัติตามเพื่อให้เกิดคุณภาพในการประกอบวิชาชีพ สามารถสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาให้แก่ผู้รับบริการจากวิชาชีพ มนุษย์สัมพันธ์ในการให้บริการที่มีคุณภาพ นักศึกษาที่ประกอบด้วยหลักกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ย่อมได้รับการบ่มเพาะหล่อหลอมความดีงามเกิดขึ้นชีวิต ย่อมสามารถที่จะเป็นครูที่มีคุณภาพคุณธรรมสั่งสอนอบรมให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขในการดำเนินด้วยหลักกัลยาณมิตร

สังคมทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญเรื่องแนวทางหลักกัลยาณมิตรและการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเพราะการที่สังคมสามารถดำรงอยู่มาได้ทุกวันนี้ เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีคุณธรรม จริยธรรม สังคมจึงยังดำรงความเป็นสังคม-ชุมชนอยู่ได้ แม้ว่าสังคมยังมีปัญหาอยู่มาก ในภาพที่ปรากฏออกมา แต่มันเป็นเพียงปรากฏการณ์บางส่วน ของสังคม สังคมโดยรวมยังมีคุณธรรมจริยธรรมคอยประคับประคองอยู่ หากไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ป่านนี้สังคมคงไม่เป็นสังคม สังคมเช่นนั้นเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่ แต่แม้ว่าสังคมโดยรวมยังมีคุณธรรม จริยธรรมคือยังมีการทำหน้าที่ของตนอยู่ แต่สังคมยังมีความเป็นห่วงใยชน เกรงว่าเยาวชนทั้งหลายจะพ่ายแพ้ต่ออำนาจธรรมที่แทรกซึมอยู่ทั่วไป ทำอย่างไรให้สังคมของเรามีภูมิคุ้มกัน มีภูมิต้านทานต่อความเลวร้ายที่กำลังกัดกร่อนสังคมอยู่ การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในหมู่เยาวชนกำลังเป็นพันธกิจของสถาบันการศึกษา เป็นภารกิจของครู-อาจารย์ที่ต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่นักศึกษาให้ได้

จากปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรอันเป็นคุณธรรมที่สำคัญแก่นักศึกษาหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์อันจะเป็นข้อมูลสำหรับการนำไปเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรเพิ่มมากขึ้น และเป็นแนวทางให้กับสถาบันการผลิตครูนำไปประยุกต์ในการพัฒนาหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาครูต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๒ สภาพนักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นอย่างไร
- ๑.๒.๓ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

---

^{๑๑} สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖),

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยได้วิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑.๔.๑.๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จะทำการค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น

๑.๔.๑.๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จะทำการค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจาก หนังสือ ตำรา บทความ วารสาร บทวิจารณ์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย

๓.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต และอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๒๐ คน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ พระสงฆ์ นักวิชาการศึกษาด้านคุณธรรม ปรัชญา ศาสนา จำนวน ๑๐ รูป/คน ๓.๑ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๒๐ คน

๓.๓ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๒๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์โดยการศึกษาสภาพการเรียนการสอน การปลูกฝังคุณธรรม และนำเสนอรูปแบบการปลูกฝังคุณธรรมของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหา ดังนี้

๑) หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเรถวาทโดยกำหนดขอบเขตตามกิจกรรมเสริมความเป็นครูและกิจกรรมอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยในส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

๒) ศึกษาสภาพการเป็นนักศึกษา สาขาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาที่ตั้ง หลักสูตร อาจารย์ นักศึกษา การปลูกฝังคุณธรรมตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพครู

๓) แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการเสริมสร้าง หมายถึงแนวทางการพัฒนา และเสริมสร้าง เพิ่มพูนหลักกัลยาณมิตรให้ดีหรือมั่นคงยิ่งขึ้น เป็นกระบวนการฝึกหรือพัฒนาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแก่นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต

กัลยาณมิตร หมายถึง บัณฑิตที่มีความประพฤติดีอันประกอบด้วยองค์คุณแห่งกัลยาณมิตร ๗ ได้แก่๑.ปิโย น่ารักในฐานะที่วางใจและสนิทสนม๒. ครุ นำเคารพในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย ๓. ภาวนีโย นายก้อย่องในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง๔. วตตา รู้จักพูดคอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕. วจนุขโม อดทนต่อถ้อยคำพร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆอยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ๖. คมกิริยจกถกตดา กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆที่ลึกซึ้งได้ ๗. โนจภูฐานเนนิโยชเย ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ตึงามและถูกต้องที่มีอยู่ในจิตใจของนักศึกษาผลให้นักศึกษายึดถือและปฏิบัติแต่สิ่งที่ตึงามที่ประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมตามหลักจรรยาบรรณวิชาชีพครูและหลักคุณธรรมสำหรับครู

นักศึกษา หมายถึง นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ที่กำลังศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีพุทธศักราช ๒๕๖๑

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต หมายถึง หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา (๕ปี) ฉบับปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๕๙ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่ทำการเปิดการเรียนการสอนที่ได้รับการรับรองจากคุรุสภาและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้แนวคิด ทฤษฎีหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๒ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนนักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑.๖.๓ ได้ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร

ครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ที่เหมาะสมอันจะเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยในการผลิตบัณฑิตที่จะเป็นครูที่มีคุณภาพต่อสังคมต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรมแก่นักศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม หลักพุทธธรรมเพื่อการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างเป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัย ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาทางการศึกษา โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

- ๒.๑.๑ ความหมายและคำนิยาม
- ๒.๑.๒ ความหมายโดยเนื้อความ
- ๒.๑.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร
- ๒.๑.๔ ตัวอย่างของกัลยาณมิตร
- ๒.๑.๕ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

- ๒.๒.๑ การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม
- ๒.๒.๒ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

- ๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา
- ๒.๓.๓ การปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
- ๒.๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๒.๔ หลักคุณธรรมและจริยธรรมวิชาชีพครู

- ๒.๔.๒ หลักคุณธรรม
- ๒.๔.๓ หลักจริยธรรม

๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ๒.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
- ๒.๘ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักกัลยาณมิตร ๗ เพื่อให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นไปด้วยความกระชับและจำกัดเนื้อหาให้อยู่ในข่ายที่เหมาะสม ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอความหมายของ กัลยาณมิตร โดยแบ่งเป็น ๒ ประเด็น คือ ความหมายโดยศัพท์ และความหมายโดยเนื้อหา ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายโดยศัพท์

คำว่า กัลยาณมิตร มาจากคำว่า กัลยาณะ + มิตร โดยพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายว่า กัลยาณะ ได้แก่ งาม ดี และ มิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี, มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงคบ^๑ นอกจากนี้คำว่า มิตร หรือ มิตร ยังมีความหมายตามผู้รู้ท่านวิเคราะห์ว่ามีรากศัพท์เดียวกับ คำว่า เมตตา วิเคราะห์ไว้ดังนี้

เมชชตีติ = มิตร ผู้โดยยอมรับใคร่กัน ผู้นั้นเรียกว่า มิตร มิตรเทภาติ = เมตตา อธิษาศัยที่ใคร่ประโยชน์ซึ่งเกิดมีในมิตร เรียกว่า เมตตา อีกนัยหนึ่งว่า มิตรตสส เอสา ปวตตตีติ = เมตตา อธิษาศัยที่ใคร่ประโยชน์ที่เป็นไปต่อมิตรเรียกว่า เมตตา^๒

ในอภิธรรมวิภังค์ปรากฏความไว้ว่า “ความรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ภาวะที่รักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ นี้เรียกว่า เมตตา”^๓ และอีกแห่งหนึ่งคือในชุตทกนิกาย มหานิเทศ ได้ขยายความหมายของเมตตาไว้ว่า “เมตตา ได้แก่ ความรัก กิริยาที่รัก ภาวะที่รัก ความเอ็นดู กิริยา ที่เอ็นดู ภาวะที่เอ็นดู ความปรารถนาเกื้อกูลกัน ความอนุเคราะห์ ความไม่พยาบาท ความไม่ปองร้าย”^๔

จากความหมายตามที่กล่าวมาจะเห็นว่า กัลยาณมิตร ตามรูปศัพท์นั้นหมายถึง เพื่อนที่ดีเพื่อนที่งามหรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคยที่ดี เพื่อนรักใคร่ คุ้นเคยที่งาม เพื่อนผู้มีความเอื้อโย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อที่ติงาม บุคคลผู้มีจิตที่หวังดี มีความรักใคร่ เป็นผู้หวังประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่นตามความตามศัพท์จะเห็นว่าท่านมุ่งเอามิตรดีที่เป็นบุคคลโดยเฉพาะ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๙.

^๒ พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดยสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕๕.

^๓ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๖๔๓/๔๒๗.

^๔ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๒๐๒/๕๙๐.

๒.๑.๒ ความหมายโดยเนื้อความ

สำหรับความหมายโดยเนื้อความนั้น กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความใฝ่รู้ตั้งตนอยู่ในธรรม เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญ สั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ หรือสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญา สิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดี ที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรึกษา ชักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์จากความหมายโดยเนื้อความข้างต้นนี้ แสดงให้ทราบว่า กัลยาณมิตร นอกจากจะหมายถึง มนุษย์หรือบุคคลที่เป็นเพื่อนที่ดีแล้ว ยังหมายถึง หนังสือที่ดี ที่อ่านแล้วให้ข้อคิดที่ดี หรือให้ความรู้ที่ดีมีประโยชน์ ทั้งนี้เพราะยังมีหนังสือจำนวนมาก ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อ่านเมื่ออ่านแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจผิดต่อชีวิต ต่อโลก หรือต่อสังคม อาจจะทำให้กลายเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย ไม่ก่อให้เกิด ความคิดสร้างสรรค์ กลับเพิ่มพูนความ โลภะ โทสะ โมหะ ขึ้นในตัวผู้อ่าน เช่น หนังสือที่สอนให้ไม่รู้คุณบิดามารดา หนังสือที่สอนการทำลายล้างชีวิตเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน หรือแม้กระทั่งหนังสือลามก สื่อทางโทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตที่เสนอภาพไม่สมควร ที่เพิ่มกามกิเลสแก่ผู้อ่านผู้ชม ก็ถือว่าไม่ใช่กัลยาณมิตร

สิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น โรงเรียนที่ดี มีความสะอาด มีระเบียบ เรียบร้อย ไม่เป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค หรือไม่ปล่อยให้มีการเสพยาเสพติด ภายในโรงเรียน และยังมีคุณครูที่ดีมีความรู้และคุณธรรม เป็นต้นแบบที่ดีของนักเรียนได้ ผู้ปกครองที่ดีและข้าราชการที่ดีก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรได้ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปลัดอำเภอ นายอำเภอ จนถึงผู้ว่าราชการ หรือถ้าหากเป็นข้าราชการทางการเมือง ก็เป็นข้าราชการการเมืองที่ดี เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา รัฐมนตรี จนถึงนายกรัฐมนตรีที่ดี เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ หากเป็นผู้มีความดี มีศีลธรรมแนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนทั้งหลายได้ รวมถึงสื่อสารมวลชนที่นำเสนอข่าวที่เป็นตรงไปตรงมา ทำให้ผู้รับสื่อได้สาระและคุณประโยชน์ โดยเป็นสื่อที่ทำให้ผู้รับมีความรู้ความเข้าใจ มีการดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นในสังคมนอกจากความหมาย ตามรูปศัพท์ และความหมายโดยเนื้อความ ยังมีความหมายตามที่ผู้รู้ท่านกล่าวไว้ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระญาณสังวรทรงดำรัสไว้ว่า เพื่อนมิตรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญาสามารถที่จะให้คำแนะนำอบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่า กัลยาณมิตร^๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่ามิตรไว้ว่า มิตร หมายถึงบุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำผู้อื่นให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสบผลดี และมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในธรรม แม้จะเป็นบุคคลเสมอกันหรือเป็นมารดาบิดา ครู อาจารย์ ตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร แต่เป็นมิตรใจดี หรือมิตรมีธรรมที่เรียกว่ากัลยาณมิตร แปลว่า มิตรดีงาม นอกจากนี้ ยังปรากฏความหมายของกัลยาณมิตรที่ท่าน

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ), สัมมาทิฐิตามเถราธิบายของท่านพระสารีบุตร, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔ .

อธิบายไว้ในพุทธธรรม^๖ ดังความว่า คนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรม ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษ บ้างบัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอน ชักนำ สัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น ตลอดจนมีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเข้าไปหาซักถามขอคำชี้แนะ แนวทางจากสัตบุรุษ หรือบัณฑิตไปปฏิบัติ การกระทำของเขาย่างนี้เรียกว่า การเสวนาสัตบุรุษ หรือคบหาคนดีไม่ว่าสัตบุรุษจะมาทำหน้าที่ให้ หรือบุคคลนั้นจะไปคบหาสัตบุรุษเองก็ตาม ในเมื่อ มีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร และเรียกภาวะนี้ว่า กัลยาณมิตตตา แปลว่าความมีกัลยาณมิตร^๗

พุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ว่า...มิตรตามภาษาที่คนเข้าใจทั่วไป หมายถึง เพื่อน เกลอสหรือ คนที่ทำอะไรถูกใจตน ทางภาษาธรรม หมายถึง ธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ธรรมที่ทำให้พ้นทุกข์ซึ่งก็คือมรรคมงคลแปด นอกจากนี้ท่านยังขยายคำว่า มิตร หมายถึง ผู้ที่มีความรักต่อเรา แต่ไม่ใช่รักทางกามคุณ แต่เป็นความรักอย่างบริสุทธิ์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่กันและกัน และหมายถึงผู้ที่รักใคร่ชอบพอกัน ผู้รักใคร่คุ้นเคยกัน แล้วกระทำความดีต่อกัน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ ทั้งทางลับและเปิดเผยโดยไม่เลือกเพศ วัย ความรู้ ชาติ ศาสนา และไม่มีใครคิดร้ายต่อกัน ผู้ร่วมจรูระ ผู้อยู่ในสภาพหรือลักษณะเดียวกัน เช่น เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^๘

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า...เพื่อน ในภาษาไทยตรงกับคำในภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย ทั้งสองคำมีความหมายไม่เหมือนกัน บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วยความชอบพอรักใคร่ มาจากศัพท์ว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน สหายเป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกันเช่นเป็นเจ้านายเป็นลูกน้องแต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายโดยความจำใจ คอยแต่คิดว่าเมื่อไรอีกฝ่ายหนึ่งจะไปเสียที ไม่มีความเป็นมิตรเพราะขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ฉะนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกันแต่ต้องอยู่ไกลไม่อาจจะทำกิจกรรมร่วมกัน จึงไม่ได้เป็นสหาย^๙

ปาน จันทราบุตร กล่าวว่า เพื่อน หมายถึง คนที่เราคบหา ทำความสนิทสนมหรืออยู่ใกล้ชิด อาจเป็นผู้ใหญ่เหนือเรา หรือเป็นคนเสมอหรือต่ำกว่าเราก็ได้^{๑๐}

^๖ พระราชวรมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๙.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๒๓.

^๘ พระมหาทองพูน สติสมปนฺโน (เสื่อเขียว), “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑.

^๙ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เพื่อน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

^{๑๐} ปาน จันทราบุตร, **ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน**, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองรัตนการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๗๘.

พระมหาศรีชวติโก ให้ความหมายว่า กัลยาณมิตร หมายถึง มิตรแท้ที่มีความหมาย ในหลักคุณธรรม ความดีต่างๆ ที่บุคคลมีและแสดงออกต่อผู้อื่นอย่างไรก็ตาม^{๑๑}

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ท่านได้อธิบายไว้ว่า ผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้น ชื่อว่า กัลยาณมิตร^{๑๒} และการวางตัวเหมาะสม การได้เจรจา สนทนากับ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ แล้วคอยศึกษาและปฏิบัติตามศรัทธาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควรคอยศึกษาศีล และปฏิบัติตามศีลของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคะของท่านผู้ถึงพร้อมด้วย จาคะตามสมควร และ คอยศึกษาปัญญาของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาตามสมควร^{๑๓}

สรุปจากการศึกษาความหมายจะเห็นว่า ความหมายโดยศัพท์ ท่านมุ่งเอาความหมาย ที่เป็นบุคคล คือจะเป็นกัลยาณมิตรได้ต้องเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูลประโยชน์ตน และผู้อื่น ส่วนความหมายโดยเนื้อหานั้นครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้องถือว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้นในทางธรรม แม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มี กายสุจริตเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือ ผู้มีกัลยาณมิตร ภายในนั่นเอง โอกาสต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทาง รูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่า การช่วยชี้แนะ บอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์อยู่แล้ว นั่นเอง

๒.๑.๓ ประเภทของกัลยาณมิตร

การจัดประเภทของกัลยาณมิตร ในเบื้องต้นไม่พบมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตร ไว้โดยตรง จะมีก็แต่ใช้ คำว่า มิตร ซึ่งเป็นคำกลางๆ ท่านได้แยกประเภทของมิตร ไว้หลายแนวด้วยกัน ดังความปรากฏในสังคายนาคถา^{๑๔} พระพุทธเจ้าทรงจำแนกมิตรไว้ ๒ ประเภท คือ มิตร เทียมกับมิตรแท้ และอีกแห่งหนึ่งในชคคิสาณสูตรตนิทเทส^{๑๕} ทรงจำแนกไว้มี ๒ ประเภทเช่นกัน คืออาคารกมิตร (มิตรครองเรือน) และอนาคาริกมิตร (มิตรไม่ครองเรือน)

ในมิตร ๒ ประเภท คือมิตรเทียมกับมิตรแท้นั้น เพื่อให้เป็นข้อสังเกตประเภทของ มิตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกประเภทของมิตรเทียมและมิตรแท้ไว้ดังต่อไปนี้

^{๑๑} พระมหาศรีชวติโก, “ศึกษาเปรียบเทียบมิตรภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอริสโตเติล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๓.

^{๑๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๖๒/๒๙๗.

^{๑๓} อง.อ.อุ.ร.ก. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๔๔.

^{๑๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๐๗.

^{๑๕} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๓/๔๐๙.

๑) มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ เป็นคนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูดคนพูดประจบ และคนที่ชักนำในทางเสื่อม ผู้ประกอบด้วยลักษณะ ๔ ประการนี้ พึงทราบว่าไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม นอกจากนี้ได้แสดงแต่ละประเภทดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ยังได้จำแนกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะย่อยอีก^{๑๖} รายละเอียดขอยกไว้ไม่นำเสนอเพื่อกระชับเนื้อหา และขอนำเข้าสู่อะเด็นที่สองซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องโดยตรง

๒) มิตรแท้ บาลีใช้คำว่า สุหมิตร คือ มิตรที่มีใจดี มีความจริงใจ คบหากันด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นมิตรที่บุคคลคบหาสมาคมแล้วทำให้มีแต่ความสุขความเจริญจำแนกออกเป็น ๔ ประเภท คือ

- (๑) มิตรมีอุปการะ
- (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
- (๓) มิตรแนะนำประโยชน์
- (๔) มิตรมีความรักใคร่^{๑๗}

เมื่อพิจารณาจากความหมายของมิตรแท้แล้วไม่ต่างจากคำว่า กัลยาณมิตร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า หากจะมีการจัดประเภทของกัลยาณมิตรแล้ว มิตรแท้ทั้ง ๔ ประเภทนี้สามารถจัดเป็นประเภทของกัลยาณมิตรได้ ซึ่งในแต่ละประเภทยังแยกออกไปอีกประเภทละ ๔ ลักษณะดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ มี ๔ ลักษณะได้แก่

- (๑) ป้องกันมิตรผู้ประมาท
- (๒) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
- (๓) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงน่านได้

(๔) เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโยคทรัพย์ให้ ๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น^{๑๘} มิตรทั้ง ๔ ลักษณะนี้ เป็นมิตรผู้หวังดี คอยระวัง คอยห้ามเหตุแห่งความประมาทของเพื่อนผู้ตั้งอยู่ในความประมาท ไม่ว่าจะเป็นความประมาทในวัย ประมาทในการศึกษาประมาทในการใช้จ่ายทรัพย์ ประมาทในการดำรงชีวิต มีอุปบายชักนำให้พ้นจากความประมาทโดยการชี้ให้เห็นประโยชน์และผลเสียจากความประมาท จึงได้ชื่อว่าเป็นที่พักพิงในยามมีภัยได้อย่างแท้จริง ในยามจำเป็นขัดสนทรัพย์ ยังให้ความช่วยเหลือทรัพย์มากกว่าที่เอ่ยปากขอ ซึ่งแสดงออกถึงความจริงใจและความเต็มใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน บุคคลใดที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังที่กล่าวมานี้เรียกว่า กัลยาณมิตรประเภทที่หนึ่ง

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๕-๒๕๙/๒๐๗-๒๐๙.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐/๒๐๙.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๑/๒๑๐.

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มี ๔ ลักษณะได้แก่

- (๑) บอกความลับแก่เพื่อน
- (๒) ปิดความลับของเพื่อน
- (๓) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
- (๔) แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อนได้^{๑๙}

เป็นมิตรด้วยความไว้วางใจ เชื่อใจ ปกติไม่บอกความลับของตนแก่ผู้อื่นแต่สำหรับเพื่อน ผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกันมาไม่มีความลับไม่มีอะไรต้องปิดบัง แม้ความลับก็ยอมเปิดเผยให้แก่กันได้ ตายแทนกันได้เพื่อประโยชน์ของเพื่อน ผู้ใดได้มิตรที่มีลักษณะทั้ง ๔ ประการนี้ถือว่าได้ กัลยาณมิตร ชนิดที่ว่าหายากมาก เพราะนอกจากไม่มีความลับ แล้วยังสามารถสละชีวิตตายแทนกันได้ นี่คือกัลยาณมิตรประเภทที่สอง

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มี ๔ ลักษณะได้แก่

- (๑) ห้ามมิให้ทำความชั่ว
- (๒) แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
- (๓) ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
- (๔) บอกทางสวรรค์ให้^{๒๐}

เห็นเพื่อนทำความเสียหาย ทาวิธีหรืออุบายห้ามไม่ให้ทำชั่ว ให้ตั้งอยู่ในกุศลกรรมบถ สิบประการให้รับฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังมีเรื่องทาน ศีล เป็นต้น อธิบายให้เข้าใจ สิ่งที่ละเอียดลึกซึ้ง ประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมงคล ถ้อยคำที่ทำให้จิตเกิดความเบิกบาน แจ่มใส บอกเหตุแห่งความดี อานิสงส์แห่งกรรมดี เพื่อให้มีจิตเต็มไปด้วยกำลัง สามารถเป็นที่พึ่งให้แก่ตนเองต่อไป หากผู้ใดได้ บุคคลผู้มีลักษณะทั้ง ๔ ประการดังกล่าวนี้และประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำของท่านถือว่าผู้นั้น เกิดมาไม่เสียหายชาติเกิด เพราะได้กัลยาณมิตรผู้เกื้อกูลประโยชน์ในปัจจุบันนี้แล้วจะได้รู้ทางสวรรค์ ด้วยนี่คือ กัลยาณมิตรประเภทที่สาม

๔. มิตรมีความรักใคร่ มี ๔ ลักษณะ ได้แก่

- (๑) ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน
- (๒) พอใจความเจริญของเพื่อน
- (๓) ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
- (๔) สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน^{๒๑}

^{๑๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๒/๒๑๐.

^{๒๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๓/๒๑๐.

มิตรผู้มีความรักใคร่กัน เมื่อเห็นเพื่อนมีทุกข์พลอยไม่สบายใจไปด้วย ยินดีในความเจริญ ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อนไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมทรัพย์ หรือเสื่อมจากกุศลทั้งหลาย ในยามเพื่อนประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น สำเร็จการศึกษา ใ้งานทำ เลื่อนยศ แสดงแต่ความยินดีเมื่อมีใครติเตียนหรือกล่าวร้ายเพื่อนย่อมหาโอกาสคอยแก้ต่างยับยั้งคำนิทาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อมีใครสรรเสริญเพื่อนย่อมสรรเสริญช่วยสนับสนุนรับรองเพื่อนตามความเป็นจริงเช่นกัน นี่คือ กัลยาณมิตรประเภทที่สี่

จากการศึกษาประเภทของกัลยาณมิตร สรุปได้ว่า กัลยาณมิตร นอกจากมีความหมายถึงบุคคลซึ่งเป็นเพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม หรือเพื่อนที่รักใคร่คุ้นเคย เป็นผู้ชี้แนะแนวทางแห่งความเจริญสั่งสอนอบรม เป็นที่ปรึกษาที่มีความเยื่อใย มีน้ำใจเอื้อเฟื้อที่ดีงาม ผู้มีจิตที่หวังดีหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อตนเองและผู้อื่นแล้ว ยังมีความหมายรวมถึงสื่อหลากหลายรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาและสิ่งแวดลอมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีทุกอย่าง ที่เกื้อกูล ชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟังการสนทนา ปรึกษา ซักถาม อ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อให้เกิดประโยชน์ ในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้นก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะผู้ยินดีในกุศลธรรมคือผู้มีกัลยาณมิตรภายในนั่นเองต่อไปเขาจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาผ่านทางรูปแบบต่างๆ เป็นต้นว่าการช่วยชี้แนะบอกกล่าว สั่งสอน แม้จะไม่แสดงออกมาด้วยคำพูด การทำเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรโดยนัยที่สมบูรณ์แล้ว

๒.๑.๔ ตัวอย่างของกัลยาณมิตร

การปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรนั้น จากการศึกษาพบว่า บุคคลทั่วไปสามารถเป็นกัลยาณมิตรหรือเป็นมิตรที่ดีให้แก่กันได้ เช่น บิดามารดาสามารถเป็นกัลยาณมิตรให้บุตรธิดาและบุตรธิดาก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้บิดามารดา คนรับใช้สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับนาย นายก็สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนรับใช้ได้ ครูบาอาจารย์สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับลูกศิษย์ได้ในทางตรงข้ามลูกศิษย์สามารถเป็นกัลยาณมิตรให้กับครูบาอาจารย์ได้เช่นเดียวกัน ไม่เฉพาะแต่มนุษย์ คนกับสัตว์ยังเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน หรือกระทั่งสัตว์กับสัตว์ก็เป็นกัลยาณมิตรต่อกันได้การทำหน้าที่กัลยาณมิตร ไม่เพียงให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือเกื้อกูลให้ประสบความสำเร็จในภพชาตินี้เท่านั้น ยังสามารถช่วยให้มีชีวิตในภพชาติเบื้องหน้าหรือชีวิตหลังความตายอีกด้วย ดังตัวอย่าง ที่บิดาเป็นกัลยาณมิตรให้กับบุตรดังต่อไปนี้^{๒๑}

ในสมัยพุทธกาลมีมหาเศรษฐีคนหนึ่งชื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ซึ่งเป็นมหาอุบาสกในพระพุทธศาสนา ท่านเศรษฐีเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา แต่ว่าบุตรของท่านชื่อว่า กาละ กลับไม่มีความเลื่อมใส ไม่ปรารถนาที่จะไปสู่อำนาจของพระพุทธเจ้า แม้ในยามที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่เรือนก็ไม่ปรารถนาจะเห็น ไม่ปรารถนาจะฟังธรรม ไม่ปรารถนาทำการชวนชวากิจเพื่ออภิภุสงฆ์ ถึงถูกบิดาห้ามปรามมิให้ทำแบบนี้ก็ไม่ฟัง และทำตามในสิ่งที่บิดา

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๔/๒๑๑.

^{๒๒} ดูรายละเอียดใน ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๔๗/๒๗๐.

ปรารถนา เมื่อเศรษฐีรู้ว่าบุตรของตน ยึดถือทิฏฐิมานะ หากมีความเห็นผิดอย่างนี้ต่อไป จักต้องตก
อเวจีแน่นอน

ดังนั้น เศรษฐีคิดว่าเมื่อตนยังมีชีวิตการที่จะให้บุตรของตนเองตกนรกนั้น เป็นสิ่งไม่ควร
จึงคิดหาอุบายเพื่อให้บุตรไปฟังธรรม โดยจ้างบุตรให้ไปรักษาอุโบสถศีลและฟังธรรม เป็นเงิน
จำนวน ๑๐๐ กหาปณะ^{๒๓} ครั้งแรกนายกาละ ได้ไปสู่วิหารรักษาอุโบสถ แต่ไม่ได้ฟังธรรม เขาไป
นอนตามมุมที่เขาต้องการ พอรุ่งขึ้นก็กลับไปบ้าน บิดาของเขาจึงให้คนรับใช้นำอาหารมาให้ทาน
ไม่ยอมทานอาหารจนกว่าจะได้รับเงินวันต่อมา เศรษฐีส่งเขาไปอีกโดยกำชับว่าจะให้เพิ่มเป็น
๑,๐๐๐ กหาปณะ แต่มีข้อแม้ว่าเขาต้องยืนตรงพระพักตร์ของพระศาสดาแล้ว เรียนเอาธรรมมา
บทหนึ่ง นายกาละยอมตกลงไปฟังธรรม ยืนตรงพระพักตร์ของพระศาสดา มีความตั้งใจว่าจะ
เรียนเอาบทแห่งธรรมบทเดียวแล้วจะกลับ

ลำดับนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้เขาจำบทแห่งธรรมไม่ได้ เขากำหนดจดจำบท
แห่งธรรมนั้นไม่ได้ จึงตั้งใจฟังว่า จักเรียนบทต่อไป การที่เขาตั้งใจว่าจะเรียนบทต่อไป ชื่อว่าได้ฟัง
ธรรมด้วยความเคารพ เมื่อเขาตั้งใจฟังโดยเคารพอย่างนี้ ธรรมย่อมเกิดมีในใจ เขาตั้งใจฟังด้วยดี
ด้วยคิดว่า จักเรียนบทต่อไป ในที่สุดจึงตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลบรรลุเป็นพระโสดาบัน เป็น
อริยบุคคลขั้นต้นในพระพุทธศาสนา พอวันรุ่งขึ้นนายกาละกลับไปบ้านพร้อมกับภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข นายกาละกลับบ้านด้วยกังวลว่า ขอบิดาอย่าได้ให้ทรัพย์ต่อหน้าพระ
พักตร์ของพระศาสดาเลย เพราะความละอายที่ตนเองเป็นผู้รักษาอุโบสถและฟังธรรมเพราะเห็น
แก่เงินในวันก่อน

ในวันนั้น บิดาของเขาต้อนรับพระพุทธองค์ และกราบทูลความพอใจที่บุตรของเขา
เปลี่ยนไป วันก่อนไม่ได้เงินค่าจ้างไปวัดมากก็ไม่ยอมทานข้าว แต่วันนี้เขาไม่ต้องการเงิน พระพุทธ
องค์จึงตรัสว่า การได้โสดาปัตติผลของบุตรท่าน ประเสริฐยิ่งกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ
หรือสมบัติในเทวโลก และพรหมโลก เพราะการได้สมบัติทั้งหลายแม้จะเป็นสมบัติที่ประณีต แต่ก็
ยังไม่ได้คตติที่แน่นอน คือต้องวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ หรือตกไปสู่อบายภูมิ ๔ ในยามที่หมดบุญ
หรือเพราะความประมาท ส่วนการได้บรรลุเป็นพระโสดาบันนั้น แม้จะมากเกิดอีก ก็ไม่เกิน ๗ ชาติ
ที่สำคัญในระหว่างนี้ไม่ไปสู่อบายภูมิทั้ง ๔ แน่นอน จะเห็นว่าท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีนอกจาก
ความเป็นบิดาทาทางโลกที่เขาสมมุติกันแล้ว ยังเป็นผู้มีส่วนแห่งบิดาทาทางธรรมให้แก่บุตร คือท่าน
เลี้ยงดูบุตรของท่านให้เติบโตใหญ่ ให้วัตถุเครื่องอำนวยความสะดวกทางโลกทุกอย่างที่สามารถให้ได้
แล้ว ยังชวนชวายเป็นสมบัติทางธรรมให้บุตรได้ครอบครอง ถือว่าท่านเป็นกัลยาณมิตรทั้งทางโลก
และทางธรรมไปพร้อมกัน

^{๒๓} อัตราเงินของอินเดียโบราณ มีมาตราดังนี้ ๕ มาสก เท่ากับ ๑ บาท ๔ บาท เท่ากับ ๑
กหาปณะ.

อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าคนรับใช้ก็เป็นกัลยาณมิตรให้กับเจ้านายของตนเองได้ จนนายยอมให้อยู่ในฐานะอาจารย์พ้นจากการเป็นคนรับใช้อีกต่อไป^{๒๔}

ในครั้งพุทธกาลมีหญิงรับใช้คนหนึ่งของพระนางสามาวดีอัศรมเหสีของพระเจ้าอุเทน ชื่อว่า นางชูชุตตรา แต่ละวันพระราชินีได้ประทานทรัพย์เพื่อเป็นค่าดอกไม้ให้แก่พระนางสามาวดี วัน ละ ๘ กหาปณะ นางได้รับหน้าที่จัดการดอกไม้พวกนี้เป็นประจำ วันหนึ่ง เจ้าของร้านขายดอกไม้ ไม่ว่างที่จะขายเพราะกำลังจัดเตรียมไทยธรรมเพื่อถวายพระพุทธรูปพร้อมกับหมู่ภิกษุสงฆ์ขณะเดียวกันเจ้าของร้านดอกไม้ได้ชวนนางให้มาช่วยจัด นางได้อยู่ช่วยจนกระทั่งถึงตอนที่พระพุทธรูปทรงแสดงธรรมเพื่ออนุโมทนา พอนางตั้งใจฟังคำอนุโมทนาจบลง ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันบุคคล เมื่อบรรลุเป็นพระโสดาบันขึ้นชื่อว่าผิดศีล ๕ ย่อมไม่มี ปกตินางจะหักค่าดอกไม้ไว้ ๔ กหาปณะเป็นอย่างนี้เรื่อยมาทุกวัน พอบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันแล้วนางจ่ายค่าดอกไม้ทั้งหมด

เมื่อดอกไม้ได้มากกว่าวันอื่นๆ เป็นเหตุให้พระนางสามาวดี สงสัยว่าพระราชินี ประทานค่าดอกไม้เพิ่มให้ ถامنางชูชุตตรา ได้ความว่าที่ผ่านมาเธอได้ยกยอดค่าดอกไม้ไว้ ๔ กหาปณะทุกวัน และเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระนางฟัง พระนางสามาวดีแทนที่จะแสดงความโกรธเหมือนบุคคลทั่วไป กลับไม่กล่าวโทษ อะไรแก่นางเลย แล้วยังชมเชยที่นางได้มีโอกาสฟังธรรม และขอให้นางกล่าวสอนธรรมให้ฟัง นางชูชุตตราได้นั่งแสดงธรรมที่ตนได้ฟังมา พอนางแสดงธรรมจบลง พระนางสามาวดีพร้อมด้วยหญิงผู้เป็นบริวารอีก ๕๐๐ คน ได้บรรลุเป็นพระโสดาบันเช่นกัน หญิงทั้งหลายเหล่านั้นได้กราบไหว้ นางชูชุตตรา และตั้งนางไว้ในฐานะเป็นมารดาและอาจารย์ ในกาลต่อมาจึงส่งนางไปฟังธรรมกับพระพุทธรูปแล้ว ให้กลับมาแสดงให้พระนางสามาวดีพร้อมบริวารฟัง ทำอย่างนี้เป็นประจำ ทำให้นางมีความชำนาญในการแสดงธรรม และได้รับการตรัสรับรองจากพระพุทธรูปว่า นางเป็นผู้เลิศกว่าสาวิกาทั้งหลายด้านการแสดงธรรม

จากตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่าคนรับใช้ก็เป็นกัลยาณมิตรให้กับเจ้านายของตนเอง จนสามารถยกตัวเองพ้นจากฐานะผู้รับใช้ หากแต่เจ้านายนั้นต้องเป็นผู้มีเหตุผล ไม่ถือตัวจนเกินเหตุ มีปัญญาพิจารณาเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์มีเมตตาเป็นพื้นจิต เหมือนอย่างพระนางสามาวดี แม้การกระทำการยกยอดค่าดอกไม้ที่นางชูชุตตรากระทำไปแล้ว เป็นเหตุให้ถือโกรธได้ แต่กลับไม่โกรธ เพราะพระนางเป็นคนมีปัญญา มีเมตตาจิต มีเหตุผล ไม่ถือตัวจนเกินงาม ผลสุดท้ายทั้งสองฝ่ายต่างก็ได้รับความสุข ถ้ามองอีกมุมหนึ่งจึงสรุปได้ว่า นี่คือผลจากการที่ต่างฝ่ายต่างมีความเป็นกัลยาณมิตรให้แก่กันจึงแสดงผลออกมาเป็นที่พอใจกันทั้งสองฝ่าย

ส่วนประเภทของกัลยาณมิตรมี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ กัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม กัลยาณมิตรทางโลก แนะนำวิธีแสวงหาทรัพย์สมบัติ หรือเครื่องอำนวยความสะดวกและถือว่ามีเป็นกัลยาณมิตรเบื้องต้น เพราะคนๆ นั้น สามารถอำนวยความสะดวกตามที่ตนประสงค์ ส่วนกัลยาณมิตรทางธรรม ไม่ใช่มองเพียงแค่ว่าได้อะไรจากใคร หากต้องมองข้าม

^{๒๔} ชู.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๑๕/๒๒๐-๓๐๙.

จุดนั้นและพิจารณาว่าสิ่งที่ได้นั้นสามารถทำให้ยกระดับชีวิตจิตใจให้ดีขึ้น ทำให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้หรือไม่ นอกจากนี้ยังสามารถแยกได้อีก ๒ ประเภท คือ กัลยาณมิตรภายใน กับ กัลยาณมิตรภายนอก กัลยาณมิตรภายใน คือ บรรดาคุณธรรมทั้งหลายที่เกิดจากการได้ฝึกฝนอบรม ถูกปลูกฝังไว้ในใจของบุคคล ส่วนกัลยาณมิตรภายนอก คือ บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัวเราทั้งหมดที่ช่วยให้เราเกิดการพัฒนา ยกระดับจิตใจสูงขึ้น ผู้มีธรรมภายใน แม้จะไม่มีกัลยาณมิตรที่เป็นบุคคลคอยแนะนำสั่งสอนก็ตาม ถือว่า ผู้นั้นได้กัลยาณมิตรที่แท้จริงแล้ว เพราะธรรมในใจจะเป็นตัวคอยชี้โทษ ตักเตือน แนะนำอยู่ตลอดเวลา ยิ่งกว่าการได้กัลยาณมิตรภายนอก เพราะว่ากัลยาณมิตรภายนอกไม่อาจอยู่ตักเตือน และแนะนำ ชี้โทษได้ตลอดเวลา เหมือนดังกัลยาณมิตรภายในไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน ตื่น ทำ พูด คิด จะติดตามผู้นั้นอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสายตา

กัลยาณมิตรมีความสำคัญได้ ก็เพราะกัลยาณมิตรมีคุณค่าในฐานะที่เป็นตัวดึงดูดเป็นตัวชักนำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หวังประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ทางโลก หรือทางธรรม หากได้กัลยาณมิตรคอยชี้แนะเป็นผู้กำกับให้ชีวิตเบื้องต้นดำเนินไปด้วยดี แม้ในเบื้องต้นอาจมีอุปสรรคมาขวางบ้าง กัลยาณมิตรก็เปรียบเหมือนมีกำแพงสองข้างทางที่คอยกันกั้นอุปสรรคและสิ่งไม่ดีที่จะมาถึงตัว อีกทั้งช่วยห้ามตนเองไม่ให้เดินออกไปหาสิ่งเหล่านั้น ช่วยให้การดำเนินการไปสู่เป้าหมายได้สะดวก ในทางธรรมกัลยาณมิตรมีคุณค่าทั้งในฐานะที่เครื่องหมายเบื้องต้นท่ามกลาง และที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ใครเป็นกัลยาณมิตรหรือไม่เป็นทราบได้โดยการสังเกตดูที่ความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ เมื่อคบบุคคลใดแล้ว อกุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น กุศลธรรมเสื่อมไป บุคคลนี้ไม่ควรคบ ตรงกันข้าม หากคบบุคคลใดแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญยิ่งขึ้น บุคคลนี้ควรคบแม้จะถูกขบไล่ก็ควรเข้าไปหาและนั่งใกล้ นอกจากนี้ท่านให้เลือกคบผู้ที่เสมอกันด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา หรือสูงกว่าตน เพราะจะทำให้ไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ก็ยังไม่ห้ามเสียทีเดียว หากมีความจำเป็นต้องคบกับคนพาล หรือผู้ที่ต่ำกว่าตนด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ท่านแนะนำให้คบหาในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรให้ผู

นั้น ช่วยแนะนำช่วยนำ เพื่อให้เขาพ้นจากความเป็นคนพาล ช่วยให้เห็ถูกเกิดปัญญาสามารถพึ่งพาตนเองได้

จากการศึกษาหลักกัลยาณมิตร สรุปได้ว่า แนวคิดและหลักการที่แท้จริงของผู้เป็นกัลยาณมิตร คือ ดึงบุคคลที่อยู่ในระดับความคิด ความเข้าใจต่อชีวิตที่ต่ำ ขึ้นมาในระดับที่ควรจะเป็น แล้วคอยหาอุบายวิธีส่งเสริมให้ดีขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือเป็นผู้ตั้งศรัทธาภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคลออกมาแสดงให้เห็น ให้มีความหวัง ส่วนผู้แสวงหากัลยาณมิตร คือผู้ใช้ศรัทธาภาพที่มีอยู่ สิ่งที่จะเป็นตัวช่วยให้ประสบผลสำเร็จ เป็นตัวสร้างความมั่นใจแก่ผู้รับการช่วยเหลือได้ บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณหรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตร คือ ผู้เป็นกัลยาณมิตรจะต้องเป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก เป็นที่เคารพมีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล เป็นที่เจริญใจ จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูดคือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำรับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ช่วยให้ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตร

ประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หมดกำลังใจ หมดความยินดีในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ บางครั้งบอกกล่าวแล้วแต่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถาม เป็นผู้อดต่อถ้อยคำสูงๆ ต่ำๆ ได้ เป็นผู้ที่ถูกกล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้สามารถนำไปเข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่งๆ ขึ้นไปสุดท้ายไม่ชักงุนในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือป้องกันไม่ทำให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล ชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข

๒.๑.๕ หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗

หลังจากที่ได้ศึกษาความหมาย ประเภทและตัวอย่างกัลยาณมิตรแล้ว ในประเด็นนี้เป็นการศึกษา หลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรผู้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทุกๆ ประการ เพราะการที่ใครสักคนหนึ่งมีจิตหวังเพื่อประโยชน์สุขของคนอื่น เพื่อเป็นบุญนิมิตในทางสร้างสรรค์ สร้างความเจริญด้านจิตใจ การชี้แนะให้คนอื่นดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกที่ตรง ชักนำให้กุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อกุศลที่กำลังจะเกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป บุคคลผู้มีความปรารถนาอย่างนี้ จำเป็นต้องมีคุณธรรมสำหรับ ฝึกตนเองให้เหมาะกับภาระหน้าที่ที่รับผิดชอบ ฉะนั้น บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องประกอบด้วยองค์คุณ หรือคุณสมบัติของกัลยาณมิตรถึง ๗ ประการ ดังนี้^{๒๕}

๑) **ปิโย** หมายถึง เป็นผู้น่ารัก หรือเป็นที่รัก หมายความว่าท่านประกอบด้วยเมตตา ทำให้ผู้ที่เข้าไปหานั่งใกล้รู้สึกว่ามีเพื่อน ทำให้เกิดความชุ่มฉ่ำใจ ไม่อ้างว้างว่าเหว่ กัลยาณมิตรที่ดี จะทำให้เกิดรู้สึกอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ทำให้พระสาวกมีความสดชื่น มีความอบอุ่นใจ มีความสบายใจ ท่านมีเมตตา ท่านมีลักษณะเป็นปิโย ก็จะทำให้รู้สึกสบายใจ ชุ่มฉ่ำใจ เหมือนมีเพื่อนดูแลอยู่ตลอดเวลา

๒) **ครุ** หมายถึงเป็นที่เคารพ มีความหนักแน่น เป็นบุคคลที่อุดมด้วยปัญญาทั้งทางโลก และทางธรรมอย่างพร้อมมูล จนกระทั่งตระหนักและซาบซึ้งได้ดีว่า อะไรถูกอะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรอะไรไม่ควร อะไรเป็นบุญอะไรเป็นบาป แล้วดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง ที่เป็นบุญเป็นกุศลอย่างมั่นคงแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวต่อความยั่วยวนของสิ่งแวดล้อมที่ทำให้จิตใจตกต่ำเป็นคนรักความยุติธรรมเป็นที่สุด ไม่ว่าต่อหน้าอย่างไร ลับหลังต้องอย่างนั้น มีความเมตตา กรุณาอยู่เป็นนิจกับทุกคนที่เกี่ยวข้อง คุณสมบัตินี้จะหลอมให้กัลยาณมิตรเป็นที่น่าเคารพของชนทั้งปวง

๓) **ภาวนีโย** หมายถึง เป็นที่เจริญใจ เป็นแบบอย่างให้เราได้ เราได้ครูอาจารย์เราได้ผู้ที่ท่านมีคุณธรรม มีความประพฤติดีงาม เราก็เกิดความรู้สึกรักที่เรียกว่า จรรโลงใจ มีกำลังใจเห็นแบบอย่าง อยากจะทำตาม ก็ทำให้มีความก้าวหน้าในชีวิต มีพุทธพจน์ที่ตรัสถึงพระภิกษุเถระเป็นที่เจริญใจไว้ว่า เพราะประกอบด้วยธรรม ๕ ประการคือ “ไม่กำหนดในสิ่งที่เป็นเหตุให้กำหนดไม่

^{๒๕} อัง. สุตตก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙.

ขัดเคืองในสิ่งที่เป็นเหตุให้ขัดเคือง ไม่หลงในสิ่งเป็นเหตุให้หลง ไม่โกรธในสิ่งที่เป็นเหตุให้โกรธ ไม่
 มัวเมาในสิ่งที่เป็นเหตุให้มัวเมา”^{๒๖} หรือ “เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ เป็นผู้
 ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่คุณท่าน เป็นผู้ไม่ตีตนเสมอ”^{๒๗}

๔) **วตตา จ** หมายถึง นอกจากจะให้เกิดความรู้สึกอยู่ในใจแล้วยังออกมาเป็นรูปธรรม
 ด้วย คือ วตตา จ เป็นผู้สามารถว่ากล่าวตักเตือน เป็นนักพูด คือเป็นผู้ฉลาดในการใช้ถ้อยคำ นำ
 รับฟัง มีเหตุมีผล มีหลักการ พูดถูกจังหวะ การพูดนี้เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ผู้ทำหน้าที่
 กัลยาณมิตรประสบความสำเร็จในการชักนำบุคคลผู้หลงผิด ท้อแท้ หมดกำลังใจ หมดความยินดี
 ในการทำหน้าที่ ให้กลับมีความเห็นถูก มีกำลังใจ เกิดความยินดีที่จะทำหน้าที่นั้นต่อ

๕) **วจนกฺขโม** หมายถึง บอกกล่าวแล้วบางที่ยังไม่ชัดเจน ยังสงสัยอยู่เข้าไปซักถาม
 เป็นผู้ต่อถ้อยคำสูงๆ ต่ำๆ ได้ คือ บุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั้นถึงเวลาจะว่ากล่าวสอน
 จำต้องว่ากล่าวสอน แนะนำ การว่ากล่าวสอน แนะนำนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ฟัง
 เช่น การพูดเรื่องศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา สำหรับผู้เป็นมิจฉาทิฐิ ผู้ไม่มีศรัทธา ศีล จาคะ
 และปัญญา ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจ จึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้ถ้อยคำที่หยาบคาย
 ต่อต้านตีเถียง สำหรับผู้เป็นสัมมาทิฐิย่อมชอบใจแสดงออกมาในรูปแบบของการสรรเสริญยก
 ย่องแสดงความพอใจเมื่อธรรมดาเป็นเช่นนี้ ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรจะต้องรู้เท่าทัน อดทนได้ ทั้ง
 ถ้อยคำที่ไม่น่าปรารถนา และถ้อยคำที่น่าพอใจ คือไม่ยินดียินร้ายจนเกินไป การอดทนต่อถ้อยคำ
 ที่ไม่น่ายินดีก็นับว่ายากยิ่งแล้ว สิ่งที่ยากยิ่งกว่าคือ การอดทนต่อสิ่งที่น่ายินดี นี่เป็นอีกด้านหนึ่ง
 ที่สำคัญ สำหรับบุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ผู้อดทนต่อถ้อยคำหรือเสียงนี้ ฉะนั้น บัณฑิต
 หรือผู้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรจึงต้องฝึกจิตของตนไม่ให้เอนเอียง คือไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือนต่อ
 โลกธรรม ๘ ด้วยอำนาจความยินดีหรือยินร้ายให้สมตามพระพุทฺธพจน์ที่ว่า “ภูเขาศิลาล้วน เป็น
 แห่งเดียว ย่อมไม่สะเทือนด้วยลมฉันทไฉนบัณฑิตทั้งหลาย ย่อมไม่เอนเอียงในเพราะนินทาและ
 สรรเสริญฉนั้น”^{๒๘}

๖) **คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา** หมายถึงเป็นผู้ที่กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ คำกล่าว
 สอนธรรมดาสามัญก็เป็นความดีของกัลยาณมิตรอยู่ทั่วไปแล้ว แต่กัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติพิเศษ
 ที่จะช่วยลูกศิษย์ได้อย่างแท้จริงก็คือ ผู้ที่สามารถนำให้เข้าถึงสิ่งที่ลึกซึ้งให้ยิ่งขึ้นไป อันนี้จะ
 เป็นปัจจัยที่ทำให้เราสามารถก้าวหน้าในการปฏิบัติ ถ้าเรื่องลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป ท่านไม่สามารถแนะนำได้เรา
 ก็อยู่ในระดับธรรมดา ความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ก็ไม่เป็นไปเท่าที่ควรไปไม่ไกล หรือไม่ถึงที่สุด
 จึงจะต้องมีคุณลักษณะข้อที่ ๖ คือสามารถที่จะแถลงชี้แจงเรื่องลึกซึ้งได้ด้วย ในที่นี้คง หมายถึง
 เรื่องที่เกี่ยวกับมาน วิปัสสนา มรรค ผล และนิพพาน หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้อยคำที่ควรพูดในการทำ

^{๒๖} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๘๑/๑๔๙.

^{๒๗} อ.ป.ญจ. (ไทย) ๒๒/๘๒/๑๕๐.

^{๒๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๒๕/๘๑/๕๓.

หน้าที่กัลยาณมิตร คือ กถาวัตร ๑๐^{๒๙} ได้แก่ ๑. อัปปัจจนกถา (เรื่องความมักน้อย, ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความปรารถนาน้อย ไม่มักมากอยากเด่น) ๒. สันตสุตฺตีกถา (เรื่องความสันโดษ, ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสันโดษ ไม่ชอบฟุ้งเฟ้อหรือปรนเปรอ) ๓. ปวิเวกกถา (เรื่องความสงัด, ถ้อยคำที่ชักนำให้มีความสงัดกายใจ) ๔. อสังสัคคกถา (เรื่องความไม่คลุกคลี, ถ้อยคำที่ชักนำให้ไม่คลุกคลีด้วย) ๕. วิริยารัมภกถา (เรื่องการปรารถนาความเพียร, ถ้อยคำที่ชักนำให้มุ่งมั่นทำความเพียร) ๖. สีลกถา (เรื่องศีล, ถ้อยคำที่ชักนำให้ตั้งอยู่ในศีล) ๗. สมานิกถา (เรื่องสมาธิ, ถ้อยคำที่ชักนำให้ทำจิตมั่น) ๘. ปัญญาภกถา (เรื่องปัญญา, ถ้อยคำที่ชักนำให้เกิดปัญญา) ๙. วิมุตตีกถา (เรื่องวิมุตติ, ถ้อยคำที่ชักนำให้เข้าใจให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์) ๑๐. วิมุตติญาณทัสสนกถา (เรื่องความรู้ความเห็นในวิมุตติ, ถ้อยคำที่ชักนำให้สนใจและเข้าใจเรื่องความรู้ความเห็นในภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์)

ได้แก่ ถ้อยคำทั้ง ๑๐ นี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่ามีอนุภาพมากดังพระพุทธรังษีว่า

ภิกษุทั้งหลาย หากเธอทั้งหลายจะพึงยก กถาวัตร ๑๐ ประการนี้ อย่างไม่อย่างหนึ่ง ขึ้นมากล่าว เธอทั้งหลายก็จะสามารถครอบงำเดชาอนุภาพของดวงจันทร์ และดวงอาทิตย์ที่มีฤทธิ์มากมีอนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชาอนุภาพของตนได้ไม่จำเป็นต้องพูดถึงอัญญเดียรฉิยปริพาชกทั้งหลายเลยแล้ว กล่าวเป็นกถาไซ้ เธอทั้งหลายพึงครอบงำเดช แม้ของพระจันทร์ และพระอาทิตย์ผู้มีฤทธิ์มีอนุภาพมากอย่างนี้ด้วยเดชได้ จะป่วยกล่าวไปย ถึงปริพาชกอัญญเดียรฉิยทั้งหลายเล่า...^{๓๐}

๗) โน จฏฐาเน นิโยชเย นอกจากจะช่วยแนะนำในทางที่ดีให้ความรู้เข้าใจ เกิดความรู้สึกลงในทางที่ติงามและปฏิบัติถูกต้องแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มีกรอบในทางที่ไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้นคือ โน จฏฐาเน นิโยชเย แปลว่าไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระ หรือในทางที่เสียหาย คือ ป้องกันไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล มีคติเป็นทุกข์ ทำให้เกิดความรู้สึกลึบสลายใจ ปลอดภัยปลอดภัยขึ้นมาว่า จะไม่ทำให้เกิดความเสียหาย และเฉออกไปผิดทาง ชักชวนให้ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลมีคติเป็นสุข ผู้ต้องการประโยชน์จากการได้คบหามิตร พระพุทธรองค์ตรัสว่า ควรคบผู้มีคุณสมบัติตามที่กล่าวมา แม้จะถูกขับไล่ก็ควรเข้าไปหา ดังความในพุทธภาษิตที่ตรัสสรุปไว้ว่า “มิตรเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ พูดถ้อยคำ ลึกซึ้งได้ ไม่ชักนำในอฐานะในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใดบุคคลนั้น จักว่าเป็นมิตรผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม”^{๓๑}

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๒๙-๒๓๐.

^{๓๐} อจ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๑.

^{๓๑} อจ. สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๓๒} ได้สรุปคุณสมบัติที่สำคัญของกัลยาณมิตรอย่างเลิศไว้ มีสองประการ คือ ทำได้อย่างที่พูดและมีความเป็นอิสระ สำหรับผู้มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ ต้องมีคุณธรรมคุณธรรมที่สำคัญที่สุดต่อบุคคลผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรคือ ความเป็นผู้กระทำได้จริง พูดอย่างไรทำได้อย่างนั้น หรือทำอย่างไรพูดอย่างนั้น นี่คือ ตัวดีงดูด อันแรกที่ปรากฏต่อสายตา ผู้ได้ดู ได้ฟังพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเปรียบบุคคลประเภทนี้ว่า “เหมือนเมฆที่คารามและให้ฝนตก”^{๓๓} เป็นเมฆคาราม ที่ให้ความหวังแก่สัตว์และพืชได้ส่วนความเป็นอิสระท่านกล่าวว่า มองได้ ๒ ด้าน คือ ด้านความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิต และความเป็นอิสระภายในใจ ความเป็นอิสระนี้เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ที่ติดอยู่ในเครื่องผูกมัดจงจำอย่างเดียวกับเขา หรือว่าว่ายวนด้นรนอยู่ในกระแสน้ำเชี่ยวในเกลียวคลื่นเดียวกับคนอื่นแม้แต่ตนก็ยังช่วยไม่ได้ จะช่วยปลดเปลื้องหรือรื้อถอนผู้อื่นขึ้นมาได้อย่างไร คนที่ติดอยู่ในระบบที่ผูกมัดของสังคม ด้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ ตามแนวทางเดียวกับคนอื่น ๆ ด้วยค่านิยมอย่างเดียวกัน มีปัญหาปิดกั้นทางด้านความเป็นอยู่ การอาชีพของตนและครอบครัวด้นรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะตนและจำเพาะครอบครัวของตนเหมือนกันกับคนอื่น ๆ เมื่อสังคมเกิดปัญหาหยาบยากที่จะมีเวลามีความคิดมาอุทิศให้แก่การไถ่ถอนคนอื่น ๆ หรือที่จะนำผู้คนออกไปสู่แนว ทางใหม่ๆ ได้ เมื่อพยายามทำก็มักเข้าแนวที่วากันว่า พายเรือเวียนวนอยู่อย่าง ยิ่งเมื่อทั้งระบบความเป็นอยู่ทั้งจิตใจ ล้วนไม่เป็นอิสระทั้งสองอย่าง ก็ยิ่งประสบความสำเร็จได้ยากด้วยเหตุนี้

พระพุทธเจ้าจึงทรงวางระบบสงฆ์ให้เป็นชุมชนอิสระ มีความเป็นอยู่หรือระบบการดำเนินชีวิตเป็นอิสระจากระบบของสังคมใหญ่ ดังจะเห็นได้จากวินัยที่เป็นเครื่องจัดระบบแบบแผนของสงฆ์เมื่อมีระบบชีวิตความเป็นอยู่เป็นอิสระด้วยและมีจิตหลุดพ้นเป็นอิสระเป็นพื้นฐานด้วย ก็จะทำให้สงฆ์เป็นชุมชนอิสระที่ช่วยชักนำสิ่งที่ดีงามถูกต้องเข้ามาให้แก่สังคมส่วนใหญ่อย่างได้ผล และสามารถเป็นแหล่งพึ่งอาศัยช่วยให้ความเป็นอิสระระดับต่างๆ แก่คนในสังคมใหญ่นั้นด้วย ในอุปนิสทสัถยกปุตตเถรวัตถุ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อน แล้วสอนคนอื่นในภายหลัง จึงจะไม่มัวหมอง (ถูกนินทา)”^{๓๔} แสดงให้เห็นถึงความพร้อมของตนเองก่อนค่อยช่วยเหลือแนะนำผู้อื่น และมีพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

จุนทะ ผู้ที่ตนเองก็จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยอุดยกคนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมาได้นั้น ข้อนี้นี้มีฐานะที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองไม่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึก จะช่วยอุดยก คนอื่นที่จมอยู่ในโคลนเลนอันลึกขึ้นมา ข้อนี้นี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองมิได้ฝึก มิได้อบรม ยังไม่หายร้อนกิเลส จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรมฉบับขยายความ*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๓๙.

^{๓๓} อจ. จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๐๑/๑๕๔.

^{๓๔} ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๘๑.

มิใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้ ผู้ที่ตนเองได้ฝึกแล้ว อบรมแล้ว ดับร้อนกิเลสแล้ว จักฝึก จักอบรม จักทำคนอื่นให้หายร้อนกิเลสข้อนี้จึงจะเป็นฐานะที่จะเป็นไปได้^{๓๕}

พระพุทธเจ้าตรัสถึงประโยชน์จากการได้อาศัยสัตบุรุษหรือกัลยาณมิตรว่า “เหมือนก้อนเมฆใหญ่เมื่อตกลงมาให้ข้าวกล้าทั้งปวงเจริญงอกงาม ย่อมตกเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาคนใด สัตบุรุษเมื่อเกิดในตระกูล ก็ฉนั้นเหมือนกัน กล่าวคือ ย่อมเกิดมาเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล และเพื่อสุขแก่คนจำนวนมาก ได้แก่ มารดาบิดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ มิตรและอำมาตย์ ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว รวมถึงพระราชา เหล่าเทวดา สมณพราหมณ์”^{๓๖} นอกเหนือจากนี้ยังมีภาษีของเหล่าเทวดาที่กล่าวว่าบุคคลควรคบ สัตบุรุษ เพราะการคบสัตบุรุษย่อมได้รับประโยชน์เหล่านี้คือ จะรู้แจ้งสัจธรรม^{๓๗} ไม่เป็นผู้ตกต่ำ ย่อมได้ปัญญา ไม่เศร้าโศกในท่ามกลางผู้เศร้าโศก ย่อมรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติ ย่อมไปสู่สุคติ ย่อมดำรงอยู่ได้ตลอดไป หลังจากนั้น เทวดาได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าคำของใครหนอเป็นสุภาษิต พระพุทธองค์ตรัสรับรอง คำของเหล่าเทวดาเป็นสุภาษิตโดยอ้อม แต่ให้เทวดาตระหนักรับฟังพุทธพจน์ว่า “บุคคลควรสมาคมกับพวกสัตบุรุษเท่านั้น ความทำความสนิทสนมกับพวกสัตบุรุษ บุคคลรู้แจ้งสัจธรรมของพวกสัตบุรุษแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง”^{๓๘}

การคบหาสมาคมกับเหล่าสัตบุรุษของผู้ที่ยังไม่หลุดพ้น การคบหานี้ก็เพื่อเป้าหมายให้ตนเองดำรงอยู่ในความดีนั้นตลอดไป ในส่วนของพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมีเป้าหมายการคบกับสัตบุรุษเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เพราะในความคิดของผู้หลุดพ้นแล้วจะเห็นว่าแม้การดำรงอยู่ในความดีเช่นนั้นได้ แต่ก็ไม่แน่นอน ถือว่าเป็นความทุกข์ชนิดหนึ่ง สู้การหลุดพ้นจากทั้งดีและไม่ดีไม่ได้เนื้อความข้างต้นเป็นการยืนยันได้ว่า การได้คบกับสัตบุรุษนั้นมีแต่เอื้อเฟื้อและเกื้อกูลแต่ประโยชน์ให้แก่ผู้ใกล้ชิด นับแต่ประโยชน์ภพนี้และภพหน้า กระทั่งประโยชน์สูงสุดคือการได้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเหมือนดังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าอีกแห่งหนึ่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลอาศัยสัตบุรุษแล้วพึงหวังได้ อานิสงส์ (ประโยชน์) ๔ ประการ คือเจริญด้วยอริยศีล เจริญด้วยอริยสมาธิ เจริญด้วยอริยปัญญา และเจริญด้วยอริยวิมุตติ”^{๓๙} ในประวัติพระพุทธศาสนา พระองค์มีมาเถระถือได้ว่าเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดมากเรื่องหนึ่ง ชีวิตในเบื้องต้นท่านไม่ได้อาศัยบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงหลงกระทำความผิดโดยการฆ่าคนถึง ๘๘๘ คน ภายหลังท่านโชคดีได้อาศัยพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรให้จึงหลุดพ้นจากวงจรชีวิตที่โหดร้าย กลับได้ชีวิตที่ประเสริฐบุคคลนอกจากจะได้รับประโยชน์จากการอาศัยกัลยาณมิตรดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้วผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเอง ก็ได้รับอานิสงส์เช่นกัน

^{๓๕} ม.มู. (ไทย) ๑๒/๘๖/๗๘.

^{๓๖} อ.จ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๓๘/๒๘๗.

^{๓๗} สัจธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ ศีล ๕, ศีล ๑๐, สติปัญญา ๔ เป็นต้น.

^{๓๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑/๓๕.

^{๓๙} อ.จ.จ.ต. (ไทย) ๒๑/๒๔๒/๓๕๘.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

๒.๒.๑ การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ผู้รู้และนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

๒.๒.๑.๑ ความหมายของคุณธรรม

สุชีพ บุญญาณภาพ อธิบายความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นคุณหรือ ธรรมที่เป็นความดี หมายถึง คุณสมบัติทางกาย วาจา ใจใดๆ ก็ตามที่เป็นคุณไม่เป็นโทษ เป็นฝ่าย ดีมีใช้ฝ่ายชั่ว^{๔๐}

ยนต์ ชุ่มจิต กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดีความงามที่อยู่ใน จิตใจของแต่ละบุคคล โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัยและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงาม ของบุคคลทั่วไป^{๔๑}

โกสินทร์ รังสยาพันธ์ ได้กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมไว้ว่าหมายถึงสภาพคุณงาม ความดี^{๔๒}

วศิน อินทสระ ให้ความหมายของคุณธรรมตามหลักจริยศาสตร์ไว้ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติ ติดต่อกันมานานเป็นเวลานาน พร้อมอธิบายและได้ให้ความหมาย สั้นๆ ว่าคุณธรรม คือ ความกล้า เลิศแห่งอุปนิสัย นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงความหมายที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ไว้ เช่น โสเคร ตีส กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความรู้หรือปัญญา พร้อมทั้งนิสัยและเน้นว่าคุณธรรม คือ ความรู้ เพลิดเพลินด้วยว่า คุณธรรมคือความรู้ อริสโตเติลเห็นว่าคุณธรรม คือ การควบคุมแรงกระตุ้น ต่างๆ และความทะยานอยากได้ด้วยเหตุผล^{๔๓}

นลิน เรื่องบุตร ให้ความหมายของคุณธรรมว่า เป็นความดีเลิศเฉพาะอย่างในเรื่อง เกี่ยวกับศีลธรรม เช่น ความยุติธรรม ความกรุณา และกล่าวในเชิงเปรียบเทียบคุณธรรมและความชั่ว (Vice) ว่าเป็นความเคลื่อนไหวและการปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งดีและสิ่งเลวเป็นเครื่องชี้ คุณธรรมและความชั่วก็โดยการได้เกี่ยวข้องในทางดีที่จะทำสิ่งต่างๆ และการได้รับสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ สำหรับคุณธรรมตามแนวคิดของนักบุญออกัสตินว่า กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพฝ่ายดีทาง

^{๔๐} สุชีพ บุญญาณภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๖.

^{๔๑} ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอ,เอส,พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๕.

^{๔๒} โกสินทร์ รังสยาพันธ์, **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**, (กรุงเทพมหานคร: ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ ศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๑๓๕.

^{๔๓} วศิน อินทสระ, **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมจักรพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐๗

จิตใจ ซึ่งบุคคลใช้ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง และเป็นการทำงานของพระเจ้าในตัวของเราโดยเราไม่ได้เกี่ยวข้อง และได้กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมตามแนวคิดของนักบุญโทมัส อโควนัสว่า คุณธรรมของมนุษย์เป็นนิสัยที่ดีที่จะทำให้พลังของเรามีสติ รู้สึกผิดชอบชั่วดีของคนสมบูรณ์ขึ้นและเบนให้เข้าสู่ทางที่ดี และได้ใช้พลังของเขาอย่างสมบูรณ์^{๔๔}

Good ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ ๒ ประการ คือ^{๔๕}

๑. คุณธรรม หมายถึง คุณภาพที่บุคคลได้กระทำตามความต้องการและมาตรฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม๒. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัย หรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน

จากความหมายของคุณธรรมที่นักการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่าคุณธรรมหมายถึง คุณงามความดีที่มนุษย์กระทำจนเป็นนิสัยทั้งด้านร่างกาย วาจาและใจ

๒.๒.๑.๒ พฤติกรรมคุณธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะหรือเป็นกลุ่ม ไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกหรือในสังคมได้ ต้องมีการติดต่อกัน ร่วมกันคิดร่วมกันทำ จึงจำเป็นต้องมีคุณธรรมที่ต้องใช้ปฏิบัติต่อกันดังนี้

๑. ความเสียสละ
๒. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
๓. ความสามัคคี
๔. ความเห็นอกเห็นใจ
๕. การให้อภัย
๖. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

๒.๒.๒ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม

ทิตนา แชมมณี ได้ประมวลทฤษฎี หลักการ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม โดยเน้นความหมายของคุณธรรม ในความหมายของคุณลักษณะหรือสถานะของมนุษย์ที่เป็นไปในทางถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรมสำหรับ

---

^{๔๔} นลิน บุญเรือง, “ปัญหาการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการพบกลุ่มวิธีเรียนทางไกล สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดยโสธร”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๒ – ๓๓.

^{๔๕} Good, Carter V, Dictionary of Education, ๐ th ed, New York : McGraw – HallBook Company Inc., 1973,P641.

ค่านิยม นั้น เป็นหลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่บุคคลยึดถือเป็นคุณค่าหรือแนวทางในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต หากค่านิยมที่แต่ละบุคคลยึดถือเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตตรงกัน เป็นจำนวนมาก สิ่งนั้นกลายเป็นค่านิยมของสังคมไป คำว่า “การพัฒนา” หมายถึง การสร้าง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น หรือการทำให้เป็นไปตามจุดหมายที่กำหนด การพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้หลายวิธี การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ก็ย่อมมีวิธีที่หลากหลาย และได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมในแง่การอบรมสั่งสอนเป็นสำคัญ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ท่าน ผู้สนใจเห็นแนวคิด แนวทางที่หลากหลาย ซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าเห็นว่า เป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ จากเอกสารดังกล่าว ดังนี้^{๔๖}

๑. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification)ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

ทิสนา แคมมณีอธิบายถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ การวางเงื่อนไขแบบการกระทำนี้ ว่าพัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ สกินเนอร์ (Skinner) ทฤษฎีนี้อธิบายว่าพฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้น ซึ่งผลจากการกระทำนั้นมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่ ประเภทเสริมแรง(Reinforces) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punishes) ซึ่งทำให้มีขั้นตอนหลักๆ ดังต่อไปนี้^{๔๗}

๑. บังคับหรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจน มีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

๒. ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ

๒.๑ ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำยกย่อง ชมเชยให้เกียรติ เป็นต้น

๒.๒ ให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี่ยงลากับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรมต้องการ

๒.๓ ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกมที่นักเรียน

ชอบ

๓. ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปรับพฤติกรรม เมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อจะให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ถาวร

๒. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

^{๔๖} ทิสนา แคมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” วารสารครุศาสตร์, ๒๕(๔๒): ๑ – ๑๓.

^{๔๗} ทิสนา แคมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” (วารสารครุศาสตร์, ๒๕(๔๒) : ๓.

ทศนา แชมมณี ได้กล่าวถึง ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ Piaget ซึ่งอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขั้นอยู่กับวัยโดยแบ่งเป็น ๒ ขั้นใหญ่ๆ คือ ขั้นแรกอายุระหว่าง ๕-๘ ปีเป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์ ถ้าผู้มีอำนาจเหนือตน (Heteronymous) เช่น บิดา มารดา ครู และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สอง เป็นขั้นยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ ๙ ปี ขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์ คือ ข้อตกลงระหว่างบุคคลและผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์ จะต้องร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ต่อมา โคลเบอร์ก (Kolberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจาก Piaget โดยแบ่งพัฒนาการออกเป็น ๒ ขั้น (Stages) ได้แก่^{๔๕}

ขั้นที่ ๑ ขั้นการหลบหลีกการถูกลงโทษ (อายุ ๒-๗ ปี) คือการตัดสินใจที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

ขั้นที่ ๒ ขั้นการแสวงหารางวัล (๗-๑๐ ปี) คือการตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากจะได้ตามคำมั่นสัญญา (๑๖ ปีขึ้นไป) คือ การตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ ๓ ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุดบุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว - ช้า ต่างกัน เราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้ และเราสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีพัฒนาระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้

จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้นวิธีการ

การสอนหรือการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการพัฒนาการทางจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น

๑. ระดับการพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก ให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วงอายุต่างๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับ และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนจะมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้นครูจึงสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่าเขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรม

^{๔๕} ทศนา แชมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” (วารสารครุศาสตร์, ๒๕๕๒) : ๕.

ในชั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นในชั้นสูงอีก ๑ ชั้น โดยการพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น

๒. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากการที่ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม การได้มีปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว จะช่วยให้บุคคลเข้าใจความคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะ ปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กเข้ากลุ่มทางสังคมต่างๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเอง และของผู้อื่น อันจะช่วยให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในชั้นสูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว

๓. ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกแก้ปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อยๆ และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็น รวมทั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปรายอาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเรื่องที่ครูสมมุติขึ้นก็ได้ แต่สถานการณ์ควรมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียนและควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และในระดับที่สูงกว่า การเสนอสถานการณ์ปัญหานั้นอาจใช้สื่อ เช่น ภาพ สไลด์ फिल्मสตริป หรือวีดิทัศน์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหาชัดเจนขึ้น หรือหากใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมุติประกอบ ก็จะช่วยช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในการตัดสินใจและอภิปรายร่วมกันนั้น อาจนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และเทคนิคอภิปรายกลุ่มแบบต่างๆ เข้ามาช่วยให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพขึ้น

๔. วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้อีกวิธีหนึ่งก็คือ การช่วยจัดบรรยากาศในห้องเรียนและในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่เด็กจะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมกับเพื่อนๆ ได้อย่างเปิดเผย บรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีในการพูดแสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับ และความปลอดภัยจากการถูกลงโทษ วิชาทฤษฎีวิจารณ์ และการกล่าวหาต่างๆ

๕. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม โดยการให้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory) แบบดูลา ทิศนา แชมมณี กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ร่างปัญญาเชิงสังคม ที่พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ Albert Bandura ซึ่งขณะนี้ประจำอยู่ที่ Stanford University มลรัฐแคลิฟอร์เนียประเทศสหรัฐอเมริกาแบบดูรามองกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น^{๔๙}

^{๔๙} ทิศนา แชมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” วารสารครุศาสตร์, ๒๕๔๒ : ๘,

สุวิมล ว่องวานิช และคณะ ได้ทำการวิจัยและเผยแพร่ผลการวิจัยพบว่าแนวคิดและหลักการสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะที่ดีของนักเรียนมีดังต่อไปนี้^{๕๐}

๑. การสร้างตัวแบบ/ผู้นำที่ดี ทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือบุคคลตัวอย่างในสังคม
  ๒. การพัฒนาคุณธรรมและคุณลักษณะอื่นๆให้เป็นวิถีชีวิต มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ ให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง บูรณาการสอดแทรกอยู่ในชีวิตการเรียน การปฏิบัติงาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม คนกับธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรมกับการเรียน การสอน
  ๓. การจัดพื้นที่สร้างสรรค์และเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้แสดงออกถึงความสามารถ ศักยภาพ และการปฏิบัติตน ตามความเชื่อ อยู่ในบริบทการทำความดี มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม เห็นบทบาทและคุณค่าของตนเองมากขึ้น
  ๔. ค่านิยมมาจากตัวแบบที่ดี โดยการสร้างระบบค่านิยมให้เด็ก เยาวชนได้เห็นว่าแก่นของเด็กไทยคืออะไร ต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร
  ๕. การสร้างความร่วมมือรวมพลัง จากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย กำหนดคุณธรรมที่เป็นเป้าหมาย
  ๖. การจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์มีความสอดคล้องกับลักษณะโรงเรียน ธรรมชาติ บริบท และช่วงวัยของเด็ก
  ๗. สร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกันเรียนรู้ร่วมกัน
  ๘. โรงเรียนต้องมีนโยบายไม่เน้นวิชาการอย่างเดียว
  ๙. สร้างแนวร่วมและเครือข่ายที่ช่วยเสริมกำลังใจให้เด็กทำความดี
- พุทธทาสภิกขุ ได้แสดงความคิดเห็นว่า การที่เราจะมีการศึกษาดี คือมีคุณธรรมจริยธรรมโดยเฉพาะ จะสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อกับนักเรียนได้จริงต้องมีองค์ ๓ เป็นอย่างน้อย คือ
๑. มีครูดี คือ มีครูผู้ซึ่งมีคุณลักษณะสมบูรณ์ พร้อมทั้งด้านความรู้และความประพฤติเหมาะสมต่อการเป็นผู้สอนให้เป็นคนดี มีความรู้ได้อย่างแท้จริง
  ๒. มีวิธีการสอนดี คือ เป็นผู้ที่สามารถสอนหรือพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะแห่งความเป็นพลเมืองดีตามที่สังคมต้องการได้

---

^{๕๐} สุวิมล ว่องวานิชและคณะ, ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๑๐๒.

๓. มีสิ่งแวดล้อมที่ดี คือ จัดและพัฒนาสิ่งทั้งปวงที่นักเรียนจะเรียนรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสจากทางด้านกายและใจ เป็นต้น ให้มีคุณลักษณะเอื้อต่อการพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีความประพฤติดี

สาโรช บัวศรี กล่าวไว้ว่า สถานศึกษาเป็นส่วนอันสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ครูผู้สอนจะต้องทำตนให้เป็นอย่างในทางที่ดี และต้องเอาใจใส่ในการจัดฝึกอบรมเรื่องจริยธรรมแก่นักเรียนอย่างจริงจัง และได้เสนอแนะวิธีการดำเนินการเพื่อสอนจริยธรรมในโรงเรียนนั้นกระทำได้ดังนี้^{๕๑}

๑. ตั้งคณะกรรมการคุณธรรมจริยธรรมประจำในโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานในเรื่องจริยธรรมตลอดทั้งปี และคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดนั้นรวมทั้งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติเหมาะสมยิ่งขึ้น

๒. จัดให้มีแผนงานการสอนคุณธรรมจริยธรรม โดยดำเนินการดังนี้

๒.๑ สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษาอบรมและการปฏิบัติเรื่องจริยธรรม เช่น

๒.๑.๑ คณะครูร่วมกันประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน

๒.๑.๒ ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว ให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นว่าการประพฤติตนตามแนวของคุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งมีเกียรติยิ่ง ไม่เป็นสิ่งที่น่าละอาย เพราะสิ่งที่น่าละอายนั้นคือการทำความชั่ว

๒.๑.๓ ตั้งกลุ่มหรือชุมชนจริยธรรมศึกษาขึ้นในโรงเรียน

๒.๒ จัดให้มีการอบรมคุณธรรมจริยธรรมต่อเนื่องในโรงเรียนผู้ให้การอบรมได้แก่

๒.๒.๑ พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ

๒.๒.๒ ผู้บริหารโรงเรียน

๒.๒.๓ ครูประจำชั้น และครูเวรประจำวัน

๓. จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น ผู้ใดประพฤติดีเด่นด้านจริยธรรมต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติผู้นั้นอย่างดี

สุพัตรา สุภาพ กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตลอดชีวิต ทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตที่ตนเป็นสมาชิก เป็นการรับเอาคุณค่าของกลุ่มที่เราช่วยกันในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มทำให้มนุษย์เกิดความเป็นตัวตน (Self) คือความรู้สึกที่ตน

^{๕๑} สาโรช บัวศรี, **จริยธรรมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕.

เป็นมนุษย์ แตกต่างจากคนอื่น สามารถควบคุมความรู้สึกนึกคิด ความประพฤติให้เหมาะสมกับ วาระและโอกาสต่างๆ^{๕๒}

กรมสามัญศึกษา ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดย วิธีโดยตรง ได้แก่^{๕๓}

๑. การใช้ชุดการสอน
๒. การอบรมหน้าเสาธง
๓. การเข้าค่ายคุณธรรม
๔. สอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง
๕. เชิญวิทยากรมาให้ความรู้
๖. การเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยได้กำหนดขอบข่ายของงานพัฒนาให้นักเรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรมไว้ดังนี้
  ๑. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาความประพฤติ และระเบียบวินัย
    - ๑.๑ กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี นักศึกษาวิชาทหาร
    - ๑.๒ กิจกรรมอบรมนักเรียนประจำสัปดาห์
    - ๑.๓ กิจกรรมเข้าค่ายนักเรียนใหม่
    - ๑.๔ การรักษาความสะอาด การตรงต่อเวลา การแต่งกาย การเข้าแถวการทำ ความเคารพ
    - ๑.๕ มีหลักฐานการจัดและมีการเผยแพร่
  ๒. กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
    - ๒.๑ การประหยัดและออม
    - ๒.๒ การเสียสละ
    - ๒.๓ ความขยันหมั่นเพียร
    - ๒.๔ ความอดทน อดกลั้น
    - ๒.๕ ความเมตตากรุณา

^{๕๒} สุพัตรา สุภาพ, นักบริหารการทำงานพฤติกรรมมนุษย์จิตวิทยาอุตสาหกรรม, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมนิติ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

^{๕๓} กรมสามัญศึกษา, เขตการศึกษา ๘, “เอกสารประกอบการสอน ชุดพัฒนาการนิเทศชุดที่ ๔,” ฝึกวิทยายุทธ, ๒๕๓๕), ๕๕ - ๖๐,

๒.๖ ความสามัคคี

๒.๗ มีหลักฐานการจัดและการเผยแพร่

๓. จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาด้านความรับผิดชอบต่อสังคม

๓.๑ การบำเพ็ญประโยชน์

๓.๒ การปฏิบัติตามกฎจราจร

๓.๓ การปฏิบัติตามกฎหมาย

๓.๔ มีหลักฐานการจัดและการเผยแพร่

๔. การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการใช้เวลาว่างเกิดประโยชน์

๔.๑ กิจกรรมชุมชน/ชุมนุมต่างๆ

๔.๒ กิจกรรมหารายได้ระหว่างเรียน

๔.๓ มีหลักฐานการจัดและการเผยแพร่

๕. ยกย่องให้กำลังใจแก่นักเรียนผู้ประพฤติดี

๕.๑ แสวงหาข้อมูล

๕.๒ บันทึกประวัติ

๕.๓ เผยแพร่ผลงานหรือให้รางวัล

สรุปได้ว่า คุณธรรมซึ่งมีความหมายว่าธรรมที่เป็นคุณ หรือธรรมที่เป็นความดีในจิตใจของแต่ละบุคคลโดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัยเกิดเป็นพฤติกรรมที่ทำจนเคยชินซึ่งมีแนวคิดที่จะพัฒนาคุณธรรม เช่น การปรับพฤติกรรม การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้านคุณธรรมและการสังเกตตัวแบบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องเสริมสร้างคุณธรรมนักเรียนให้มีคุณธรรมนำความรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขโดยต้องประสานความร่วมมือกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา

วิชาญ สุวรรณวงศ์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียน ที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ในทุกๆ ด้าน ได้แก่สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมีบรรยากาศดี มี

ความปลอดภัย มีวัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างพัฒนาการและเสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีสิ่งยั่วยุให้เกิดการเรียนรู้ และไม่มีมลภาวะ^{๕๔}

อรพันธุ์ ประสิทธิ์รัตน์ ได้ให้ความหมายสภาพแวดล้อมไว้ว่า หมายถึง สภาพสภาวะหรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิ่งที่ถูกจัดทำสร้างขึ้น อาจเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ หรือเป็นนามธรรมที่ไม่สามารถมองเห็นได้ อยู่ในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน ซึ่งมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเรียนรู้ ของผู้เรียนและได้ ชี้แจงเพิ่มเติมว่า พฤติกรรมของผู้เรียนจะเป็นอย่างไรนั้นที่เกี่ยวข้อ หรือได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี ที่เหมาะสมกับวัย และระดับของผู้เรียนจะเป็นสิ่งที่พึงพอใจในการเรียนทำให้เกิดสมาธิและปัญญา^{๕๕}

ดารี บุญชู ได้กล่าวไว้ว่า สภาพสิ่งแวดล้อมหมายถึง สิ่งที่มี อยู่โดยรอบหรือปะปนกันของสภาพแวดล้อมภายนอกและภายใน ที่มีผลกระทบต่อสิ่งที่มีชีวิต สิ่งที่อยู่โดยรอบนี้จะมีผลกระทบต่อสิ่งที่มีชีวิตนั้น มิใช่เพียงที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ก็มีผลผูกพัน ความรู้สึกนึกคิดและกิจกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเรียกว่า เป็นสภาพสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรมด้วย ดังนั้นสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์จึงต้อง รวมทั้งสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสภาพสิ่งแวดล้อมทางสังคมเข้าไว้ด้วยกัน^{๕๖}

ปฏิคม พงษ์ประเสริฐ ได้กล่าวไว้ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียนที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และพัฒนา ตนเองในทุกๆ ด้าน ได้แก่สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมี บรรยากาศดี มีความปลอดภัย มีวัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างพัฒนาการและเสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย^{๕๗}

สุพล อนามัย ได้ให้ความหมายของการสภาพแวดล้อมในโรงเรียนไว้ว่า องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียน ที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้าน ได้แก่ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมีบรรยากาศดี มีความ ปลอดภัย มี

^{๕๔} ชาญ สุวรรณวงศ์, “การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์๒ ตามการรับรู้ของครู”, วิทยานิพนธ์ กศ.ม, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒,

^{๕๕} อรพันธุ์ ประสิทธิ์รัตน์,รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๔-๕๕

^{๕๖} ดารี บุญชู, การจัดกระบวนการเรียนรู้, วารสารวิชาการ, ๙(๑) ๒๕๔๖: ๑๖-๒๐.

^{๕๗} ปฏิคม พงษ์ ประเสริฐ, “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการในโรงเรียนเทศบาลสังกัดเทศบาลเมืองนครนายก”, สารนิพนธ์ กศ.ม, (การบริหารการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๙,

วัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างพัฒนาการและเสริมการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีสิ่งยั่วยุให้เกิด การเรียนรู้ และไม่มีมลภาวะ^{๕๘}

จากความหมายที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ ว่า สภาพแวดล้อมในโรงเรียน หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ภายในโรงเรียน ที่จะส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้าน ได้แก่ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่สวยงาม ร่มรื่นเป็นระเบียบและมีบรรยากาศดี มีความปลอดภัย มีวัสดุอุปกรณ์เสริมสร้างพัฒนาการและเสริมการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย มีสิ่งยั่วยุให้เกิดการเรียนรู้ และไม่มีมลภาวะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริม สนับสนุน ให้นักเรียนสามารถพัฒนาตนเองให้ไปสู่จุดมุ่งหมายตามที่โรงเรียนหรือสถานศึกษานั้นๆ กำหนดพฤติกรรม การที่มนุษย์อาศัยในสภาพแวดล้อม นักจิตวิทยาเชื่อว่าแวดล้อมมีหน้าที่เร้า ให้มนุษย์ แสดงพฤติกรรม ซึ่งในทางจิตวิทยาจัดแบ่งสิ่งแวดล้อม ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. สิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่สิ่งซึ่งอยู่นอกกายมนุษย์ เช่น วัตถุ สิ่งของ คนและสัตว์ เป็นต้น รวมไปถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งไม่มีตัวตน ได้แก่ขนบธรรมเนียมเพณี ถ้าสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เร้าให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม เราเรียกว่า สิ่งเร้าภายนอก (External Stimulus)

๒. สิ่งแวดล้อมภายใน ได้แก่การกระทำของอวัยวะต่างๆภายในของมนุษย์เอง เช่น ความหิวกระหาย ถ้าสิ่งแวดล้อมภายในเหล่านี้ เร้าให้มนุษย์แสดงพฤติกรรม เราเรียกสิ่งเร้าภายใน (Internal Stimulus)

อรุณชัย กัณฐภา ได้สรุปแนวคิดและหลักความสำคัญที่ได้กล่าวถึงใน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมในองค์กรโรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่จะต้องเสริมสร้างผู้เรียนได้รับโอกาส อันพึงที่จะควรได้รับในการพัฒนาศักยภาพตามวัย การพัฒนาองค์กร หรือโรงเรียน สิ่ง หนึ่งที่มีการกล่าวถึงและให้ความสำคัญอย่างมาก คือ การจัดสภาพแวดล้อมในทุกๆ ด้านที่ส่งผลต่อ การเรียนรู้ของ ผู้เรียน สภาพแวดล้อมที่ดีหมายถึง ส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งที่จะส่งผลให้ผู้เรียน มีพัฒนาการ มีความปลอดภัย มีแรงจูงใจและเกิดความสุข ความเต็มใจในการแสวงหาความรู้ ตรงกันข้าม โรงเรียนที่ขาดการเอาใจใส่ในด้านสภาพแวดล้อมหรือไม่เห็นความสำคัญของการจัด สภาพแวดล้อมจะทำให้บุคลากรทั้งในและนอกสถานศึกษาขาดปฏิสัมพันธ์ที่ดี มีบรรยากาศที่น่า เบื่อ ขาดความอบอุ่นและบรรยากาศที่เป็นมิตร และขาดศรัทธาต่อโรงเรียน ทำให้ส่วนประกอบ ของ คำว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ขาดความสมบูรณ์ตามมาในที่สุด^{๕๙} ในขณะเดียวกัน ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง ระบบการจัดการศึกษาทั่วโลกว่า จะใช้วิชาเป็นตัวตั้ง จึงสร้างปัญหามากมาย

^{๕๘} สุพล อนามัย, “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ของนักเรียนโรงเรียนเอกชนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”, สารนิพนธ์ กศ.ม, (การบริหาร การศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๙), หน้า ๒๙,

^{๕๙} อรุณชัย กัณฐภา, “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียน ประถมศึกษา อำเภอชะอำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”,วิทยานิพนธ์ ค.ม, (สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๘), หน้า ๒๑,

ฉะนั้น จำเป็นต้องศึกษาโดยใช้ความจริงเป็นตัวตั้ง ซึ่งการศึกษาถึงความจริงมีอยู่ ๓ เรื่อง คือ ๑. ศึกษาให้รู้ รักตนเอง เข้าใจพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ต้องเข้าใจว่าเรา มีวิญญาณรับรู้ได้จากตนเอง และภายนอก แล้วนำมาสังเคราะห์ให้สูงขึ้น ปัจจุบันการศึกษาของเราสร้างคนให้พิการทางกาย มากมายนัก ๒. ศึกษาให้เข้าใจสภาพแวดล้อม ซึ่งมีการเชื่อมโยงและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ควรศึกษาร่วม ไปกับความจริง ไม่แยกจากสิ่งแวดล้อมและสามารถสังเคราะห์ได้ นอกจากนี้ จะเข้าใจสิ่งแวดล้อมแล้ว การเรียนก็ไม่น่าเบื่อ เกิดความสนุก ๓. ศึกษาให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และ จัดการศึกษา ให้เกิดความสัมพันธ์เกื้อกูลต่อกัน สภาพแวดล้อมนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์มา ตลอดเวลา ถ้าศึกษาให้เข้าใจจิตคนจะเกิดใน สภาพแวดล้อมนั้น^{๖๐}

เชิดชู กาพวงศ์ กล่าวถึงแนวคิดและความสำคัญของการจัด สภาพแวดล้อมใน โรงเรียนว่า โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่จัดมวลประสบการณ์แก่นักเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อนำประสบการณ์เหล่านั้นไปพัฒนาตนเองในอนาคต แต่จะอย่างไรให้ เด็กชอบมาโรงเรียน เป็นคนใฝ่รู้ มีความรู้สึกสนุกสนาน มีเจตคติที่ดีต่อโรงเรียน การที่โรงเรียนจะ ได้รับการตอบสนอง จากนักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการสร้างแรงจูงใจต่อนักเรียน ให้เกิด ความคิด ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษาดังกล่าว แนวทางในการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนการสอน โรงเรียนต้องดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้มีผลต่อการเรียนรู้ สามารถปรับ สภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน โดยคำนึงถึงเพศและวัยของผู้เรียน^{๖๑}

นิตยา ใจตาบ ได้กล่าวถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมในโรงเรียนว่า เป็นส่วนหนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียน และสามารถพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนได้และ การบริหารโรงเรียนที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพจะส่งเสริมให้โรงเรียนได้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งใจได้^{๖๒}

๑. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม เช่น ห้องเรียนมีความสะอาดสบาย มีอุปกรณ์ และสื่อการเรียน การสอนครบถ้วน ทำให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน ผู้สอนก็มีความสุขในการสอน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็จะช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้ การเรียนการสอนดำเนินด้วยความราบรื่น สะดวกรวดเร็ว ตามแผน ที่วางไว้

^{๖๐} ประเวศ วะสี, วิสัยทัศน์กระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน,วารสารวิชาการ ,๒๕๔๒) หน้า๙,

^{๖๑} เชิดชู กาพวงศ์, ทำอย่างไรให้เด็กชอบมาโรงเรียน, วารสารวิชาการ, กรมวิชาการ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

^{๖๒} นิตยา ใจตาบ, “ความสัมพันธ์เชิงคาโนนิคอระหว่างองค์ประกอบด้านลักษณะของนักเรียน สภาพแวดล้อมทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในโรงเรียน รัฐบาล กรุงเทพมหานคร”,วิทยานิพนธ์ ค.ม, (การบริหารการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๙,

๒. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้สนับสนุนการเรียนรู้หลายด้าน เช่น ทำให้ผู้เรียนเกิดความประทับใจในเป็นตัวกระตุ้นผู้เรียนให้มีความสนใจและเกิดแรงจูงใจในการเรียนเปลี่ยนเจตคติไปในทางที่ดี มีความพึงพอใจในการเรียนช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนก็คือความรู้สึที่เกิดจากตัวผู้เรียน ความรู้ สึกพึงพอใจ สนใจอยากเรียน อยากรู้ ซึ่งจะเป็นตัวนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในที่สุด ดังนั้น ถ้าผู้เรียนอยู่ในสภาพ สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านกายภาพ จิตภาพ และทางด้านสังคมภาพแล้ว จะช่วย กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึดังกล่าวได้

๓. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน ประสบการณ์ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมตามปกติแล้วการรับรู้ และการเรียนรู้ของ ผู้เรียนจะเกิดขึ้นหลังจากที่ได้ ปะทะสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกที่มากระตุ้นประสาทสัมผัสของผู้เรียนการ ปะทะสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ เป็นการสร้างประสบการณ์ ดังนั้นถ้าเราต้องการให้ผู้เรียนได้ รับประสบการณ์ การเรียนรู้ ที่ดีก็ต้องจัดให้ผู้เรียนอยู่ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีก่อนแล้ว สภาพแวดล้อมต่างๆ เหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดประสบการณ์ ของผู้เรียนภายหลัง

๔. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดีจะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน จุดมุ่งหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาประการหนึ่งก็คือ มุ่งให้ผู้เรียนมีบุคลิกภาพดี มีการแสดงออกทางกาย วาจาและใจตามแบบอย่างที่ดีที่สังคมยอมรับกล่าวคือ มีคุณธรรม และจริยธรรมที่เป็นเครื่องหมายของ คนดี มีการประพฤติ ปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างดี การที่จะหล่อหลอมพฤติกรรมหรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์นั้นต้องใช้เวลาและอาศัย ปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จึงจะสามารถกล่อมเกลาผู้เรียนได้ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ถือว่า เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยปรับหรือโน้มน้าวพฤติกรรมของผู้เรียนโดยเฉพาะ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ที่มีบรรยากาศที่อบอุ่นเป็นมิตรมีความเป็นประชาธิปไตยยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันและกันตัดสินใจ ปัญหาด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ จะค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในความรู้ สึกนึกคิดของผู้เรียนสะสมทีละ น้อยจนในที่สุดก็จะแสดงออกในลักษณะของบุคลิกภาพรูปแบบในการรับรู้ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ของ ผู้เรียน

๕. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้มีส่วนช่วยในการควบคุมชั้นเรียนให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัยสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นตัวกำหนดอาณาเขตของการเรียนทำให้มีบรรยากาศที่แตกต่างไป จากกิจกรรมอื่น ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะของสภาพแวดล้อมในสถานเริงรมย์ ผู้เรียนเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่จัดไว้อย่างเหมาะสม ก็จะรู้จักสำรวมอยู่ในระเบียบวินัยมากขึ้น โดยเฉพาะถ้ามีการจัดโต๊ะ เก้าอี้ของนักเรียนอย่างมีวัตถุประสงค์ จะช่วยให้การควบคุมชั้นเรียนมีระบบระเบียบ และง่ายสำหรับผู้สอนมากขึ้น

๖. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นแหล่งทรัพยากรทางการเรียนการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในปัจจุบันเป็นไปอย่างกว้างขวาง หลายแห่งเห็นความสำคัญของมุม วิชาการ ศูนย์ วิชาการมุมสื่อการเรียนการสอน ทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนสามารถใช้เป็นแหล่ง ค้นคว้าหาความรู้ เพิ่มเติมได้ ตลอดเวลาที่ต้องการ เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางได้อย่างดี นอกจากนี้แหล่ง ทรัพยากรการ

เรียนจะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนตลอดจนเป็นการสร้างนิสัยให้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองไม่ยึดติดอยู่ เฉพาะความรู้ที่ได้ จากผู้สอน

๗. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ เสริมสร้างบรรยากาศในการเรียน สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ที่ดีจะทำให้ บรรยากาศในการเรียนเอื้อต่อการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสิ่งรบกวน จะช่วยสร้างบรรยากาศทางวิชาการให้เกิดขึ้นทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะ ศึกษาหาความรู้ หรือทำกิจกรรมการเรียนต่างๆ อย่างตั้งใจและมีสมาธิยิ่งถ้าผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งจัด ว่าเป็นสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านจิตภาพมีบุคลิกลักษณะที่อบอุ่นเป็นมิตร ก็จะช่วยทำให้ บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ มากยิ่งขึ้น มีความสำคัญต่อการบริหาร จัดการภายในโรงเรียนเพราะจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความสุข

๘. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ช่วยสร้างความสัมพันธ์ อันดีระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ประสิทธิภาพมากที่สุด ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสะดวกสบาย สงบ ปราศจากและผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน การจัดสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ อุปกรณ์ต่างๆ ให้ง่ายต่อการเคลื่อนไหวโยกย้าย ทำให้ผู้สอนไปถึงตัวผู้เรียนได้ สะดวก ตำแหน่งของผู้สอนไม่จำเป็นต้องอยู่หน้าชั้นเสมอไป ผู้สอน อาจนั่งอยู่ท่ามกลางผู้เรียนเพื่อให้คำปรึกษาแนะแนวทางสภาพแวดล้อมเช่นนี้ช่วยให้ผู้สอนมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากขึ้น ทำให้ได้ รู้จักอุปนิสัยตลอดจนพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ดีส่วน ผู้เรียนจะลดความกลัวและมีความกล้ามากขึ้น กล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น มีเจตคติที่ดี ต่อผู้สอน

๙. สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ที่เหมาะสมจะช่วยลดความเมื่อยล้า หรือความอ่อนเพลียทางด้านสรีระของผู้เรียน เช่น การจัดโต๊ะเก้าอี้ ที่มีขนาดพอเหมาะกับร่างของผู้เรียน ช่วยให้การนั่งสบายสามารถนั่งได้ นานๆ โดยไม่ปวดหลังการให้แสงสว่างในห้องเรียนที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้เรียนคลายความเมื่อยล้าของสายตา นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของผู้เรียนด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาด้วย

จากแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน สรุปได้ ว่าสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ความมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างครู และนักเรียน รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลาเพราะนักเรียนได้ รับการจัดการเรียนการสอนตามธรรมชาติ ได้ ฝึกปฏิบัติจริง ดังนั้นสภาพแวดล้อมในโรงเรียนจึงเป็นองค์ ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อผู้เรียน และช่วยให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความคิด บุคลิกภาพ มีความรับผิดชอบและ ประสบผลสำเร็จในการศึกษา

๒.๓.๒ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของสถานศึกษา

สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเพราะสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จะช่วยพัฒนาเด็กให้เป็นผู้เรียนที่มีคุณภาพได้ ดังนั้น ครูจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมที่กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเต็มศักยภาพเพื่อจะได้เปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

๒.๓.๒.๑ สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่

ราตรี ฤกษ์วงศ์ ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมด้านอาคาร สถานที่ คือ การสร้างอาคาร สถานที่ที่ตลอดจนห้องเรียน ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยน่าดู อยู่ในตำแหน่งหรือบริเวณที่เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อการใช้สอย โดยการจัดขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นไปได้และเหมาะสมของห้องเรียน วัสดุที่ใช้และความสามารถในการจัดของผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งการจัดสภาพนอกห้องเรียน เช่น สนามกีฬา สภาพอาคารเรียน อาคารประกอบ สวนหย่อม สนามเด็กเล่น สถานที่พักผ่อน ควรจัดให้เป็นระเบียบ สะอาด มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อเพิ่มความร่มรื่นสวยงาม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการร่วมมือร่วมใจกันของสมาชิกในโรงเรียน ทั้งด้าน ความคิดและแรงงานในการตกแต่งและดูแลรักษา^{๖๓} ซึ่งสอดคล้องกับ พรพจน์ พจน์พัฒน์พล กล่าวว่สิ่งทีโรงเรียนควรจัดให้มี หรือดูแลเอาใจใส่เป็นอันดับแรกๆและเห็นด้วยตาเปล่าคือ^{๖๔}

๑. โรงอาหาร หรือสถานที่สำหรับประทานอาหาร อันจะก่อให้เกิดความสำเร็จแก่นักเรียน คือมีอาหารที่รับประทาน เป็นการเสริมสุขภาพอนามัย และมีการฝึกสุขนิสัยในการกิน ตลอดจนการรักษาความสะอาดที่เกี่ยวกับการเงิน

๒. สถานที่เล่นกีฬา หรือสถานที่พักผ่อนในยามว่างเรียน สามารถช่วยนักเรียนให้ได้พักผ่อน หรือเล่นระหว่างพักเรียนเป็นการคลายเครียด ได้ฝึกสุขนิสัยทางกีฬา และ ส่งเสริมสุขภาพ ห้องสมุด อาจจะอยู่ในรูปมาตรฐาน หรือในรูป Book Corner หรือรูปใดๆก็ได้ตามความเหมาะสมห้องสมุดจะเอื้ออำนวยให้แก่นักเรียนคือเสริมสร้างความรู้ สร้างนิสัยรักการอ่าน และได้พักผ่อนคลายเครียด

๓. ห้องเรียน จากคู่มือการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.๒๕๓๓) ได้เสนอการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ได้แก่การจัดที่นั่ง โต๊ะครู การจัดมุมเสริมความรู้ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องใช้ต่างๆ

สมาน ปรีชา กล่าวเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านอาคาร สถานที่ที่ดี ผู้บริหารต้องใช้ความรู้ความสามารถในการบริหารจึงจะทำให้การดำเนินงานจัด สภาพแวดล้อมด้านอาคาร สถานที่ในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทั้งด้านการจัดหา การดูแลรักษาความปลอดภัย และวางแผนการใช้ประโยชน์ให้ เกิดคุณค่าสูงสุดและควรเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องเพราะสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ที่เป็นเสมือน หน้าตาของสถานศึกษา บ่งบอกถึงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารและความเอาใจใส่ของบุคลากรในโรงเรียน อันจะ

^{๖๓} ราตรี ฤกษ์วงศ์, “การศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว”, *วิทยานิพนธ์ กศ.ม.*, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙), หน้า๑๖-๑๗,

^{๖๔} พรพจน์ พจน์พัฒน์พล, “การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๑”, *วิทยานิพนธ์ กศ.ม.*, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี:บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า๔๐,

ส่งผลต่อการจัดการเรียนการสอนและสภาวะจิตใจของผู้ใช้อาคารสถานที่ ซึ่งหมายถึง นักเรียน ครูรวมถึงบุคคลภายนอกที่มาเยี่ยมเยียนสถานศึกษาในโอกาสต่างๆ และได้กล่าวถึงแนวทางในการ จัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ ดังนี้^{๖๕}

๑. ดำเนินการวางแผนการใช้อาคารสถานที่ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า โดยให้บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วม
๒. จัดให้มีแผนผังบริเวณอาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียนและห้องพิเศษ
๓. จัดให้มีการทำตารางและแสดงการใช้อาคารสถานที่ รวมถึงห้องพิเศษต่าง
๔. ตรวจสอบสภาพและซ่อมบำรุงอาคารสถานที่อย่างสม่ำเสมอให้อยู่ในสภาพพร้อมใช้งานได้
๕. จัดให้มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอาคารสถานที่ของบุคลากร
๖. ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาอาคารสถานที่
๗. จัดสภาพบริเวณสถานศึกษาให้ร่มรื่น สะอาด สวยงาม น่าดู น่าเรียนและปลอดภัย
๘. จัดบริเวณอาคารเรียน อาคารประกอบ และบริเวณอื่นๆ ให้มีความแข็งแรง สะอาดและแสงสว่างเพียงพอ

จากที่กล่าวมา โรงเรียนนอกจากจะอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานทางการศึกษาแล้ว ยังมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเจริญงอกงามด้านร่างกาย จิตใจ ด้านสังคมและสติปัญญาของนักเรียนเป็นอย่างมากการกำหนดแผนผังอาคารการจัดบริเวณและการจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้ตอบสนองการเรียนรู้ และการพัฒนาของเด็กโดยหลักการแล้วจะไม่นิยมการวางรูปแบบตายตัวที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปร่าง ขนาดทรวดทรง เพื่อประโยชน์ด้านการเรียนการสอน และการปรับให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อม หากนักเรียนได้พบเห็นสภาพบรรยากาศอันดีงาม จะเป็นการกระตุ้นทางสติปัญญา เสริมพัฒนาการทางสุนทรีย์และความซาบซึ้งในความงามเมื่อเติบโตก็จะสามารถสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทางสังคมได้โดยอาศัยประสบการณ์ในอดีตซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากโรงเรียนในช่วงการพัฒนาบุคลิกภาพ การจัดสภาพห้องเรียนในลักษณะนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของสิ่งเร้า เพื่อกระตุ้นให้เกิด การเรียนรู้ในสิ่งใหม่นั้นเอง

พรพจน์ พจน์พัฒนาพล ได้กล่าวถึงแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมใน ห้องเรียนไว้ดังนี้

๖๖

^{๖๕} สมาน ปรีชา, (๒๕๔๘), “การพัฒนาการปฏิบัติงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนโรงเรียนเมยวดีพิทยาคม อำเภอเมยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ร้อยเอ็ด เขต ๓”,วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม, ๒๕๔๘), หน้า: ๑๔-๑๗,

๑. การจัดที่นั่งของผู้เรียน จะต้องใช้เดินไปมาหากัน และความคล่องตัวของ การเคลื่อนย้ายในการปฏิบัติกิจกรรม การจัดที่นั่งของผู้เรียนอาจแบ่งเป็น ๒ ประการใหญ่ๆ คือ

๑.๑ การจัดที่นั่งเป็นรายบุคคล อาจจัดได้หลายแบบ เช่น เรียงเป็นแถวตอน ลีก หันหน้าไปทางกระดานดำทั้งหมด ซึ่งเป็นแบบที่ใช้มานาน ปัจจุบันเรียกว่าการจัดการแบบเก่า เพราะเห็นว่าหลักสูตรแบบเก่าใช้วิธีให้ครูบอก อธิบาย โดยตลอด ผู้เรียนเป็นผู้ฟังอย่างเดียวไม่ต้อง ปฏิบัติกิจกรรมอื่นใด การจัดที่นั่งแบบนี้ยังใช้ได้อยู่ เมื่อจะปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ ควรปรับปรุง การจัดที่นั่งใหม่สำหรับการจัดเป็นรูปตัวยู ครึ่งวงกลม บางครั้งก็เกิดปัญหามาก ผู้เรียนต้องนั่งเอียงไปข้างใด ข้างหนึ่งตลอด เพราะต้องหันหน้าไปดูผู้สอนหน้าชั้นจะไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ

๑.๒ การจัดที่นั่งเป็นกลุ่ม หลักสูตรฉบับปรับปรุงกำหนดให้ผู้เรียนปฏิบัติ กิจกรรมร่วมกัน หรือผู้สอนโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป สำหรับโต๊ะเก้าอี้ของผู้เรียนที่ใช้ในห้องเรียน ควร มีขนาดพอเหมาะกับผู้ใช้ มีฉะนั้นจะทำให้อ่านเขียน และทำกิจกรรมไม่สะดวก อาจมีผลทำให้ เสียบุคลิกภาพได้ จำนวนโต๊ะเก้าอี้ก็ควรมีอย่างเพียงพอ กับจำนวนผู้เรียนส่วนการจัดโต๊ะของผู้ สอน ควรจัดให้อยู่ในที่ที่เหมาะสมอาจจัดไว้หน้าห้องข้างห้อง กลางห้อง หรือหลังห้องก็ได้ จาก งานวิจัยบางเรื่อง เสนอแนะให้จัดโต๊ะผู้สอนไว้ด้านหลังห้อง เพื่อให้มองเห็นผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง อย่างไม่จำกัด การจัดโต๊ะผู้สอนนั้นขึ้นอยู่กับการจัดที่นั่งของผู้เรียนด้วย

๒. การจัดห้องเรียน และวัสดุอุปกรณ์ ห้องเรียนที่ดีเปรียบเสมือนบ้านที่ดีผู้อยู่อาศัย จะได้อยู่อย่างมีความสุข การจัดห้องเรียนได้อย่างเหมาะสมจะเป็นการปลูกฝังนิสัยบางอย่าง ให้แก่ผู้เรียน เช่น ถ้าห้องเรียนสกปรกรกรุงรัง ผู้เรียนจะมีนิสัยเคยชินกับความสกปรก ในที่สุดก็ จะ เป็นคนรักความสะอาดได้ยาก ซึ่งองค์ประกอบสำคัญในการจัดห้องเรียนที่ควรคำนึงมีดังนี้

๒.๑ สภาพห้องเรียน ต้องอยู่ในสภาพที่ดีและใช้การได้เป็นสัดส่วนมีความ เหมาะสม ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๒ ขนาดห้องเรียน ต้องกว้างขวางพอเหมาะกับจำนวนผู้เรียนและเนื้อที่ พอเพียง ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๓. สุขลักษณะในห้องเรียน ห้องเรียนควรให้ถูกสุขลักษณะ ดังนี้

๓.๑ อากาศถ่ายเทได้ดีมีหน้าต่างอย่างเพียงพอ และมีประตูเข้าออกได้อย่างสะดวก

๓.๒ แสงสว่างพอเหมาะเพื่อช่วยผู้เรียนอ่านหนังสือได้ชัดเจนเป็นการถนอมสายตา ห้องเรียนมีแสงสว่างไม่เพียงพออาจแก้ปัญหาได้ เช่น ทำหน้าต่างหรือบานเลื่อนเพิ่ม ใช้ไฟหรือ โคมไฟช่วยตัดแปลงหลังคาให้แสงสว่างส่องผ่านได้ ทาสีภายในห้อง ฯลฯ

๓.๓ ปราศจากสิ่งรบกวนต่างๆ เช่น เสียง ควัน ฝุ่น ฯลฯ

^{๖๖} พรพจน์ พจน์พัฒนาผล, การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาระดับจังหวัด เชียงใหม่ เขต ๑, วิทยาลัยนพนธ์ กศ.ม., (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๑,

๓.๔ ความสะอาด ผู้เรียนต้องช่วยกันเก็บกวาดถู เป็นการปลูกฝังนิสัยรักความสะอาด และทำให้ผู้เรียนทำงานเป็นทีม

๔. การจัดตกแต่งห้องเรียน ต้องมีข้อเสนอแนะดังนี้

๔.๑ มุมหนังสือในห้องเรียนควรมีมุมหนังสือไว้ให้ผู้เรียนอ่านหนังสือจะช่วย ให้ผู้เรียนอ่านคล่องมีความรู้กว้างขวาง และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ครูควรหาหนังสือหลายๆประเภทที่มีความยากง่ายพอเหมาะกับความวัยของผู้เรียนมาให้อ่าน และควรหาหนังสือชุดใหม่มาเปลี่ยนบ่อยๆ การจัดมุมหนังสือควรจัดให้เป็นระบบ และสะดวกในการหยิบอ่าน

๔.๒ สื่อการเรียนการสอน และวัสดุต่างๆ สื่อการเรียนการสอนประเภท หนังสือควรจัดไว้ให้เป็นระเบียบ อาจอยู่รวมกัน มุมหนังสือ หรือแยกไว้ต่างหาก อุปกรณ์การสอนที่ผู้สอนใช้ประจำเช่น บัตรคำ แผนภูมิ ภาพพลิก ฯลฯ ให้จัดไว้เป็นระเบียบเช่นเดียวกัน อุปกรณ์ที่ใช้แล้วไม่ควรติดหรือแขวนจนจมลึ่มอุปกรณ์เหล่านี้ อาจทำให้ความสนใจของผู้เรียนเปลี่ยนไปขณะเรียน บทเรียนใหม่แต่อุปกรณ์บางชนิด เช่น เกม อุปกรณ์การสะสมคำ อุปกรณ์การคิดคำนวณ ฯลฯ อาจจัดไว้ที่หนึ่งเพื่อให้ผู้เรียนเล่นยามว่าง ซึ่งอาจเรียกว่ามุมฝึกสมอง หรือเรียกชื่ออื่นๆก็ได้ สำหรับ วัสดุสิ้นเปลืองต่างๆเช่นกระดาษ สี กาว ฯลฯ ควรจัดไว้เป็นสัดส่วน สะดวกต่อการหยิบใช้ผู้สอนควร ฝึกนิสัย การจัดของให้เป็นระเบียบ เมื่อใช้แล้วต้องเก็บให้เข้าที่ให้เรียบร้อย ห้องเรียนจะได้ดูเป็น ระเบียบ

๔.๓ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในห้องเรียนทุกห้องจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ ที่จำเป็น เช่น อุปกรณ์ในการทำความสะอาดห้อง แปรงสีฟัน ยาสีฟัน และแก้วน้ำของผู้เรียน กล่องอาหารหรือปิ่นโต ฯลฯ สิ่งของเหล่านี้ ถ้าไม่จัดที่สำหรับวางให้ดีจะดูเกะเกะ ส่วนมากจะจัดไว้ตามมุมหรือฝาผนังห้องเรียน

๔.๔ มุมเสริมความรู้กลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ควรจัดไว้ตามความจำเป็นได้แก่ มุมภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม การงานและพื้นฐานอาชีพ และภาษาอังกฤษ

๔.๕ การแสดงฝีมือของผู้เรียน ครูควรจัดให้มีการแสดงผลงานของผู้เรียน ในห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจในความสำเร็จและมีกำลังใจในการเรียนต่อไปทั้งยังสามารถแก้ไข และพัฒนาผลงานของตนให้ดีขึ้นโดยลำดับ ผลงานเหล่านี้ อาจติดบนป้ายนิเทศแขวน หรือวางบนโต๊ะ

๔.๖ การจัดที่นั่งนอนเอนกประสงค์ในยามว่าง ผู้เรียนใช้ห้องเรียนเป็นสถานที่ พักผ่อนทำงานที่ผู้สอนมอบหมาย อ่านหนังสือจากมุมหนังสือ หรือนั่งสนทนากัน ห้องเรียนที่ดีควร จัดสถานที่ไว้ให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าวเท่าที่จะทำได้การประดับตกแต่งห้องเรียน ผู้สอนส่วนใหญ่มีห้องเรียนมาตรฐานหรือผู้สอนที่รักความสวยงามจะนิยมประดับตกแต่งห้องเรียนด้วยสิ่งต่างๆ เช่น ม่าน มู่ลี่ ภาพ สุภาพชน ฯลฯ

๔.๗ การตกแต่งห้องเรียนควรทำอย่างพอเหมาะไม่มากจนเกินไป เช่น ติด ภาพสวยๆ ไม่ควรฉูดฉาด หรือใช้สีสะท้อนแสง อาจทำให้ผู้เรียนเสียสายตาได้ การประดับตกแต่ง ห้องเรียน ควรคำนึงถึงหลักความเรียบง่าย เป็นระเบียบ ประหยัด และสวยงาม

กรมวิชาการ กล่าวถึง รูปร่างลักษณะของห้องเรียนและการ สร้างสภาพแวดล้อมใน ห้องเรียนที่มีผลต่อการเรียนไว้ว่า ครูประถมส่วนมากสอนอยู่ใน ห้องเรียน เดียว ครู ๑ คน ต้อง รับผิดชอบนักเรียน ๑ ห้อง ในด้านการเรียนรู้ สวัสดิภาพ และความสุขของ นักเรียน ความพอใจ ในงานของครู ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับความสำเร็จในการ ”ปั้นศิษย์” ของตน ปัจจัย อย่างหนึ่งที่ ส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายนี้ก็คือ สถานการณ์หรือเงื่อนไขที่ครูสร้างขึ้นเพื่อให้ นักเรียน เกิดการ เรียนรู้นั่นเอง ตัวบ่งชี้ความเอาใจใส่ของครูต่อเด็กประการหนึ่งก็คือ สภาพของ ห้องเรียน (บางครั้งเรียกรวมๆ ว่า “บรรยากาศ” ของห้องเรียน) ทั้งๆ ที่มีการเรียกร้องให้ครูปรับปรุงการ สอน ภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ให้มีมาตรฐานสูงขึ้น แต่ครูประถมศึกษาก็ยังสละเวลาที่มี จำกัดมา พัฒนาสภาพแวดล้อมด้วย ทั้งผู้ใหญ่และเด็กต่างก็ต้องใช้เวลาอยู่ที่โรงเรียนวันละหลายๆ ชั่วโมง จึง จำเป็นที่จะต้องสร้างบรรยากาศที่สบายน่าอยู่ไปในห้องเรียนครั้งแรก^{๖๗}

ห้องเรียนจะมีสภาพน่าเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อยหรือไม่นั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกคือ การตรวจสอบห้องเรียนโดยถามความคิดเห็นของนักเรียน เช่น เมื่อเข้าไปในห้องเรียนครั้งแรก ห้องเรียนมี สภาพน่าเรียนหรือไม่หรือขาดการตกแต่ง ยุ่งเหยิง และไม่น่าสนใจ โตะ เก้าอี้มีขนาด เหมาะสมหรือไม่สื่อหรืออุปกรณ์วางไว้หยิบง่ายและเห็นได้ชัดเจนหรือไม่วิธีทดสอบก็คือ คุกเข่า ลง บนพื้นห้องหลายจุดรวมทั้งตรงประตูและกวาดสายตาไปทั่วห้องสักครู่ ว่ามีอะไรที่จะต้อง ปรับปรุงได้ อีกโดยไม่ต้องใช้ความพยายามมากนัก ในทำนองเดียวกัน ควรสอบถามความเห็นของ ผู้ใหญ่ว่า ต้องการให้ห้องเรียนเป็นอย่างไร การจัดวางเฟอร์นิเจอร์ ความเรียบร้อย และแผนผัง ห้องแสดง ประสิทธิภาพของผู้จัดหรือไม่เหมาะกับการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและ ปลอดภัย หรือไม่และอุปกรณ์ทันสมัยน่าใช้หรือไม่ห้องเรียนที่มีความพร้อมจะสามารถนำชื่อเสียง มาสู่โรงเรียนและ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ผู้ปกครอง และผู้ร่วมงานคนอื่นๆ สนใจ โรงเรียนด้วย

สุนันท์ สุขสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงหลักการจัดการอาคารสถานที่และการจัด ส่งแวดล้อม อย่างเหมาะสมเอาไว้ ๔ ประการดังต่อไปนี้^{๖๘}

^{๖๗} กรมวิชาการ, **คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑** (ฉบับปรับปรุง พ.ศ., ๒๕๓๓ ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า๑๑๒ – ๑๑๔,

^{๖๘} สุนันท์ สุขสวัสดิ์, “สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ศิริ ราชพยาบาลในทัศนะของนักศึกษาแพทย์”, **ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม.**, (การบริหารการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า๒๖,

๑. การแบ่งสัดส่วนพื้นที่ของกิจกรรมต่างๆ ในสถาบันการศึกษาอย่างชัดเจน เช่น พื้นที่อาคารสำหรับการเรียนการสอน พื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการ พื้นที่สำหรับการฝึกงานพื้นที่สำหรับกำจัดสิ่งปฏิกูล

๒. การวางผังบริเวณปลูกสร้างอาคารเรียนและอาคารประกอบ เช่น ถูกต้องตามทิศทางลมเอื้อต่อการรับแสงสว่างและป้องกันเสียงรบกวนได้

๓. การจัดให้มีทางเดินเท้าระหว่างอาคาร เช่น ทำทางเดินเท้าที่มีหรือไม่มีหลังคาเชื่อมระหว่างอาคารต่างๆ โดยจัดทำจากวัสดุในท้องถิ่นหรือใช้พันธุ์ไม้ให้ร่มเงา พันธุ์ ไม้เลื้อยหรือพันธุ์ไม้พุ่มดอก

๔. การอนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่จะให้ความสดชื่นและร่มเงาแก่นักเรียนหรือนักศึกษา เช่น ต้นไม้ สนามหญ้า สระน้ำ ทางน้ำธรรมชาติ ไม้ดอกไม้ประดับ รวมทั้งจัดให้มีระบบ การกำจัดขยะเปียกขยะแห้งให้หมดไป หรือปรับปรุงเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ในรูปแบบอื่น เช่น การทำปุ๋ยหมัก

นิพนธ์ วรรณเวช ได้กล่าวว่า การที่อาคารสถานที่มีความสะอาดมีระเบียบถูกหลัก และสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยย่อมแสดงถึงความสามารถทางการบริหารสถาบันในการจัดหาทรัพยากรในด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่การเรียนการสอน การค้นคว้าและสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยอื่นๆ ด้วย ดังนั้นการที่สถาบัน นั้นๆ ด้วย^{๖๙}

สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ หมายถึง การจัดห้องเรียนเป็นระเบียบเรียบร้อยน่าดู อยู่ในตำแหน่งหรือบริเวณที่เหมาะสมและเอื้อต่อประโยชน์ใช้สอยโดยการจัดขึ้นอยู่กับ สภาพความเป็นไปได้ และความเหมาะสมของห้องเรียนวัสดุที่ใช้และความสามารถการจัดห้องของ ผู้สอน และผู้เรียน รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ภายนอกและภายในห้องเรียน และสิ่งปลูกสร้างให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปลอดภัย ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสะอาด เช่น อาคารเรียนอาคารประกอบ สวนหย่อม ห้องเรียน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการ โรงอาหารที่ถูก สุขลักษณะ ห้องน้ำห้องส้วมที่มีการดูแลความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ อุปกรณ์ในห้องเรียน สนาม กีฬา เครื่องเล่นสนามที่พักผ่อนควรจัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีความเหมาะสมกับที่ตั้งของโรงเรียน ความปลอดภัยในสนามเด็กเล่น และบริเวณโรงเรียน ตลอดจนการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อเป็น การเพิ่มความร่มรื่น สวยงาม เพื่อให้เป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของสมาชิกในโรงเรียนตลอดไป

๒.๓.๒.๒ สภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ได้แก่การจัดสภาพแวดล้อมทางด้านการเรียนตลอดจนการจัดบริการเพื่อส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่างๆที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้

^{๖๙} นิพนธ์ จิตต์ภักดี, ขวัญเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติงาน, *สารพัฒนาหลักสูตร*, ๙๑ (๒), ๒๕๓๘, หน้า ๑๙-๒๐

ประสบการณ์ให้มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวา แจ่มใสน่าเรียนไม่มีสภาพแห่งความกลัว หวาดผวา วิดกกังวล ส่งชี้วัดลักษณะของสภาพแวดล้อมทางด้านวิชาการให้แก่ครู-อาจารย์มีความกระตือรือร้นในการเร่งเร้าให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมรู้จักหาเทคนิค หรือกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมนักเรียนมาช่วยเสริมเปลี่ยนแปลงวิธี สอนเพื่อลดความเบื่อหน่าย ซ้ำซากจำเจ

ชาญชัย อาจินสมาจาร กล่าวถึง การจัดสภาพแวดล้อมด้านการ จัดการเรียนรู้และ บทบาทของครูไว้ดังนี้^{๗๐}

๑. เป็นแบบอย่างในเจตคติ และพฤติกรรมทางบวกและสร้างสรรค์ต่อเพื่อนร่วมงาน นักเรียนและผู้ปกครอง

๒. ใช้อำนาจอย่างยุติธรรม

๓. ให้ความอบอุ่นในการสนับสนุน

๔. ส่งเสริมความคิด หรือความร่วมมืออิสระต่อความเหมาะสม

๕. กระตุ้นนักเรียนให้เรียนรู้ และให้มาตรการในการเลือกแก่นักเรียนในกระบวนการเรียนรู้

๖. ประกันความสมดุลที่มีเหตุผลระหว่างผลสะท้อนกลับในทางบวกและทางลบ

๗. หาโอกาสเพื่อทำให้นักเรียนมีความรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุน การยอมรับว่าตนเองมีคุณค่า ประสบความสำเร็จ มีความมั่นคงทางอารมณ์

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์ ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูต่อ การจัดสภาพแวดล้อมด้านการเรียนรู้ในโรงเรียนไว้ดังนี้^{๗๑}

๑. เตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่ใช้แหล่งเรียนรู้ร่วมกับผู้เรียน

๒. จัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ ที่จูงใจและ เสริมแรงให้เกิดการเรียนรู้

๓. ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองให้มากที่สุด

ร่วมมือกับโรงเรียนและชุมชนดูสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ ทั้งในและนอกโรงเรียน

^{๗๐} ชาญชัย อาจินสมาจาร, บรรยากาศในชั้นเรียนและการจูงใจนักเรียน,วารสารวิชาการ, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕,

^{๗๑} เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์, (๒๕๔๔). แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็ก มิได้สร้างเพื่อใคร, วารสารวิชาการ, ๒๙-๓๓.,๒๕๔๔) : ๒๙)

นวลจิตต์ เขาวงกิตพิงศ์ กล่าวถึงบทบาทของครู ใน การจัดการเรียน การสอนตาม แนวปฏิรูปการศึกษาว่า กระบวนเรียนรู้ต้องจัดเนื้อหาสาระและ กิจกรรมให้สอดคล้อง กับความ สนใจ ความถนัด ความแตกต่างของผู้เรียน ครูสามารถ จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม สื่อการ เรียนอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้^{๗๒}

ปรีชา สุกนธ์มาน กล่าวถึงการสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ให้ผู้เรียนมั่นใจ โดยครูว่า ครูเปรียบเสมือนพ่อแม่อีกคนหนึ่งของนักเรียน จาก ข้อความดังกล่าว ทำให้นึกถึง คำพูดที่ว่า แล้วแต่ครูเถอะครับ/คะ ฉะนั้นก็ให้ครูก็แล้วกัน ฉันทักด้วยนะครู ฯลฯ และยัง มีอีก หลายประโยคที่เราได้ยิน ย่อมแสดงว่าผู้ปกครองให้ความไว้วางใจและให้ความเชื่อมั่นในตัวครู ซึ่ง ทำให้ครูมีภาระเพิ่มขึ้นมาอีกก็คือ การสร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่นในตนเองให้กับผู้เรียนและ เพื่อทำให้ผู้เรียนรู้สึกได้ว่า เมื่อมาเรียนแล้วได้รับความรู้ ประสบการณ์ มีแนวคิด มีเหตุผล พร้อม ที่ จะนำสิ่งที่ได้รับไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป^{๗๓} ครูต้องเสริมสร้างความ มั่นใจ โดยอาศัยเทคนิควิธีต่างๆ

อรุณชัย กัณฐภา กล่าวถึงความสำคัญของการจัดสภาพแวดล้อม ด้านการจัดการ เรียนรู้ที่ดีนั้น เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการแรงจูงใจใน การเรียนรู้ สภาพแวดล้อมในโรงเรียนมีความหมายรวมถึงบรรยากาศ และบรรยากาศโดยส่วนใหญ่ในระดับ โรงเรียนประถมศึกษาานั้น ถูกสร้างด้วยกระบวนการบริหารที่จะเป็นกฎเกณฑ์สำคัญที่เข้าไปสู่ ความ ปราปรณาของสังคม การสร้าง การวางแผนการขับเคลื่อนบุคลากรให้ไปในทิศทางที่เป็นสังคม เรียนรู้ เป็นภาระที่ผู้บริหารต้องดำเนินการ ครูเป็นทั้งสภาพแวดล้อมและเป็นผู้สร้าง สภาพแวดล้อมที่ ส่งผลโดยตรงให้นักเรียนโดยใกล้ชิด การนำพาบรรยากาศที่ดี มีความอบอุ่น รอยยิ้มที่สดชื่น จริงใจ มีเมตตา สรรหาและสร้างสิ่งที่สร้างสรรคิให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์ นับได้ ว่าเป็นบุคคลที่สร้าง สิ่งแวดล้อมที่ดีให้นักเรียนได้เกิดการพัฒนาด้านต่างๆ^{๗๔}

การจัดสภาพแวดล้อมทางด้านการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดสภาพดังกล่าว ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตรงตามจุดประสงค์ ส่งเสริมความสามารถของแต่ละบุคคลให้ นักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนแล้วดำเนินกิจกรรมด้วยความเป็นกันเอง ส่งเสริม การ เรียนเป็นกลุ่มมาช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ดังที่ วิชัย วงษ์ใหญ่ได้ กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลและส่งผลกระทบทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีลักษณะที่ช่วย

^{๗๒} นวลจิตต์ เขาวงกิตพิงศ์, การจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษา,วารสารวิชาการ, ๑๐(๓), ๒๕๔๕): ๙,

^{๗๓} ปรีชา สุกนธ์มาน, พัฒนาคณด้วยการศึกษา, วารสารวิชาการ, ๓(๑) ๒๕๔๕): ๘.

^{๗๔} อรุณชัย กัณฐภา, “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียน ประถมศึกษา อำเภอลำปาง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”,วิทยานิพนธ์ ค.ม, (สถาบันราชภัฏ สวนดุสิต, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘

ส่งเสริมหรือขัดขวางการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลาในการจัดกระบวนการเรียนการสอนคือ^{๗๕}

๑. การร่วมมือ และการแข่งขันของผู้เรียนในชั้นเรียน ประกอบด้วย บรรยากาศที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนร่วมมือกันแก้ปัญหา การให้แรงเสริมหรือรางวัล

๒. ลักษณะพฤติกรรมและบุคลิกภาพของผู้สอน จะมีอิทธิพลต่อการเรียนของผู้เรียน

๓. ความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน คำนึงถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้เป็นสำคัญ ความรู้สึกและเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อกลุ่มเพื่อนผู้สอนและโรงเรียนจะมีผลกระทบต่อการเรียนรู้

นอกจากนี้ความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พันธณี วิหคโตที่ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนของครูดีเด่น วิชาภาษาไทย และ วิชาคณิตศาสตร์ พบว่า การสร้างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียน อยู่ในระดับที่ดี คือ สร้างบรรยากาศ ในห้องเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอน ได้แก่การจัดห้องเรียนให้น่าอยู่ น่าเรียน การสร้าง บรรยากาศการเรียนให้สนุกสนาน มีการแก้ไขข้อบกพร่องหรือข้อผิดพลาดทันทีที่พบ โดยการแนะนำและอธิบายข้อผิดพลาด มีการกระตุ้นให้นักเรียนได้คิดหาเหตุผลให้เกิดความเข้าใจ สร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นกันเองกับนักเรียนใกล้ชิด เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด และมีความสนใจนักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายกรณี และซ่อมแก้ไขเป็นรายบุคคลสภาพแวดล้อมที่ดีจะทำให้ทุกคนมีความสุข มี ความมั่นใจ และตระหนักในคุณค่าของตนเองการจัดบรรยากาศของการเรียนการสอน ถือเป็นปัจจัย ที่สำคัญมาก ในการพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ประสิทธิภาพสูงสุด ความคิดและสติปัญญาของเด็กจะพัฒนาได้ เนื่องจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องช่วยกระตุ้นให้เปลี่ยนแปลงปรับปรุง ตัวเอง ให้เกิดความสมดุลกับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา^{๗๖} ซึ่ง สุนันท์ สุขสวัสดิ ได้เสนอแนว ทางการสร้างบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อม ที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจและแรงจูงใจในการ เรียน คือ^{๗๗}

๑. การสร้างความเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน เช่น การจัดที่นั่งเป็นกลุ่ม แผนที่นั่งของนักเรียน

๒. การยิ้มแย้มแจ่มใส แสดงอารมณ์ดี

^{๗๕} วิชัย วงษ์ใหญ่,กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุริยวิทยาสาน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๙,

^{๗๖} พันธณี วิหคโต อ่างใน อรพรรณ รัตนวงศ์, “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครนายก”, กศ,ม, (การศึกษาปฐมวัย), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒

^{๗๗} สุนันท์ สุขสวัสดิ, “สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลในทัศนะของนักศึกษาแพทย์”, ปริญญาานิพนธ์ กศ,ม, (การบริหารการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๗,

๓. ใช้คำพูดที่แสดงความเมตตาและไม่ใช้วาจาเยาะเย้ยถากถางนักเรียนหรือใช้อำนาจ ช่มชู้ให้นักเรียนกลัว ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทบทเรียนให้คำชม มากกว่าตี

๔. ให้ความรักความอบอุ่นนักเรียนทุกคนควรมีความรู้สึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ เป็นที่รักและยอมรับของครูและเพื่อนๆ ครูจะต้องเป็นผู้สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยต้องพยายามรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล

๕. ให้ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจโดยครูต้องเอาใจใส่และสอนนักเรียนให้อยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น ไม่ช่มแข่งซึ่งกันและกัน

๖. ให้ความยุติธรรม การปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนด้วยใจเป็นกลางไม่มีอคติ ต้องพยายามควบคุมอารมณ์ให้ได้ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๗. ให้ความไว้วางใจและยกย่องให้นักเรียนทำงานหรือกิจกรรมตามที่มอบหมายโดยครูเป็นที่ปรึกษาให้นักเรียนให้นักเรียนมีอิสระในการทำงานเข้าใจตนเองรับผิดชอบตนเองและเรียนรู้ด้วยตนเอง

๘. มีความไวในการรับรู้อารมณ์ต่างๆ ของนักเรียน เช่นขณะที่ครูกำลังสอน แม้สังเกตเห็นว่านักเรียนไม่สนใจ ครูก็อาจจะเปลี่ยนกิจกรรมหรือเปลี่ยนเทคนิคการสอน เพื่อให้ทุกคนหันมาสนใจบทเรียนตามเดิม

๙. มีการยอมรับนับถือ ครูเห็นคุณค่าในตัวนักเรียน ยอมรับว่านักเรียนเป็นบุคคลสำคัญมีคุณค่าและสามารถเรียนได้ ให้โอกาสแสดงความรู้สึก โดยวิธีสอนแบบต่างๆอย่างหลากหลาย

๑๐. ให้นักเรียนมีบทบาทในการสร้างความดี ให้นักเรียนที่เก่งช่วยสอนให้แก่เด็กเรียนที่เรียนอ่อน

๑๑. ไม่แสดงพฤติกรรมที่ซ้ำ ครูต้องพยายามเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนไม่ให้ซ้ำๆกันเป็นประจำเพราะจะทำให้เกิดบรรยากาศที่น่าเบื่อหน่าย

๑๒. ให้แรงเสริมหรือรางวัลควรมีการให้กำลังใจแก่นักเรียนที่มีจุดเด่นด้านต่างๆอย่างทั่วถึงและตามความเหมาะสม เช่น ชมเชยนักเรียนที่แสดงพฤติกรรมเป็นกลุ่มเพราะจะทำให้ผู้ได้รับการชมเชยมีความภูมิใจนักเรียนคนอื่นๆ ก็จะได้เห็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ด้านการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนพัฒนาเสริมสร้างคุณลักษณะค่านิยมของผู้เรียน ให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ การเรียนการสอนนั้นมียุทธศาสตร์ประกอบทางด้านสภาพแวดล้อมในการเรียนที่ละเอียดอ่อน และมีความสำคัญเท่าเทียมกับเนื้อหาวิชา และจุดประสงค์ การเรียน ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกใช้สภาพแวดล้อมในการเรียนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนนั้นคือบรรยากาศที่ยกย่องหรือส่งเสริมความสำคัญของ ผู้เรียนให้มีความรู้สึกมีส่วนร่วม จัดช่องว่างระหว่างกันและกัน ให้ความ

เป็นอิสระ และใช้ ความสามารถของผู้เรียนมาเป็นประโยชน์ในการฝึกอบรม ท่าทีและพฤติกรรมของผู้สอนจะต้อง แสดงออกว่าผู้สอนมีความปรารถนาดียกย่อง และนับถือสนใจปัญหาของผู้เรียนอยู่ตลอดเวลา จึง เป็นการสร้างบรรยากาศแห่งความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน เป็นหลักมากกว่าความต้องการของผู้สอน

๒.๓.๒.๓ สภาพแวดล้อมด้านการบริหาร

เลิศศักดิ์ คำปลิว ได้ให้ความหมายของ การสภาพแวดล้อม ด้านการบริหาร หมายถึง การดำเนินการโดยวิธีที่หลากหลายเพื่อให้ครูได้มีโอกาสใช้ความสามารถ ของตนเองเต็มที่และสามารถใช้เวลาปฏิบัติหน้าที่ได้มากพอในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการ จัดการเรียนรู้อ เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ทุกฝ่าย ต้องมีความรู้ความเข้าใจ รวมถึงรับทราบบทบาทหน้าที่ของตนเอง ตลอดจนแนวทางปฏิบัติที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนการใช้หลักสูตรสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษา ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน^{๗๘}

พรพจน์ พจน์พัฒนาพล กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมด้านการ บริหาร ได้แก่การดำเนินการใดๆ ภายในโรงเรียนให้การปฏิบัติงานสำเร็จลงด้วยความร่วมมือร่วมใจ ของบุคลากร ซึ่งสังเกตได้จากการดำเนินงานอย่างมีระบบ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การช่วยเหลือ เกื้อกูลกันของบุคลากร บุคลากรในโรงเรียนยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นมิตรต่อกันรักใคร่กลมเกลียวกัน ชีววิถีลักษณะสภาพแวดล้อมด้านการบริหารได้แก่การจัดระบบการทำงานของครู อาจารย์ สายงานการบังคับบัญชาที่มีความเป็นกันเอง ออบอุน มีความเป็นประชาธิปไตย ทุกคนรู้จักบทบาทหน้าที่ของ ตนเอง รวมถึงการจัดสวัสดิการ และการจัดการด้านต่างๆ ด้วยลักษณะของการบริหารที่ก่อให้เกิด สิ่งแวดล้อมที่ดีนั้น เริ่มตั้งแต่การกำหนดนโยบายควรให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วม มีการนำเสนอข้อมูลจากการสำรวจสภาพปัจจุบัน และปัญหามากำหนดเป็นนโยบายในการแก้ปัญหาและ พัฒนางานของโรงเรียน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการบริหารไม่ว่าจะเป็นไปได้ในลักษณะของการมีส่วนร่วม ตัดสินใจ หรือร่วมงานโดยการให้มีส่วนร่วมในงานเป็นการส่งเสริมให้มีการร่วมมือจากกลุ่มสามารถ เรียนรู้พฤติกรรมและความรู้สึกทางด้านจิตวิทยาของผู้มีส่วนร่วมได้มาก ทำให้รู้ทว่ามีว่าแต่ละคนมี ความสามารถ มีความคิดเห็นอย่างไร เป็นการเปิดโอกาสให้ได้ใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละคน อย่างเต็มที่^{๗๙} ซึ่งสอดคล้องกับ ปฏิคม พงษ์ประเสริฐ กล่าวว่าถ้า ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่มี ความเข้าใจในเรื่องระบบการดำเนินงานของหน่วยงานแล้ว ผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่มีความเข้าใจในเรื่องระบบและเรื่องการดำเนินงาน ผู้ปฏิบัติย่อมอุทิศตนเพื่องาน และมี

^{๗๘} เลิศศักดิ์ คำปลิว, “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ ค.ม, (การการศึกษา), มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า๒๐,

^{๗๙} พรพจน์ พจน์พัฒนาพล, “การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต ๑”, วิทยานิพนธ์ ค.ม, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๔,

ขวัญในการปฏิบัติงานดี การ มอบหมายงาน และการสั่งการ ก็เป็นไปตามสายการบังคับบัญชา อย่างแจ่มชัดเหมาะสมกับ ความสามารถไม่เกินกำลังมอบหมายงาน และติดตามดูแลช่วยเหลือ ถามไถ่ดูแลความเหน็ดเหนื่อย ยกย่องชมเชย มีการสร้างขวัญกำลังใจ จัดสวัสดิการให้หลายๆ รูปแบบ เป็นต้น^{๕๐} การบริหารทางด้าน การวางแผนอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และส่งอำนวยความสะดวกเป็นหลักทางการศึกษา เน้น หลักการ ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือสังคมในอนาคต นักวางแผน และนักบริหารที่มี อุทิศการณ์ ต้องยึดหลักทางการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญในการทำงานจะต้องใช้ความรู้ความสามารถ และพยายาม ค้นหาแหล่งสนับสนุนทั้งทางการเงิน และวัสดุอุปกรณ์จากแหล่งต่างๆมาช่วยสร้าง บรรยากาศทางการศึกษาที่ส่งผลทั้งโดยทางตรง และส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ในสังคมในอนาคต^{๕๑}

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนด้านการบริหาร คือ การดำเนินการในโรงเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร และจัดระบบทำงานการ บังคับ บัญชาที่มีความเป็นกันเอง มีความเป็นประชาธิปไตย บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนในการบริหารและ ตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้โรงเรียนพัฒนางานด้านต่างๆ ให้บรรลุ เป้าหมายที่วาง ไว้ ซึ่งผู้บริหารเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญและต้องสำนึกตลอดเวลาว่า บรรยากาศ ของการบริหารงานที่ ดีนั้น ควรให้ครูได้มีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจและร่วมปฏิบัติ ซึ่งส่ง เหล่านี้จะเป็นไปอย่าง ราบรื่นขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมด้านการบริหารทั้งสิ้น ดังนั้นสิ่งแวดล้อมด้าน การบริหารที่เหมาะสมจึง เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนรู้และจะช่วยให้เกิดการ เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๒.๔ สภาพแวดล้อมด้านกลุ่มเพื่อน

สภาพแวดล้อมที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อนักเรียนอย่างมากที่กำลังศึกษาในระดับ ประถมศึกษาเป็นกลุ่มที่อยู่ในช่วงอย่างเข้าสู่วัยรุ่น กำลังเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ร่างกายและจิตใจ มี การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความอยากรู้อยากเห็นและต้องการความเป็นอิสระ มีการ สัมพันธ์กับ เพื่อนอย่างมาก กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางด้าน ความรู้ ทักษะคติ บุคลิกภาพและคุณธรรมของนักเรียนสภาพแวดล้อมสังคมกลุ่มเพื่อนยังมีอิทธิพล ต่อความเป็นอยู่ และพัฒนาการด้านการเลือกคบเพื่อน

สมทรง สรรพสาร กล่าวว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ การเรียนรู้ของนักเรียน ในด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมด้านสังคมและจิตใจ มีความสำคัญต่อการ

^{๕๐} ปฎิคม พงษ์ ประเสริฐ, “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการในโรงเรียนเทศบาล สังกัดเทศบาลเมืองนครนายก”, สารนิพนธ์ กศ,ม,(การบริหารการศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐,

^{๕๑} นัฐญาพร ดุษฎี, “การศึกษาสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน ประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว”, วิทยานิพนธ์ กศ,ม, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙-๒๐,

เรียนรู้ของนักเรียน เพราะสภาพแวดล้อมทางกายภาพทำให้นักเรียนเกิดความ สนใจการทำ กิจกรรมการเรียนรู้ และการเรียนภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีความสุข และสภาพแวดล้อม ทาง สังคมและจิตใจมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านการปรับตัวของนักเรียน การเลียนแบบจากครูที่ เป็นต้นแบบที่ดี เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ระหว่างครูกับนักเรียน^{๕๒}

พรจิต พิระพัฒนกุล กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและ พัฒนาการทาง ความรู้ ทักษะคิด บุคลิกภาพคุณธรรม และสัมฤทธิ์ของนักศึกษา นักศึกษาต้องใช้เวลา ในส่วนใหญ่ อยู่ในสถานศึกษา จึงต้องปรับตัวให้เข้าถึงสภาพแวดล้อมในกลุ่มเพื่อน เพราะกลุ่มเพื่อน ให้ความ มั่นใจเลยยอมรับในพฤติกรรมต่างๆ ของเขา ทำให้ไม่สบายใจ มีความสุข และกลุ่มเพื่อนนี้ ยังมี อิทธิพลทำให้นักศึกษามีความเชื่อมั่น มีพฤติกรรมไปตามกลุ่มที่เขายึดอยู่^{๕๓}

สุมิตรา ชิตามร กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้านสังคมกลุ่มเพื่อน เป็นลักษณะของวัยรุ่น ที่มีความต้องการที่จะอยู่ในกลุ่มอย่างมีความสุข เพราะกลุ่มเพื่อนให้ความมั่นใจ และยอมรับ พฤติกรรมต่างๆ ของเขา ทำให้มีความสุขสบายใจ มีความสุขและยังมีอิทธิพล ทำให้นิสิต นักศึกษามี ความเชื่อ และมีพฤติกรรมไปตามลักษณะที่เขายึดอยู่และกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลดังนี้^{๕๔}

๑. เป็นกลุ่มที่จะประสานชีวิตจากสังคมในบ้านไปสู่สังคมมหาวิทยาลัย
๒. เป็นกลุ่มที่จะสนับสนุนและเป็นเครื่องมือ ให้บรรลุเป้าหมายของพุทธปัญญาใน การศึกษา
๓. เป็นกลุ่มที่สนับสนุนสนองอารมณ์ จิตใจ และความต้องการของนักศึกษา
๔. เป็นกลุ่มที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาเรียนรู้ และเข้าใจชีวิตการเรียนอยู่ร่วมกัน การ สมาคมและการทำงานกับคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน
๕. กลุ่มเพื่อนอาจช่วยในการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ กระตุ้นให้เกิดความคิดหรือ ประสบการณ์หรืออาจจะช่วยกันรักษาสภาพที่คงเดิมไว้
๖. กลุ่มเพื่อนจะช่วยแก้ไขปัญหานักศึกษาที่เรียนไม่ค่อยดี หรือมีความผิดหวัง

^{๕๒} สมทรง สรรพสาร, “การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียน บ้านดูเตื่อ อำเภอมะนัง จังหวัดอุบลราชธานี”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า๒๕๓

^{๕๓} พรจิต พิระพัฒนกุล, “การศึกษาสภาพแวดล้อมในการเรียน กรณีศึกษา : สถาบัน เทคโนโลยี ราชมนคล วิทยาเขตอุเทนถวาย”, (กรุงเทพมหานคร: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๔๓), หน้า๔๙.

^{๕๔} สุมิตรา ชิตามร, “ทัศนะของนิสิตที่มีต่อสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ”, *ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.* (การอุดมศึกษา), (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓)

ราตรี ละครวงศ์ จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมทางการเรียนที่ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของเพื่อนร่วมชั้น ซึ่งสรุปได้ว่า ดังนี้^{๘๕}

๑. ความสนใจในการเรียนร่วมชั้น ได้แก่ถือการเรียนเป็นเรื่องสำคัญติดตามเนื้อหาที่ เรียนตลอด ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากที่เรียนในห้องเสมอ ร่วมอภิปราย ต่างๆ ในชั้น เรียนเสมอ และแข่งขันเรียนและทำกิจกรรม

๒. พฤติกรรมไม่ตั้งใจเรียนของเพื่อนร่วมชั้น ประกอบด้วย แต่งกายสะอาดเรียบร้อย เฉลียวฉลาด รักสงบ ไม่ชอบทะเลาะวิวาท เคารพนับถือครูทั้งต่อหน้าและลับหลัง สนใจ วิธีการ สอนของครู

๓. การมีพฤติกรรมไม่ตั้งใจเรียนของเพื่อนร่วมชั้น เข้าห้องเรียนช้า คุดเสียงดังในขณะที่ เรียนอยู่ในชั้นเรียนอ่อน และได้เสียงครูอย่างไรเหตุผล

สรุปได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ ด้านกลุ่มเพื่อน เป็นการจัดการที่ เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของเพื่อนร่วมชั้นเรียนประกอบด้วย ความสนใจในการเรียน พฤติกรรม การ เรียน และลักษณะส่วนตัวของเพื่อนร่วมชั้นเรียนกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลสำคัญต่อการ เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมของนักเรียนทั้งวิชาการและ ด้านความประพฤติ ตลอดจนบุคลิกภาพ รวมทั้งการ ดำเนินการที่ส่งผลด้านจิตใจซึ่งมีความสำคัญต่อพัฒนาการด้านการปรับตัวของ นักเรียน เช่น การ ส่งเสริมการทำกิจกรรมกลุ่ม การเข้าค่ายลูกเสือ-ยุวกาชาด การจัดงาน ประจำปีของโรงเรียน การ แข่งขันกีฬา ซึ่งรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน หรือครูกับครูซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับนักเรียน

ดังนั้นจากที่กล่าวมาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในโรงเรียน หากโรงเรียนสามารถจัด สภาพแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพหรือด้านอาคารสถานที่ ด้านการเรียนรู้อ ด้านการบริหาร และ ด้าน กลุ่มเพื่อนได้อย่างเหมาะสมแล้วโรงเรียนก็จะเป็นสถานที่ที่สร้างความหรรษาใหม่ๆ ที่ รื่นรมย์ เปรียบเสมือนบ้านหลังที่สองของนักเรียนที่จะช่วยพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและ สติปัญญา ให้เป็นคนที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ความสามารถที่เป็นพื้นฐานของการเป็นพลเมืองที่ มีคุณภาพ สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงการพึ่งตนเอง และการดำรงชีวิตที่จะ ประสบผลสำเร็จในอนาคตได้

๒.๓.๓ การปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต

การปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น อย่างยิ่ง เพราะอาชีพครู คือ อาชีพที่ต้องเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและสังคม หาก สถาบันการศึกษาที่ผลิตครูละเลยการปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตนักศึกษาแล้วถือได้ว่า

^{๘๕} ราตรี ละครวงศ์, “การศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว”,วิทยานิพนธ์ กศ.ม, (การบริหารการศึกษา), (ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙), หน้า ๒๐,

สถาบันขาดความรับผิดชอบต่อสังคม แม้ว่าสถาบันครอบครัวจะเป็นสถาบันแรกที่ต้องรับผิดชอบในการปลูกฝังคุณธรรมแก่บุตรหลานก็ตาม สถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่สอง

แนวทางการปลูกฝังคุณธรรมแก่นักศึกษามีหลายวิธีการ การปลูกฝังจึงมีหลากหลายวิธีการตามความเหมาะสมดังที่ได้เสนอตามลำดับต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้จำแนกรูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. การบูรณาการภายในวิชา เป็นการเชื่อมโยงการสอนระหว่างเนื้อหาวิชาในกลุ่ม

ประสบการณ์หรือรายวิชาเดียวกันเข้าด้วยกัน ซึ่งโดยปกติครูผู้สอนในวิชาต่างๆ จะปฏิบัติอยู่แล้ว

๒. การบูรณาการระหว่างวิชา จะมี ๔ รูปแบบ คือ

๒.๑ การสอนบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) เป็นการสอนในลักษณะที่ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาวิชาอื่นๆ ในการสอนของตน

๒.๒ การสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) เป็นการสอนโดยครูตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป มาวางแผนการสอนร่วมกันโดยมุ่งสอนหัวข้อหรือความคิดรวบยอดหรือปัญหาเดียวกันแต่สอนต่างวิชากันและต่างคนต่างสอน

๒.๓ การสอนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) เป็นการสอนลักษณะเดียวกันกับการสอนบูรณาการแบบคู่ขนาน แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการร่วมกัน

๒.๔ การสอนบูรณาการแบบข้ามวิชา (Transdisciplinary Instruction) เป็นการสอนที่ครูผู้สอนวิชาต่างๆ ร่วมกันสอนเป็นคณะ หรือเป็นทีม มีการวางแผน ปรึกษาหารือร่วมกันโดยกำหนดหัวข้อเรื่อง ความคิดรวบยอด หรือปัญหาร่วมกันสอนนักเรียนกลุ่มเดียวกัน

UNESCO-UNEP ได้จำแนกประเภทของการบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนออกเป็น ๒ แบบ ดังนี้

๑. แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) เป็นการสร้างหัวข้อ (Theme) ขึ้นมาแล้วนำเนื้อหาจากวิชาต่างๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวข้อนั้น ซึ่งบางครั้งเราอาจจะเรียกวิธีบูรณาการแบบนี้ว่า สหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือ การบูรณาการที่เน้นการนำไปใช้เป็นหลัก (Application-First Approach) การบูรณาการแบบสหวิทยาการเป็นการสร้างหัวข้อขึ้นมา แล้วนำเนื้อหาจากวิชาต่างๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวเรื่องที่กำหนด โดยที่การกำหนดหัวเรื่องต้องมีหลักการ ดังนี้

๑.๑ เป็นเรื่องที่น่าสนใจและมีโอกาสได้เลือกเรียน

๑.๒ เป็นเรื่องที่สามารถโยงความสัมพันธ์ได้หลายวิชาหรือหลายกลุ่มประสบการณ์

๑.๓ เป็นเรื่องที่นักเรียนมีประสบการณ์เดิมอยู่แล้วและสอดคล้องกับชีวิตจริงและมีความหมายต่อผู้เรียน

๑.๔ เป็นเรื่องที่มีแหล่งความรู้ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคิดอย่างหลากหลาย และเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นกับความรู้ที่เป็นสากล

๑.๕ เป็นเรื่องที่เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนและส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

๑.๖ การตั้งชื่อเรื่องต้องทันสมัยและน่าสนใจช่วยให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเรียน เช่น “บ้านแสนสุข”, “โรคร้ายที่ใกล้ตัว”, “นักสืบชุมชนคนคนดี”, “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

๒. แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) เป็นการนำเรื่องที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปสอดแทรก (Infusion) ไว้ในวิชาต่างๆ ซึ่งบางครั้งเราอาจจะเรียกวิธีบูรณาการแบบนี้ได้ว่าการบูรณาการที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก (Discipline-First Approach)

ทิศนา ขัมมณี ได้กล่าวถึง การบูรณาการเนื้อหาสาระที่มีความเกี่ยวข้องกันสามารถทำได้หลายลักษณะ ดังนี้^{๘๖}

๑. การบูรณาการภายในวิชา (Intradisciplinary) หมายถึง การนำเนื้อหาสาระในวิชาเดียวกัน หรือกลุ่มประสบการณ์เดียวกันมาสัมพันธ์กัน เช่น ในวิชาภาษาไทยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอ่าน การเขียนคำประพันธ์ การพุดจูงใจ ไวยากรณ์ และวรรณคดี ฯลฯ แทนที่ผู้สอนจะสอนเนื้อหาสาระที่ละเรื่องแยกออกจากกัน ผู้สอนสามารถนำสาระทุกเรื่องมาสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันโดยเลือกศึกษาวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” เป็นแกนหรือหัวข้อหลัก (theme) ในการศึกษาเรื่องพระอภัยมณี ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวความงามของภาษา การเขียนคำประพันธ์ (กลอน) การใช้ไวยากรณ์ในคำประพันธ์ การอ่านให้ไพเราะ ชาบซึ่งและการพุดจูงใจให้เยาวชนหันมาสนใจวรรณคดีไทย เป็นต้น

๒. การบูรณาการระหว่างวิชา (Interdisciplinary) หมายถึง การนำเนื้อหาสาระของหลายๆ วิชามาสัมพันธ์ให้เป็นเรื่องเดียวกัน ตัวอย่างเช่น นำเนื้อหาสาระของวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ และดนตรี มาประสานสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันภายใต้หัวข้อเรื่อง หรือ “Theme” ที่เลือกการบูรณาการภายในวิชา หรือ การบูรณาการระหว่างวิชาส่วนใหญ่จะต้องมี “หัวข้อเรื่อง” หรือ “theme” เป็นหัวข้อในการเรียนรู้ ซึ่งหัวข้อนี้สามารถตั้งชื่อได้หลายลักษณะเช่น เรียกว่า หน่วยการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะตั้งตามหัวข้อเนื้อหาสาระ (Content - Centered) เช่น “โครงการทำปุ๋ยหมัก” หรืออาจตั้งตามบทบาทหน้าที่ทางสังคม (Social Function -Centered) เช่น “การเป็นพลเมืองดีของประเทศไทย” หรืออาจตั้งตามประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียน

^{๘๖} ทิศนา ขัมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” วารสารครุศาสตร์, ๒๕๔๒ : ๒,

(Experienced -Centered) เช่น “เรือเจ้าพระยากับตาวีเศษ” เป็นต้น

นอกจากการบูรณาการเนื้อหาสาระแล้ว อารง บัวศรี กล่าวว่า ควรมีการบูรณาการในลักษณะอื่นๆ ควบคู่ไปด้วย ได้แก่ การบูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้การบูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ การบูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ การบูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้จำแนกประเภทของของการจัดการเรียนการสอนโดยการบูรณาการ ดังนี้^{๘๗}

๑. จำแนกจากการเชื่อมโยงจุดประสงค์หรือมาตรฐานการเรียนรู้และหรือสาระวิชาที่สอนโดยอาจแบ่งเป็นลักษณะหรือประเภทย่อยๆ ดังนี้

๑.๑ การบูรณาการแบบสอดแทรก เป็นลักษณะการสอนปกติทั่วไปที่บางช่วงได้นำเนื้อหาสาระอื่นมาสอดแทรกระหว่างการเรียนการสอน เช่น การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม เรื่องความซื่อสัตย์ในขณะที่สอนเรื่องกติกาการเล่นฟุตบอล โดยการเตรียมการสอนผู้สอนมิได้ดำเนินการละเอียดถึงขั้นวิเคราะห์หลักสูตร แต่พิจารณาว่าเรื่องใดพอที่จะแทรกเชื่อมโยงกันได้ และนักเรียนจะได้รับประโยชน์มากขึ้นก็จัดสอดแทรก

๑.๒ การบูรณาการภายในวิชาหรือกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกัน เป็นการนำจุดประสงค์ หรือมาตรฐานการเรียนรู้และหรือสาระวิชา หัวเรื่องหรือประเด็นสาระประเด็นต่าง ๆ ที่มีในวิชานั้นๆ มาบูรณาการกัน โดยครูผู้สอนมีการดำเนินการวิเคราะห์กำหนดรายละเอียดการบูรณาการชัดเจน เช่น ในวิชาวิทยาศาสตร์นำสาระย่อยเรื่องสสาร แรง พลัง งาน เซลล์ไฟฟ้า และวงจรไฟฟ้า เป็นต้น มาบูรณาการสอนในหัวข้อเรื่อง “กังหันมหัศจรรย์” หรือ วิชาภาษาไทย นำทักษะการฟัง พูด อ่าน เขียน มาสอนในหัวข้อเรื่อง “บ้านแสนสุข” เป็นต้น

๑.๓ การบูรณาการระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ หรือ สหวิทยาการ เป็นการนำจุดประสงค์หรือมาตรฐานการเรียนรู้และหรือสาระวิชาต่างๆ ตั้งแต่ ๒ วิชาหรือกลุ่มสาระมาบูรณาการกัน โดยครูผู้สอนมีการดำเนินการวิเคราะห์กำหนดรายละเอียดการบูรณาการของแต่ละรายวิชาอย่างชัดเจน เช่น การสอนเรื่อง “ไฟฟ้าพาสชันต์” ที่นำมาตรฐานการเรียนรู้ หรือ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระวิชาจากวิชาวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย ดนตรี นาฏศิลป์พลศึกษา คณิตศาสตร์ ศิลปะ เป็นต้น มาบูรณาการกัน หรือ การนำสาระคณิตศาสตร์ ภาษาไทยและจริยธรรมมาบูรณาการการสอนเรื่อง “การแก้ไขโจทย์ ปัญหาการบวก” เป็นต้น

^{๘๗} คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน, แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ., ๒๕๕๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๑),

๑.๔ การบูรณาการกับชีวิต เป็นการกำหนดหัวเรื่อง เนื้อหาสาระ และวิธีการเรียนรู้ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ยึดหรือให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นหลักก่อนแล้วจึงวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่เกิด เทียบโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้หรือผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หรือ สาระที่หลักสูตรกำหนด เช่น ครูร่วมกับนักเรียนกำหนดจุดมุ่งหมาย สาระและกิจกรรมการเรียนรู้ หรือกำหนดแผนการเรียนรู้ที่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น “ชนรุ่นใหม่กับการพัฒนาชุมชน” ซึ่งเป็นเรื่องราวการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตในชุมชน เป็นต้น แล้ว ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่กำหนดนั้นจนเสร็จสิ้น โดยครูมีบทบาทในการวิเคราะห์ผลการเรียนที่เกิดขึ้นนั้นว่าบรรลุผลการเรียนรู้ใดที่หลักสูตรกำหนดไว้บ้างเพื่อใช้ในการประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรต่อไป

๒. จำแนกโดยการพิจารณาจากกิจกรรมการเรียนการสอน

๒.๑ บูรณาการลักษณะสอดแทรกกิจกรรมต่างๆ โดยที่ครูสอนวิชาใดวิชาหนึ่ง ตามปกติแล้วสอดแทรกกิจกรรมหรือเชื่อมโยงสาระวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับการสอน นั้นๆมาร่วมสอน เช่น ขณะสอนห้องเรียนขาดความสงบครูก็ชวนให้นักเรียนนั่งสมาธิ และ กล่าวถึงประโยชน์ของสมาธิพร้อมกันไปด้วย เป็นต้น

๒.๒ บูรณาการโดยใช้กิจกรรมโครงงาน เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการ การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการทำโครงงานเป็นหลักหรือใช้ประกอบในการเรียนรู้เรื่อง นั้น ๆ ด้วยการทำให้โครงงานแต่ละโครงงานโดยปกติจะต้องใช้ความรู้และความสามารถลักษณะบูรณาการอยู่ แล้วโครงงานจึงสำเร็จได้ การเรียนรู้โดยการทำโครงงานจึงสะท้อนการเรียนรู้ลักษณะการบูรณา การได้เป็นอย่างดี

๒.๓ บูรณาการโดยใช้กิจกรรมแก้ปัญหา เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการ การเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมการแก้ปัญหาเป็นหลักในการเรียนรู้ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกิจกรรมการ ทำโครงงาน ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้จากกิจกรรมการแก้ปัญหาสามารถสะท้อนการเรียนรู้ลักษณะ บูรณาการได้เป็นอย่างดีเพราะธรรมชาติการแก้ปัญหาไม่ได้ใช้ความรู้ ความสามารถอย่างเดี่ยวแต่ ใช้อย่างบูรณาการ

๓. จำแนกโดยการพิจารณาจากผู้สอน

๓.๑ แบบสอนคนเดียว เป็นลักษณะการสอนที่ครูผู้สอนคนเดียว สอนหลายวิชาหรือ ทุกวิชา และผู้สอนท่านนั้นจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการในทุกวิชาหรือกลุ่มวิชาที่รับผิดชอบนั้น โดยการดำเนินการกำหนดหรือวิเคราะห์รายละเอียดการบูรณาการอย่างชัดเจน

๓.๒ แบบสอนคู่ขนาน มีลักษณะครู ๒ วิชาขึ้นไปร่วมกันกำหนดหัวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วต่างคนต่างสอนสาระที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องนั้นในวิชาตนเอง เช่น ครูในสายชั้นวางแผน กำหนดสอนเรื่อง “สี่สັນ” โดยในวิชาวิทยาศาสตร์ ก็สอนเกี่ยวกับความถี่ของคลื่นแสง สีต่างๆ ครู ศิลปะก็สอนเกี่ยวกับแม่สี และการผสมสี เพื่อวาดรูป วิชาสังคมศึกษา สอนเกี่ยวกับความเชื่อ เกี่ยวกับสีในสังคมต่างๆ วิชาการงานและอาชีพและเทคโนโลยีสอนการย้อมผ้าสีต่างๆ จากวัสดุ ธรรมชาติ เป็นต้น เมื่อผู้เรียนเรียนทุกวิชาแล้วก็จะได้ภาพความรู้ที่เกี่ยวกับสี่สັນตามหัวเรื่อง

๓.๓ แบบสอนเป็นคณะ (ทีม) การที่คณะครูหลายวิชามาร่วมกันกำหนดหัวเรื่อง จุดมุ่งหมาย สารและกิจกรรมรวมทั้งการวัดและประเมินผลที่นำมาจากหลายวิชามาบูรณาการกันกำหนดเป็นหัวเรื่องใดหัวเรื่องหนึ่งพร้อมรายละเอียด แล้วร่วมกันสอนเป็นคณะในหัวเรื่องนั้น

ผลงานที่เกิดขึ้นก็สามารถใช้ประเมินได้ทุกรายวิชา เป็นต้น ประเภทและลักษณะ บูรณาการในการจัดการเรียนการสอนทั้งประเภทใหญ่และลักษณะย่อยๆ ข้างต้นเป็นเพียง ตัวอย่างการจัดแบ่งลักษณะที่พบกันทั่วไป ซึ่งอาจมีการจัดแบ่งลักษณะอื่นได้อีกมากตามแต่จะ กำหนดความซับซ้อนหรือองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องมาพิจารณา ซึ่งบางประเภทอาจมีลักษณะผสม กัน เช่น การสอนแบบบูรณาการโดยสอนเป็นทีมและใช้กิจกรรมโครงงานประกอบกัน เป็นต้น

บทสรุป

ทศนา แชมมณี ได้กำหนดตัวบ่งชี้การจัดการจัดการเรียนรู้โดยการบูรณาการ ดังนี้^{๘๘}

๑. ผู้สอน หรือผู้สอนและผู้เรียนมีการจัดเตรียมหน่วยบูรณาการ โดยมีการวิเคราะห์ อภิปรายเกี่ยวกับหลักสูตร เนื้อหาสาระและวัตถุประสงค์ และนำเนื้อหาสาระภายในวิชา/ระหว่าง วิชา มาสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันโดยใช้วิธีการและกระบวนการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมเพื่อให้ ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

๒. ผู้สอน หรือผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ สามารถสนองวัตถุประสงค์ที่กำหนด ทั้งนี้กิจกรรมควรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๒.๑ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีโอกาสศึกษาหาความรู้หรือสร้างความรู้ในเนื้อหา สาระที่นำมาบูรณาการครบทุกเรื่อง

๒.๒ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความรู้/เนื้อหาสาระที่นำมาบูรณาการ

๒.๓ เป็นกิจกรรมที่เน้นความเข้าใจ มิใช่เพียงความจำเนื้อหาสาระ

๒.๔ เป็นกิจกรรมที่เน้นความสัมพันธ์เป็นภาพรวม

๓. ผู้เรียนมีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ ภายใต้คำปรึกษาแนะนำของผู้สอน

๔. ผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันอภิปราย สะท้อนความคิด และสรุปการเรียนรู้ที่ ได้รับ

๕. ผู้สอนมีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนครบถ้วนทุกด้านตามวัตถุประสงค์ที่ กำหนด

สรุปได้ว่า กลยุทธ์ในการพัฒนา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการใช้ แผนการเรียนรูแบบบูรณาการนั้นโดยเฉพาะแผนการเรียนรู้แบบสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม

^{๘๘} ทศนา แชมมณี, “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL,” วารสารครุศาสตร์, ๒๕๔๒ :

จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอนจะต้องสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเข้าไปในการเรียนการสอน เพื่อให้ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรมมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นบุคคลที่มีค่าและสังคมต้องการ

๖. กรอบการดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

ในการดำเนินงานนั้นจะต้องครอบคลุมคุณลักษณะ ๓ ประการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่างๆ ประกอบด้วย ๔ ชุด ได้แก่

๑.๑ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้ง ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง การมีวินัย

๑.๒ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ฉันทะ สัจจะ ความรับผิดชอบความสำนึกในหน้าที่ ความกตัญญู

๑.๓ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวงหรือตักเตือนให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความมีสติและรอบคอบ ความตั้งใจให้ดี

๑.๔ คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้การกระทำใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ได้แก่ ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น และความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

อย่างไรก็ตาม โรงเรียนสามารถกำหนดคุณลักษณะด้านคุณธรรมตามคุณธรรม๘ ประการของรัฐบาลได้แก่ ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ เพื่อให้ได้เด็กดีมีความรู้

๒. คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ประกอบด้วยตัวบ่งชี้

๒.๑ ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

๒.๒ การเคารพสิทธิผู้อื่น

๒.๓ การเสียสละ

๒.๔ ความมีจิตสำนึกสาธารณะ

๓. คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ประกอบด้วยตัวบ่งชี้

๓.๑ การรักการอ่าน

๓.๒ การแสวงหาความรู้

๓.๓ ความสนใจใฝ่รู้

๓.๔ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

สรุปได้ว่า การดำเนินงานเสริมสร้างคุณธรรมต้องครอบคลุมคุณลักษณะ ๓ ประการ คือ ๑) คุณลักษณะด้านคุณธรรม ๒) คุณลักษณะด้านสังคม และ ๓) คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ ทั้งนี้ เพื่อให้โรงเรียนสามารถกำหนดคุณลักษณะด้านคุณธรรม เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้เด็กดีมีความรู้

๒.๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๒.๒.๔.๑ งานกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือกิจกรรมนักเรียน มีรายละเอียดดังนี้

๑) ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือกิจกรรมนักเรียน

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวว่า วิชา กิจกรรมนักเรียน หมายถึง บรรดากิจกรรม ประกอบ หรือนอกหลักสูตรทั้งหลายที่ให้การศึกษแก่นักเรียนนอกห้องเรียน จัดขึ้นโดยนักเรียนสมัครใจที่จะเข้าเรียนและดำเนินการเอง โดยความเห็นชอบและสนับสนุน จากอาจารย์และ ไม่มีการให้คะแนนใดๆ ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กเลื่อนชั้นหรือสำเร็จการศึกษา^{๘๙}

กาญจนา ศรีกาฬสินธ์ ให้ความหมายของกิจกรรมนักเรียนว่ากิจกรรมนักเรียน หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนสนับสนุนให้นักเรียนร่วมกันจัดขึ้นนอกเวลาเรียน และนอกหลักสูตรที่โรงเรียนกำหนดให้เรียนในเวลาปกติ ทั้งนี้ด้วยความสมัคร ใจของนักเรียนเอง และด้วยความช่วยเหลืออำนวยความสะดวกของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างครบวงจร ตั้งแต่ศึกษา วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงานโดยเน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เช่น ลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นต้น^{๙๐}

คุณลักษณะที่กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความสมัครใจของผู้เรียนมุ่งพัฒนา ประสงค์เพิ่มเติมจากกิจกรรมในกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนช่วยกันคิดช่วยกันทำ ช่วยกันแก้ปัญหา ส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่ รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมี

^{๘๙} นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์, *หลักการบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: นิธิการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๘.

^{๙๐} กาญจนา คุณารักษ์, *การออกแบบการเรียนการสอน*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๓), หน้า ๔๕๕.

ระเบียบวินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเอง แบ่งตามความแตกต่าง ระหว่างกิจกรรมได้ เป็น ๒ ลักษณะ

(๑) กิจกรรมพัฒนาความถนัด ความสนใจ ตามความต้องการของผู้เรียน เป็น กิจกรรมที่ มุ่งเน้นการเติมเต็มความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวาง ยิ่งขึ้น เพื่อการ ค้นพบความถนัดความสนใจของตนเอง และพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ ตลอดจนการพัฒนาทักษะของสังคม และปลูกฝังจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม

(๒) กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด และผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็น กิจกรรมที่ มุ่ง ปลูกฝัง ระเบียบวินัย กฎเกณฑ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสภาพชีวิตต่างๆ นำไปสู่พื้นฐานการทำ ประโยชน์ให้แก่สังคม และวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นพระ ประมุขซึ่งกระบวนการจัดให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคณะกรรมการลูกเสือแห่งชาติ ยุวกาชาด สมาคม ผู้บำเพ็ญประโยชน์ และกรมการรักษาดินแดน

จากความหมายดังกล่าวพอสรุปได้ว่ากิจกรรมนักเรียน หมายถึง บรรดา กิจกรรม ประกอบ หรือนอกหลักสูตร ที่ให้การศึกษาแก่นักเรียนนอกห้องเรียน จัดขึ้นโดยความสมัครใจ ของนักเรียนที่ โรงเรียนเข้าเรียน และดำเนินการเอง โดยความเห็นชอบและสนับสนุนของ

๒) จุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมนักเรียน

กรมวิชาการ ได้กำหนดจุดประสงค์ของการจัดกิจกรรมในโรงเรียนมีรายละเอียด ดังนี้

๙๑

(๑) เพื่อเสริมความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมจากการเรียนวิชาต่างๆ

(๒) เพื่อให้รู้จักและเข้าใจตนเอง สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้

(๓) เพื่อเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ให้มีความรับผิดชอบมีความสามัคคี มีระเบียบวินัยมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่นและรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

(๔) เพื่อให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเลื่อมใสใน การปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
กิจกรรมที่สถานศึกษาอาจเสนอแนะต่อผู้เรียน มีดังนี้

(๑) กิจกรรมสร้างเสริมความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเอง

(๒) กิจกรรมพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ ศีลธรรม และจริยธรรม

(๓) กิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต

(๔) กิจกรรมบริการแนะแนวและให้คำปรึกษา

(๕) กิจกรรมสร้างเสริมประสิทธิภาพในการเรียน

(๖) กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยรักการทำงาน

(๗) กิจกรรมฉลาดกินฉลาดใช้

(๘) กิจกรรมศิลปะนันทนาการ

^{๙๑} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๔

- (๙) กิจกรรมเพื่อนที่แสนดี
- (๑๐) กิจกรรมสร้างนิสัยการทาประโยชน์เพื่อสังคม
- (๑๑) กิจกรรมลูกเสือเนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์และรักษาดินแดน
- (๑๒) กิจกรรมพิทักษ์ป่า
- (๑๓) กิจกรรมเรียนรู้ร่วมกัน

นอกจากกิจกรรมต่างๆ ที่เสนอแนะไว้ข้างต้น ผู้เรียนอาจเสนอกิจกรรมอื่นๆ ได้ ตามความต้องการ และความสนใจ เช่น กิจกรรมทำหนังสือรุ่น เป็นต้น กิจกรรมทำหนังสือพิมพ์โรงเรียน

สรุป การจัดกิจกรรมในโรงเรียนที่ดีจะทำให้การพัฒนาการของนักเรียนเกิดประสิทธิผลตามหลักสูตรมากขึ้น การจัดกิจกรรมสามารถเลือกจัดได้หลายวิธี แต่ต้องเปิดโอกาสให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการเองให้มากที่สุด อยากรู้ก็ตามต้องอยู่ในความดูแลของโรงเรียนเพื่อให้การจัดกิจกรรมเป็น ไปด้วยความเรียบร้อยตามหลักการจัดกิจกรรม และระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยามิตรให้แก่นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต นั้น เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทั้งนี้เพราะนักศึกษาเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญยิ่งที่จะได้รับการพัฒนาเพื่อการเป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ ดังนั้นจึงได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีนักวิชาการได้ กล่าวอธิบายไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้ นำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะมนุษย์ เป็นกลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ ความสำเร็จหรืออาจล้มเหลวได้ และถ้าองค์กรใดมีบุคลากรที่มีคุณภาพ องค์กรนั้นก็จะมีประสบความสำเร็จ หรือเป็นกระบวนการวางแผน ล้วนหน้า เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนาให้ผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้ จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการพัฒนาและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้า ทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนเข้ากับบัวสี่เหล่า

และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมตามจริต ๖ และที่สำคัญ คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การบริหารงานบุคคลใน พระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ การรับคนเข้า มาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ ให้คณะสงฆ์ ในการให้ อุปสมบทแก่ กุลบุตร เมื่อเข้ามาแล้ว พระบวชใหม่ จะต้องได้ รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนพระอุปัชฌาย์ โดยอยู่ ภายใต้ การปกครองดูแลของท่านจนบรรพชาครบ ๕ พรรษา^{๙๒}

อาจกล่าวได้ ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากร มนุษย์ นั้นเป็นการมองมนุษย์ ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคน โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์ ความเป็นมนุษย์ ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์ นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิศราภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็น เรื่องเฉพาะตัวบุคคล^{๙๓}

จากความหมายที่กล่าวมาในเบื้องต้นพอสรุปได้ว่า กระบวนการที่ผู้ บริหารใช้ ศิลปะ และกลยุทธ์ ดำเนินการสรรหา คัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ ปฏิบัติงานใน องค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา การบำรุงรักษาให้ สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรสามารถ เพิ่มพูน ความรู้ ความสามารถเพื่อการทุ่มเทการทำงานให้ กับองค์กร และสามารถดำรงชีวิตใน สังคมได้ อย่างมี ความสุข

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการต่างประเทศได้ให้ แนวคิดความหมายของการพัฒนาไว้ ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การดำเนินความพยายามใดๆ ที่จะทำให้ สมรรถภาพเชิง สร้างสรรค์ ของแต่ละคนสอดคล้องกับกับงานในหน้าที่ที่บุคคลนั้นกระทำอยู่ และเป็นกรรมวิธีใน อันที่ จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของผู้ ปฏิบัติงานแต่ละคน ทั้งในด้านความคิด การ กระทำ ความสามารถ ความรู้ ความชำนาญและทัศนคติ ตลอดถึงเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมให้ ปฏิบัติงานได้ อย่างถูกต้อง และเพื่อเป็นการศึกษาของบุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ในเรื่องเทคนิคและ วิชาชีพ เพื่อยกระดับความสามารถให้ ทนต่อความ ก้าวหน้าของวิชาการเพื่อ สนองความพึงพอใจในเรื่องความอยากรู้ อยากเห็นของบุคคลนั้น^{๙๔}

ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ จะต้องมีความสามารถในการสรรหา พัฒนา และอ้าง กำลังคนให้ มีคุณภาพสูง (High-Quality Workforce) ซึ่งจะเป็นปัจจัย ที่มีความสำคัญยิ่งในการ

^{๙๒} พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชพระวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓๙.

^{๙๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมดศึกษาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๑.

^{๙๔} Megginson, Leon C. Personnel : A Behavioral Approach to Administration. (Homewood: Richard D Irwin, 1976), p. 145.

พัฒนาองค์กรให้ มีความสามารถปฏิบัติได้ ผลดียิ่ง (High-performing Organization)^{๙๕} หรือ อาจกล่าวได้ ว่า “การใช้ ทรัพยากรมนุษย์ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ขององค์กร”

และกล่าวเพิ่มเติมว่า “ผู้บริหารทุกระดับต้องเกี่ยวข้องกับ การบริหารและพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ โดย อาศัยพลังความสามารถของคนปฏิบัติงานให้สำเร็จ”^{๙๖} และสามารถสร้าง กิจกรรมเพื่อให้ เกิดการ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ อย่างดี ซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทรัพยากร มนุษย์ในองค์กรในสังคม ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม^{๙๗}

สรุปได้ ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารต้องให้ ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยใช้ กลยุทธ์ และทักษะต่างๆ เพื่อพัฒนาบุคลากร ให้ สามารถใช้ ความรู้ ความสามารถได้ อย่างเต็มความสามารถเพื่อผลประโยชน์ ขององค์กร รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบ อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งใน ปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

๒.๓.๒ ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคลขององค์กรจะต้องบูรณาการ อย่างเป็นระบบมากขึ้น ทั้งในแง่ของการบูรณาการกันเองของงานย่อยด้านการบริหารจัดการ ทรัพยากร บุคคลภายในองค์กร และการบูรณาการนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ใน องค์กรจึงเป็นการ ดำเนินงานบนพื้นฐานกระบวนการลูกโซ่ (Chain circle) ตั้งแต่การวาง นโยบาย กำหนดแผนงาน อัตรากำลังคน การสรรหาคัดเลือกคนดีที่มีความสามารถเข้ามาทำงาน ในอัตราค่าตอบแทนที่ เหมาะสม การวางโครงสร้างและกำหนดค่าตอบแทนและสวัสดิการ การ ฝึกอบรมให้ คนทำงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินผลการปฏิบัติงาน การเลื่อนตำแหน่ง โยกย้าย การพัฒนาศักยภาพคนใน องค์กรทำงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง มีขวัญ กำลังใจ มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ วัฒนธรรมในองค์กร มีความจงรักภักดีจนกระทั่งพ้นสภาพ การเป็นคนในองค์กร ความสำคัญของการ บริหารงานบุคคล พอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๑. เพราะธุรกิจอุตสาหกรรมแข่งขันกันมากขึ้น จึงเกิดความต้องการคนดีมี ความสามารถ สูงมาทำงานให้

๒. รัฐเล็งเห็นความสำคัญของการใช้ คนภายใต้ เงื่อนไขของยุคสมัยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เช่น ตามหลักมนุษยธรรมสากล สิทธิมนุษยชนขององค์ การสหประชาชาติ และระเบียบ ที่เกี่ยวข้องให้ทุกหน่วยธุรกิจถือปฏิบัติ

^{๙๕} Harry & Bowin, Human Resources and Technology, (Manchester University, UK. Human Resources), Employment [volume 2], p. 6.

^{๙๖} Mondy&Noe,HumanResourcesDevelopment.(LtsTechnologicalDimension,1986),p.12.

^{๙๗} Nadler, Leonard, Designing training program : The critical events model. Reading, Mass. Addison – Wesley, ๑๙๘๒, p. ๑๒.

๓. ความซับซ้อนและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์ คิดค้น วิธีการ และเครื่องมือ เครื่องใช้ มาอำนวยความสะดวกสบายให้ แก่ การดำรงชีวิตในลักษณะที่ แข่งขันกัน สนอง ความต้องการของมนุษย์ มากขึ้น ทำให้ เกิดการแข่งขันทางธุรกิจอุตสาหกรรม ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ ละกิจการ ทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับโลก จึงต้องทั้งสรรหาคัดเลือกและ เสริมสร้างคนดีไว้ ใช้งาน

๔. พลังของสถาบันแรงงานที่เติบโตและแข็งแกร่ง เป็นแรงผลักดันให้ นายจ้างต้อง ให้ ความสำคัญเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลเพิ่มขึ้น เพื่อไม่ ให้เกิดปัญหาแรงงานซึ่งจะบั่นทอน ความ เจริญก้าวหน้าและความมั่นคงขององค์กร

๕. องค์กรใหญ่โตซับซ้อนมากขึ้น ตามสภาพแข่งขันและความเจริญทางเศรษฐกิจ การแบ่งงานกันทำในองค์กรขนาดเล็ก ซึ่งจะมีลักษณะคนเดียวทำงานได้ หลายอย่าง แต่ เมื่อ องค์กร ขยายตัวใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น ก็ต้องการความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ซึ่งบางแห่งใช้ ความชำนาญ เฉพาะอย่างมากเกินไป (Overspecialization) ก็จำทำให้ กระบวนการงาน บางอย่างติดขัดหรือรอกาน ถ้าเกิดความขัดข้องในจุดใดจุดหนึ่งขึ้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต้องการ การบริหารงานบุคคลที่ดีเพื่อ “put the right man on the right job” (ใช้คนให้เหมาะกับ งาน)

๖. บทบาทของการจัดการเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอันมาก เพราะต้องการผู้บริหารมืออาชีพ เพื่อมาบริหารงานยามวิกฤตได้ หรือจัดการงานได้ ตามสถานการณ์ โดยใช้สหวิทยาการ เพื่อการ แก้ ปัญหาเพราะความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในองค์กรและภายนอก องค์กร เปลี่ยนแปลงรวดเร็วที่นักบริหารต้องตามให้ทันและปรับตัวให้ทันอีกด้วย

๗. พฤติกรรมศาสตร์ก้าวหน้าและเข้าไปมีบทบาทการบริหารงานมากขึ้น เพราะผู้ บริหาร จะต้องเข้าใจธรรมชาติของคนและธรรมชาติของงานมากขึ้นด้วย จึงจะอยู่กับเพื่อน ร่วมงานในองค์กร ได้ดีมีสมานฉันท์^{๙๘}

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งมวลอันได้แก่ การ เปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ ใน รูปแบบต่างๆ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาให้ ทุกคนและทุกระดับมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและประเทศชาติและรวมถึงการ ฝึกอบรม การสอนงาน การสับเปลี่ยนหมุนเวียน หรือแม้ แต่กระบวนการในการพัฒนาตนเองอีก ด้วย^{๙๙}

---

^{๙๘} บรรยงค์ โตจินดา, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาสน์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐ - ๒๑.

^{๙๙} บุญเลิศ ไพรินทร์, พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๘), หน้า ๕.

โดยความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ผู้วิจัยพอสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

๑. ช่วยพัฒนาองค์กรให้เจริญเติบโต เพราะการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นสื่อกลางในการประสานงานกับแผนกต่างๆ เพื่อแสวงหาวิธีการให้ได้ บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานในองค์กร เมื่อองค์กรได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมทำให้ องค์กรเจริญเติบโตและพัฒนามากยิ่งขึ้น

๒. ช่วยให้บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร กระทบปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตขององค์กร

๓. ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ย่อมไม่ ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรและ ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้สภาพสังคมโดยรวมมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน^{๑๐๐}

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การพัฒนามนุษย์ นี้สำคัญที่สุด เมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็ค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามมากขึ้นการที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้ โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษาซึ่งได้แก่ ไตรสิกขา นั่นเอง^{๑๐๑} ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ไม่ว่าจะในสมัยก่อนผู้บริหารไม่เคยให้ความสนใจหรือเห็นความสำคัญของการบริหารงานบุคคลเลย หรือแม้แต่ในสมัยปัจจุบัน

สำหรับองค์กรขนาดเล็กก็ไม่เคยจัดให้มีแผนกบริหารงานบุคคล เพราะเห็นว่างานบุคคลเป็นงานที่ง่ายๆ คงไม่มีปัญหาอะไร ต่างมุ่งให้ความสนใจทางด้านเทคนิคหรือเครื่องจักร เครื่องมือที่ทันสมัยอย่างเดียว จนต่อมาเมื่อเกิดปัญหาในการทำงานขึ้นต่างๆ ที่มีเครื่องมืออย่างดีช่วยในการปฏิบัติงานจึงคิด กันว่าจะต้องมีปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าเครื่องมือเหล่านั้น ผู้บริหารจึงต้องหันมาสนใจให้ความสำคัญเรื่องของคนมากขึ้น และพบว่าผู้ปฏิบัติงานมีอิทธิพลต่อความสำเร็จของงานเป็นอย่างมาก องค์กรใดที่ให้ความเอาใจใส่ต่อคน ผลผลิตขององค์กรนั้นจะเพิ่มมากขึ้นเพราะคนทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๑๐๒}

^{๑๐๐} พะยอม วงศ์สารศรี, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการ จัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๑๐๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์ พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๖.

^{๑๐๒} เสนาะ ตีเยาว์, การบริหารงานบุคคล,พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔ - ๑๕.

โดยสรุป การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เป็นปัจจัยที่สำคัญ คือ ความรับผิดชอบในด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคลขององค์กรจะไม่ได้อยู่กับผู้บริหารด้านทรัพยากรบุคคลอีกต่อไป แต่จะถูกกำหนดให้ เป็นเรื่องของผู้บริหารสายงานด้านต่างๆ จึงต้องรับผิดชอบ และถ้าบุคลากรสามารถ เอื้ออำนวยให้ องค์กรบรรลุเป้าหมายเพราะว่างานด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นงานที่มุ่ง เลือกรคนดี มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาทำงาน และมีการพัฒนาปรับปรุงให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถ ทันสมัยต่อสภาพสังคม เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ เป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดขององค์กร หรือที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์” และยังเป็นปัจจัยที่จะบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนิน กิจกรรมต่างๆ ขององค์กร

๒.๓.๓ กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จำเป็นต้องมีเป้าหมายที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้สึกรักให้องค์กรมี ความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรับผิดชอบต่อบุคลากรภายในองค์กร และผลกระทบจากการบริหารทรัพยากรบุคคลขององค์กรที่จะมีผลต่อสังคมภายนอก ซึ่งต่อมาได้ขยายนิยามความรับผิดชอบต่อออกไปสู่ ความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ กลุ่มต่างๆ ซึ่งปัจจุบันวิธีการใช้ในการฝึกอบรมนั้นมีอยู่หลายวิธี ที่นิยมใช้ มีดังต่อไปนี้

๑. การบรรยาย (Lecture) เป็นวิธีที่ใช้กันมานานและแพร่หลายที่สุดวิธีหนึ่ง การฝึกอบรมแทบทุกประเภทจะมีการบรรยายแทรกอยู่ด้วยเสมอ เพราะการบรรยายจะเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดใน การสื่อความหมาย ทำให้เกิดการคล้อยตามเพื่อสร้างความเข้าใจให้ แก่ผู้ฟัง การบรรยายที่มี ประสิทธิภาพนั้นผู้ บรรยายจะต้องมีความรู้ และทักษะในการพูด การสื่อความหมาย การใช้เทคนิคหรือ อุปกรณ์ประกอบ และประการสำคัญที่สุดผู้บรรยายต้องมีความสามารถสร้างบรรยากาศที่ตรึงใจผู้ เข้าฟังตลอดเวลาเพื่อให้ ผู้ฟังสามารถทำความเข้าใจได้มากที่สุด

๒. การประชุม (Conference) การประชุมเป็นวิธีการที่นิยมใช้ในการฝึกอบรมพนักงานที่ มีความรู้ (Knowledge worker) และผู้บริหารตั้งแต่ระดับกลางขึ้นไป เพราะการประชุมจะมีการเปิด โอกาสให้ ผู้เข้าร่วมได้ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และความคิดเห็นระหว่างกัน เพื่อแก้ ปัญหา หรือมองหาโอกาสในแต่ ละเรื่องที่ทำกรประชุม (Opportunity) โดยผลของการประชุมจะก่อให้เกิด ความเข้าใจในแนวทางเดียวกันและก่อให้เกิด การประสานงานในขณะปฏิบัติงานต่อไป

๓. การแสดงบทบาทสมมติ (Role playing) การฝึกอบรมในรูปแบบนี้จะจัดให้ ผู้เข้ารับ การฝึกอบรมแสดงบทบาทตามเรื่องราวที่สมมติขึ้นให้เหมือนกับอยู่ในสถานการณ์ จริยที่สุดเพื่อให้ ผู้ เข้ารับการฝึกอบรมมีความพร้อมและสามารถปรับตัวให้ ทันต่อสถานการณ์ ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ตลอดจนวิธีการนี้จะช่วยให้ เกิดความสนุกสนานและสามารถดึงดูดความสนใจรวมทั้งก่อให้เกิด ความ สนุกสนมและความคุ้นเคยระหว่างผู้ เข้ารับการอบรมได้เป็นอย่างดี การฝึกอบรมในลักษณะนี้อาจจะ กล่าวได้ ว่าเป็นการเรียนโดยการลงมือปฏิบัติ (Learn by doing)

๔. การใช้กรณีศึกษา (Case study) การฝึกอบรมโดยวิธีนี้ถูกนำมาใช้เป็นครั้งแรกที่ คณะ บริหารธุรกิจมหาวิทยาลัย Harvard (Harvard Business School) และได้รับความนิยม

อย่าง แพรหลาย ส่งผลให้ สถาบันการศึกษาต่างๆ ได้นำวิธีการนี้ไปประยุกต์ใช้ ในการเรียนการสอนหลักสูตรปริญญาโท สาขาบริหารธุรกิจ (MBA) โดยวัตถุประสงค์สำคัญของการใช้กรณีศึกษาก็เพื่อต้องการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถประมวลความรู้ ทักษะและประสบการณ์ ที่มีมาประยุกต์ใช้ ในการวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนภายในระยะเวลาที่จำกัด เพื่อให้เกิดความชำนาญและสามารถตัดสินใจได้ อย่างถูกต้องและที่สำคัญให้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทำการศึกษาและวิเคราะห์ เพื่อที่จะหาวิธีในการแก้ ปัญหา

๕. การสาธิต (Demonstration) การสาธิตเป็นวิธีการฝึกอบรมที่ใช้กันมานาน เนื่องจากเป็นวิธีการที่ง่ายไม่ ซับซ้อนและสามารถเห็นผลได้ ระยะเวลาสั้น เพราะเป็นการฝึกอบรมโดยแสดง จากตัวอย่างจริง โดยผู้ ฝึกสอนจะแสดงตัวอย่างพร้อมทั้งอธิบายให้ ผู้เรียนฟังถึงขั้นตอนต่างๆ พร้อม ทั้งอาจมีการทดลองปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและจดจำตลอดจนสามารถนำไปใช้ได้ จริงในการปฏิบัติงาน

๖. การสัมมนา (Seminar) การสัมมนาเป็นการฝึกอบรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา พนักงานที่มีความรู้ (Knowledge worker) และผู้บริหารของแต่ละองค์กร ผู้จัดการมีหน้าที่กำหนดประเด็นที่จะพิจารณาและเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่าง เสรี โดยมีผู้ดำเนินการอภิปราย (Moderator) ทำหน้าที่ดูแลให้การแสดงความคิดเห็นของผู้ เข้าร่วมสัมมนาอยู่ภายในขอบเขตและแนวทางที่วางไว้

๗. การฝึกงานในสถานการณ์จริง (On the job training) การฝึกอบรมวิธีนี้มักจะใช้กับพนักงานใหม่ หรือบุคลากรในระดับปฏิบัติงาน โดยมีการสอนงานและให้ทดลองปฏิบัติในสถานการณ์จริง ซึ่งมักจะเป็นโรงงานหรือสำนักงาน เพื่อให้พนักงานเกิดความคุ้นเคยกับสภาวะแวดล้อมและ สามารถปรับตัวได้ อย่างรวดเร็ว การฝึกอบรมในลักษณะนี้อาจใช้ ชื่อที่แตกต่างกัน เช่น การฝึกอบรมทางเทคนิค (Technical training) การฝึกความชำนาญ (Skill training) หรือการสอนงาน (Job instruction training)^{๑๐๓}

ธงชัย สันติวงษ์ ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการดำเนินการฝึกอบรม ดังนี้

๑. การพิจารณาความต้องการและปัญหาที่ต้องมีการฝึกอบรมในขั้นนี้ก็คือการตรวจสอบ และพิจารณา ให้ทราบถึงความจำเป็นและต้องการฝึกอบรมและการพิจารณากำหนดมาตรฐานที่ ต้องการนี้เอง ก็จะนำไปสู่ขั้นตอนต่อไป คือ การกำหนดเป้าหมายของการฝึกอบรม

๒. เป้าหมายของการฝึกอบรม คือ การเขียนระบุเป้าหมายที่ต้องการจากการฝึกอบรมให้ ทราบชัด เพื่อให้ มีจุดมุ่งหมายประการต่างๆ ที่ฟังจะต้องได้ จากการฝึกอบรม ซึ่งดำเนินการจัดการ ฝึกอบรมต่อไป ไม่ ว่าจะเป็นการกำหนดหลักสูตรเนื้อหาวิชา ตลอดจนวิธีใช้ อบรมก็จะกระทำโดยยึดถือ ตามเป้าหมายดังกล่าว

^{๑๐๓} ฌัญญพันธ์ เขจรนันน์, การจัดการทรัพยากรบุคคล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๘.

๓. การกำหนดเนื้อหาและเรื่องที่จะอบรม หมายถึง การพิจารณาเพื่อจะเสริมความรู้ความสามารถให้ เกิดผลตามที่ต้องการ จะต้องมีการอบรมเรื่องอะไรบ้าง รวมถึงตลอดถึงการพิจารณา ส่วนประกอบของเนื้อหาและเรื่องที่จะอบรม ซึ่งถ้ากล่าวง่ายๆ ก็คือ การจัดหลักสูตร และหัวข้อเรื่องที่จะอบรมนั่นเอง

๔. การกำหนดวิธีที่จะใช้อบรมและสื่อหรือเครื่องมือที่เหมาะสม ในการนี้ก็คือการพิจารณาต่อไปว่า เรื่องที่จะอบรมดังกล่าวจะทำให้ มีประสิทธิภาพและได้ ผลดีนั้น ควรจะใช้วิธีการ อบรมแบบใดจึงจะได้ ผลที่ดีที่สุด และเหมาะสมกับบุคคลที่จะอบรมและเรื่องที่ต้องการอบรม นอกจากนี้ ก็จะต้องพิจารณาถึงสื่อหรือเครื่องมือ (media) ที่จะใช้วิธีอบรมด้วยว่าวิธีการเสนอข้อมูล และความรู้ ต่างๆ ควรจะใช้ อุปกรณ์ หรือเครื่องมือชนิดไหนจึงจะดีที่สุดที่จะช่วยให้เกิดการรับรู้ และเข้าใจได้ง่าย^{๑๐๔}

ซึ่งผู้วิจัยมองว่า ทรัพยากรที่สำคัญที่สุดคือคน คนเป็นสื่อสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิต ทรัพยากรคนของประเทศส่วนใหญ่ อยู่ในชนบทซึ่งเป็นทรัพยากรที่ต้องใช้แรงงานและเป็นทรัพยากรที่ด้อยคุณภาพ เนื่องจากขาดการเรียนรู้ ขาดโอกาสของการฝึกฝนอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ การแบ่งประเภทของการฝึกอบรมจะถือสิ่งใดเป็นเกณฑ์ ก็ตาม ก็มุ่งผลอยู่ที่ผู้เข้ารับการอบรม เราสามารถแบ่งตามลักษณะของผู้เข้ารับการอบรม ดังต่อไปนี้

๑. การฝึกอบรมแบบปฐมนิเทศ คือ การแนะนำคนเข้าทำงานใหม่ให้ได้ทราบถึงเรื่องราว ต่างๆ ของบริษัท เช่น ประวัติความเป็นมาของบริษัท นโยบาย หน้าที่งาน หน่วยงานที่ทำงาน การปฐมนิเทศเป็นเครื่องมือประการแรกที่จะปรับที่ท่าของพนักงานเข้าใหม่ ให้คุ้นเคยกับองค์กร วัตถุประสงค์ที่สำคัญก็คือเพื่อสร้างทัศนคติที่ดีของคนงานต่อองค์กรให้ เข้าใจถึงนโยบายงานและการ บังคับบัญชา ช่วยให้คนงานรู้ สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ส่งเสริมขวัญและความกระตือรือร้น ในการทำงาน เพราะการที่คนงานจะเข้าทำงานในองค์กรบุคคลเหล่านี้ อาจไม่มีความรู้ เกี่ยวกับองค์กร หรือได้ ยินได้ ฟังมาจากสังคมในทางที่ไม่ ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องจัดให้ มีการปฐมนิเทศ ซึ่งเป็นการทำให้คนงานใหม่ เริ่มต้นอย่างถูกต้อง

๒. การฝึกอบรมโดยการทำงาน การฝึกอบรมประเภทนี้เป็นที่นิยมกันมาก เพราะเป็นการ สอนให้ มีการทำงานกันจริงๆ โดยไม่ ต้องอาศัยโรงเรียนที่ฝึกหัดงานเป็นพิเศษ ใช้สถานที่ทำงานจริง เป็นที่ฝึกอบรม เพราะฉะนั้น การฝึกอบรมประเภทนี้เหมาะสมสำหรับการทำงานที่ใช้เวลาในระยะสั้น และสำหรับผู้เข้ารับการอบรมจำนวนน้อยที่จะเข้าฝึกทำงานพร้อมๆ กันได้ หากเป็นงานที่ต้องอาศัย หลักการหรือทฤษฎีที่ลึกซึ้งก็จัดให้ มีการสอนในห้องเรียน จึงเหมาะสำหรับงานง่ายประเภทไรฝ่มือ หรือ งานกึ่งฝ่มือ หากงานที่ต้องใช้ ความรู้ มากจะต้องอาศัยพื้นฐานทางการศึกษาเป็นสำคัญ

^{๑๐๔} ธงชัย สันติวงษ์, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗๖ - ๒๗๗.

๓. การฝึกอบรมในห้องทดลองปฏิบัติงาน การฝึกอบรมประเภทนี้จัดขึ้นในห้องเรียน มีลักษณะคล้ายกับสถานที่ทำงานจริง ทั้งเครื่องมือและสภาพการทำงาน สำหรับการฝึกอบรมงาน ประเภทต่างๆ สำหรับระยะเวลาสั้น ใช้เพื่อฝึกหัดคนจำนวนมากๆ ให้ทำงานในเวลาเดียวกัน โดยมีลักษณะการทำงานเหมือนการฝึก มีลักษณะให้คนเรียนรู้ งานมากกว่า ซึ่งคุณสมบัติของผู้สอนเป็น ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ งานคุมเครื่องจักร พิมพ์ดีด ผู้ตรวจและพนักงานรับจ่ายเงิน ธนาคาร เป็นต้น

๔. การฝึกหัดช่างฝีมือ การฝึกอบรมประเภทนี้จัดทำขึ้นเพื่อฝึกอบรมคนงานประเภทช่างฝีมือ ทั้งทางความรู้ และความชำนาญของผู้ เข้ารับการอบรม คือ อาจใช้ วิธีการอบรมโดยให้ทำงาน กับการฝึกอบรมในห้องเรียน งานที่ฝึกอบรมประเภทนี้ได้แก่ ช่างโลหะ ช่างตัดผม ช่างไม้ ช่างไฟฟ้า ช่างแกะสลัก ช่างทาสี ช่างพิมพ์ และงานเจียรนัยเพชรพลอย เป็นต้น

๕. การฝึกงาน เป็นโครงการอบรมที่จัดขึ้นร่วมกันระหว่างโรงเรียนและองค์กรธุรกิจ วิธีการก็คือ นักเรียนศึกษาวิชาการอย่างหนึ่งจนจบหลักสูตรที่กำหนดไว้ แล้วให้นักเรียนกลุ่มนั้นไป ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถตามหลักสูตรที่เรียนมาจาก โรงเรียนนั้นเป็นระยะเวลาหนึ่งจนพอเห็นว่าพอจะออกไปทำงานจริงๆ ได้ ซึ่งเท่ากับ สอนภาคทฤษฎีที่ โรงเรียนและภาคปฏิบัติที่โรงงานจนกระทั่งสามารถปฏิบัติงานได้ การฝึกอบรมประเภทนี้ตามปกติใช้ กับงานที่ต้องการความรู้ ความชำนาญสูงหรืองานอาชีพ เช่น หมอ ทนายความ นักบัญชี เป็นต้น

๖. การฝึกอบรมพิเศษ ในบางกรณี นายจ้างอาจจัดหลักสูตรพิเศษขึ้นในบริษัทของตน สำหรับการฝึกอบรมพนักงาน เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ โดยนายจ้างเป็นผู้ ออกค่าใช้จ่าย ทั้งหมด หรืออาจส่งพนักงานออกไปฝึกงานกับสถานการศึกษาหรือองค์กรอื่น โดยเข้ารับการอบรมที่ จัดทำขึ้นเป็นครั้งคราว

สรุปได้ว่า การฝึกอบรมมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะบุคลากรที่ปฏิบัติงานเมื่อได้ เข้ารับการอบรมแล้วจะเกิดทักษะเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญในการปฏิบัติงานให้ ดียิ่งขึ้น และมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ

แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้นมี หลักธรรมในการส่งเสริมทางความเจริญทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และวัตถุ เพื่อสนองความต้องการ ของมนุษย์ มีหลักการทั้งหมดที่จะสร้างเสริมภาพในชีวิตของทุกคนเพื่อให้คนมีความอิสระอย่างแท้จริง

หลักการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของพระพุทธศาสนานั้นมี ๒ มิติ คือ ^{๑๐๕}

^{๑๐๕} พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาการปกครอง”, เอกสาร ประกอบการเรียนวิชา ป ๒ ๒๕๕๐, (อัสสัมชัญ).

๑. มองมนุษย์ ในฐานะที่เป็นบุคคล หมายถึง การมองมนุษย์ เป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของ สังคม เรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอย่างยิ่งและจำเป็นที่ต้องมีการ พัฒนาทรัพยากรนี้

๒. มองมนุษย์ ในฐานะที่เป็นชีวิต คือ ทั้งกายและใจ การพัฒนาในข้อนี้เป็นการวางกรอบ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในเชิงรูปธรรมและนามธรรม คือ การมองมนุษย์ ในแง่ขององค์ประกอบของชีวิต

๑. ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

การพัฒนาคนมนุษย์ มีแหล่งใหญ่อยู่ ที่มโนกรรม ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติที่ปรากฏในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเห็น ความเชื่อเจตจำนงหรือทัศนคติ เป็นต้น ซึ่งผลทำให้เกิดกายกรรมและวจีกรรม ตามมาอย่างมีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อคิดอย่างไรก็จะทำและพูดเช่นนั้น หรือเมื่อทำและพูดอย่างไรก็จะสะท้อนถึงความคิดว่าเป็นอย่างไร ดังนั้น การมีความเข้าใจมโนกรรมว่า มีความสำคัญและส่งผลอย่างไรทั้งต่อตนเองและต่อโลก ย่อมจะทำให้เราสามารถเลือกที่จะประกอบมโนกรรมที่ถูกต้อง และจะส่งผลดีทั้งต่อตนและต่อโลก นั่นคือ การทำให้เกิดการพัฒนาตนและโลกไปในทิศทางที่ถูกต้องพร้อมกันไป^{๑๐๖}

เมื่อมนุษย์เป็นผู้สร้างอารยธรรมต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในโลกโดยมีมโนกรรมอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น การพัฒนามนุษย์ที่อาศัยมโนกรรมที่ถูกต้องจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสร้างอารยธรรม สร้างสังคมที่มีความสงบสุขต่อไป และด้วยเหตุที่มีมโนกรรมเป็นตัวชี้วัด ถึงทิศทางแห่งการพัฒนามนุษย์ ความหมายของคำนี้ซึ่งสามารถเป็นตัวบอกละเอียดของมโนกรรมในทางหนึ่ง

ดังนั้น จึงมีความหมายของคำว่า “การพัฒนามนุษย์” ตามนัยโดยทั่วไปและนัยทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาสันสกฤตมาจาก “วฺรณ” แปลว่า ความเจริญ มาจากภาษาบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วฒฺน” แปลว่า ความเจริญ ความงดงาม เพิ่มขยายขึ้น ผักผ่อนให้ยาวขึ้นและนำมาใช้ในภาษาไทย ก็มีความหมายว่า ความเจริญ ความงอกงาม การขยายขยาย^{๑๐๗}

คำว่า “พัฒนา” หรือ “วฒฺน” ในภาษาบาลีแปลว่ารักคือรักอย่างหนาแน่นเช่น รกหญ้าผมบนศิระษะรักก็เรียกว่าพัฒนาคือเป็นความเจริญด้วยเหมือนกันถ้าบุคคลมีความประพฤติหรือการกระทำที่ไม่เป็นประโยชน์อะไรในโลกนี้ก็เรียกว่าคนทำให้โลกรวมทั้งคำว่า “พัฒนา” แปลว่าทำให้รักหรือสร้างความรักถ้าจะทำให้รักด้วยคนดีหรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดี

^{๑๐๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษากับการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมูลนิธิพุทธธรรม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

^{๑๐๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคคัพบลิคชั่น, ๒๕๕๒), หน้า ๕๘๐.

แล้วจำเป็นต้องเสริมสร้างปลูกสร้างทัศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิตซึ่งเป็นผู้นำทางกายถ้าจะให้
 รกไปด้วยปัญหายุ่งยากรกไปด้วยความโกลาหลวุ่นวายก็พัฒนาถึงวัตถุประสงค์การพัฒนาที่สมบูรณ์
 แบบจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง๒ด้านกล่าวคือควรพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและทางจิตใจให้
 ควบคู่กับทัศนคติโดยเฉพาะทัศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษเพราะ
 การพัฒนาถูกต้องดีแล้วก็สามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการ
 ได้และการพัฒนาจิตที่ต้องการก็คือ การพัฒนาจิตใจให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
 จนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิตั้งมั่นมั่นคงสะอาดสว่างจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายจน
 เป็นจิตที่สมควรแก่การทำงานสามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๑๐๘}

นักปราชญ์ผู้รู้ศัพทศาสตร์ได้ให้ความหมายของคำว่า “มนุษย์” เมื่อประมวลแล้วคง
 ได้รับความหมายเป็น ๓ ประการ คือ^{๑๐๙}

๑. คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นเหล่ากอ, เชื้อสายหรือลูกหลานของมนุษย์
๒. คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า เป็นผู้รู้เหตุและมีใจเหตุ ซึ่งได้แก่ ผู้รู้จักดี รู้จักชั่ว
 รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักบาปบุญคุณโทษนั่นเอง ผู้รู้จักประโยชน์ และมีใจประโยชน์
๓. คำว่า “มนุษย์” หมายความว่า ผู้มีใจสูง สูงโดยหนาขึ้น มากขึ้น พอกพูนขึ้น ก่อ
 ให้สั่งสมขึ้น คือ ปฏิบัติฝึกหัด อบรม สั่งสม ขึ้นนั่นเอง ใจที่ประกอบด้วยมนุษยธรรม คุณธรรม มี
 ศีลธรรม หรือใจที่คิดเป็นบุญกุศล

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมี
 พฤติกรรมต่างๆ ได้ ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกหัดให้บุคคลมีจิตใจ
 สงบถือว่า เป็นการทำให้ บุคคลได้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมตามที่สังคมต้องการผู้ที่ได้รับ
 การอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวที่ได้ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”
 จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อ บุคคลมีจิตใจสงบและคิดแต่ในสิ่งที่ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ ร่างกาย
 สมบูรณ์ พฤติกรรมหรือการประพฤติ เป็นไปในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาจิตตามแนว
 พระพุทธศาสนานั้น บุคคลทุกคนจำเป็นต้องลงมือฝึก ปฏิบัติด้วยตนเองจึงจะสามารถพัฒนา
 จิตใจในลักษณะนี้ เป็นการฝึกจิตให้ลดจากกิเลสและเกิดความ อุดกั้นต่อสิ่งยั่วทั้งหลาย

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกได้การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงาม
 เราต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ ดีขึ้นไปในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วย
 พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดี

^{๑๐๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง, พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, (กรุงเทพมหานคร:
 มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๕๘๐.

^{๑๐๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่อพัฒนาอนาคตของมนุษยชาติ,
 พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๒.

ขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึก เราที่เป็นมนุษย์ นั้นก็อาจดำเนินให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่าง เดียวไม่พอ

การพัฒนาบุคคลต้องมีการปฏิบัติ ศิล สมาธิ และปัญญา การศึกษาที่สมบูรณ์ ต้องทำให้ความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ อันประกอบด้วย

๑. ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พอแก่ความต้องการ คือ การเรียนหนังสือ
๒. มีความรู้ เรื่องวิชาชีพ คือ การเรียนอาชีพ
๓. มนุษยธรรม คือ ความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม^{๑๑๐}

การพัฒนาตามความหมายของพระพุทธศาสนา ก็คือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็น ให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา ซึ่งมีการพัฒนา ๔ คือ^{๑๑๑}

๑. กายภาวนา คือ การเจริญกาย การพัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง ๕ ด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิด โทษให้ อกุศลธรรมงอกงามให้ อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์ กับสิ่งแวดล้อมทาง กายภาพ

๒. ศิลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบ วินัย ไม่ เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน

๓. จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอก งามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบานเป็น สุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ภาวนาปัญญา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจ ทั้งหลายตามความเป็นจริง ให้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธเป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์การ โดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิดให้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานความเจริญเติบโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์การ

^{๑๑๐} พุทธศาสนิกชน (เสียม อินทปญโญ), เป้าหมายของการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิพนพาน, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕.

^{๑๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐.

และการพัฒนา ฝึกรบม มีจุดประสงค์ ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิม^{๑๑๒} และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ ในฐานะเป็นทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัย ในการนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนาคนโดยมองคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของตัวเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิต คือ ความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัว บุคคลและเมื่อพัฒนามนุษย์ขึ้นไปก็จะค่อยๆ ทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้ อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ตั้งใจได้มากขึ้น การจะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้ โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ก็คือ การศึกษา ซึ่งได้แก่ สิกขานั้นเอง^{๑๑๓}

การจัดการศึกษาทุกอย่างให้เสริมสร้างมนุษยธรรม ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องไม่ มีปัญหาแก่ฝ่ายใด จัดการศึกษาทุกอย่างให้ เสริมสร้างมนุษยธรรม คือสร้างมนุษยธรรมขึ้นมาแล้ว เสริมมนุษยธรรมให้ ก้าวหน้า ก้าวหน้าไปนับตั้งแต่ว่าละสัญชาตญาณอย่างสัตว์แล้วก็มีความคิดนึก อย่างมนุษย์ก็เป็นมนุษยธรรมก็จะส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ดังนั้น เป้าหมายของการศึกษาก็คือ การพัฒนามนุษยธรรมให้หันมาในทิศทางที่ถูกต้อง คือ ละอหังการ มมังการ ละความเห็นแก่ตัว กิเลสไม่อาจจะมีเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นั่นคือเป้าหมายของการศึกษา๑๑๓และประการสำคัญเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ตั้งมั่นนั้นจักต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น ปราศจากความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์กรทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจักต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้ เกิดขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลกและชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกันการพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคล จึงแยกกันไม่ออกจากการพัฒนาสังคม

สรุปได้ว่า ในสังคมทุกๆ สังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมเมืองหรือสังคมในชนบท ล้วนจะต้องดิ้นรน แสวงหา เพื่อการอยู่รอด แต่ในทางกลับกัน สิ่งที่เราแสวงหามาทั้งชีวิตก็ให้ได้พบกับความ สะดวกสบายแคในปัจจุบัน แต่สิ่งที่มีมนุษย์จะต้องได้รับประโยชน์สูงสุด ก็คือ การพัฒนาด้านร่างกายที่ดี จิตใจที่โต รับการฝึกฝน ด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูง เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ จึงจะเรียกได้ ว่าได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริง

^{๑๑๒} ฆาน ธรรมกวีวิจารณ์, การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑.

๒. จุดมุ่งหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของกระแสหลักนั้นมีเป้าหมายในการพัฒนา ๒ ประการสำคัญ กล่าวคือ ประการแรก เพื่อการพัฒนาผลงาน (Performance) ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ผลผลิต ของบุคคลและองค์กร ประการที่สอง เพื่อพัฒนาให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ (Learning)สนองความต้องการของมนุษย์เอง โดยที่เป้าหมายทั้งสองนั้นต้อง อยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม เป้าหมายทั้งสอง ประการข้างต้นทำให้เกิดกระบวนทัศน์ ในการพัฒนา ๒ แบบ คือกระบวนทัศน์ การพัฒนาเพื่อผลงาน (Performance paradigm) และกระบวนทัศน์ การพัฒนาเพื่อการเรียนรู้ (Learning Paradigm) แต่เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เชิงพุทธจะมี ๔ กระบวนทัศน์ ประกอบด้วย ๒ กระบวนทัศน์ แรกที่กล่าวถึงแล้วสำหรับอีก ๒ กระบวนทัศน์ ที่ต่อยอดขึ้นไปคือกระบวนทัศน์การพัฒนาในระดับโลกียธรรมและกระบวนทัศน์ ในการพัฒนาในระดับโลกุตตรธรรม

จากกระบวนทัศน์การพัฒนาข้างต้น ทำให้สรุปได้ว่า เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เชิงพุทธมี ๓ ประการ คือ

๑. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในองค์กรให้ทำงานได้ อย่างมีประสิทธิภาพ สอน ความจำเป็นขององค์กร มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพะ

๒. นอกจากการพัฒนาให้เป็นคนเก่งมีความสามารถแล้วยังต้องมีศีลธรรม จริยธรรม ทำงานได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตดี เป็นคนดีของสังคมประเทศชาติ

๓. พัฒนามนุษย์ ไปสู่ระดับอุดมคติตามหลักพุทธธรรม คือสู่ระดับนิโรธหรือนิพพาน ซึ่งจะทำให้ มนุษย์มีความสุขที่แท้จริงหรือมีสภาพของการดับทุกข์ อย่างสิ้นเชิง

เป้าหมายทั้ง ๓ ประการข้างต้น สื่อถึงระดับขั้นของการพัฒนาตามเป้าหมายด้วย กล่าวคือ หากมนุษย์ หรือองค์กรมีประสิทธิภาพแล้วแต่ยังขาดเป้าหมายข้อที่ ๒ ขาดจริยธรรม ศีลธรรม ก็ต้องพัฒนาให้เกิดขึ้น หรือหากบุคคลหรือองค์กรนั้นมีทั้งข้อที่ ๓ และข้อที่ ๒ แล้วก็สามารถพัฒนาไปสู่ เป้าหมายที่ ๓ ต่อไป อย่างไรก็ตาม เป้าหมายการพัฒนานั้นจะขึ้นอยู่กับ วิสัยทัศน์ขององค์กร หากองค์กรมีวิสัยทัศน์ ต้องการเป็นองค์กรที่มีทรัพยากรมนุษย์ ที่มีความสามารถ มีประสิทธิภาพในการทำงาน แต่ต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมด้วย องค์กรที่ว่านี้ก็พัฒนาได้ ๒ ระดับเป้าหมาย ยังไม่พัฒนาไปถึงเป้าหมายระดับที่ ๓ ก็ได้ เช่น องค์กรที่เป็นธุรกิจเอกชนหรือองค์กรในภาครัฐ แต่หากเป็นองค์กรทางพระพุทธศาสนา เช่น วัด สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรเหล่านี้ ตามพุทธธรรมแล้วก็สละชีวิตฆราวาส มาบวชก็เพื่อการศึกษาธรรม เผยแผ่ พระธรรมคำสอน และปฏิบัติ ธรรมเพื่อความหลุดพ้นองค์กรเหล่านี้เป้าหมายการพัฒนาจึงขึ้นสู่เป้าหมายในระดับที่ ๓ ได้

เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธ ๓ ประการข้างต้น กล่าวโดยสรุปแล้ว คือ การพัฒนาเพื่อให้มนุษย์ มีชีวิตอันประเสริฐ ซึ่งจะต้องใช้หลักธรรมอริยสัจ ๔ ซึ่งประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และ มรรค “มรรค” คือ หนทางแห่งการหลุดพ้นทุกข์ ซึ่งก็คือ ชีวิตอันประเสริฐ นั่นเอง อริยมรรคมีองค์ ๘ หากกล่าวอย่างย่อก็คือ หลักไตรสิกขา ซึ่ง

ประกอบด้วย ศิล สมาธิ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนาคนตามแนว ๓ ประการข้างต้น สามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้น ๓ ขั้นต้น กล่าวคือ ขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขา ที่ ๑ ซึ่งตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมาสัมมาสัมมา (การกระทำชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้ คือประโยชน์เบื้องต้น หรือ ประโยชน์เฉพาะหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์) ในขั้นระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิซึ่งเป็นไตรสิกขาขั้นที่ ๒ ตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่ได้ในการพัฒนาระดับนี้คือ ประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ ในระยะปานกลาง (สัมปรายิกัตถประโยชน์) การพัฒนาในระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขา ๓ คือ ปัญญาตรง กับอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ (มีความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ) ซึ่งประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องต้น หรือประโยชน์ สูงสุด (ปรมาตถประโยชน์) ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่ได้ในการพัฒนาจะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการ รวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้ พัฒนาสำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิตอันประเสริฐ

จากความคิดพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มี ๔ อย่าง คือ

๑. พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ และเป็นไปตามธรรมชาติในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาตินั้น เมื่อธรรมชาติเป็นระบบความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยมนุษย์ ซึ่งเป็นธรรมชาติส่วนหนึ่งด้วย ก็จะเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยที่เป็นองค์รวมอันนี้ การที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนี้เราเรียกว่า ความเป็นไปตามกระบวนการของเหตุปัจจัย โลกทั้ง โลก จักรวาลทั้งจักรวาล เป็นระบบความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เมื่อมนุษย์มาเป็นพวกหนึ่งหรือ ประเภทหนึ่งในระบบนี้ มันก็อยู่ในระบบความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยนี้ด้วย จะเรียกว่า เป็นส่วนหนึ่ง ของธรรมชาติหรือไม่เป็น ก็เป็นไปโดยอัตโนมัติเท่านั้น

๒. ในเมื่อมนุษย์อยู่ในระบบความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยธรรมชาติ ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ ก็ย่อมเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์ แห่งเหตุปัจจัยนั้น เพราะฉะนั้น มนุษย์ทำอะไรขึ้นมา ก็มีผลในระบบปัจจัยนี้ กระทบต่อสิ่งภายนอกบ้าง กระทบตัวเองบ้าง และในทำนองเดียวกัน สิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกก็มีผลกระทบต่อตัวมนุษย์ด้วย คือ ทั้งในมุมนิกายาและปฏิกริยา ตัวเองทำไปก็ กระทบสิ่งอื่น สิ่งอื่นเป็นอย่างไรก็มากกระทบตัวเอง ทั้งเป็นไปตามระบบเหตุปัจจัยแล้วก็ทำให้เกิดผล ตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย

๓. มนุษย์เป็นสัตว์ ที่ฝึกได้และต้องฝึกทางพระเรียกว่า เป็นทมะ คือ เป็นสัตว์ ที่พัฒนาได้ ข้อนี้ถือว่าเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาขึ้นมา ก็เพราะ ถือว่ามนุษย์ เป็นสัตว์ ที่ฝึกได้และต้องฝึก หลักนี้เป็นแกนสำคัญของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้จริยธรรมมีความหมายเท่ากับการศึกษา และเพราะเหตุที่มนุษย์ เป็นสัตว์ ที่ฝึกฝนพัฒนาได้ จริยธรรม จึงเป็นระบบที่มีความประสานกลมกลืน เช่น ทำให้จริยธรรมกับความสุขเป็นสภาพที่พัฒนาไปด้วยกัน หรือเป็นจริยธรรมแห่งความสุข หลักการนี้ถือว่า ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ การฝึกฝนพัฒนา ถ้าไม่พัฒนาแล้วมนุษย์ไม่

ประเสริฐ และมนุษย์นั้นเมื่อพัฒนาแล้วเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง อันนี้เป็นข้อยืนยันของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ จนประเสริฐสุดเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง

๔. ความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วอย่างหนึ่ง คือ การทำให้ความแตกต่าง กลายเป็นความประสานเสริมเติมเต็มกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์ และดุลยภาพ เมื่อมนุษย์ยังไม่พัฒนา ทำให้เกิดความแตกต่างซึ่งเป็นความขัดแย้งหรือเกิดความสับสน และความแตกต่างก็ กลายเป็นความขัดแย้ง ศักยภาพของการพัฒนา คือ การทำให้คนสามารถทำความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานเสริม การพัฒนามนุษย์อย่างนี้จะต้องมาประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมด

เครื่องวัดการพัฒนามนุษย์ที่แท้จริง คือ การที่ความสามารถยิ่งๆ ขึ้น ในการทำให้ความเป็นอยู่ ร่วมกันระหว่างมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเกื้อกูลเอื้อประโยชน์ แก่ กันมากขึ้น เบียดเบียนกัน น้อยลง และทำให้ โลกอุดมสมบูรณ์ งดงามเหมาะแก่ การอยู่ อาศัยมากขึ้น พระพุทธศาสนาได้ แบ่งจุดหมายของชีวิตออกเป็น ๒ ระดับ คือ จุดหมายระดับโลกียะและระดับโลกุตระ การจะเข้าถึงแต่ละจุดหมายนั้นมีวิธีการที่แตกต่างกัน และคุณสมบัติของผู้สำเร็จในแต่ละเป้าหมายก็แตกต่างกัน ดังนี้

๑. จุดหมายระดับโลกียะ

ในการเข้าถึงจุดหมายระดับโลกียะนั้น สามารถทำได้ โดยการดำเนินชีวิตให้บรรลุประโยชน์ ที่เป็นจุดหมายของการมีชีวิตในปัจจุบันและในเบื้องหน้า ประกอบด้วย^{๑๑๔}

๑. ทิฐฐัมมิกัตถะ จุดหมายขั้นตาเห็นหรือประโยชน์ปัจจุบันที่สำคัญคือ

- ก) มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค งามสง่า อายุยืนยาว
- ข) มีเงิน มีงาน มีทรัพย์ จากอาชีพสุจริต พึ่งตนเองได้ ทางเศรษฐกิจ
- ค) มีสถานภาพดี ทรงยศ เกียรติ ไมตรีเป็นที่ยอมรับในสังคม
- ง) มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ ตระกูลให้เป็นที่น่าถือ

๒. สัมปรายิกัตถะ จุดหมายขั้นเลยตาเห็นหรือประโยชน์ เบื้องหน้าที่เป็นคุณค่าของชีวิต ซึ่งทำให้เกิดความสุขล้ำลึกภายในโดยเฉพาะ

- ก) ความอบอุ่นซาบซึ้ง สุขใจ ด้วยศรัทธา มีหลักใจ
- ข) ความภูมิใจในชีวิตที่สะอาดที่ได้ประพุดแต่ความดีงามสุจริต
- ค) ความแก้แค้นล้างแค้นใจด้วยปัญญาที่จะแก้ปัญหา นำพาชีวิตไป

^{๑๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๙), หน้า ๕.

ง) ความโปร่งโล่งมั่นใจว่าได้ ทำกรรมดี มีหลักประกันวิถีสู่ภพใหม่

๓. จุดหมายระดับโลกุตระนั้น จัดเป็นจุดหมายสูงสุด หรือประโยชน์อย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา คือ การมีปัญญารู้ เท้าทันความจริง เข้าถึงธรรมชาติของโลกและชีวิต อันทำให้จิตใจเป็นอิสระ โดย

ก) ไม่หวั่นไหว หรือถูกรบกวนด้วยความผันผวนปรวนแปรต่างๆ

ข) ไม่ผิตหวังเศร้าโศกบีบคั้นจิตใจ เพราะความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดๆ

ค) ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส สดชื่น เบิกบานใจตลอดเวลา

ง) เป็นอยู่ และกระทำด้วยปัญญา ซึ่งมองที่เหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ ที่การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเอง ให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ซึ่งในพระพุทธศาสนาใช้ คำว่า “ภาวนา” แปลว่า ทำให้มี ทำให้เป็น การบรรลุนิพพานมีความสัมพันธ์ กับบุคคลและเงื่อนไขต่างๆ ในการบรรลุนิพพาน

๔. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้กระทำด้วยการฝึกอบรมให้เกิดคุณสมบัติภายในตน ซึ่งได้ แก่ คุณสมบัติทางกาย ทางศีล ทางจิต และทางปัญญา ที่ส่งผลต่อภายนอกตน เป็นความสัมพันธ์ กับมนุษย์และวัตถุซึ่งแสดงออกทางพฤติกรรมทาง กายและ วาจา

ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระทำ หรือผู้สร้างให้เกิดคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ให้เกิดการ พัฒนาในแง่ ความเป็นมนุษย์และมนุษย์ก็ยังคงเป็นที่ถ่ายทอดคุณสมบัติที่ตนทำให้มีสูงขึ้นไปสู่ภายนอก ซึ่งเป็นการ พัฒนาในแง่ ของทรัพยากรมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระพุทธศาสนาเน้น ความสำคัญของมนุษย์ ด้วยการ พัฒนา ดังนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อมนุษย์ในแง่ บทบาทที่ควรพิจารณาต่อไป

การพัฒนาของบุคคลตามแนวพุทธต้องตั้งอยู่บนหลักภาวนา ๓ คือ กายภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งบุคคลสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ ๓ ประการ^{๑๑๕} คือ

๑. ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มิระเปียบวินัย เคารพกฎหมายแต่อยู่ในกรอบ วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลลดเวทนาทุกขจิต วจีทุกขจิต และ ประพฤติแต่กายสุจริต วจีสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา กายภาวนานี้เป็น วิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมให้บุคคลได้ แสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น

^{๑๑๕} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๑๗๘.

๒. ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่นเป็นคนที่เห็นประโยชน์แก่ส่วนรวม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติแต่ มโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มี ความพยาบาทหรือมีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัยตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักธรรมของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

๓. ทำให้บุคคลได้รู้ และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ มโนสุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาตามหลักปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อ นี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้ เข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง ถึงสัมมาญาณและบรรลूसัมมาวิมุตติ (ความหลุดพ้น จากกิเลสอย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนาเช่นกัน^{๑๑๖}

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องพัฒนาตนให้ เป็นคนดี ก่อน แล้วสังคมก็จะดีไปด้วย ซึ่งตรงกับข้อความที่ว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติชอบของการดำเนินชีวิตมนุษย์ เพราะหลักศีลธรรมเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตนที่ สร้างสรรค์ชีวิตคนให้ เป็นคนดี ทั้งเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุถึงจุดหมายปลายทางสูงสุด ของชีวิต^{๑๑๗}

หลักพื้นฐานของมนุษย์ มีจุดหมายที่เหมือนกัน คือ การมีชีวิตที่ไม่โทษภัยอยู่ในสังคมที่ปกติ สุข จึงสร้างภาวะเยียบขึ้นในสังคมมนุษย์ คือ ศีล ๕ เป็นเสมือนระเบียบปฏิบัติของสังคม ได้แก่ การเว้นจากการปลงชีวิตสัตว์ที่มีชีวิต ชีวิตทั้งหลายมีค่าเท่าเทียมกันทั้งหมด ซึ่งการที่ทำให้ มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นที่ยอมรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล จากการเว้นถือเอาของที่เจ้าของเขามีได้ให้ การไม่เบียดเบียนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต๑๑๘ การเว้นจากการประพฤติดินในกามงดเว้นจากความประพฤตินในการที่จะล่วงละเมิดคู่ ครองหรือการไม่ล่วงเกินในขอบเขตแห่งความเป็นสามีภรรยาอื่น ซึ่งดำเนินไปทางกายในการประพฤดิเมถุนด้วยประสงค์ในการเสพ อสังขารธรรม มีเจตนาล่วงเกิน อคมนียฐาน (ฐานมิควรถึง หมายถึง สตรีหรือบุรุษที่มีเจ้าของคุ้มครอง) การเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากความประพฤตินในการที่จะกล่าว ด้วยคำพูดที่บิดเบือนความเป็นจริงโดยมีความจงใจเพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจผิดด้วยคิดว่า คำที่กล่าวเท็จนั้น เป็นความจริง โดยการแสดงออกทางกาย วาจา การแสดงออกทางกายนั้น หมายถึง กิริยาอาการที่แสดงให้คนอื่นเข้าใจผิด ส่วนด้านวาจา หมายถึง การพูดให้ผู้อื่นเชื่อด้วยถ้อยคำเท็จโดยเจตนาการพูดหยาบคายด้วยถ้อยคำที่คนทั่วไปไม่นิยมพูด การพูดส่อเสียดเพื่อให้ผู้อื่นแตกแยกกัน การเว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติ สัมปชัญญะ เป็นสิ่งที่ควรงดเว้น เพราะสุราและเมรัยเป็นเหตุทำให้ผู้ที่ดื่มมีนเมา ขาดความยั้งคิด หลงลืมเลือนดัง

^{๑๑๖} โกลด์ เพ็ชรวงศ์ , “พระพุทธศาสนากับการพัฒนาคน: ศึกษาเฉพาะกรณีผู้รับการฝึกอบรมหลักสูตรเตรียมผู้บริหารของสถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษาวัดไร่ ชิง”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๓.

^{๑๑๗} พระธรรมโกศาจารย์ , (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑.

พระพุทธรเจ้าตรัสว่า โทษของการดื่มสุราเมรัยมี ๖ ประการ ดังปรากฏในทีฆนิกาย ปาฏิวรรค
สิงคาลสูตรว่า

...คฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่ง
ความ ประมาท ๖ ประการ คือ ความเสื่อมทรัพย์ อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง ๑ ก่อการวิวาท ๑
เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑ เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๑ เป็นเหตุไม่รู้จักกาย ๑ เป็นเหตุบั่นทอนกำลัง
ปัญญา ๑...^{๑๘๘}

การละเมียดศีล ๕ ก่อให้เกิดความไม่ ดึงามสำหรับตนเองและสังคม ความไม่ สงบ
เรียบร้อยในสังคม ความประพฤติในระดับพื้นฐาน เป็นเหตุของความทุกข์ร้อน จึงเกิดความขัด
แย้งเอารัดเอาเปรียบ จะทำอะไรก็แสดงออกไปตามความวู่วาม ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส
เหล่านั้น ไม่มีความเข้มแข็งในการควบคุมตน เมื่อการละเมียดศีล ๕ สภาพจิตใจและร่างกาย ก็จะ
กลายเป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิตที่ร้าย หรือสนับสนุนการสร้างปัญหาของมนุษย์ให้มาก
ยิ่งขึ้น พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ยึดหลักสำหรับใช้ในชีวิตร คือ หนทางการดำเนินชีวิตมนุษย์ มี
ความประพฤติปฏิบัติชอบ ประกอบกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต การปฏิบัติตามศีลธรรมซึ่ง
เป็นพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ที่สำคัญที่จะแก้ไขปัญหาเรื่องทุกข์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ให้มีความสุขและหลุดพ้นความทุกข์ ดับกิเลสได้ สิ้นเชิงการประพฤติปฏิบัติต้อง
สอดคล้องกับจุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิตคือ การบรรลุถึงนิพพาน อันเป็นความสุขอย่างยิ่ง
ที่มนุษย์ทุกๆ ชีวิตต้องการ

๔. รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา

รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระแสหลักจะใช้ หลักการวิเคราะห์ เพื่อขอ
เสนอการ พัฒนาสร้างโปรแกรมการพัฒนาลงมือปฏิบัติการและประเมินผลการพัฒนาซึ่งจะ
คล้ายคลึงกับการ บวนการฝึกอบรมคือ การวิเคราะห์ ความจำเป็นในการฝึกอบรม การ
ออกแบบหลักสูตร การพัฒนาสื่อ การสอน การดำเนินการตามแผน และการประเมินผลการ
ฝึกอบรม ความแตกต่างระหว่าง กระบวนการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กับ
กระบวนการพัฒนาฝึกอบรม จะต่างกันที่ขอบเขตของ กิจกรรมทั้ง ๒ โดยการฝึกอบรมนั้นเป็น
ส่วนหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวทางพุทธสามารถใช้หลัก “อริยสัจ ๔” ซึ่ง
ค่อนข้างมีความสมบูรณ์ ครบถ้วนอยู่ในตัว เช่น การวิเคราะห์หาความจำเป็นนั้นมีความชัดเจน
ว่า เป็นเรื่องของการดับ “ทุกข์” และมี “สมุทัย” เป็นสาเหตุ ส่วน “นิโรธ” คือ เป้าหมายที่
ต้องการ (อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งเป้าหมายออกเป็นระดับต้น ระดับกลาง เช่น ใช้หลัก
ไตรสิกขา เริ่มจาก ๑. ศีล ๒. สมาธิ และ ๓. ปัญญา) สำหรับขั้นตอนการออกแบบหลักสูตรและ

^{๑๘๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๔ / ๒๔๘ / ๑๘๘.

การพัฒนาสื่อการสอนคงต้องใช้ เทคนิคของการฝึกอบรมเข้ามาช่วย เพียงแต่ ดีความผลงานที่องค์กรต้องการให้อยู่ในแนวทางพุทธ

การพัฒนามนุษย์แนวพุทธจะมีกระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นจากปัจจัย ๒ ปัจจัย คือ เป้าหมายของการพัฒนาและกลุ่มเป้าหมายที่จะพัฒนา ซึ่งจะเป็นการกำหนดความจำเป็นในการฝึกอบรมในตัว ส่วนกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ จะรับการพัฒนานั้น อาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ตามบทบาทหน้าที่ในองค์กร กล่าวคือ ผู้บริหารระดับสูง หัวหน้างานและพนักงานเจ้าหน้าที่ระดับ ปฏิบัติงาน ปัจจัยทั้ง ๒ นี้ จะปฏิสัมพันธ์ต่อกัน เช่น หากเป็นกลุ่มเป้าหมายในระดับผู้บริหารและ องค์กรวางระดับการพัฒนาที่การเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ มีศีลธรรมในการบริหารงาน และใน ขณะเดียวกัน ผู้บริหารกลุ่มนี้มี “ภูมิธรรม” คือ ภูมิหลังเกี่ยวกับพุทธธรรมในระดับต้นๆ สมรรถนะที่ ต้องการก็จะกำหนดไว้ ในระดับต้น (คือ ระดับศีลหรือสมาธิ) รูปแบบนี้กำหนดสมรรถนะต่างๆ ที่จำเป็น สามารถนำไปใช้ ในการกำหนดแนวทางในการพัฒนา หลักสูตรการพัฒนาเนื้อหาหลักธรรม เทคนิคการสอน สื่อที่ใช้สอน และบทบาทหน้าที่ของอาจารย์และวิทยากร

สรุปได้ว่า จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จะช่วยลดความวุ่นวายสับสนใน สังคมและในองค์กรได้เป็นอย่างมาก หากทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรได้รับการพัฒนาให้เข้าใจถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาคนในด้านจิตใจเป็นไปได้ไม่ยากนัก เพราะเมืองไทยเป็น เมืองที่ประชาชนมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจและมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ละบุคคลพอจะมีพื้นฐานอยู่บ้างหากองค์กรจะช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลากรสนใจศึกษาธรรมมากขึ้นและให้ความรู้ แก่บุคคลากรอย่างต่อเนื่อง ก็จะสามารถขัดเกลาบุคคลากรให้ เป็นทรัพยากรที่ พึ่งประสงค์ ขององค์กรอย่างจริงจัง ทุกศาสนาได้ให้แนวปฏิบัติที่คล้ายคลึงกันโดยเป้าหมายอันเดียวกัน คือการครองชีพและอยู่ ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

๒.๔ หลักคุณธรรมและจริยธรรมวิชาชีพครู

๒.๔.๑ ความสำคัญ

บุคคลที่จะเป็นครูไม่ใช่ใครๆ ก็เป็นได้ คนที่เป็นครูต้องมีจิตวิญญาณครู กล่าว คือ มีความคิด ความรู้สึก การปฏิบัติหน้าที่เป็นครูตลอดเวลา ลักษณะเหล่านี้ เหมือนกับอยู่ในจิตใจของบุคคลนั้นๆ ตลอดเวลา ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ครูจึงควรมี คุณลักษณะเฉพาะที่ไม่เหมือนกับอาชีพอื่น ปัจจุบันนี้จะพบว่ามีการสร้าง ความเสียหายให้กับวงการครูบ่อยๆ ครูที่มีหน้าที่อบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีคุณธรรมจริยธรรม กลับมาเป็นผู้กระทำผิดตกเป็นชาวคราว เช่น ครูมีหนี้สิน ล้นพันตัว ครูลงโทษนักเรียนเกิน กว่าเหตุ ครูหลอกหลวงข่มขืนศิษย์ ครูขายยาเสพติด เป็นต้น สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะสภาพสังคมที่วุ่นวาย สับสน ขาดจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรม สภาพเศรษฐกิจที่รัดตัว ด้านเทคโนโลยีก็มีความทันสมัย ก้าวไกลล้ำยุคมากขึ้น ครูจึงมีภาระและ ความ ต้องการมากขึ้น ทั้งภาระต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่องานในหน้าที่ ภาระความรับผิดชอบ เหล่านี้ ทำให้ครูต้องหาอาชีพเสริม หางานพิเศษทำเพื่อให้มีรายได้พอกับการใช้จ่าย

จึงให้ ความ สนใจด้านการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียนน้อยลงต่างๆ ที่เป็นงานในหน้าที่ กลายเป็นคนที่ อ่อนด้อยในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในวิชาชีพ ซึ่งเป็น คุณลักษณะที่ต้องเกิดขึ้น และฝังอยู่ในจิตใจ ในจิตวิญญาณของครูทุกคน คุณลักษณะ พื้นฐานที่สำคัญ สำหรับผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูคือ คุณลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณทำให้เป็นผู้ที่มีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ เป็นผู้มีจิตใจ สูงกว่าสัตว์ทั้งหลาย อาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูง ได้รับการยอมรับจากบุคคลทั่วไปสมกับคำว่า “ปูชนีย บุคคล”^{๑๑๙}

๒.๔.๒ หลักคุณธรรม

ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน นักศึกษา การที่ศิษย์จะเคารพนับถือและมีความศรัทธาต่อครูอาจารย์ของตนนั้น ครูอาจารย์ต้องมีคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญคุณธรรม (Virtue หรือ Morality) เป็นสภาพคุณงามความดีที่อยู่ประจำใจของแต่ละคน เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ การวิเคราะห์ พิจารณา ไตร่ตรองแล้วพบว่า สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรปฏิบัติ สิ่งใดไม่ควรปฏิบัติ สิ่งใดถูกต้องสิ่งใดไม่ถูกต้อง เป็นต้น เมื่อพิจารณาไตร่ตรองแล้วจึงนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง มีความสุข และยุติธรรม เรามักพบเสมอว่า คนที่มีคุณธรรมจะรักษาความยุติธรรม และมีเมตตาต่อคนอื่นเสมอ อาชีพครูได้รับการยกย่องว่าเป็นวิชาชีพ ชั้นสูง เช่นเดียวกับผู้ที่ประกอบอาชีพแพทย์ ทนายความ ดังนั้น คนเป็นครูคงไม่ใช่เป็น เพียงเรื่อจ้าง มีหน้าที่นำพาศิษย์ ข้ามไปสู่ฝั่งฝันอย่าง ปลอดภัยเท่านั้น (ทำให้ศิษย์ซึ่งเป็น ผู้ที่ไม่รู้ให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน) ครูในยุคนี้ต้องเป็นคน ที่ ทันโลก ทันสมัย ทันเทคโนโลยีและทันการเปลี่ยนแปลง เป็นครูอาชีพไม่ใช่อาชีพครู คุณธรรม ๔ ประการ^{๑๒๐}

ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดี

ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความเชื่อ และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของ ตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ได้กล่าวถึง ศีล ๕ ที่เป็นส่วนเบื้องต้น ของธรรมจริยาได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม ผู้ประกอบวิชาชีพครูต้องนำเอาหลักธรรมทุกๆ ข้อไปประพฤติ เพียงแต่ต้องการให้ศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเพื่อเป็นธรรม ชั้นพื้นฐาน

^{๑๑๙} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. หน้า๒๓๑.

^{๑๒๐} พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.๒๕๔๖, หน้า๑๕.

สำหรับการอบรมสั่งสอนศิษย์ของตน และปลูกฝังคุณธรรมให้มีไว้ในจิตใจ เพื่อให้เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ หลักธรรมในพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่^{๑๒๑}

๑. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหาร ไม่ทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย ทรัพย์สิน

๒. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดบังแย่งชิงไม่ประทุษร้ายต่อ

๓. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤติดีในกามไม่ประทุษร้ายต่อ

ของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของเขา ให้สับสน

๔. เว้นจากมสวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวงไม่ประทุษร้ายเขา หรือ ประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

๕. เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมึนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิด ความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้ อย่างน้อย ก็เป็นผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง คุณธรรมตาม จรรยาบรรณที่คุรุสภากำหนดไว้ ๙ ข้อ ดังต่อไปนี้^{๑๒๒}

๑. มีเมตตากรุณา พฤติกรรมหลัก คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน และสังคมมีความสนใจและห่วงใยในการเรียนและความประพฤติของนักเรียน ส่วน พฤติกรรมบ่งชี้ คือไม่นิ่งดูดายและเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังความสามารถให้ความรัก ความเอาใจใส่ช่วยเหลือดูแลเด็กให้ได้รับความสุขและพ้นทุกข์ เป็นกันเองกับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้สึกเปิดเผยไว้วางใจและเป็นที่พักพิงของนักเรียน

๒. มีความยุติธรรม พฤติกรรมหลัก คือมีความเป็นธรรมต่อนักเรียนและมีความ เป็นกลางส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือเอาใจใส่และปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาคและ ไม่ลำเอียง ตัดสินปัญหาของนักเรียนด้วยความเป็นกลางยินดีช่วยเหลือนักเรียนผู้ร่วมงาน และผู้บริหารโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

๓. มีความรับผิดชอบพฤติกรรมหลัก คือ มุ่งมั่นในผลงานใช้เวลาอย่างคุ้มค่า และปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้คือ มีวิธีการที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์วางแผนการใช้เวลาอย่างเหมาะสมและปฏิบัติงานให้ทันเวลา ใช้เวลาคุ้มค่า และมีประสิทธิภาพวาง

^{๑๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์,(ป.อ.ปยุตฺโต),**ธรรมบุญชีวิต**,หน้า๓๐-๓๑.

^{๑๒๒} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,**พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒.และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕.** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔), หน้า ๖-๙.

แผนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบปฏิบัติงานตามแผนได้เสร็จและมี ประสิทธิภาพมีความรอบคอบ ระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ทุกด้านปฏิบัติการกิจทุกด้าน ได้ครบตามความสามารถและ ประเมินผลการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม

๔. มีวินัย พฤติกรรมหลัก คือ มีวินัยในตนเองและปฏิบัติตามกฎและระเบียบ ส่วน พฤติกรรมบ่งชี้ คือควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรมมีวิธี ทำงานที่เป็น แบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามกฎและระเบียบของหน่วยงานและ สถานศึกษาปฏิบัติหน้าที่ การงานเป็นไปตามขั้นตอน

๕. มีความขยัน พฤติกรรมหลัก คือมีความตั้งใจและความพยายาม ส่วน พฤติกรรมบ่งชี้ คือกระตือรือร้นและปฏิบัติงานเต็มความสามารถอย่างสม่ำเสมอไม่ทอดย ่ออุป สรรคในการทำงานและมีความพยายามที่จะสอนเด็กให้บรรลุจุดหมาย

๖. มีความอดทน พฤติกรรมหลัก คือทนเมื่อเกิดอุปสรรค และมีความสามารถ ในการ ควบคุมอารมณ์ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ปฏิบัติงานเต็มไม่ทิ้งขว้างกลางคันไม่โกรธง่าย และ สามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมและอดทนอดกลั้นคำวิพากษ์วิจารณ์

๗. มีความประหยัด พฤติกรรมหลัก คือรู้จักประหยัดและออม และใช้ของให้ คุ่มค่าส่ว นพฤติกรรมบ่งชี้คือ ช่วยรักษาและใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดไม่ใช่ง่าย ฟุ่มเฟือยเกินฐานะ ของตนรู้จักเก็บออมทรัพย์ เพื่อความมั่นคงของฐานะและรู้จักใช้และเก็บ รักษาของอย่างถูกวิธี

๘. มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู พฤติกรรมหลักคือ เห็นความสำคัญของ อาชีพ ครูและรักษาชื่อเสียงวิชาชีพครูส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือสนับสนุนการดำเนินงานของ องค์กร วิชาชีพร่วมกิจกรรมวิชาชีพร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐาน วิชาชีพรูตั้งใจ ปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญรักษาความสามัคคีและช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในหน้าที่การงานปกป้องและสร้างความเข้ม ต่อสังคมเกี่ยวกับวิชาชีพครูใจอันดี

๙. มีความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิตพฤติกรรมหลัก คือ รังฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีเหตุผลส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ เปิดโอกาสให้ ผู้อื่นแสดงความคิดเห็นรับ ฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของผู้อื่นยอมรับและปฏิบัติตาม ความคิดเห็นที่มีเหตุผลโดย คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักและใช้หลักการและเหตุผลในการ ตัดสินใจและแก้ปัญหา

สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นเสมือนหลักการสำคัญที่ให้ไว้สำหรับบุคคลหรือสังคม ได้นำไป ประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตจะช่วยให้บุคคลปฏิบัติงานได้อย่างราบรื่นมี ความสำเร็จในงานที่ทำ เป็นคนดีของครอบครัว สังคมและประเทศชาติ สำหรับครูกับ คุณธรรมนั้นจะต้องเป็นของคู่กัน หากครูขาดคุณธรรมเมื่อใดก็เหมือนกับนักบวชที่ไร้ศีล

๒.๔.๓ หลักจริยธรรม

วิชาชีพครูได้รับการยกย่องและจัดเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่มีความจำเป็นต่อสังคม เป็นอา ชีพที่ช่วยสร้างสรรค์จรรโลงให้สังคมเป็นไปในทางที่ปรารถนา ฉะนั้น กลุ่มผู้ ประกอบวิชาชีพจึงต้ องมีความรับผิดชอบต่อสังคมในระดับที่สูงเช่นกัน ยิ่งสังคมยกย่อง เคารพและไว้วางใจผู้ประกอบ

วิชาชีพครูมากเท่าใดผู้ประกอบวิชาชีพครูก็ต้องประพฤติ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเคารพ เชื่อถือไว้วางใจเพียงนั้น การกำหนดจรรยาบรรณครู หรือจรรยาบรรณวิชาชีพครู จึงเป็น มาตรการหนึ่งที่ใช้ควบคุมความประพฤติปฏิบัติตนของ ผู้ประกอบวิชาชีพครู อาจกล่าวได้ว่าเป็น การประกันคุณภาพของครูให้กับสังคมประการหนึ่งด้วยเป็นการยืนยันกับสังคมว่าในวงการครู นั้น ครูจะควบคุมสอดส่องดูแลความ ประพฤติของกลุ่มครูด้วยกันตลอดเวลา มีการลงโทษทั้งทาง กฎหมายและทางสังคมการ ควบคุมความประพฤติหรือการปฏิบัติตนของครูนั้น วิธีการที่ดีที่สุด คือการสร้างจิตสำนึก หรือการควบคุมทางจิตใจ ครูที่มีคุณธรรมจริยธรรมสูงด้วยย่อมเป็นครูที่มี จรรยาบรรณเป็น มาตรฐานวัดมาตรฐานความเป็นครูของผู้ประกอบวิชาชีพครูที่สำคัญยิ่ง ครูที่มี คุณธรรมย่อม เป็นครูที่มีจรรยาบรรณที่ติดแน่นเอง

พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), ได้กล่าวถึง คนมีศีลธรรมหรือ มีมนุษยธรรม ทางจริยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรม คือ คุณสมบัติดังนี้^{๑๒๓}

ก. มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ๓ ประการ

๑) กายสุจริต ความสุจริตทางกาย ทำสิ่งที่ตั้งามถูกต้องด้วยกาย

๒) วาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ตั้งามถูกต้องด้วยวาจา

๓) มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ตั้งามถูกต้องประพฤติชอบด้วยใจ

ข. ประพฤติตามอารยธรรมถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม ๑๐ ประการ คือ

๑) ทางกาย ๓

(๑) ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน; มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือ เกื้อกูล สงเคราะห์กัน

(๒) ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอารัดเอาเปรียบ เคารพสิทธิใน ทรัพย์สินของกันและกัน

(๓) ละเว้นการประพฤติผิดล่วงละเมิดในของรักของหวงแห่งของผู้อื่น; ไม่ข่มเหงจิตใจหรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

๒) ทางวาจา ๔

(๔) ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง; กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูด ผิดจาก ความจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ ให้และส่งเสริมสามัคคี นุ่มนวลควรฟัง

(๕) ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก พูดแต่คำที่สมาน

(๖) ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหายพูดแต่คำสุภาพ

^{๑๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมบัญญัติชีวิต, หน้า ๒๗-๒๙.

(๗) ละเว้นการพูดเหลวไหลเพื่อเจ้อพูดแต่คำจริง มีเหตุมีผลมีสารประโยชน์ถูกกาลเทศะ

๓) ทางใจ ๓

(๘) ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้คิดให้คิดเสียสละทำใจ ให้แผ่อแผ่กว้างขวาง

(๙) ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำให้ลายตั้งความปรารถนาดีแผ่ไมตรี มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน

(๑๐) มีความเห็นถูกต้อง เป็นสัมมาทิฐิ เข้าใจในหลักกรรมว่า ทำดีมี ผลดี ทำชั่วมีผลชั่วรู้เท่าทันความจริงที่เป็นธรรมดาของโลกและชีวิต มองเห็นความเป็นไป ตามเหตุปัจจัย

ค. อย่างต่ำมีศีล ๕ หลักความประพฤติ ๑๐ ข้อต้นนั้น เป็นธรรมจรรยา และเป็นอารยธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ ทำคนให้เจริญขึ้นพร้อม ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ แต่ผู้ใดยังไม่มั่นคงในอารยธรรม ผู้นั้นพึงควบคุมตนให้ได้ในทางกายและวากาก่อนเป็น อย่างน้อยการประพฤติตามหลัก ศีล ๕ เป็นส่วนเบื้องต้นของธรรมจรรยา ๑๐ ประการนั้น ก็ยังจะได้ชื่อว่าเป็นคนมีศีลธรรม คือ

๑. เว้นจากปาณาติบาต ละเว้นการฆ่าการสังหารไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายต่อทรัพย์สิน

๒. เว้นจากอทินนาทาน ละเว้นการลักขโมยเบียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้าย

๓. เว้นจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละเว้นการประพฤติผิดในกาม ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำวงศ์ตระกูลของ เขาให้สับสน

๔. เว้นจากมุสาวาท ละเว้นการพูดเท็จโกหกหลอกลวงไม่ประทุษร้ายเขา หรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา

๕. เว้นจากสุราเมรัย ไม่เสพเครื่องดองของมีนเมาสิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้ เกิดความประมาทมัวเมา ก่อความเสียหายผิดพลาดเพราะขาดสติ เช่น ทำให้เกิดอุบัติเหตุ แม้อย่างน้อย ก็เป็น ผู้คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม^{๑๒๔}

ปราชญา กล่าวถึง ได้กล่าวถึง จริยธรรมสำหรับครูไว้ว่า ครูทุกคนจะต้องปฏิบัติและตระหนักอยู่ในใจเสมอ คือ^{๑๒๕}

^{๑๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์,(ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, หน้า ๓๐.

^{๑๒๕} ปราชญา กล่าวถึง, **คุณธรรมจริยธรรมผู้นำรัฐ**, (กรุงเทพมหานคร: ก.พลการพิมพ์จำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๓๓.

๑. การมีความละเอียดในการทาความชั่ว ทาความทุจริตทั้งปวงและเกรงกลัว และสะดุ้งกลัวต่อความชั่วทั้งปวง ซึ่งคุณธรรมข้อนี้ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เดือดร้อนวุ่นวาย

๒. การมีความอดทน รู้จักอดกลั้นต่อความยากต่างๆ ที่คนอื่นมีต่อตนและมี ความสงบเสงี่ยม และความอ่อนน้อมถ่อมตน

๓. มีสติสัมปชัญญะเต็มเป็นอยู่ตลอดเวลา รับผิดชอบต่อน้ำที่ของตน สม่่าเสมอ ไม่มีการลืมหืมหรือละเลยต่อหน้าที่ต่างๆ

๔. รู้จักอุปการะ คือ ทาคุณประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่นเป็น ที่ตั้งพร้อมที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น ในงานในหน้าที่และความรับผิดชอบของตน ไม่ มีอคติในการปฏิบัติ ต่อผู้ร่วมงานต่อศิษย์ หรือ นักเรียนและบุคคลอื่นๆ

๕. มีคุณธรรมประจำตนในการที่ทาการงานในหน้าที่ของตนให้สำเร็จ(อิทธิบาท) ๔ ประการมีความพอใจและเอาใจใส่ในหน้าที่การงานของตน มีความพากเพียรในการประกอบ การงาน เอาใจใส่ในการงานไม่ทอดทิ้งและหมั่นตริตรองพิจารณาหาเหตุผล และวิธีที่จะทำ ให้การงานเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ

๖. มีคุณสมบัติอันประเสริฐ (พรหมวิหาร) ๔ ประการ คือ มีความเมตตา ปราบณา จะให้ผู้อื่นเป็นสุข มีความกรุณา สงสาร คิดหาทางให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ มีมุทิตา ปราบปลื้มยินดีในความสำเร็จ ความก้าวหน้าของผู้อื่นและมีอุpekขา ความวางเฉย เห็นอก เห็นใจผู้ได้รับความทุกข์

๗. มีคุณธรรมที่เป็นเครื่องผูกน้าใจผู้อื่นและบุคคลทั่วไป (สังคหวัตถุ) ๔ ประการอยู่ เป็นการประจา คือ ให้ปันสิ่งของแก่บุคคลที่ควรให้ปัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แก่ผู้อื่นตามสมควรแก่กรณี(ทาน) มีวาจาอ่อนหวาน สุภาพเรียบร้อย (ปิยวาจา) ประพฤติ ตนเป็นผู้ทาคุณ ประโยชน์ต่อผู้อื่นและเป็นคนไม่ถือตัวไม่ถือยศศักดิ์ เข้ากันได้กับผู้ร่วมงาน ทุกคน ตามความเหมาะสมตามฐานะของตน

๘. หมั่นศึกษาทาความรู้รอบตัว ให้มีความรอบรู้ เพื่อเป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ บุคคล และ ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน้าที่การงาน (พาหุสัจจะ)

๙. ประพฤติตนให้ห่างจากอบายมุขหรือทางแห่งความเสื่อมต่างๆ ไม่กระทา ตนให้เป็ นผู้เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น ผู้ร่วมงาน หรือนักเรียน นักศึกษาทุกคน และบุคคล ทั่วไป

การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทำให้คนเราเป็นคนดี คนดีย่อมมีความ สบายใจ อิ่มเอิบใจ เพราะได้ทาความดี จึงเป็นที่รักใคร่ชอบและชอบพอของคนอื่น นอกจากนี้คนดีย่อมทา ประโยชน์แก่ตนเอง และคนอื่นด้วย การไม่ทาชั่วเป็นการลดภาระของสังคมที่ไม่ต้องแก้ ปัญหา การทาดี จึงเป็นประโยชน์แก่สังคม และช่วยให้สังคมพัฒนา ไปสู่ความเจริญ และเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่คน อื่นๆ คนดี จึง เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า การรักษาจริยธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า ทั้งแก่บุคคลและสังคมเพราะถ้าไม่ปฏิบัติก็ จะเป็นเพียงคำพูด หรือตัวหนังสือที่เขียนไว้ จะช่วย ใครไม่ได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการศึกษา จริยธรรมและนำไปปฏิบัติดี จึงเป็นการรักษาจริยธรรมให้คงอยู่

เช่นเดียวกับพระภิกษุสงฆ์ สืบต่อพระพุทธศาสนาได้ด้วยการปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาจึงดำรงมาได้จนถึงปัจจุบัน คนทั่วไปก็สามารถรักษาจริยธรรมของศาสนา ได้ด้วยการปฏิบัติเช่นเดียวกัน การปฏิบัติจึงให้คุณแก่ตน แก่สังคม และเป็นการรักษาจริยธรรมไว้ให้เป็นประโยชน์แก่อนุชนสืบ

สรุปความได้ว่า จรรยาบรรณวิชาครูจะเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะจำแนกอาชีพว่า เป็นวิชาชีพหรือไม่ อาชีพที่เป็น “วิชาชีพ” นั้นกำหนดให้มียุทธศาสตร์รองรับ และมีการกำหนด มาตรฐานของความประพฤติของผู้อยู่ในวงการวิชาชีพซึ่งเรียกว่า “จรรยาบรรณ” ส่วน ลักษณะ “วิชาชีพ” ที่สำคัญคือ เป็นอาชีพที่มีศาสตร์ชั้นสูงรองรับ มีการศึกษาค้นคว้าวิจัย และพัฒนาวิชาชีพมีการจัดการสอนศาสตร์ดังกล่าวในระดับอุดมศึกษาทั้งการสอนด้วย ทฤษฎีและการปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดความชำนาญ และมีประสบการณ์ในศาสตร์นั้น นอกจากนี้จะต้องมีองค์กรหรือสมาคมวิชาชีพ ตลอดจนมี “จรรยาบรรณในวิชาชีพ” เพื่อให้สมาชิกในวิชาชีพดำเนินชีวิตตามหลักมาตรฐานดังกล่าวหลักที่กำหนดในจรรยาบรรณ วิชาชีพทั่วไป คือ แนวความประพฤติปฏิบัติที่มีต่อวิชาชีพต่อผู้เรียน ต่อตนเองและต่อ สังคมสังคม ผู้ที่เป็นครูด้วยใจรักเป็นครูด้วยจิตและวิญญาณมีความเป็นครูทุกกลมหายใจ ตั้งแต่เกิดจนตาย ครูที่รักและห่วงหาพัน ห่วงใยต่อนักเรียน ต่อศิษย์ดุจลูกในไส้ของตน จะให้ ศิษย์เป็น คนดี ไม่ยินยอมให้ศิษย์เป็นคนไม่ดี และมีความสุขมากในการที่ได้เกิดมาเป็นครู รักเกียรติ เทิดทูนสถาบันครูอย่างภาคภูมิใจ ในขณะที่ อาชีพครู คือคนที่มายึดการเป็นครู อาชีพเพื่อให้ได้ค่าตอบแทน ขาดจิตวิญญาณของความเป็นครู

๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), กล่าวไว้ใน หนังสือธรรมบุญชีวิตว่า คนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา หรือนักค้นคว้าก็ตาม ควรควรประพฤติปฏิบัติดังต่อไปนี้

ก) **รู้จักหลักบุพพภาคการศึกษา**คือรู้จักองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ ๒ ประการ ดังนี้ ๑)องค์ประกอบภายนอกที่ดี ได้แก่**มีกัลณมิตร**หมายถึง รู้จักหาผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษาเพื่อน หนังสือ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมที่ดีทั่วไป ที่ดี ที่เกื้อกูลซึ่งจะชักจูงหรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา ปรีक्षा ซักถามการอ่านการค้นคว้าตลอดการเลือกใช้สื่อมวลชนที่เป็นประโยชน์ และ

๒) องค์ประกอบภายในที่ดี ได้แก่โยนิโสมนสิการหมายถึง การใช้ความคิดที่ถูกต้อง รู้จักคิดหรือคิดเป็น มองสิ่งทั้งหลายรอบๆ ตัวด้วยการคิดพิจารณาสืบหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ ออกให้เห็นสภาวะแห่งปัจจัย จนเข้าถึงความจริง และแก้ประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้

ข) มีหลักประกันของชีวิตที่พัฒนาเมื่อรู้หลักบุพพภาคของการศึกษาทั้งสองอย่างแล้ว ปฏิบัติในชีวิตจริง พร้อมกับสร้างคุณสมบัติอื่นอีก ๕ ประการให้มีในตัวตน รวมเป็นองค์ ๗ เรียกว่า**แสงเงินแสงทอง**ของชีวิตที่ตีงาม หรือ**รุ่งอรุณ**ของการศึกษา ที่พระพุทธเจ้าเปรียบว่าเป็นบุพนิมิตแห่ง**แสงอาทิตย์อุทัย** เพราะเป็นคุณสมบัติต้นท่อนที่เป็นหลักประกันว่า จะพัฒนาสู่**ความดี**

งามและความ สำเร็จที่สูงประเสริฐอย่างแน่นอน ดังต่อไปนี้ ได้แก่) แสงแห่งปัญญาและแบบอย่างที่ดี ๒) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต ๓) มีจิตใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ ๔) มุ่งมั่นฝึกตนเต็มสุดภาวะที่ความเป็นคนจะให้ถึงได้ ๕) ถ้อยดีหลักปัจเจกมองอะไรๆ ตามเหตุและผล ๖) ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท และ ๗) ฉลาดคิดแยกคายให้ได้ประโยชน์และความจริง^{๑๒๖}

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวในหนังสือ หลักธรรมกับแนวคิดในการผลิตบัณฑิต ว่า การเตรียมพร้อมในการผลิตบัณฑิตเป็นไปตามสุภาษิตที่ว่า “การเริ่มต้นที่ดีเท่ากับสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง” ทำให้นึกถึงคำพูดของอับราฮัม ลินคอล์นที่ว่า “ให้เวลาข้าพเจ้าตัดต้นไม้อายุ ๖ ชั่วโมง ข้าพเจ้าจะใช้เวลาลับขวาน ๔ ชั่วโมง” ประเทศไทยผลิตบัณฑิตมานานเรื่องการปฏิรูปการศึกษาเราก็พูดกันบ่อย แต่สิ่งที่จะเดินหน้าต่อไป คือ ทุกฝ่ายคิดให้ตรงกันเพื่อกำหนดกลยุทธ์และวิธีการให้มีประสิทธิภาพ นำไปสู่การผลิตบัณฑิตที่พึงประสงค์ ข้อสำคัญอยู่ที่การตกลงผลึกทางความคิดโดยไม่ต้องมาทดลองกันมาก เพราะมีแนวและทฤษฎีรองรับให้เราปฏิบัติในการผลิตบัณฑิตอยู่แล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าเราจะมีเทคนิควิธีการ กระบวนการในการแปลหลักธรรมและแนวคิดปรัชญาไปสู่การปฏิบัติได้อย่างไร โดยเฉพาะในบริบทของสังคม^{๑๒๗}

กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๒๘} ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุขโดย ๘ คุณธรรมพื้นฐานประกอบด้วย ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ สะอาด สามัคคี และมีน้ำใจ

พระเมธีธรรมมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต^{๑๒๙}) ได้ให้มุมมองของระบบจริยธรรมประกอบด้วยสาระสำคัญ๔ประการ คือ

๑. ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ความเชื่อนี้มีส่วนกำหนดโครงสร้างจริยธรรมเช่น ถ้ามีความเชื่อว่ามีมนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ระบบจริยธรรม จะเป็นไปในลักษณะที่ห้ามมนุษย์เอาเปรียบกันเอง

๒. ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติหรือความดีสูงสุดข้อนี้ให้ความหมายหรือความสมเหตุสมผลแก่ระบบจริยธรรม เช่น ชาวพุทธฝ่ายมหายานบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะถือว่าวิถีชีวิตเช่นนั้นช่วยให้ตนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภพนี้ความเป็นพระพุทธเจ้าจึงเป็นอุดมคติของเขา

^{๑๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมบุญชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๒๗} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **หลักธรรมกับแนวคิดในการผลิตบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๙), หน้า ๔๕.

^{๑๒๘} กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑).

^{๑๒๙} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๗).

๓. ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตที่ชี้แนะว่าอะไรควรทำ และอะไรไม่ควรทำทั้งนี้เพื่อพาชีวิตไปสู่จุดหมายสูงสุดหรืออุดมคติ

๔. เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดีและละเลิกการปฏิบัติผิด เหตุจูงใจที่ทำให้คนดำเนินตามหลักจริยธรรมหรือศีลธรรม๓ประการ คือ ผลประโยชน์ส่วนตัว ความเคารพกฎกติกาจนเป็นนิสัยและความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ซึ่งรวมถึงความรักเคารพผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กล่าวถึง คุณธรรมตามจรรยาบรรณที่คุรุสภากำหนดไว้ ๙ ข้อ ดังต่อไปนี้ ๑) มีเมตตากรุณา พฤติกรรมหลัก คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานและสังคมมีความสนใจและห่วงใยในการเรียนและความประพฤติของนักเรียน ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือไม่นิ่งดูตายและเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังความสามารถให้ความรักความเอาใจใส่ช่วยเหลือดูแลเด็กให้ได้รับความสุขและพึงทุกข์ เป็นกันเองกับนักเรียนเพื่อให้นักเรียนมีความรู้สึกเปิดเผยไว้วางใจและเป็นที่พักของนักเรียน ๒) มีความยุติธรรม พฤติกรรมหลัก คือมีความเป็นธรรมต่อนักเรียนและมีความเป็นกลางส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือเอาใจใส่และปฏิบัติต่อนักเรียนทุกคนอย่างเสมอภาคและไม่ลำเอียงตัดสินปัญหาของนักเรียนด้วยความเป็นกลางยินดีช่วยเหลือนักเรียนผู้ร่วมงานและผู้บริหารโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ๓) มีความรับผิดชอบพฤติกรรมหลัก คือ มุ่งมั่นในผลงานใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้คือ มีวิธีการที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์วางแผนการใช้เวลาอย่างเหมาะสมและปฏิบัติงานให้ทันเวลา ใช้เวลาคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพวางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบปฏิบัติงานตามแผนได้เสร็จและมีประสิทธิภาพมีความรอบคอบ ระมัดระวังในการปฏิบัติหน้าที่ทุกด้านปฏิบัติตามภารกิจทุกด้านได้ครบตามความสามารถและประเมินผลการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม ๔) มีวินัย พฤติกรรมหลัก คือ มีวินัยในตนเองและปฏิบัติตามกฎและระเบียบส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องตามท านองคลองธรรมมีวิธีทำงานที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นได้ปฏิบัติตามกฎและระเบียบของหน่วยงานและสถานศึกษาปฏิบัติหน้าที่การงานเป็นไปตามขั้นตอน ๕) มีความขยัน พฤติกรรมหลัก คือมีความตั้งใจและความพยายาม ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้คือกระตือรือร้นและปฏิบัติงานเต็มความสามารถอย่างสม่ำเสมอไม่ทอดย้อต่ออุปสรรคในการทำงานและความพยายามที่จะสอนเด็กให้บรรลุจุดหมาย ๖) มีความอดทน พฤติกรรมหลัก คือทนเมื่อเกิดอุปสรรค และมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือ ปฏิบัติงานเต็มไม่ทิ้งขว้างกลางคันไม่โกรธง่าย และสามารถควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสมและอดทนอดกลั้นคำวิพากษ์วิจารณ์ ๗) มีความประหยัด พฤติกรรมหลัก คือรู้จักประหยัดและออม และใช้ของให้คุ้มค่าส่วนพฤติกรรมบ่งชี้คือช่วยรักษาและใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนรู้จักเก็บออมทรัพย์ เพื่อความมั่นคงของฐานะและรู้จักใช้และเก็บรักษาของอย่างถูกวิธี ๘) มีความรักและศรัทธาในอาชีพครู พฤติกรรมหลักคือ เห็นความสำคัญของอาชีพครูและรักษาชื่อเสียงวิชาชีพครู ส่วนพฤติกรรมบ่งชี้ คือสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรวิชาชีพครูเข้าร่วมกิจกรรมวิชาชีพครูร่วมมือและส่งเสริมให้มีการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ให้เกิดผลดีและเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญรักษาความสามัคคีและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหน้าที่การงานปกป้องและสร้างความเข้าใจอันดีต่อสังคมเกี่ยวกับวิชาชีพครู๙) มีความเป็นประชาธิปไตยในการ

ปฏิบัติงานแลดำรงชีวิตพฤติกรรมหลัก คือ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และมีเหตุผลส่วน พฤติกรรมบ่งชี้ คือ เปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็นรับฟังความคิดเห็นและข้อโต้แย้งของ ผู้อื่นยอมรับและปฏิบัติตามความคิดที่มีเหตุผลโดยคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักและใช้ หลักการและเหตุผลในการตัดสินใจและแก้ปัญหา^{๑๓๐}

ประกาศรี สือฮาไฟได้กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการ ดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น๓ประการ ^{๑๓๑} คือ

๑. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบ ที่กระชับความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติกรหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิด สิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคลชาติใดไร้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ ทัดเทียมชาติอื่นจึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

๒. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและ ศิลธรรมอันดีของประชาชนเป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่า“สังคม”

๓. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีจิตสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิด ความอิสระสามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตนเป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถ บำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระสามารถปกครองตนเอง และชักนำตนเองให้อยู่ใน ทำนองคลองธรรมสามารถปกครองตนเองได้

พระมหาสนอง ปัจโจปการี กล่าวถึงกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคม ๒ คือการ ขัดเกลาทางสังคมโดยตรง อันหมายถึงการอบรม สั่งสอน ชี้แนวทางปฏิบัติจากครอบครัว โรงเรียน และสถาบันให้ความรู้ต่างๆ ซึ่งเป็นการขัดเกลาที่ต้องการให้บุคคลปฏิบัติถูกต้องตาม ระเบียบแบบแผนที่กลุ่มสังคมกำหนดไว้ และการขัดเกลาสังคมโดยอ้อม อันหมายถึงกาเรียนรู้ ด้วยตนเองจากสังคม สภาพแวดล้อม และจากการปฏิบัติของผู้คนในสังคม รวมทั้งปรากฏการณ์ ต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง^{๑๓๒}

^{๑๓๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ, ๒๕๕๒, และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ,๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔), หน้า ๖-๘,

^{๑๓๑} ประกาศรี สือฮาไฟ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๑๓๒} พระมหาสนอง ปัจโจปการี, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอกที่ฟปรีนท์ จำกัด, ๒๕๕๓).

สุขุมล เกษมสุข ได้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมที่มีต่อบุคคลและต่อสังคม ดังนี้

ความสำคัญต่อบุคคล ถ้าบุคคลใดเป็นผู้มีจริยธรรม ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ดังนี้^{๑๓๓}
 จริยธรรมช่วยให้บุคคลมีความสุข ทั้งทางกาย และทางใจ เพราะเป็นผู้ที่ประพฤติตนตามคำสั่งสอนของศาสนา จึงเป็นผู้รักความดี มีคุณธรรม มีศีลธรรม จึงทำให้จิตใจสงบสุข แม้จะไม่มีด้วยวัตถุทรัพย์สินเงินทอง ก็ยังเป็นผู้ที่มีความสุขได้จากการคิดดี ทำดี จิตใจก็มีความสุขย่อมส่งผลให้ร่างกายสบาย สดชื่น แข็งแรง ดังคำกล่าวในพุทธศาสนาที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

จริยธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งจิตใจของบุคคลมิให้กระทำความผิด ที่ชั่ว เพราะคนเราต้องเผชิญกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่อาจยั่วยุจนทำให้เกิดกิเลส อาจพลอใจกระทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อตัวเอง แต่ถ้าการกระทำนั้นจะมีผลเสียหายแก่ผู้อื่น จริยธรรมก็จะช่วยเหนี่ยวรั้งจิตใจที่ตกต่ำไปในขณะนั้นให้ยับยั้งการกระทำชั่วได้

จริยธรรมช่วยให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมั่นใจ ผู้มีจริยธรรมย่อมกระทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม และได้ฝึกจิตใจให้มั่นคงอยู่เสมอ จึงมีความมั่นใจว่าชีวิตจะไม่ประสบความทุกข์ ความเดือดร้อนจนทนไม่ได้ แม้จะมีปัญหาความทุกข์เกิดขึ้นบ้างก็เป็นทุกข์จากเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เป็นไปตามธรรมดาของโลก แต่ผู้ที่มีจริยธรรมย่อมไม่ทำความทุกข์ ความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น จึงมั่นใจได้ว่าตนจะไม่ประสบภัยที่เกิดจากการสร้างเวรสร้างภัย ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ย่อมมีแต่ความสงบร่มเย็นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตามพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั่นเอง

การงาน ผู้มีจริยธรรมย่อมตั้งอยู่ในหลักธรรมคำสอนของศาสนา ตั้งตนไว้ถูกต้อง มีสติ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตนเอง การทำดี ทำถูกต้องสามารถใช้ความคิด พลังปัญญา พัฒนางานได้เต็มที่ ประกอบกับมีความประพฤติปฏิบัติดี ไม่ทำความเสื่อมเสียใดๆ ให้เกิดขึ้น จึงเป็นที่ไว้วางใจของผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานเป็นโอกาสให้คนมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังนั้นคนที่มีจริยธรรม จึงเป็นผู้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต สามารถดำเนินชีวิตส่วนตน และครอบครัวให้มีความสุขได้ตลอดไป

จริยธรรมช่วยให้ชีวิตของบุคคลเป็นชีวิตที่มีคุณค่าสมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ผู้มีจริยธรรมจะคิดดี ทำดีอยู่เสมอ นอกจากจะเป็นเหตุให้ชีวิตของตนประสบความสุข ความเจริญก้าวหน้าแล้ว ยังสามารถทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นและสังคมด้วย บุคคลที่ช่วยตนเองได้แล้ว มีความพร้อมในชีวิตแล้ว จึงสามารถช่วยผู้อื่นและสังคมได้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดสังคมใด ที่นั่นก็จะมีแต่ความสงบสุขเจริญก้าวหน้าปราศจากความเดือดร้อน ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น และบุคคลเช่นนี้ย่อมเกิดความสุขภาคภูมิใจในชีวิตของตนเองที่มีคุณค่าสมกับที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์

^{๑๓๓} สุขุมล เกษมสุข, การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

ความสำคัญต่อสังคม จริยธรรมเป็นเครื่องมือที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ เป็นเครื่องมือควบคุมให้ความประพฤติของมนุษย์ได้เป็นไปในทางสันติสุขและเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสัตว์อย่างเด่นชัด ผู้มีจริยธรรมเมื่ออยู่ในสังคมใด ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อสังคมที่เขาอยู่ด้วย จริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อสังคม ดังนี้

จริยธรรมช่วยให้สังคมสงบสุข ถ้าสมาชิกทุกคนหรือสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมเป็นผู้มีจริยธรรม ย่อมทำให้สังคมนั้นมีความสงบสุข แต่ละคนเป็นผู้มีความสุขสงบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้จักอ้อม รู้จักพอ รู้จักเห็นยั้งตัวเองมิให้กระทำชั่ว ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นมีความเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน เห็นอกเห็นใจกัน รู้ผิด รู้ชอบ รู้เหตุผล รู้จักดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความดี สังคมนั้นก็ย่อมจะมีแต่ความสงบสุข

จริยธรรมช่วยให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ผู้มีจริยธรรม ย่อมดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวังที่จะไม่ทำผิดกฎหมาย มีวินัยในตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนใดๆ ให้เกิดแก่ผู้อื่นและสังคม ปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถือเป็นพลเมืองดีที่สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่สังคมตามระบอบประชาธิปไตย

จริยธรรมช่วยให้คนในสังคมมีความสามัคคี เพื่อนสมาชิกในสังคมเป็นผู้มีจริยธรรม ดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวังมีระเบียบเรียบร้อย ต่างรู้หน้าที่ปฏิบัติตามความรับผิดชอบ มีเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างสรรค์ประโยชน์เพื่อส่วนรวม ไม่สร้างความขัดแย้ง ซึ่งผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือพวกพ้อง ทุกคนมุ่งตั้งใจทำงานด้วยความดีงามถูกต้อง สมาชิกในสังคมย่อมเกิดความรักใคร่สามัคคีกัน ร่วมมือร่วมแรงทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความสามัคคีในสังคมนั้น

แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับสุพรรณิ ไชยอำพร^{๑๓๔} ที่ได้นำแนวคิดของจอห์น ดีวี่ มาอธิบายว่า คุณธรรมจริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่มีการฝึกอบรมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดี โดยเน้นที่รายบุคคลเท่ากับที่ตระหนักถึงผลทางสังคมที่จะดำรงรูปแบบของสังคมนั้น

สุวิมล ว่องวานิช นงลักษณ์ วิรัชชัย และพฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ได้สรุปข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมระดับบุคคล เพื่อนำมาซึ่งความสำเร็จในชีวิต คือ คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่างๆ ประกอบด้วย^{๑๓๕}

๑. คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และความมีวินัย

^{๑๓๔} สุพรรณิ ไชยอำพร, รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๐).

^{๑๓๕} สุวิมล ว่องวานิช, นงลักษณ์ วิรัชชัย และพฤทธิ ศิริบรรณพิทักษ์, รายงานการวิจัยโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๕๐).

๒. คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น ฉันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู

๓. คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือตักเตือนให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความมีสติและรอบคอบ และความตั้งใจให้ดี

๔. คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใดๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารอดเอาเปรียบผู้อื่น ความอะลุ่มอล่วย ถ้อยทีถ้อยอาศัย

ดวงเดือน พันธมนาวิน ได้เสนอแนะลักษณะพฤติกรรมจริยธรรมไว้ ดังนี้^{๑๓๖}

ประการแรก พฤติกรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักทางศาสนา ทุกศาสนาสอนให้บุคคลเป็นคนดี ชัดเกล้าให้จิตใจอ่อนโยน และส่งเสริมให้บุคคลช่วยเหลือส่วนรวม ดังนั้นการปฏิบัติตามหลักคำสั่งสอนทางศาสนาเหล่านี้ จึงจัดเป็นพฤติกรรมเชิงจริยธรรม เช่น พฤติกรรมรักษาศีล พฤติกรรมให้ทาน พฤติกรรมปฏิบัติธรรม พฤติกรรมเบญจธรรม และการทำสมาธิ เป็นต้น

ประการที่สอง พฤติกรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมตามคุณธรรมและค่านิยมต่างๆ ที่สังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามและสำคัญ สมาชิกในสังคมควรยึดปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม พฤติกรรมกลุ่มนี้มีเป็นจำนวนมาก เช่น พฤติกรรมความซื่อสัตย์ พฤติกรรมตามจรรยาอาชีพ พฤติกรรมการเป็นกัลยาณมิตร พฤติกรรมประหยัด พฤติกรรมสามัคคี พฤติกรรมรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น

ประการที่สาม พฤติกรรมจริยธรรม เป็นพฤติกรรมแสดงถึงการกระทำเพื่อส่วนรวม สังคมหรือตามหลักการขั้นสูง เพื่อจรรโลงไว้ซึ่งความสงบสุขร่มเย็นของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม เช่น พฤติกรรมการเคารพกฎหมาย พฤติกรรมเคารพสิทธิมนุษยชน พฤติกรรมรับผิดชอบต่อหน้าที่ พฤติกรรมอุทิศตนในการทำงาน เป็นต้น

ประการที่สี่ พฤติกรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงการกระทำที่ต้องการให้บังเกิดผลดีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เช่น พฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม พฤติกรรมการมีวินัยในตนเองหรือการควบคุมตนเอง พฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีในองค์กร เป็นต้น

ประการที่ห้า พฤติกรรมจริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้รางวัล ส่งเสริมผู้อื่นและพฤติกรรมลงโทษผู้อื่น อย่างยุติธรรม เช่น พฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมของหัวหน้า

^{๑๓๖} ดวงเดือน พันธมนาวิน, รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ, ทฤษฎีคุณธรรมจริยธรรม ศูนยส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๐.

ต่อลูกน้อง พฤติกรรมการปกครองของหัวหน้า พฤติกรรมการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานของผู้ปกครอง และพฤติกรรมการดูแลสั่งสอนอบรมของครูแก่นักเรียน เป็นต้น

ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน ที่ระบุว่า การสอนที่ใช้การวิจัยเป็นฐานเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา เพราะเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนอย่างแท้จริง และยังเป็นการพัฒนากระบวนการแสวงหาความรู้ที่ผู้เรียนจะได้พัฒนาและสร้างขึ้นในตัวเอง ซึ่งจะนำไปสู่คุณภาพของบัณฑิตที่พร้อมสำหรับสังคมความรู้ การพัฒนาการเรียนการสอนเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา มีปัจจัยที่ควรคำนึงถึงคือ บรรยากาศของการเรียนการสอนบทบาทของอาจารย์ กระบวนการสอน และการสะท้อนการเรียนรู้ การเสนอแนวทางการพัฒนา การเรียนการสอนนี้ได้มาจากข้อค้นพบของการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวางแผนเพื่อดำเนินการเรียนการสอนหรือวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับที่จะดำเนินการต่อไปอย่างไรให้มีคุณภาพ ^{๑๓๗}

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ได้กล่าวถึงพุทธศาสนสุภาษิต ว่า “สาธุ รูโป จ ปาสีโท ทวารตเตยน สจจา” ผู้มีความซื่อสัตย์ด้วยไตรทวาร เป็นคนดี ควรชมแท้ และนี่คือความซื่อสัตย์ในที่นี้ซึ่งไม่ได้หมายถึงความซื่อสัตย์สุจริตทางวาจาอย่างเดียวแต่ต้องประกอบพร้อมด้วยความซื่อสัตย์ทั้งตัว ตรงกันทั้งภายนอก และภายใน แยกประเภทตามลักษณะที่ปรากฏในตัวบุคคลมีอยู่ ๖ ประการ คือ ^{๑๓๘}

๑. ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ประพฤติดีให้ตรงกับจุดมุ่งหมายของตน คือ ทำความดี ละเว้นความชั่วให้แก่ตน เพื่อให้ตนดีมีสุขพ้นจากทุกข์ เลิกละสิ่งชั่ว และเว้นให้ห่างไกล อย่าโลเล
๒. ซื่อสัตย์ต่อวาจา อยู่ในการรักษาวาจา พูดตามที่จริงและทำจริงตามที่พูด ซึ่งหมายถึงการรักษาคำพูดตามที่มีจริงในข้อตกลงด้วยวาจา และรักษาให้จริงตามวาจาที่ตกลงกันแล้ว
๓. ซื่อสัตย์ต่อการทำงาน ความมีนิสัยรักการทำงาน ทำอะไรตั้งใจทำจริง ประกอบด้วย ความพยายาม อุตสาหะ และความบากบั่น
๔. ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มิให้ขาดตกบกพร่อง เช่น หน้าที่ของการเป็นพ่อแม่ หน้าที่ของการเป็นลูก

^{๑๓๗} ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน, หลักการสอนแบบเน้นการวิจัย (Research -Based Teaching) ในระดับอุดมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓ - ๔.

^{๑๓๘} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า, มงคลยอดชีวิต เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖).

^{๑๓๘} ไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน, หลักการสอนแบบเน้นการวิจัย (Research -Based Teaching) ในระดับอุดมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓ - ๔. ธีรราชเจ้า, มงคลยอดชีวิต เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖).

๕. ชื่อสัตย์ต่อบุคคล เช่น ชื่อตรงต่อมิตร สามิภักดิ์ กตัญญูกตเวที

พระมหาสมชาย ฐานวฑฺฒโฒ ได้กล่าวถึงหัวข้อธรรมะ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับควมมีระเบียบวินัยว่า “ควมมีระเบียบวินัยก็หมายถึงความเป็นผู้ทรงศีล” และให้ทัศนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับควมหมายในแง่ของอนิสงส์ของควมมีวินัย พอสรุปได้ว่า วินัยนำไปสู่ดี หมายถึงควมว่า วินัยเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้รักษาวินัยสูง พัฒนาขึ้น วินัยนำไปสู่แจ้ง หมายถึงควมว่า วินัยเป็นสิ่งที่บอกให้ทราบธาตุแท้ว่าเป็นคนอย่างไรวินัยนำไปต่าง หมายถึงควมว่า วินัยเป็นสิ่งที่แยกแยะควมแตกต่างของคนที่เป็นคนดี คนชั่ว และลักษณะอาชีพ^{๑๓๙}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึง วินัย หมายถึง ระเบียบปฏิบัติที่เป็นเครื่องรักษาตน และหมู่คณะให้อยู่เป็นปกติสุขทั่วถึง ไม่มีใครทำอะไรให้เป็นเรื่องเดือดร้อน เสียหายแก่ใคร หรือจะเรียกว่าเป็นระเบียบข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่คณะก็ได้ และได้อธิบายควมหมายในการปฏิบัติตนตามหลักพุทธศาสนา พอสรุปได้ดังนี้ คือ การละเว้นทุจริต ๑๐ ประการ ประกอบด้วย ละเว้นกายทุจริต ๓ คือ การประพฤตผิดทางกาย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ไม่ลักขโมย ฉ้อโกง ยักยอกทรัพย์ผู้อื่น และไม่ประพฤตล่วงเกินคนรักของผู้อื่น วจีทุจริต ๔ คือ ละเว้นการพูดปด พูดส่อเสียด ยุยง พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้าไร้สาระ และมโนทุจริต ๓ คือ ละเว้นการเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น การผูกพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ความคิดเห็นที่ผิดจากทำนองคลองธรรม ทั้งนี้ มโนทุจริต จึงสำคัญยิ่งเป็นต้นเหตุให้คนเราประพฤตผิดทั้งกายและวาจา

บุญสม เจนใจ ได้กล่าวถึงวิธีสร้างควมสามัคคีให้เกิดขึ้นต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชื่อว่า สาราณียธรรม^{๑๔๐} แปลว่า หลักปฏิบัติอันมีผลทำให้ระลึถึงกัน สรุปดังนี้^{๑๔๑}

๑. เมตตากายกรรม คือ การแสดงควมรักต่อกันด้วยพฤตกรรมทางกาย
๒. เมตตาวจีกรรม คือ การแสดงควมรักต่อกันด้วยพฤตกรรมทางวาจา
๓. เมตตาโมกรรม คือ การแสดงควมรักต่อกันด้วยพฤตกรรมทางใจ
๔. อัปปฏิวิภัตตโกศ คือ การแสดงควมรักต่อกัน ด้วยการแบ่งปันประโยชน์สุขแก่กัน
๕. สีสสมัญญา คือ การแสดงควมมีศีลเสมอกัน ด้วยการแบ่งปันประโยชน์สุขแก่กัน โดยตรงตามหลักธรรม ดังนี้
  - ๕.๑ สาราณียา ทำให้ระลึถึงกัน
  - ๕.๒ ปิยกรณา ทำให้รักกัน
  - ๕.๓ ครุกรณา ทำให้เคารพนับถือกัน

^{๑๓๙} พระมหาสมชาย ฐานวฑฺฒโฒ, **มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (ปทุมธานี: บริษัทฐานการพิมพ์, ๒๕๔๑).

^{๑๔๐} อ.ปญจก, (ไทย) ๒๒/๖๑-๖๔/๙๑-๙๒,

^{๑๔๑} บุญสม เจนใจ, **สามัคคีธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐).

- ๕.๔ สัจจะหาญะ ทำให้มีการสังเคราะห์กัน
- ๕.๕ อวิหทัยะ ทำให้ไม่ทะเลาะวิวาทกัน
- ๕.๖ สามัคคิยา ทำให้สามัคคีกัน
- ๕.๗ เอกีภายะ ทำให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
- ๕.๘ ทิฏฐิสามัญญตา การแสดงความเป็นผู้มีทิฏฐิเสมอกัน

ประกาศรี สืออำไพสรุปไว้ว่า ความขยันหมั่นเพียรเป็นความพยายามในการปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ ไม่ท้อถอย ด้วยความตั้งใจ ด้วยความอดทนต่อความยุ่งยาก ลำบากอย่างมีเป้าหมาย มุ่งให้งานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของงาน และได้กล่าวถึง ความสำคัญ ประโยชน์ และลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความขยัน อุตสาหะ ดังนี้^{๑๔๒}

๑. การงานมักสำเร็จตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้
๒. จะได้ชื่อว่าเป็นคนมีความคิดริเริ่มและพยายามจนสำเร็จ
๓. มักไม่มีพฤติกรรมผัดวันประกันพรุ่ง
๔. กิจการงานมีความสมบูรณ์ มีความต่อเนื่อง ไม่ทอดทิ้งกลางคัน
๕. ปรากฏพฤติกรรมมุ่งความสำเร็จในบุคคลผู้กระทำ
๖. มองเห็นซึ่งความเป็นผู้อดทนต่ออุปสรรคในกิจการงานของบุคคล

สุภัทรา เสงวนวิชย์ ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมประหยัดว่า หมายถึง การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันอย่างประหยัด ตามการรับรู้ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจของประชาชนในด้านต่างๆ เช่น ความเป็นอยู่ในบ้าน ที่ทำงาน โรงเรียน การพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษา เป็นต้น^{๑๔๓}

จากการศึกษาแนวคิด หลักการเกี่ยวกับจริยธรรม ทำให้ทราบว่าหลักการอันถูกต้องเป็นจริยธรรม เป็นสิ่งที่บุคคลควรปฏิบัติเมื่ออยู่ในสังคม อาจกล่าวได้ว่า จริยธรรมคือการประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสังคมเพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข ในสังคม ซึ่งองค์ประกอบทางจริยธรรมนั้นประกอบไปด้วย ๓ ประการ คือ ๑) ความรู้ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินใจแยกแยะความถูกต้องได้ด้วยความคิด ๒) ความรู้สึกมีความพึงพอใจที่จะนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ความเข้าใจจากการอบรมสั่งสอนและประสบการณ์ที่เคยปฏิบัติมา และ ๓) พฤติกรรมการแสดงออกถึงการกระทำที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรมและตัดสินใจด้วยเหตุและผล ทำให้จริยธรรมมีความสำคัญต่อความสงบสุข ความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความก้าวหน้าของสังคมอย่างมาก ซึ่งถือเป็นกลไกหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของแต่ละบุคคลที่แสดงออกมาในด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่แสดงด้วยพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับ

^{๑๔๒} ประกาศรี สืออำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๑๔๓} สุภัทรา เสงวนวิชย์, “การรับรู้ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๑ และพฤติกรรมประหยัดของบิดามารดาและบุตรวัยรุ่น, วิทยาลัยนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกจิตวิทยาพัฒนาการ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๑).

และถูกต้องตามกฎหมาย กฎศีลธรรม หรือหากเป็นพฤติกรรมที่ได้แสดงออกมาแล้วขัดต่อข้อกำหนดกฎหมาย ก็จะมีส่งผลให้เกิดการไม่ยอมรับจากสังคม

พระภิกษุวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล) ได้กล่าวถึงหลักธรรมที่จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสังคมให้มีความเกื้อกูลกันเหมาะที่จะนำมาใช้ปลูกฝังคุณธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาในหนังสือตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ ความว่า สังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ อตถจริยา การประพฤติสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจผู้คนได้ยาวนาน ด้านการบริหารตามหลักอตถจริยาการประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมหลักธรรมข้อนี้ มุ่งสอนตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ๒ ด้านดังนี้ (๑) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ด้วยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ความสามารถและมีคุณธรรมเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป (๒) การทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ ด้านการบริหารตามหลักอตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมใช้บริหารในสถานศึกษา^{๑๔๔}

สรุปได้ว่า คุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญเป็นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ในสังคม การคิดดีคิดชอบ การการพูดจาที่ก่อให้เกิดประโยชน์และการปฏิบัติตามกฎหมายและศีลธรรม มีกระบวนการฝึกหัดขัดเกลาลดใจด้วยการมีคุณธรรม ซึ่งมีความสำคัญทุกสาขาอาชีพ สำหรับนักศึกษาที่ศึกษาในวิชาชีพครูมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการปลูกฝังคุณธรรมในความเป็นครูเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะได้นำไปอบรมสั่งสอนเยาวชนให้เป็นคนดีมีคุณภาพของสังคมต่อไป

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จามรี ศิริจันทร์ รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ขอนแก่น เขต ๕ ผลการวิจัยพบว่าหลักการและกระบวนการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักการพรหมวิหาร ๔, ฆราวาสธรรม ๔, สาราณียธรรม ๖ และอตถะ ๓

^{๑๔๔} พระภิกษุวิสุทธิคุณ, (เสริมชัย ชยมงคล), **ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร: เอช ที พี เพรส, ๒๕๕๒), หน้า ๘๓,

ในการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดในจิตใจของนักเรียน นำสู่การปฏิบัติด้วยกระบวนการสังคหวัตถุ ๔ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เรียกว่าประโยชน์ร่วมกัน^{๑๔๕}

กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาส เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๕ มีกระบวนการดำเนินการโดยรับนโยบายจากต้นสังกัดนำสู่การบริหารจัดการในสถานศึกษา ออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ บูรณาการในสาระการเรียนรู้และกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนและชุมชน ได้แก่ กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ กิจกรรมวันสำคัญ บุญประเพณี กิจกรรมจิตอาสา และกิจกรรมนักเรียน เป็นสถานการณ์ฝึกพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาของนักเรียน มีการวัดประเมินด้วยการสังเกตพฤติกรรมและผลการปฏิบัติงาน สรุประดับคุณภาพในแต่ละภาคการศึกษา

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๕ (B-CAM Model) ประกอบไปด้วย B-Buddhist integrative หมายถึง การน้อมนำหลักพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔, ขรവാสนธรรม ๔, สาราณียธรรม ๖ และอัตถะ ๓ บูรณาการในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสา C-Camp หมายถึง การร่วมกิจกรรมค่ายพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการ ดำเนินกิจกรรมในค่าย ๓ วัน ๒ คืน A-Action หมายถึง การปฏิบัติจิตอาสา จากความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการอบรมในค่าย M-Meeting หมายถึง การประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์งานจิตอาสา และวัดประเมินคุณลักษณะจิตอาสาของแต่ละบุคคล

สำอังก์ จันทนตรี ได้วิจัยเรื่อง”รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนหนองม่วงวิทยาคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๒๖” แนวคิด ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะชีวิต พบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ ประกอบไปด้วยการฝึกอบรม การพัฒนา และการให้การศึกษา นอกจากนี้ยังมีแรงจูงใจภายในที่จะเป็นตัวส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา สภาพแวดล้อมรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ สื่อต่างๆ ก็มีผลอย่างมากต่อแรงจูงใจ หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักให้มนุษย์มีวิถีทางในการดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม โดยหลักธรรมที่มีความสอดคล้องเป็นแนวทางการปฏิบัติก็คือ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา และ กัลยาณมิตร^{๑๔๖}

^{๑๔๕} จามรี ศิริจันทร์, “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๕”, **ดุขนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตร์ดุขนิพนธ์บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๑๔๖} สำอังก์ จันทนตรี, “รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนหนองม่วงวิทยาคาร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๒๖”, **ดุขนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุขนิพนธ์บัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

(๑) สภาพปัจจุบัน ปัญหาพฤติกรรมนักเรียนและแนวทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน

โรงเรียนหนองม่วงวิทยาฯ พบว่านักเรียนประสบปัญหาในหลายๆ ด้านที่น่าเป็นห่วง ทั้งปัญหาสารเสพติด ชู้สาว ติดการพนันและเกมส์ ไม่สนใจการเรียน ผลการเรียนตกต่ำ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต พฤติกรรมทักษะชีวิตโดยรวมและรายด้าน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียดและด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น

(๒) รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียนตามแนวพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนหนองม่วงวิทยาฯ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๒๖ พบว่า แนวทางการดำเนินการพัฒนา ใช้ ๔ ชุดกิจกรรม ที่บูรณาการกับหลักอริยสัจ ๔ หลักไตรสิกขา และกัลยาณมิตรธรรม ได้แนวทางในการพัฒนานักเรียน ๔ ด้าน คือด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น มีการฝึกอบรมพัฒนานักเรียนโดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ มีการสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียนทุกสถานการณ์ที่โอกาสอำนวย มีการเชิดชูเกียรติแก่นักเรียนที่ช่วยเหลือผู้อื่น บำเพ็ญประโยชน์ สร้างชื่อเสียงให้โรงเรียนเป็นต้น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์มีการฝึกอบรมพัฒนานักเรียนโดยใช้ชุดกิจกรรมทักษะการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ มีการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เป็นมิตร ให้นักเรียนรู้สึกผ่อนคลาย อบอุ่นมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนคิดบวกเป็นต้น ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียดมีการฝึกสมาธิตอนเช้าก่อนเข้าเรียนมีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเล่นดนตรีมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการพัฒนาสติ และอารมณ์ให้สงบ เช่น การสร้างสรรค์ผลงานจากศิลปะเป็นต้น ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น มีการฝึกการทำงานเป็นกลุ่มช่วยเหลือตามหลักเพื่อนช่วยเพื่อน โดยยึดกรอบตามหลักกัลยาณมิตรธรรม มีการจัดกิจกรรมปลูกฝังประชาธิปไตยรู้จักการเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดีมีการฝึกหัดอบรมศีล สมาธิ และปัญญาของนักเรียนให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโรงเรียน และสังคมได้อย่างมีความสุขเป็นต้น

พระครูปริยัติปัญญารัตน์ (โสภรณ ธนปญโญ/เศรษฐา) ผลการวิจัยพบว่า คนไทยมีแนวคิดรูปแบบการให้ที่มีจิตใจขอการเอื้อเพื่อเพื่อแผ้วช่วยเหลือกันและกันเป็นลักษณะอยู่แล้วการให้ทานในพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น๓ประเภท คือ ๑) อามิสทานหมายถึงการให้วัตถุสิ่งของต่างๆและทรัพย์สินเงินทองภายนอก๒)ธรรมทานหมายถึงการให้ในส่วนของจิตใจเช่นการให้ธรรมะการให้ความถูกต้องดีงามแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์และ ๓) อภัยทานหมายถึงการยกเว้นการประทุษร้าย

เบียดเบียนซึ่งกันและกันมีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวรไม่มีภัยต่อกันมีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์หาก ผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบนี้เป็นรูปแบบของการให้ทานในสังคมไทยปัจจุบันนี้^{๑๔๗}

วัฒนธรรมการให้ในสังคมไทยเชิงในปัจจุบันยังไม่เข้าใจเรื่องการให้ทานใน พระพุทธศาสนาส่วนมากมักเข้าใจว่าการให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทาน เจาะจงบุคคลเป็นส่วนมากซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาการให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อ ประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้นเพราะทานเป็นธรรมขั้นแรกที่เหมาะเหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัพพัญญูก็ต้องบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อแรกก่อนชาวพุทธในสังคมไทย เมื่อได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกแล้วจะทำให้มีความเข้าใจถูกต้องในการให้ทานตามหลัก พระพุทธศาสนาทำให้คำสอนเรื่องทานซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชาวไทยเห็นได้จากนิสัย ของคนไทยคือมักทำบุญสุนทานเป็นประจำและเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่และความโลภ ภายใตจิตใจให้หมดสิ้นไปอีกด้วยการให้ทานแสดงถึงการมีจิตเมตตา จึงสอดคล้องกับหลักธรรมที่ว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

พระครูวรเจตยาภิรักษ์(นิรันดร์ กลยาณธมโม) ได้ทำวิจัยเรื่อง”รูปแบบการ ส่งเสริมการวรรรธรรมในสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการส่งเสริมการวรรรธรรมในสังคมไทย นำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างรากฐานของการมีความสุข ระดับจุลภาค มีมารยาทที่ดี งาม เป็นเรื่อง que ทุกคนควรใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะการจะดูว่าคนนี้เรียบร้อย คนนั้นไม่เรียบร้อย ก็จะมีสิ่งสังเกตได้จากิริยามารยาทเป็นเบื้องต้น ดังคำสุภาษิตไทยที่ว่า กิริยาส่อชาติ มารยาทส่อ สกุล และที่สำคัญ คือการมีมารยาทที่ดีงามย่อมสร้างความประทับใจแก่บุคคลที่พบเห็นเป็นการ แสดงออกว่าเราเป็นผู้มีสัมมาคารวะ มีความเคารพต่อผู้ใหญ่และสถานที่ และรากฐานของการวรรร ธรรม ระดับมหัพภาค ได้แก่ การเคารพสิทธิของผู้อื่นไม่ละเมิดกฎของสังคม เคารพกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมกัน รวมถึงการแสดงออกเมื่อไปเที่ยวหรือเดินทางต่างประเทศ บุคคลควรที่จะให้ความเคารพสถานที่ และแต่งกายให้สุภาพ ควรศึกษาประเพณีและวัฒนธรรม ประเทศนั้นได้ดีเสียก่อน^{๑๔๘}

พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม ได้ทำวิจัยเรื่อง พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ ในฐานะพระบรมครู”จากการวิจัยพบว่า ครูหมายยิ่งบุคคลที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ ศิษย์ และเป็นที่อยู่ในฐานะกัลยามิตร คือเป็นผู้ที่ถ่ายทอดทางสติปัญญาทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีของ ผู้เรียน ดังนั้นครูจึงมีความพร้อมในการถ่ายทอดความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีอยู่แก่ผู้เรียนเพื่อ พัฒนาสติปัญญาให้สูงขึ้น และยกวิญญานของศิษย์ทั้งหลายให้สูงขึ้นเปี่ยมได้ด้วยคุณธรรม เพราะฉะนั้นครู จึงมีความสำคัญอย่างมากในฐานะปูชนียบุคคลแม่พิมพ์ของศิษย์ เพราะผู้เรียนจะ

^{๑๔๗} พระครูปริยัติปัญญารัตน์ (โสภรณ ธนปญโญ/เศรษฐา), “ศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธใน สังคมไทย”, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๑๔๘} พระครูวรเจตยาภิรักษ์ (นิรันดร์ กลยาณธมโม) “รูปแบบการส่งเสริมการวรรรธรรมใน สังคมไทย”,วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

มีคุณภาพมากน้อยแค่ไหน เพียรไร ย่อมขึ้นอยู่กับครูผู้ทำหน้าที่หล่อหลอม ด้วยเหตุนี้ครูจึงมีจิตสำนึกในการแสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นครูให้มาก และพึงเป็นถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติความเป็นครู คือจะต้องเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่นในด้านความรู้ ความสามารถ คุณธรรม กล่าวคือ พึงดำรงตนอยู่ในหลักพรหมวิหารธรรม สังคหัตถุธรรม และอิทธิบาท เป็นต้น หลีกเลี่ยงการประพฤติที่ไม่เหมาะสม มีการเล่นกาพนัน คอร์รัปชันในหน้าที่การงานและคบเพื่อนชั่ว เป็นต้น^{๑๔๙}

กฤษฎา ศรีจันฮอด. ได้ทำการวิจัยเรื่องศึกษาศครูและหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎก. จากการศึกษาพบว่า ครูเป็นกัลยาณมิตร คือ มิตรแท้ที่ดี ที่คอยช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อย่างจริงใจโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน เป็นมิตรที่หวังดี มีสิ่งดี ๆ ให้กันด้วยความจริงใจ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร ซึ่งเรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม ๗ คือ ๑) ปิโย ครูจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและเป็นแม่พิมพ์ต้นแบบแก่ศิษย์ ๒) ครูคือ ความน่าเคารพ ต้องประพฤติสมควรแก่ฐานะ มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ๓) ภาวนีโย ครูคือ บัณฑิต เป็นที่ยกย่องในฐานทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ๔) วตตา จ คือ ครูต้อง รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน และเป็นທີ່ปรึกษาที่ดีของศิษย์ ๕) วจนุกขโม ครูจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคในทุกด้านมีจิตใจที่หนักแน่น สามารถเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยจิตใจที่มั่นคง ๖) คมภีรณจ กถิ กตตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรอย่างดีเลิศ คือ ความเป็นผู้กระทำ ได้จริงในสิ่งที่สอนแก่ผู้อื่น หรือได้บรรลุสำเร็จนั้นๆ ด้วยตนเองแล้วจึงสอนเรื่องนั้นแก่ผู้อื่น และ ๗) โน จฏฐาเน นีโยชเย คือ ไม่แนะนำหรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย ครูเป็นผู้ ำและแบบอย่างของสังคม เป็นบุคคลที่สังคมยกย่องเลื่อมใส ครูจึงต้องเป็นคนที่บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจา ใจ เป็นครูอยู่ทุกขณะ ทุกหนทุกแห่ง จงช่วยกันทำความดีให้เด็กเห็นเป็นเยี่ยงอย่าง เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัดเพื่อศิษย์จะได้มีความเชื่อถือศรัทธาและถือปฏิบัติตามด้วยความรักครูดีที่ปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรธรรม ย่อมจะมีคุณอนันต์แก่นักเรียน แต่หากว่าครูชั่วก็ย่อมมีโทษมหันต์ต่อศิษย์เช่นกัน นอกเหนือจากการให้ความรู้ทางวิชาการแล้ว การชี้แนะ ำฝึกอบรมให้มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของครู ให้ศิษย์มีแนวทางการปฏิบัติตนและหลักการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้องชอบธรรม ทั้งนี้ครูเองก็ต้องปรับปรุงตนเอง ในทุกๆด้าน ความเป็นเลิศทั้งวิชาการและตั้งมั่นคุณธรรมและจริยธรรม ครูนั้นต้องดำรงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์อย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ศิษย์และสังคม^{๑๕๐}

^{๑๔๙} พระมหาสุพัฒน์ กุลยาณธมโม, “พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕)

^{๑๕๐} กฤษฎา ศรีจันฮอด, “ศึกษาศครูและหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎก”, สารนิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗)

ประดิษฐ์ ชื่นบาน ได้วิจัยเรื่องการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ในระบบอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว^{๑๕๑} มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการพัฒนาการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมในระบบอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามแนวการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Studies) โดยการศึกษาเอกสาร (Document Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ ผู้นำครอบครัว จำนวน ๑๐ คน ผู้นำศาสนาหรือพระสงฆ์ จำนวน ๑๐ รูป และหัวหน้าหน่วยงานราชการหรือครูผู้สอน จำนวน ๑๐ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระสงฆ์ ครู อาจารย์หรือบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และนิสิตนักศึกษา ในประเทศไทย จำนวน ๕๐๐ คน พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย และนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้วิจัย แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกข้อมูล ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) นำเสนอข้อความเชิงบรรยาย (Descriptive) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Factor Analysis) นำเสนอเป็นตารางผลการวิจัย พบว่า

๑. บริบทและสภาพการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม จังหวัดสุรินทร์ ในประเทศไทย

๑.๑ บ้าน วัด และโรงเรียน ในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นในการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม เน้นให้เยาวชนมีความรักชาติ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และปฏิบัติตามประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามผ่านกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน มีกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร กิจกรรมประจำสัปดาห์ กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้องไหว้พี่ กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ อบรมคุณธรรมจริยธรรมวันสุดสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางศาสนา บ้านหรือครอบครัวและสถาบันศาสนาจะมีโอกาสมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของโรงเรียนโดยตลอด

^{๑๕๑} ประดิษฐ์ ชื่นบาน “การปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในระบบอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”, **ปริญญาปรัชญาคุณุภบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (การศึกษาและการจัดการภูมิปัญญา)** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๕).

๑.๒ บ้าน วัด และโรงเรียน ในมหาวิทยาลัยจะมีความสัมพันธ์กัน โดยสถาบันครอบครัวมีบทบาทในการปลูกฝังน้อยกว่าชุมชน เพราะนักศึกษาส่วนใหญ่จะแยกจากครอบครัวมาอยู่ตามหอพักในชุมชนหรือบริเวณที่ตนศึกษา ส่วนใหญ่จะได้รับการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมผ่านกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมต่างๆ ของมหาวิทยาลัยที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนหรือองค์กรปกครองท้องถิ่นมากกว่าครอบครัว ส่วนวัดจะมีบทบาทในการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมผ่านกิจกรรมชมรมต่างๆ ของนักศึกษาที่เข้าร่วม เช่น ชมรมพุทธศาสตร์ ชมรมพุทธบุตรทางก้าวหน้า เป็นต้น

๒. บริบทและสภาพการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒.๑ การปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม ในนครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พบว่า บ้าน วัด โรงเรียน มีความสัมพันธ์กัน โดยบ้านมีบทบาทในการปลูกฝังมากกว่าวัด เนื่องจากบ้านมีความใกล้ชิดและร่วมกิจกรรมเป็นนิตย โรงเรียนรับนโยบายจากรัฐมาปฏิบัติต่อประชาชน มีโอกาสสร้างบทบาทในสังคมระดับครอบครัวมากกว่าบ้านมีบทบาทน้อยในการกำหนดหลักสูตรของโรงเรียน สถาบันครอบครัวในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เริ่มปลูกฝังตั้งแต่การเลือกคู่ครองก่อนแต่งงาน การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก ให้อ่านคัมภีร์สอง คองสิบสี่ ส่งเสริมให้มีการเรียนหนังสือมากขึ้น มีคำสอนที่เน้นให้ปฏิบัติตามและเป็นข้อห้ามหรือคำสั่ง สถาบันศาสนามีเป็นต้นแบบการปลูกฝังจิตลักษณะแก่พระสงฆ์สามเณรด้วยการฝึกอบรม เรียนรู้หลักธรรมคำสอน สามารถอบรมเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนแก่ประชาชนได้และสถาบันการศึกษามีบทเรียนแฝงคุณธรรมจริยธรรมเน้นพิเศษเฉพาะวิชาหน้าที่พลเมืองดี

๒.๒ บ้าน วัด และโรงเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์องค์ตั้ง ตั้งอยู่ภายในองค์กรองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว มีบทบาทในการวางแผนกิจกรรมร่วมกัน และองค์กรของภาครัฐระดับกระทรวง มีการบริหารจัดการในรูปแบบของวิทยาลัย มีโครงสร้างหลักสูตรที่เน้นให้ความรู้และสร้างบุคลากรทางด้านความเป็นครู (ครูศาสตร์) และความรู้ด้านอักษรศาสตร์ บ้านไม่ค่อยมีบทบาทในการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของวิทยาลัย

๓. องค์ประกอบของการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม ระบบอุดมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ในประเทศไทย พบว่า มี ๗ องค์ประกอบ ซึ่งสามารถนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายในการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม ได้ ๗ นโยบาย คือ นโยบายด้านความประหยัดและมีน้ำใจ การปฏิบัติตามจารีตประเพณีและวัฒนธรรม การปฏิบัติตามหลักอิทธิบาทสี่ การเสียสละต่อส่วนรวม การรักษาวินัย ความพอประมาณ และความซื่อสัตย์

ข้อเสนอแนะในการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรม ในระบบอุดมศึกษา โดยรัฐหรือสถาบันอุดมศึกษา ควรมีการกำหนดแนวทางการปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมสู่การกำหนดเป็นนโยบายระดับประเทศ ให้เป็นกลยุทธ์หลักของการพัฒนาที่สร้างความเข้มแข็งระหว่าง

สถาบันหลัก คือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาอย่างจริงจังเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วนั้น สรุปได้ว่าผลผลิตของหลักสูตรสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผลของการประเมินส่วนใหญ่พบว่า ผู้สำเร็จการศึกษามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ของจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ในส่วนของบริบท ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการเรียนการสอน ซึ่งผลการวิจัย พบว่า มีทั้งส่วนดีและส่วนบกพร่องที่ต้องปรับปรุงแก้ไข สาเหตุเพราะหลักสูตรแต่ละหลักสูตรมีลักษณะแตกต่างกันตามสภาพของปัญหา สภาพแวดล้อม ลักษณะของหลักสูตรแต่ละสาขาวิชา ตลอดจนความแตกต่างกันของจุดประสงค์ในการประเมินของผู้วิจัยแต่ละคน อย่างไรก็ตามผลการประเมินหลักสูตร จะทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตรนั้นๆ ว่ามีข้อดีข้อบกพร่องในแต่ละด้านอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการประเมินมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาในแต่ละด้านของหลักสูตรให้สอดคล้องกัน เพื่อให้ได้หลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการสร้างความรู้ในองค์กรโดยจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ อาทิเช่น เทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้ใช้ ความรู้ความเข้าใจในความรู้ กลไกองค์การที่อำนวยความสะดวกการมีปฏิสัมพันธ์การกำหนดเป้าหมายการสร้างความรู้ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมเป็นต้น และการปฏิบัติที่จะทำให้เกิดการแบ่งปันความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการสร้างความรู้ตามมา สามารถทำได้ด้วยวิธีการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ การทำงานเป็นทีม การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ การใช้หลักธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานในองค์กรนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา และแนวทางการส่งเสริมเพื่อความสำเร็จของนิสิต ได้ถูกนำไปใช้กับสถาบันบัณฑิตศึกษาในหลายแง่มุมโดยมีเป้าหมายต่างๆ กันแต่เป้าหมายหลักคือการทำหน้าที่ของสถาบันอย่างมีคุณภาพมีการเติบโตมีการดำเนินงานด้วยความต่อเนื่องและเพื่อแข่งขันกับสถาบันบัณฑิตศึกษาอื่นๆ

๒.๗ ข้อมูลพื้นฐานมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๒.๗.๑ ข้อมูลทั่วไป

ประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์^{๑๕๒}

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เดิมคือวิทยาลัยครูสุรินทร์ ได้รับการสถาปนาเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ ในสังกัดกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม “สถาบันราชภัฏ” แก่วิทยาลัย ครูทั่วประเทศ ๓๖ แห่ง เมื่อวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ และได้จัดตั้งเป็นสถาบันราชภัฏสุรินทร์ แทน วิทยาลัยครูสุรินทร์ ตามพระราชบัญญัติสถาบัน

^{๑๕๒} รายงานการประเมินตนเอง ระดับสถาบัน วงรอบปีการศึกษา ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, หน้า ๑.

ราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๓๘ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. ๒๕๔๗ ตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๗

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ตั้งอยู่ที่ ๑๘๖ หมู่ ๑ ถ.สุรินทร์ - ปราสาท ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๗๙ ไร่ ๑ งาน ๗๐ ตารางวา

ตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ตราประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์เป็นตราพระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ลายกลางเป็นรูปพระมหากษัตริย์ทรงนั่งอัฐทิศ การที่ผู้ กำหนดรูปแบบตราพระราชลัญจกร ดังนี้ หมายถึง ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ ในแผ่นดิน โดยที่ ผู้แทนทั้งแปดน้อมนำแผ่นดินและความเป็นใหญ่มาถวาย เป็นสัญลักษณ์แห่งวันบรมราชาภิเษก ตามโบราณราชประเพณีที่เสด็จประทับเหนือพระที่นั่งอัฐทิศ และสมาชิกรัฐสภาถวาย น้ำอภิเษก โดยทิศทั้งแปดและเป็นครั้งแรกที่พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย ทรงรับน้ำอภิเษกจากสมาชิกรัฐสภา แทนที่จะทรงรับจากบัณฑิตตั้งในรัชกาลก่อน ความหมายตราสัญลักษณ์ พระราชลัญจกร จัดเป็นหมวดหมู่ได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. พระราชลัญจกรประจำพระองค์ หมายถึง ตราประจำชาติ ดวงที่ใช้ประทับ กำกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ในตัวเองสารส่วนพระองค์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับราชการแผ่นดิน

๒. พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน หมายถึง ตราแผ่นดินสำหรับประทับกำกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ หรือกำกับนามผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

๓. พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดิน หมายถึง ตราประจำชาติต่างๆ ซึ่งใช้ ประทับกำกับเอกสารสำคัญในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

ความหมายตราสัญลักษณ์พระราชลัญจกร จัดเป็นหมวดหมู่ได้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. พระราชลัญจกรประจำพระองค์ หมายถึง ตราประจำชาติ ดวงที่ใช้ประทับ กำกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ในตัวเองสารส่วนพระองค์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับราชการแผ่นดิน

๒. พระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน หมายถึง ตราแผ่นดินสำหรับประทับกำกับพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ หรือกำกับนามผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

๓. พระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดิน หมายถึง ตราประจำชาติต่างๆ ซึ่งใช้ ประทับกำกับเอกสารสำคัญในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์

สีของสัญลักษณ์ตราประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑. สีน้ำเงิน แทนค่า สถาบันพระมหากษัตริย์ผู้ให้กำเนิด และพระราชทานนาม

“มหาวิทยาลัยราชภัฏ”

๒. สีเขียว แทนค่า แหล่งที่ตั้งของสถาบันฯ ๓๖ แห่ง ในแหล่งธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม

๓. สีทอง แทนค่า แหล่งความเจริญรุ่งเรืองทางภูมิปัญญา

๔. สีส้ม แทนค่า ความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นก้าวไกลใน ๓๖ สถาบัน

๕. สีขาว แทนค่า ความคิดอันบริสุทธิ์ของนักปราชญ์แห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว

สีประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ คือสีม่วง เขียว

ต้นไม้ประจำมหาวิทยาลัย ได้แก่ อินทนิล : Lagerstroemia speciosa (L.) Pers.

๑.๒ ปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ

ปรัชญา เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและภูมิภาค

วิสัยทัศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำในด้านการผลิต
บัณฑิตพัฒนาครู และยกระดับการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

คำอธิบายวิสัยทัศน์

ภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๔ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จะเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นการนำในเรื่องของการเป็นแหล่งเรียนรู้ การศึกษา การวิจัยทาง
วัฒนธรรมในภูมิภาค และการบริหารจัดการที่ดี มีธรรมาภิบาล พัฒนามหาวิทยาลัยให้เกิดประโยชน์
สูงสุดและพึ่งพาตนเองได้ บุคลากรมีความรู้ความสามารถสูง มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่
ดีในการทำงาน เป็นองค์กรที่มีสุขภาวะที่ดี มีบรรยากาศทางวิชาการบนพื้นฐานของความ
ผูกพันต่อองค์กร

พันธกิจ

ผลิตบัณฑิตให้เป็นยอมรับของชุมชน ท้องถิ่น และผู้ประกอบการ สร้างผลงานการ
วิจัยให้เป็นที่ยอมรับภายใน และตอบสนองความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น ให้บริการ
วิชาการแก่ชุมชนที่เน้นการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิต อนุรักษ์และส่งเสริมทำนุบำรุง
ศิลปวัฒนธรรมประสานงานระดับ ท้องถิ่นสู่สากล ผลิตและพัฒนาครูให้มีคุณภาพสอดคล้องกับ
การพัฒนาประเทศ ให้เป็นที่ยอมรับในระดับมาตรฐานสากลที่มุ่งการพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข
มแข็ง การเป็นสถาบันการศึกษาที่เน้นการบริหาร จัดการที่มีคุณภาพ ใช้เทคโนโลยี และบริหาร
จัดการที่มีธรรมาภิบาล

๑.๓ ค่านิยม

“ค่านิยม” มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ คือ การนำองค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ สร้างธรร
มาภิบาลใน การบริหารจัดการ มุ่งเน้นผลงานให้เป็นที่ยอมรับ ยกระดับคุณค่าของวัฒนธรรมท้อง
ถิ่นสู่สากล

วัฒนธรรมองค์กร

“วัฒนธรรมองค์กร” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๔ ข้อคือ

๑) มีความตื่นตัว กระตือรือร้นต่อการเปลี่ยนแปลง ยึดมั่นในระบบธรรมาภิบาล

๒) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ประนีประนอม และมีการยอมรับความคิดเห็น

๓) มีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน ศรัทธาให้บริการ ขยันอดทน ทำงานเป็นทีม และมีจิตใจของการ

๔) เป็นชุมชนทางวิชาการที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้ในองค์กร

เอกลักษณ์

ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากล

อัตลักษณ์

คุณธรรม นำความรู้ สู่มัชฌิม

คุณลักษณะบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

บัณฑิตที่ดีและอนาคต คือ สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ต้องมีคุณลักษณะเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

๑. มีภาวะผู้นำ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ใฝ่เรียนรู้ตลอดชีวิต

๒. มีความสามารถในการใช้ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศได้เป็นอย่างดี

๓. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี

๔. มีสุขภาพดี มีคุณธรรม จริยธรรมและมีบุคลิกภาพที่พึงประสงค์

๕. มีจรรยาบรรณและความชำนาญในความสามารถพิเศษ

๖. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

๗. รักประชาธิปไตย ภูมิใจใฝ่พัฒนาท้องถิ่น

กลุ่มสถาบันอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นมหาวิทยาลัยกลุ่มสถาบันที่เน้นผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี หมายถึง สถาบันที่เน้นการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี เพื่อให้บัณฑิตมีความรู้ความสามารถเป็นหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงในระดับภูมิภาค สถาบันมีบทบาทในการสร้างความเข้มแข็งให้กับหน่วยงาน ธุรกิจ และบุคคลในภูมิภาค เพื่อรองรับการดำรงชีพ สถาบันอาจมีการจัดการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเฉพาะระดับปริญญาโทด้วยก็ได้

โครงสร้างการบริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีการศึกษา ๒๕๖๐^{๑๕๓}

^{๑๕๓}รายงานการประเมินตนเอง ระดับสถาบัน วงรอบปีการศึกษา ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, หน้า ๕. (เอกสารอ้างอิง)

๒.๘ หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา

๒.๘.๑ . ปรัชญา และวัตถุประสงค์ของหลักสูตร^{๑๕๔}

หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามีปรัชญา มุ่งผลิตบัณฑิตครูที่มีความรอบรู้ ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีทักษะแห่งวิชาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ มีทักษะกระบวนการคิด สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของหลักสูตร

(๑) เพื่อผลิตครูสังคมศึกษาที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีจรรยาบรรณวิชาชีพครู และมีความรับผิดชอบต่องานวิชาการ งานวิชาชีพ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

(๒) เพื่อผลิตครูที่มี ความรู้และความเข้าใจทางด้านสังคมศึกษา สามารถนำความรู้ไปใช้ได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเน้น สาระประวัติศาสตร์ การปกครองของไทย (หน้าที่พลเมือง) ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา ศาสนาและศิลปกรรม

(๓) เพื่อผลิตครูที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ การวิจัยในชั้นเรียน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนสามารถปฏิบัติหน้าที่ครูสังคมศึกษาได้เป็นอย่างดี

(๔) เพื่อผลิตครูที่มีทักษะ มีความเชี่ยวชาญในการจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสังคม ชุมชน และท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

(๕) เพื่อผลิตครูที่มีทักษะในการจัดการ และแก้ไขปัญหา มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า อย่างมีวิจญาณ มีทักษะในการสื่อสารและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้เป็นอย่างดี และมีความเหมาะสม

๒.๘.๒ . นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา

นักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต ได้ศึกษาความรู้ตามหลักสูตรได้รับการอบรมสั่งสอนด้วยวิธีที่หลากหลายมีทักษะทางปัญญาที่สามารถคิดวิเคราะห์ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ มีทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ที่สอดคล้องกันกับการศึกษายุคปัจจุบัน

^{๑๕๔} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ .หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา(๕ปี) หลักสูตรปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๙. หน้า ๖

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษาได้มีการประชุมคณาจารย์ในการกำหนดคุณสมบัติ ผู้เข้าศึกษาในระดับปริญญาตรีสาขาวิชาสังคมศึกษาและกรอบอัตรากำลังที่สามารถรับนักศึกษาได้ในปีการศึกษา ๒๕๖๐ ได้กำหนดการรับนักศึกษาปีละ ๙๐ คน ๓ หมู่เรียน หมู่เรียนละ ๓๐ คน ซึ่งตามมคอ.๒ กำหนดรับจำนวน ๑๒๐ แต่เนื่องจากสภามหาวิทยาลัยได้ออกคำสั่งตาม ม.๔๔ ให้รับจำนวน ๙๐ ทางหลักสูตรจึงได้ดำเนินการตามคำสั่งของทางมหาวิทยาลัย สำหรับคุณสมบัติของนักศึกษาที่จะรับมีเกณฑ์ตามที่ระบุไว้ใน มคอ. ๒ ของหลักสูตรกำหนดคุณสมบัติให้สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ หรือเทียบเท่า

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามีกระบวนการการรับนักศึกษาที่สอดคล้องกับระบบของมหาวิทยาลัยโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) คณะกรรมการประจำหลักสูตรประชุมกำหนดแผนการรับนักศึกษาเสนอคณะเพื่อส่งสำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียนจัดทำประกาศรับสมัครและแนะนำการศึกษา

๒) มหาวิทยาลัยเปิดรับสมัครและแต่งตั้งคณะกรรมการคุมสอบ

๓) พิจารณาใบสมัครและประกาศรายชื่อผู้มีสิทธิ์สอบ

๔) สอบความรู้พื้นฐานทางวิชาชีพครู ความรู้ความสามารถทั่วไปทางด้านภาษาไทย การวิเคราะห์สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง ภาษาอังกฤษคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และข้อสอบวิชาเอกสังคมศึกษา

๕) มหาวิทยาลัยพิจารณาผู้สอบผ่านการคัดเลือกตามคะแนน/เกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด

๖) ประกาศรายชื่อผู้มีสิทธิ์สอบสัมภาษณ์

๗) สอบสัมภาษณ์โดยมีคณะกรรมการสอบสัมภาษณ์จำนวน ๕ คน ต่อผู้เข้าสอบ ๑ คน ประกอบด้วย อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน โดยจะมีการประชุมกรรมการเพื่อชี้แจงหลักเกณฑ์การพิจารณาการสอบทุกครั้ง

๘) กรรมการส่งคะแนนสัมภาษณ์แล้วอาจารย์ประจำหลักสูตรนำผลคะแนนสัมภาษณ์มาพิจารณาตัดสินใจรับเข้าศึกษาในหลักสูตร

๙) ประกาศรายชื่อและรับรายงานตัวโดยสำนักส่งเสริมวิชาการและทะเบียน

โดยกำหนดการรับในแต่ละวิธีตามมหาวิทยาลัย ได้แก่ มี ๒ รอบ ได้แก่

รอบที่ ๑ การรับระบบโควตา ๓๐ คน

รอบที่ ๒ รับตรง (ครั้งที่ ๒) รับแบบสอบคัดเลือกทั่วไป ๖๐ คน

รวมทั้งสิ้น ๙๐ คน

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษาได้มีการประชุมคณาจารย์สรุปถึงปัญหาและอุปสรรคในการรับนักศึกษา ตลอดจนจำนวนนักศึกษาใหม่ว่ามีนักศึกษาเข้าศึกษาตามเป้าหมายที่กำหนดหรือไม่ พร้อมกำหนดและแต่งตั้งอาจารย์ผู้รับผิดชอบ ที่ปรึกษาประจำชั้นปี

๑) ขั้นตอนในการรับ

ในการสมัครสอบนักศึกษาทราบข้อมูลจากการแนะนำ และประชาสัมพันธ์ผ่านเวปไซท์มหาวิทยาลัยและการได้รับข้อมูลจากรุ่นพี่ที่ศึกษาอยู่ก่อน

๒) กลไกในการรับ

๒.๑ นักศึกษาในพื้นที่ห่างไกลไม่สะดวกในการสมัครแบบออนไลน์

๒.๒ นักศึกษาสนใจสมัครเข้าศึกษาสาขาสังคมศึกษาเป็นจำนวนมากเพราะคิดว่าเรียนง่าย เรียนตามคำแนะนำของผู้ปกครอง

๒.๓ นักศึกษาที่ได้รับการคัดเลือก เข้ามารายงานตัว แต่พอถึงเวลาไม่มาเรียน เนื่องจากสอบติดที่อื่น

๓) การประชาสัมพันธ์

หลังการคัดเลือกนักศึกษา หลักสูตรได้ดำเนินการประชุมเพื่อศึกษาปัญหาที่พบในการคัดเลือกนักศึกษา พบว่า นักศึกษาที่สอบคัดเลือกได้ในสาขาวิชาสังคมศึกษาบางส่วน เลือกเรียนเพราะคิดว่าน่าจะเรียนง่าย และเลือกเรียนตามเพื่อน ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องนักศึกษาลาออก ในช่วงกลางภาคเรียน นักศึกษามารายงานตัวและจ่ายเงินแล้ว แต่ไม่มาเรียน เพราะสอบติดที่อื่น และระหว่างที่เรียนนักศึกษามีโอกาสไปสอบนักเรียนพลตำรวจ เมื่อสอบติดก็ลาออก ทำให้อัตราของนักศึกษาลดจำนวนลง โดยมอบหมายให้อาจารย์ที่ปรึกษาและนักศึกษารุ่นพี่ให้คำแนะนำในการรับนักศึกษาใหม่โดยจัดกิจกรรมออกแนะแนวตามโรงเรียนต่างๆ อาจารย์และนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ - ๕ และศิษย์เก่าออกแนะแนวเพื่อเป็นการคัดเลือกนักศึกษาที่มีความสนใจจริงอันจะส่งผลให้นักศึกษามีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย

จำนวนนักศึกษาคงอยู่ (จำนวนจริง) ในแต่ละปีการศึกษา และอัตราการคงอยู่ของนักศึกษา

ปีการศึกษา	จำนวนรับเข้า	จำนวนนักศึกษาคงอยู่			จำนวนที่ลาออกถึงปี ๒๕๖๑	อัตราการคงอยู่ของนักศึกษา	ร้อยละ
		๒๕๕๙	๒๕๖๐	๒๕๖๑			
๒๕๕๙	๑๒๐	๑๒๐	๑๑๕	๑๐๑	๑๙	๑๐๑	๘๔.๑๗
๒๕๖๐	๙๐		๙๐	๘๐	๑๐	๘๐	๘๘.๘๙
๒๕๖๑	๙๐			๘๘	๒	๘๘	๙๗.๗๘
รวม	๑,๑๐๐	๘๑๔	๗๐๘	๖๐๑	๑๕๓	๙๔๗	๘๖.๐๙

การดำเนินงานสาขาวิชา มีการดำเนินการในการให้คำปรึกษาและแนะแนวแก่นักศึกษา ดังนี้

๑. จัดกิจกรรมพบอาจารย์ที่ปรึกษาในกิจกรรมปฐมนิเทศโดยมีการแนะนำการลงทะเบียนเรียนโดยคำนึงถึงความต้องการความสนใจและศักยภาพของนักศึกษา

๒. การจัดเก็บข้อมูลเพื่อการรู้จักนักศึกษา โดยให้นักศึกษาแต่ละชั้นปีกรอกข้อมูลในแฟ้มประวัตินักศึกษา

๓. จัดกิจกรรมให้คำปรึกษา โดยกำหนดวันพบนักศึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ช่วงบ่าย วันพุธโดยอาจารย์ที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือนักศึกษาที่มีปัญหาทางการเรียนหรือต้องการความ

ช่วยเหลือด้านอื่นๆ และจำแนกกลุ่มนักศึกษาที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาจัดทำเฟซบุ๊กกลุ่มแต่ละชั้นปีและกลุ่มสาขาสังคมศึกษาเพื่อเพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษาและคณาจารย์ อันเป็นการประชาสัมพันธ์และรับฟังข้อเสนอแนะต่างๆ จากนักศึกษา อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๔. การให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษาที่พบมีหลายเรื่อง ได้แก่ การให้คำปรึกษาการใช้ชีวิตการรู้จักป้องกันตัวเองโดยเฉพาะคนที่อยู่เป็นคู่ นักศึกษาที่ตั้งครรภ์ระหว่างเรียนให้ทำเรื่องพักการเรียนไว้ก่อน เมื่อพร้อมแล้วค่อยมาเรียนต่อ การลงทะเบียนเรียนสำหรับนักศึกษาหลักสูตรเก่า อาจารย์มีการประสานงานกับส่งเสริมวิชาการเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ให้นักศึกษาสามารถลงทะเบียนเรียนได้และสามารถจบได้ตามรายวิชาในหลักสูตร

สาขาวิชาสังคมศึกษา มีการประเมินกระบวนการในการให้คำปรึกษาและแนะแนวแก่นักศึกษา ดังนี้

๑. ประเมินขั้นตอนการพิจารณาการกำหนดอาจารย์ที่ปรึกษาจากการประชุม พบว่าสาขาได้มีการประชุมพิจารณาคุณสมบัติอาจารย์ที่ปรึกษาที่เหมาะสมและคำนึงถึงภาระงานของคณาจารย์

๒. ประเมินขั้นตอนการดำเนินการให้คำปรึกษาและแนะแนวแก่นักศึกษาจากการประชุม พบว่า

๑) การแนะนำการลงทะเบียนเรียนโดยคำนึงถึงความต้องการความสนใจและศักยภาพของนักศึกษาเป็นการลดปัญหาทางด้านการเรียนได้

๒) การจัดเก็บข้อมูลในแฟ้มประวัตินักศึกษา ทำให้อาจารย์ที่ปรึกษารู้จักนักศึกษามากขึ้น และเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลนักศึกษาในกลุ่มอาจารย์ผู้สอน

๓) อาจารย์ที่ปรึกษาได้เพิ่มช่องทางในการให้คำปรึกษาทำให้สามารถให้ปรึกษาได้ทั่วถึงและเพิ่มโอกาสให้คณาจารย์ท่านอื่น ๆ มาร่วมให้คำปรึกษาด้วย

๔) อาจารย์ที่ปรึกษาประสบปัญหาด้านการบันทึกแบบฟอร์มการให้คำปรึกษา เนื่องจากไม่มีเวลาจึงทำให้คณาจารย์ไม่ได้บันทึก

๕) ควรมีการจำแนกกลุ่มนักศึกษาเป็นกลุ่มปกติ กลุ่มเสี่ยงที่จะมีปัญหาและกลุ่มที่ประสบปัญหาเพื่อประโยชน์ในการติดตามให้คำปรึกษา และเป็นประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลนักศึกษาในกลุ่มอาจารย์ผู้สอน

๒.๘.๔ โครงสร้างหลักสูตร ^{๑๕๕}

โครงสร้างหลักสูตร จำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร ๑๗๐ หน่วยกิต โดยมีสัดส่วนหน่วยกิตแต่ละหมวดวิชาและแต่ละกลุ่มวิชาดังต่อไปนี้

ก. หมวดวิชาศึกษาทั่วไป	๓๐ หน่วยกิต
ก.๑ กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ บัณฑิตเรียน ๓ หน่วยกิต และเลือกเรียนไม่น้อยกว่า ๓ หน่วยกิต	๖ หน่วยกิต
ก.๒ กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ บัณฑิตเรียน ๓ หน่วยกิตและเลือกเรียนไม่น้อยกว่า ๓ หน่วยกิต	๖ หน่วยกิต
ก.๓ กลุ่มวิชาภาษา บัณฑิตเรียน ๙ หน่วยกิต	๙ หน่วยกิต
ก.๔ กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี บัณฑิตเรียน ๓ หน่วยกิตและเลือกอีก ๖ หน่วยกิต	๙ หน่วยกิต
ข. หมวดวิชาเฉพาะด้าน	๑๓๔ หน่วยกิต
ข.๑ วิชาชีพครู	๕๐ หน่วยกิต
ข.๑.๑ วิชาชีพครูบังคับ	๓๔ หน่วยกิต
ข.๑.๒ วิชาชีพครูเลือก	๔ หน่วยกิต
ข.๑.๓ วิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูในวิชาเอก	๑๒ หน่วยกิต
ข.๒ วิชาเอกสังคมศึกษาแบบวิชาเอกเดี่ยว	๘๔ หน่วยกิต
ข.๒.๑ วิชาเอกสังคมศึกษา	๗๒ หน่วยกิต
ข.๒.๒ วิชาการสอนเอกวิชาสังคมศึกษา	๖ หน่วยกิต
ข.๒.๓ วิชาเอกเลือกสังคมศึกษา	๖ หน่วยกิต
ค. หมวดวิชาเลือกเสรี ให้เลือกเรียนไม่น้อยกว่า	๖ หน่วยกิต

^{๑๕๕} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. **หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา (๕ ปี) หลักสูตรปรับปรุงพหุศักราช ๒๕๕๙**. ๒๕๕๙, หน้า ๑๑-๑๒.

นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตศึกษาเรียนรู้ในกลุ่มศาสนาและปรัชญา

นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาต้องศึกษาให้ครบตามแผนการศึกษาของสาขาเพื่อให้ครบตามหลักสูตร โดยเฉพาะในกลุ่มสาระศาสนาและปรัชญานั้นมีรายวิชาที่เป็นความรู้เรื่องหลักกัลยามิตร และกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอันเป็นส่วนที่เสริมสร้างหลักกัลยามิตรธรรมประกอบด้วยกลุ่มวิชาศาสนาและปรัชญา ดังนี้

วิชาจริยศาสตร์ ซึ่งศึกษาขอบเขตลักษณะของปัญหาและทฤษฎีจริยศาสตร์ที่สำคัญ โดยเน้นการวิเคราะห์แนวความคิด หลักเกณฑ์ และการตัดสินใจทางจริยธรรมของนักจริยศาสตร์ สำคัญต่างๆ ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของตรรกจริยศาสตร์ รวมทั้งการศึกษาปัญหาจริยศาสตร์ประยุกต์บางปัญหา เพื่อให้สามารถใช้เป็น แนวทางการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาจริยธรรมต่าง ๆ ที่พบในปัจจุบัน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศึกษาจุดหมายสูงสุดของชีวิตระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงหลักธรรมสำคัญ อาทิ หลักศรัทธา 4 และหลักศรัทธาตามกาลามสูตร หลักการแก้ไขปัญหาชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักความสำเร็จแห่งชีวิตและการทำงาน หลักการศึกษาพุทธจริยธรรมระดับพื้นฐาน ระดับกลางและระดับสูง การอ่านและบอกความหมายหลักธรรมจากพระไตรปิฎก การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และโลก

ประวัติพุทธศาสนาและอิทธิพลในวัฒนธรรมประเทศต่างๆ ศึกษาพุทธประวัติ คำสอนของพระพุทธเจ้า ประวัติพระพุทธศาสนาจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสำคัญและลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา การทำสังคายนา นิกายของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมกลุ่มประเทศอาเซียนและประเทศต่าง ๆ

จริยธรรมสิ่งแวดล้อม ศึกษาความหมายและขอบข่ายของสิ่งแวดล้อม หลักจริยธรรมในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับธรรมชาติ แนวทางการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาในสังคมร่วมสมัย ศึกษาหลักพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบุคคล สังคม และประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ บทบาทของพุทธศาสนาในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม บทบาทของพุทธศาสนาในการแก้ปัญหาสังคมทั้งส่วนตน สังคมและประเทศ เพื่อให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีบทบาทต่อสังคมและประชาคม รวมทั้งศึกษาขบวนการ/องค์การสำคัญและองค์การใหม่ ๆ ในวงการพระพุทธศาสนายุคปัจจุบัน

ศาสนาเปรียบเทียบ ศึกษาหลักคำสอน ทรรศนะ เป้าหมาย วิธีการสอนของศาสนาต่าง ๆ รวมทั้งศาสนา โดยการเปรียบเทียบความคล้ายกัน และความแตกต่าง รวมทั้งความคิดและข้อปฏิบัติทางศาสนาที่มีการนับถือมากในประเทศไทย โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ศาสนาอิสลาม คริสต์ศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาขงจื้อ เพื่อให้เข้าใจหลักการของศาสนาต่าง ๆ ในแง่ปรัชญา อุดมคติ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

นักศึกษาได้ศึกษาตามวิชาเอกบังคับประกอบด้วยกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์ วิชา
ภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และประชากรวิชารัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์
กลุ่มวิทยาศาสตร์และปรัชญา รวมทั้งหมด ๗๒ หน่วยกิต

การพัฒนาคุณลักษณะพิเศษของนักศึกษา ^{๑๕๖}

การพัฒนาคุณลักษณะพิเศษด้านคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครูใช้กล
ยุทธ์เพื่อให้ความรู้ถึงผลกระทบของวิชาชีพครูต่อสังคม และข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู
และจรรยาบรรณวิชาชีพครู ด้านภาวะผู้นำและความรับผิดชอบตลอดจนมีวินัยในตนเอง
กำหนดให้มีรายวิชาซึ่งนักศึกษาต้องทำงานเป็นกลุ่ม และมีการกำหนดหัวหน้ากลุ่มในการทำ
รายงานตลอดจนกำหนดให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการนำเสนอรายงาน เพื่อเป็นการฝึกให้นักศึกษา
ได้สร้างภาวะผู้นำและการเป็นสมาชิกกลุ่มที่ดี มีกิจกรรมที่มอบหมายให้นักศึกษาหมุนเวียนกัน
เป็นหัวหน้าในการดำเนินกิจกรรม เพื่อฝึกให้นักศึกษามีความเป็นผู้นำ มีความรับผิดชอบ เช่น
เข้าร่วมเป็นสมาชิกชมรม มีกติกาค่าที่จะสร้างวินัยในตนเอง เช่น การเข้าเรียนตรงเวลา เข้าเรียน
อย่างสม่ำเสมอ การมีส่วนร่วมในชั้นเรียน เสริมความกล้าในการแสดงความคิดเห็น ด้าน
บุคลิกภาพมีการสอดแทรกเรื่อง การแต่งกาย การเข้าสังคม การสื่อสาร การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
และการวางตัวในการทำงานในบางรายวิชาที่เกี่ยวข้อง และในกิจกรรมปฐมนิเทศ ก่อนที่
นักศึกษาจะออกปฏิบัติงานสอนในสถานศึกษา

การพัฒนาผลการเรียนรู้ในแต่ละด้าน ^{๑๕๗}

หมวดวิชาศึกษาทั่วไป เป็นหมวดวิชาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และ
สมดุล มีความรอบรู้ มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล เข้าใจธรรมชาติของตนเอง ผู้อื่นและสังคม มี
ความสามารถในการสื่อสาร ตระหนักในคุณค่าแห่งคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำรงตนอยู่
ในสังคมได้เป็นอย่างดี

ผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม นักศึกษาต้องมีคุณธรรม จริยธรรม
จรรยาบรรณ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างราบรื่น และเป็นประโยชน์ต่อ
ส่วนรวม เป็นแบบอย่างที่ดีต่อ ชุมชน สังคม อาจารย์ที่สอนในแต่ละวิชาต้องพยายาม
สอดแทรกเรื่องเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมทั้ง ๓ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. มีคุณธรรมค้ำจุนโลก มีธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชน มีธรรม
คุ้มครองโลก
๒. มีวินัย ตรงต่อเวลา ความเสียสละ อดทน ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์
สุจริต
๒. มีจิตสำนึกต่อสังคม รักความเป็นประชาธิปไตย ใจกว้าง ความเป็นธรรม

^{๑๕๖} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘

^{๑๕๗} อ้างแล้วหน้า หน้า ๒๘

กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม^{๑๕๘}

๑. การวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี (Dialectics) ในประเด็นวิกฤตด้านคุณธรรมจริยธรรมของสังคมและวิชาการ รวมทั้งประเด็นวิกฤตของจรรยาบรรณวิชาชีพครู
๒. การเรียนรู้โดยการปฏิสัมพันธ์เชิงปฏิบัติการ (Interactive action learning)
๓. การใช้กรณีศึกษา (Case study)
๔. การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

กลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรม

๑. วัดและประเมินจากผลการวิเคราะห์แบบวิภาษวิธี
๒. วัดและประเมินจากกลุ่มเพื่อน
๓. วัดและประเมินจากผลงานกรณีศึกษา
๔. วัดและประเมินจากผลการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

ผลการเรียนรู้ด้านความรู้

นักศึกษาต้องมีความรู้เนื้อหาสาระในทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ตลอดจนภาษาและการสื่อสาร เป็นสิ่งที่นักศึกษาต้องรู้เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้นมาตรฐานความรู้ต้องครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

๑. แนวคิด ระบบและประเด็นปัญหาทางสังคม วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็นปัญหาทางสังคม ลักษณะของสังคมที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมสังคม การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางสังคม
๒. แนวคิด ระบบ และประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ลักษณะเศรษฐกิจที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ
๓. หลักของการสื่อสาร ทฤษฎีพื้นฐานทางพฤติกรรมมนุษย์ การพึ่งพาซึ่งกันและกันของมนุษย์ และการพัฒนาศักยภาพแห่งตน
๔. หลักการพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี แนวคิด ระบบ และประเด็นปัญหาทางนิเวศวิทยา วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็น

^{๑๕๘} อ้างแล้วหน้า ๒๙-๓๒

ปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ลักษณะสิ่งแวดล้อมที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์การสอนที่ใช้พัฒนาการเรียนรู้ด้านความรู้

๑. การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้และการเรียนรู้แบบสืบสอบ (Inquiry method)

๒ การทบทวนวรรณกรรมและสรุปสถานะขององค์ความรู้

๓. การวิเคราะห์แบบวิภาควิธีเกี่ยวกับประเด็นวิกฤตขององค์ความรู้และทฤษฎี

๔. การเรียนรู้ร่วมมือ (Collaborative learning) เพื่อประยุกต์และประเมินค่าองค์ความรู้ในสถานการณ์โลกแห่งความเป็นจริง

๕. การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

กลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้ด้านความรู้

ประเมินจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการปฏิบัติของนักศึกษาในด้านต่างๆคือ

๑. วัดและประเมินจากผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้

๒. วัดและประเมินจากผลการทบทวนวรรณกรรมและสรุปสถานะขององค์ความรู้

๓. วัดและประเมินจากผลการวิเคราะห์แบบวิภาควิธี

๔. วัดและประเมินจากการเรียนรู้ร่วมมือ

๕. วัดและประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

ผลการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา

นักศึกษาจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะทางปัญญาไปพร้อมกับคุณธรรม จริยธรรมและความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ตลอดจนภาษาและการสื่อสารในขณะที่สอนนักศึกษาอาจารย์ต้องเน้นให้นักศึกษาคิดหาเหตุผล เข้าใจที่มาของสาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา รวมทั้งแนวคิดในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง นักศึกษาต้องมีคุณสมบัติต่าง ๆ จากกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดทักษะทางปัญญาดังนี้

๑. คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณและเป็นระบบ

๒. สามารถประมวล แสวงหาความรู้ สรุปความ ตีความ และประเมินค่าสารสนเทศ โดยเน้นการบูรณาการและเชื่อมโยงสู่สังคม

กลยุทธ์การสอนที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา

๑. การวิเคราะห์แบบวิชาชีพวิธีเกี่ยวกับประเด็นวิกฤตทางวิชาการ วิชาชีพ และทางสังคม (Problem-based learning)
๒. การทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ (Research-based learning)
๓. การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมอย่างมีวิสัยทัศน์ (Research and Development และ Vision-based learning)
๔. การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครูเป็นรายปีตลอดหลักสูตร

กลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา

๑. วัดและประเมินจากผลการวิเคราะห์แบบวิชาชีพวิธีเกี่ยวกับประเด็นวิกฤตทางวิชาการ วิชาชีพ และทางสังคม
๒. วัดและประเมินจากผลการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่
๓. วัดและประเมินจากผลการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม
๔. วัดและประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

ผลการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

นักศึกษาต้องออกไปประกอบอาชีพซึ่งส่วนใหญ่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลที่หลากหลาย การปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นอาจารย์จึงจำเป็นต้องสอดแทรกทักษะและเนื้อหาสาระต่อไปนี้

๑. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ การรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น มีมุมมองเชิงบวก การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
๒. สามารถแก้ปัญหาภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มอย่างสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

กลยุทธ์การสอนที่ใช้ในการพัฒนาด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ

๑. การเรียนแบบมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Participative learning through action)
๒. การเป็นผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Shared leadership) ในการนำเสนองานวิชาการ
๓. การคิดให้ความเห็นและการรับฟังความเห็นแบบสะท้อนกลับ (Reflective thinking)

๔. การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

กลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

และความรับผิดชอบ

๑. วัดและประเมินจากผลการเรียนแบบร่วมมือ
๒. วัดและประเมินจากผลการศึกษาค้นคว้า/แก้โจทย์
๓. วัดและประเมินจากผลนำเสนอผลงานกลุ่มและการเป็นผู้นำในการอภิปราย

ซักถาม

๔. วัดและประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

ผลการเรียนรู้ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้

เทคโนโลยีสารสนเทศ

นักศึกษาต้องสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดทักษะต่างๆ ดังนี้

๑. สามารถวิเคราะห์ ประมวลผล และแปลความหมาย ข้อมูลข่าวสาร ทั้งที่เป็นตัวเลขเชิงสถิติ หรือคณิตศาสตร์

๒. สามารถวิเคราะห์ ประมวลผล และแปลความหมาย ข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๓. สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเหมาะสม

กลยุทธ์การสอนที่ใช้ในการพัฒนาการเรียนรู้ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๑. การติดตาม วิเคราะห์ และนำเสนอรายงาน ข้อมูล สารสนเทศที่เป็นประเด็นสำคัญ ด้านต่างๆจากสื่อ

๒. การสืบค้นและนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๓. การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

กลยุทธ์การประเมินผลการเรียนรู้ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๑. วัดและประเมินจากผลการติดตามวิเคราะห์ และนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษา

๒. วัดและประเมินจากผลการสืบค้นและนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๓. วัดและประเมินจากการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมความเป็นครู เป็นรายปีตลอดหลักสูตร

การกระจายความรับผิดชอบมาตรฐานผลการเรียนรู้จากหลักสูตรสู่รายวิชาในวิชาศึกษาทั่วไป ผลการเรียนรู้ความหมายดังนี้

คุณธรรม จริยธรรม

๑. มีคุณธรรมค้ำจุนโลกมีธรรมยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนมีธรรมค้ำครองโลก

๒. มีวินัย ตรงต่อเวลา ความเสียสละ อดทน ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์สุจริต

๓. มีจิตสำนึกต่อสังคม รักความเป็นประชาธิปไตย ใจกว้าง ความเป็นธรรม

ความรู้

๑. แนวคิด ระบบและประเด็นปัญหาทางสังคม วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็นปัญหาทางสังคม ลักษณะของสังคมที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมสังคม การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางสังคม

๒. แนวคิด ระบบ และประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ลักษณะเศรษฐกิจที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจ

๓. หลักของการสื่อสาร ทฤษฎีพื้นฐานทางพฤติกรรมมนุษย์ การพึ่งพาซึ่งกันและกันของมนุษย์ และการพัฒนาศักยภาพแห่งตน

๔. หลักการพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี แนวคิด ระบบ และประเด็นปัญหาทางนิเวศวิทยา วิธีการเชิงระบบ และเชิงองค์รวมในการประเมินประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม ลักษณะสิ่งแวดล้อมที่ดี กลยุทธ์การเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองและชุมชน และผลของวิถีชีวิตของบุคคลที่มีต่อประเด็นปัญหาทางสิ่งแวดล้อม

ทักษะทางปัญญา

๑. คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและเป็นระบบ

๒. สามารถประมวล แสวงหาความรู้ สรุปความ ตีความ และประเมินค่าสารสนเทศ โดยเน้นการบูรณาการและเชื่อมโยงสู่สังคม

ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

๑. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ การรับรู้ความรู้สึกของผู้อื่น มีมุมมองเชิงบวก การเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี
๒. สามารถแก้ปัญหาภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่มอย่างสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

๑. สามารถวิเคราะห์ ประมวลผล และแปลความหมาย ข้อมูลข่าวสาร ทั้งที่เป็นตัวเลขเชิงสถิติ หรือคณิตศาสตร์
๒. สามารถวิเคราะห์ ประมวลผล และแปลความหมาย ข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นภาษาพูด ภาษาเขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
๓. สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารอย่างเหมาะสม

การดำเนินการในการให้คำปรึกษาและแนะแนวแก่นักศึกษา^{๑๕๙}

๑. จัดกิจกรรมพบอาจารย์ที่ปรึกษาในกิจกรรมปฐมนิเทศโดยมีการแนะนำการลงทะเบียนเรียนโดยคำนึงถึงความต้องการความสนใจและศักยภาพของนักศึกษา
๒. การจัดเก็บข้อมูลเพื่อการรู้จักนักศึกษา โดยให้นักศึกษาแต่ละชั้นปีกรอกข้อมูลในแฟ้มประวัตินักศึกษา
๓. จัดกิจกรรมให้คำปรึกษา โดยกำหนดวันพบนักศึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ช่วงบ่ายวันพุธโดยอาจารย์ที่ปรึกษาให้ความช่วยเหลือแก่นักศึกษาที่มีปัญหาทางการเรียนหรือต้องการความช่วยเหลือด้านอื่นๆและจำแนกกลุ่มนักศึกษาที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษ เพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษา จัดทำเพจบุ๊กกลุ่มแต่ละชั้นปีและกลุ่มสาขาสังคมศึกษาเพื่อเพิ่มช่องทางการติดต่อสื่อสารระหว่างนักศึกษาและคณาจารย์ อันเป็นการประชาสัมพันธ์และรับฟังข้อเสนอแนะต่างๆจากนักศึกษา อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
๔. การให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษาที่พบมีหลายเรื่อง ได้แก่ การให้คำปรึกษาการใช้ชีวิตการรู้จักป้องกันตนเองโดยเฉพาะคนที่อยู่เป็นคู่ นักศึกษาที่ตั้งครรภ์ระหว่างเรียนให้ทำเรื่องพักการเรียนไว้ก่อน เมื่อพร้อมแล้วค่อยมาเรียนต่อ การลงทะเบียนเรียนสำหรับนักศึกษาหลักสูตรเก่า อาจารย์มีการประสานงานกับส่งเสริมวิชาการเพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ให้นักศึกษาสามารถลงทะเบียนเรียนได้และสามารถจบได้ตามรายวิชาในหลักสูตร

^{๑๕๙} แบบรายงานผลการดำเนินงานของหลักสูตร (มคอ.๓) และ รายงานการประเมินคุณภาพการศึกษาภายในระดับหลักสูตร (IQA ระดับหลักสูตร) หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา (๕ ปี) หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ.๒๕๕๙คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ หน้า๑๐-๑๓ .เอกสารอัดสำเนา

การพัฒนาศักยภาพนักศึกษาและการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑

การพัฒนาศักยภาพนักศึกษาและการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑มีโครงการ/กิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพนักศึกษาและการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑ สาขาวิชา มีการดำเนินการตามโครงการ/กิจกรรมที่ได้วางแผนไว้ โดยมีผู้รับผิดชอบและรายละเอียดดังนี้

- โครงการปฎิบัตินิเทศนักศึกษา อ.ดร.ชาติรี เกษโพหนอง

โครงการติดตามภาวการณ์มีงานทำของบัณฑิต(อ.อรนุช แสงสุข)

โครงการอบรมเตรียมความพร้อมก่อนเข้าศึกษาชั้นปีที่ ๑ ประจำปีการศึกษา ๒๕๖๐ (อ.ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ)

โครงการสัมมนาและศึกษาดูงานภูมิศาสตร์ประเทศไทยและภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม(อ.วนมพร พาหะนิษฐ์)

โครงการเปิดบ้านสังคมศึกษา(อ.พงษ์พันธ์ พึ่งตน)

โครงการศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน (อ.ดร.ดำเกิง โถทอง)

โครงการนิเทศนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา และพัฒนาหลักสูตรครณาจารย์ในสาขา

โครงการประกันคุณภาพสาขาสังคมศึกษา (อ.อัญญา บุชยันต์)

โครงการบริการวิชาการ“โครงการฝึกอบรมจัดทำฐานข้อมูลภูมิศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวสู่ชุมชน” (อ.ภูมิ สารทสินธุ์)

- โครงการอบรมเตรียมความพร้อมก่อนออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู (อ.วนมพร พาหะนิษฐ์)

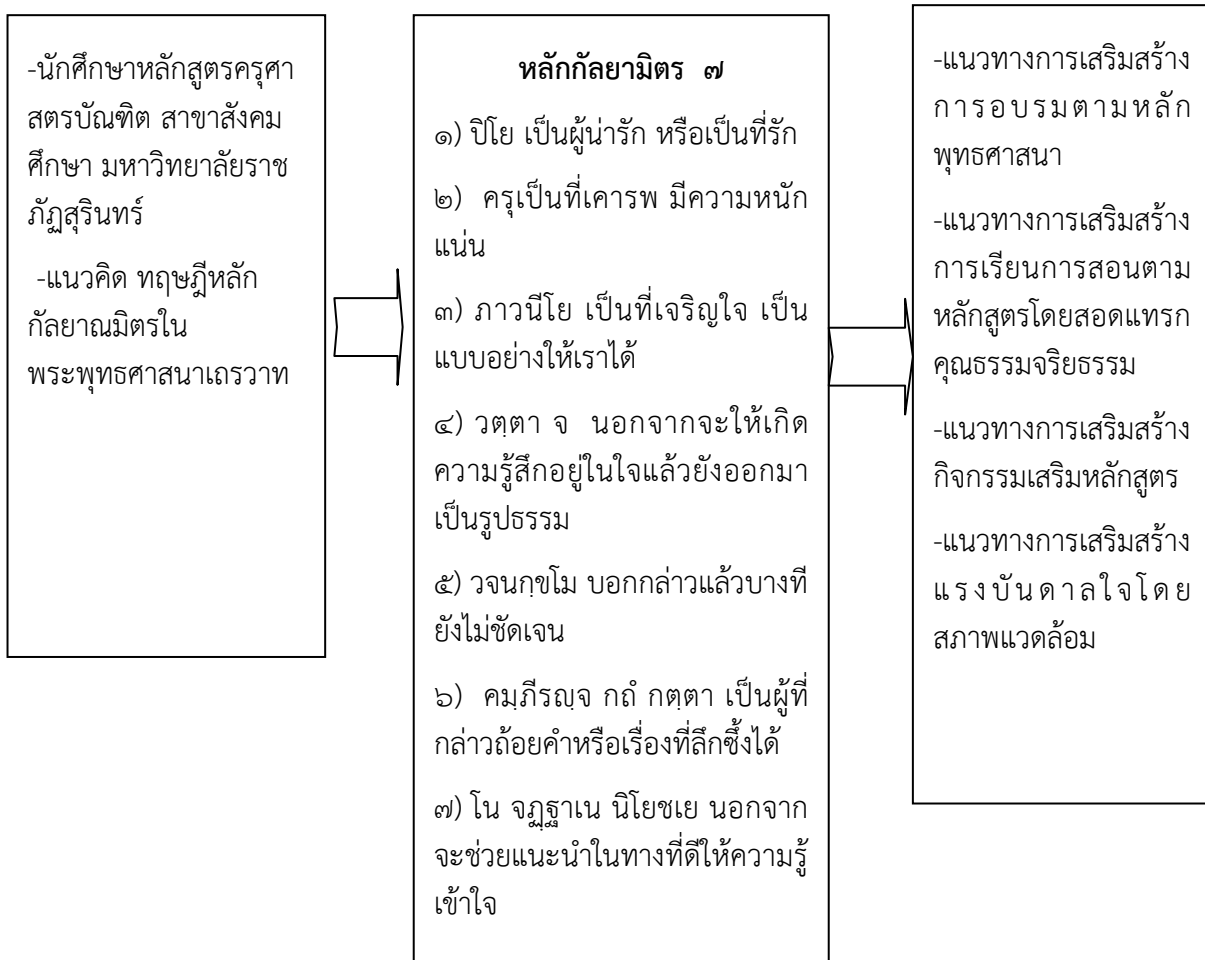
-โครงการเรียนรู้ศาสนพิธี ด้วยประเพณีฮีตสิบสอง (บุญผะเหวด) (อ.พีรวัส อินทวิ)

นอกจากโครงการที่ช่วยพัฒนาศักยภาพนักศึกษาและการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ ๒๑แล้ว เช่น เทคนิคการจับผ้า เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำไปใช้ในขณะนี้ออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู ซึ่งมีการจัดงานในโรงเรียนเนื่องในโอกาสต่าง ๆ และที่สำคัญทางหลักสูตรได้เน้นการเรียนรู้ด้าน ICT Literacy นำโปรแกรมซอฟต์แวร์ QGISมาใช้ในการทำแผนที่ การใช้ applicationด้านแผนที่โดยดาวนโหลตมาใช้ในสมาร์ทโฟน ซึ่งสามารถนำมาใช้ในทางภูมิศาสตร์ การระบุตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ระบบพิกัดภูมิศาสตร์ ทั้งละติจูดและลองจิจูด

สาขาวิชาสังคมศึกษาได้สรุปโครงการในทุกๆโครงการเพื่อส่งคณะโดยแทรกผลการประเมินโครงการทุกครั้งที่ได้จัดโครงการ และมีการพิจารณาผลของโครงการว่ามีจุดเด่นจุดด้อยอย่างไร เพื่อนำไปพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการ ทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมจะต้องมีการจัดประชุมสรุปโครงการ และนำข้อเสนอแนะโครงการเพื่อปรับปรุง พัฒนาการจัดโครงการในปีงบประมาณถัดไป

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครู
ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์โดยได้สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งมีขั้นตอนโดยรวมในการดำเนินการวิจัย ๕ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ การศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ขั้นที่ ๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระภิกษุ ผู้บริหาร คณาจารย์ ประจำหลักสูตรสาขาสังคมศึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต นักวิชาการศึกษานักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต รวมทั้งหมด ๕๐ รูป/คน

ขั้นที่ ๓ สังเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์และเสนอผลการวิจัยต่อไป

ขั้นที่ ๔ นำเนื้อหาจากการสัมภาษณ์มาสร้างเป็นแบบสอบถามการวิจัย เพื่อตรวจสอบรูปแบบโดยนำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ พระสงฆ์ และบุคลากรที่ขอสัมภาษณ์

ขั้นที่ ๕ นำเสนอ “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์”

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ ได้แก่

๓.๑.๑ รูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึก พระภิกษุ ผู้บริหาร นักวิชาการ และนักศึกษาวิชาสังคมศึกษารวม ๕๐ รูป/คน ซึ่งแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ พระภิกษุจำนวน ๕ รูป ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ ท่าน อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต และอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน ๑๕ คน นักวิชาการ ๕ ท่าน และนักศึกษาจำนวน ๒๐ คน รวมทั้งหมด ๕๐ รูป/คน โดยการขออนุญาตเข้าไปเก็บข้อมูลด้วยสัมภาษณ์แบบพูดคุยกันปกติเพื่อให้ได้ข้อมูล และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญแบบปลายเปิดหรือความคิดเห็นอย่างอิสระ

๓.๑.๒ แบบสัมภาษณ์เรื่องแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ประกอบด้วยตอนที่ ๑ ระบุข้อมูลเกี่ยวกับ

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ ๒ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และตอนที่ ๓ เป็นคำถามปลายเปิดสำหรับการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง

การกำหนดขอบเขตการวิจัยด้านพื้นที่ การศึกษาเอกสารด้านเนื้อหาการวิจัย และบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่า การจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องหรือมีความเป็นไปได้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญควรจะต้องเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือทราบเกี่ยวกับการดำเนินงาน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๓.๒.๑ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการสัมภาษณ์ โดย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกจากพระภิกษุจำนวน ๕ รูป ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ ท่าน อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตและอาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา จำนวน ๑๕ คน และนักศึกษาจำนวน ๒๐ คน รวมทั้งหมด ๕๐ รูป/คน ได้แก่

พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล ,ปธ.๙) ผศ.ดร. เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์	
พระครูปริยัติกิจธำรง (สมหวัง อคฺคเสโน ปธ.๔	รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์
พระครูปฐมสังฆกา.ดร.	เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์
พระครูสิริปริยัติสาทร (สุรัตน์ อินทปญโญ ป.ธ.๖)	เจ้าอาวาสวัดเทพสุรินทร์
พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตโต (ปธ.๔)	อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๕ คน

อาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๑๕ คน

นักวิชาการจำนวน ๕ คน

นักศึกษาจำนวน ๒๐ คน

๓.๒.๒ เครื่องมือเชิงคุณภาพ

เครื่องมือแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ สภาพทั่วไปของการพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด

๓.๓ การสร้างเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาค้นคว้าเอกสาร บทความ ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๒) การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้รับ แล้วศึกษาความเข้าใจหลักกัลยาณมิตรให้กับนักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์โดยดำเนินการ วางแผนการสนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นัดหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่ม บันทึกเทป จดบันทึก โดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม (homogeneous) กล่าวคือ มีประสบการณ์ตรงในการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรให้กับนักศึกษา

๓) สร้างเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว เสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ แก้ไขปรับปรุงให้ถูกต้องและชัดเจน ทั้งเนื้อหาสาระ และการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษา แล้วนำมาจัดทำเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

๔) นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและประเมินคำถามการวิจัยว่ามีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และคำนิยามศัพท์หรือไม่อย่างไร

๕) นำมาปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นที่ยังไม่ชัดเจน และนำไปสัมภาษณ์พระภิกษุ จำนวน ๕ รูป ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน ๕ ท่าน อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต และอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน ๑๕ คน นักวิชาการ ๕ ท่าน และนักศึกษาจำนวน ๒๐ คน รวมทั้งหมด ๕๐ รูป/คน

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ดังมีรายนามต่อไปนี้

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น	
ผศ.ดร.ธีรพงษ์ มีไธสงค์	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผศ.ดร.ประยูร แสงใส	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น	

พระมหาภริฎฐกรณ์ อัสมาลี.ปธ.๙ ดร. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ผศ.ดร.รัชณี จรุงศิริวัฒน์	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
---------------------------	--

ดร.เรียงดาว ทวะชาลี	อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
---------------------	--

ดร.ประภาภรณ์ ภูขาว ผู้อำนวยการโรงเรียนคำเมยวิทยาคม จังหวัดอุดรธานี
พระมหาสำรอง สมญูโต,ดร. เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

๒. นำเครื่องมือที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ ที่ปรึกษาฯ อนุมัติ เพื่อขอ
ความเห็นชอบ และจัดพิมพ์ เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑) การรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความงานวิจัย
และเอกสารสิ่งพิมพ์ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “การเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร
ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์”

๒. การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้วิจัยใช้การสนทนากลุ่มในการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความตรงของข้อมูลที่ได้รับ แล้วศึกษาความเข้าใจของการปลูกฝังคุณธรรมความเป็นครู
ให้กับนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์โดยดำเนินการ วางแผนการ
สนทนา เวลา สถานที่ ผู้ร่วมสนทนา จัดเตรียมแนวคำถาม นัยหมาย เชิญสมาชิก จัดสนทนากลุ่ม
บันทึกเทป จัดบันทึก โดยคัดเลือกผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่มีลักษณะร่วม (homogeneous) กล่าวคือ มี
ประสบการณ์ตรงในเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรให้กับนักศึกษา เป็นต้น

๓) ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จาก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการ
สัมภาษณ์บุคคลแบบเชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งได้แก่ พระภิกษุจำนวน ๕ รูป ผู้บริหาร
มหาวิทยาลัย จำนวน ๕ ท่าน อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต จำนวน ๑๕ คน นักวิชาการ
๕ ท่าน และนักศึกษาจำนวน ๒๐ คน รวมทั้งหมด ๕๐ รูป/คน เพื่อขอสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมกับ
ส่งบริบทเนื้อหาต่างๆ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ล่วงหน้า และจะกำหนดวันเวลา และสถานที่ ส่วนในขณะ
การสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพนิ่ง พร้อมทั้งให้ผู้เข้าร่วม
การวิจัยลงนามในแบบฟอร์มยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

๔) นำเสนอผลการวิจัยการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร ครุศาสตร
บัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์เพื่อแก้ไข และปรับปรุงต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) วิธีดำเนินการดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการวิเคราะห์
เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการจำแนกและจัดระบบ (Typology and Taxonomy)^๑

^๑ เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์, การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, มปป.

เพื่อค้นหาความหลากหลายของปรากฏการณ์ แยกแยะองค์ประกอบของปรากฏการณ์และทำความเข้าใจกับระบบของความหลากหลายนั้น โดยจัดระบบข้อมูล จำแนกข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายกันมารวมกันไว้เป็นหมวดหมู่ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Logical Relation) เช่น ระบบความคิด ความคาดหวัง การจำแนกประเภทของปรากฏการณ์ (Typology) สำหรับข้อมูลที่มีความแตกต่าง โดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทั้งผู้เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอน นักวิชาการ อาจารย์ประจำหลักสูตร และนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๒) สรุปัญหาคณะและข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ก่อนที่จะมีการประมวลผลและพัฒนาเป็นรูปแบบกึ่งมาตรฐาน ของแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขเพื่อนำเข้าสู่กระบวนการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ (Public Hearing)

๓) การระดมความคิดเห็นในการรับฟังความคิดเห็นสาธารณะ (Public Hearing) เป็นการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวข้องในหัวข้องานวิจัยจากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมประชุมและร่วมเสวนาเพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อผลการศึกษา ตลอดจนร่วมกันเสนอแนะแนวทางที่จะทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาแนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมความเป็นครูและเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์อย่างเป็นรูปธรรม

๓.๖ สรุปลกระบวนการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุ ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท และประมวลผลเข้าด้วยกัน และนำเสนอข้อมูลเป็นความเรียง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอน นักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๒) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ โดยงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ ผู้บริหาร และคณาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๒๐ คน และ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านคุณธรรม คณาจารย์ที่มีบทบาทในการส่งเสริมคุณธรรม และนักวิชาการ จำนวน ๑๐ คน และกลุ่มนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ จำนวน ๒๐ คน รวม ๕๐ รูป/คน แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น ๔ ส่วน ดังนี้

๔.๑ แนวทางการเสริมสร้างการอบรมตามหลักพุทธศาสนา

๔.๒ แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนโดยสอดแทรกคุณธรรมตามหลักสูตร

๔.๓ แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

๔.๔ แนวทางการเสริมสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

๔.๑ แนวทางการเสริมสร้างการอบรมตามหลักพุทธศาสนา

สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล ป.ธ.๙) ผศ.ดร., กล่าวว่า แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ พบว่า การปฏิบัติตามหลักกัลยาณมิตรของ ด้านการเป็นคนรู้จักพูด หรือพูดจาดี (วัดตา) ด้านความเป็นคนน่ารัก หรือเป็นที่รัก (ปิโยด้านการเป็นคนไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี (โน จัญฺฐาเน นโยชเย) ด้านการเป็นคนอดทนต่อคำวักว้าย (วจนักขโมด้านการเป็นคนนำเคารพ ด้านการเป็นคนน่ายกย่อง (ภวานินโย) ด้านการเป็นคนกล่าวเรื่องที่ลึกซึ้งได้ (คัมภีร์ธูจะ กะถัง กัตตา) แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ควรที่จะให้นักศึกษา สวดมนต์และฝึกสติโดยการเจริญภาวนาก่อนเรียนในแต่ละรายวิชา เพื่อให้นักศึกษามีจิตใจเข้มแข็ง อดทน และเชื่อมั่นใน

ความดีดำเนินชีวิตอย่างมีสติ การฝึกอบรมกาย วาจา พัฒนาจิตใจโดยการอบรมเข้าค่ายคุณธรรมหรือโครงการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตร เป็นระยะเวลาติดต่อกัน ๗ วัน จะเกิดผลประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาสายครู เพราะได้ฝึกครบทุกกระบวนการ เริ่มจากการฝึกระเบียบวินัยในตนเอง การสวดมนต์ภาวนา การฝึกกายบริหารอย่างมีสติ การรับฟังธรรมบรรยายเรื่ององค์คุณแห่งกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ประการ การได้ฟังธรรมที่พุทธธรรมที่สำคัญเช่น หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตาอุเบกขา และสังคหวัตถุ ๔ อคติ ๔ หลักสาราณียธรรม สปัปฺริสฺสธรรม วุฒิธรรม และอิทธิบาท มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนานักศึกษาไทยให้มีคุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรตามหลักการเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการในพระพุทธศาสนา^๑

สัมภาษณ์พระครูปริยัติกิจธำรง, กล่าวว่า แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต องค์ความรู้คุณลักษณะการเป็นกัลยาณมิตรสำหรับนักศึกษาตามหลักพุทธธรรม การศึกษาที่เรียกว่าอันเป็นแนวคิดในการบูรณาการคุณลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ด้านปิโย (น่ารัก หรือเป็นที่รัก)ด้านครุ (น่าเคารพ) ด้านภาวนีโย (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่องในฐานะทรงคุณ) ด้านวัตตา(รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ) ด้านวจนักขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ด้านคัมภีรญจะ กะถัง กัตตา (กล่าวเรื่องล้าลึกได้) ด้านโน จัญฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำไปในสิ่งที่ไม่ดี) โดยสร้างความรู้ความเข้าใจปรับตัว ฝึกอบรมจิตใจให้เข้าใจในเหตุผล มีปัญหาพิจารณาเป็นจริงอยู่เสมอ กิจกรรมที่พานักศึกษาไปเข้าวัดปฏิบัติธรรม พาไปสู่สถานที่สร้างแรงบันดาลใจในการทำความคิด สถานที่ดีแล้วเจริญตาเจริญใจในทางกุศลความดี จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณลักษณะนักศึกษาให้มีความเป็นกัลยาณมิตรตามแนวพระพุทธศาสนาให้สูงขึ้น^๒

สัมภาษณ์พระครูปฐมสังฆการ, กล่าวว่า การฝึกปฏิบัติเป็นแบบอย่างของครูอาจารย์ จะมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างต่อนักศึกษาให้มีหลักกัลยาณมิตร เข้ากับหลักการที่ว่าแบบอย่างที่ดีดีกว่าคำสอนที่อยู่ในกระดาษ ในเมื่อต้องการให้นักศึกษามีหลักกัลยาณมิตรที่สำคัญ ผู้สอนผู้ปฏิบัติจะต้องเป็นตัวอย่างทั้งการทำตนเป็นคนกันเองมีความสนิทสนมคุ้นเคยเมื่อเข้าไปใกล้เพื่อเจรจาพูดคุย วางตนเป็นคนที่น่าเคารพทั้งต่อหน้าและลับหลัง ดำรงตนเป็นคนที่น่าเคารพมีศีลธรรม ในการสอนนั้นฝึกให้นักศึกษาได้แสดงออกซึ่งความสามารถในการพูดการนำเสนองาน ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ฝึกให้นักศึกษารู้จักอดทนโดยแสดงผลให้เห็นจริง^๓

สัมภาษณ์พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตโต, ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมการปลูกฝังหลักกัลยาณมิตรโดยวิธีโดยตรง ได้แก่การฝึกอบรมเข้าค่ายคุณธรรมสอนในรายวิชาที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรม

^๑ สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล ป.ธ.๙) ผศ.ดร., เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

^๒ สัมภาษณ์พระครูปริยัติกิจธำรง, รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^๓ สัมภาษณ์พระครูปฐมสังฆการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

โดยตรงเชิญพระวิทยากรหรือวิทยากรมาให้ความรู้การเข้าร่วมกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยได้กำหนดขอบข่ายของงานพัฒนาให้นักศึกษามีหลักกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ประการ^๕

สัมภาษณ์พระครูสิริปริยัติสาทร กิจกรรมส่งเสริมที่จะเสริมสร้างพัฒนาความประพฤติให้กับนักศึกษาที่สำคัญคือกระบวนการฝึกอบรมให้มีความเป็นปกติทางกาย ได้แก่ ไม่ไปเบียดเบียนรังแกคนอื่นสัตว์อื่น วาจามีปกติไม่กล่าวร้ายป้ายสีใคร ฝึกพูดในการทางศึกษา รู้จักพูดคำพูดที่มีสาระ ฝึกพูดเจรจาในคำที่ไพเราะโดยเฉพาะการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน การติดต่อพูดคุยในสังคม รู้จักจังหวะของการพูด การส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคม การบำเพ็ญประโยชน์การปฏิบัติตามกฎ จรรยาการปฏิบัติตามกฎหมายมีหลักฐานการจัดและการเผยแพร่การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการใช้เวลาว่างเกิดประโยชน์กิจกรรมชุมชน/ชุมนุมต่างๆ กิจกรรมหารายได้ระหว่างเรียน มีหลักฐานการจัดและการเผยแพร่ยกย่องให้กำลังใจแก่นักเรียนผู้ประพฤติดี แสวงหาข้อมูลบันทึกประวัติ เผยแพร่ผลงานหรือให้รางวัลด้านวัฒนธรรมข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ เทคโนโลยียุคใหม่ และค่านิยมทางวัตถุจึงเกิดแนวความคิดยอมรับความทันสมัย และเมื่อสถาบันครอบครัวมีจุดอ่อนในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว ครอบครัวจึงขาดระเบียบทางสังคมตั้งแต่ส่วนย่อย และส่งผลไปยังกระบวนการกลุ่มทางสังคมทำให้นักศึกษาเกิดค่านิยมและพฤติกรรมเบี่ยงเบนในที่สุด

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับนักศึกษา ๒) สถาบันครอบครัว มีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับนักศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม ๓) นักศึกษาต้นแบบต้องเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การเห็นคุณค่าของความดีงาม และการมีบุคคลเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ๔) สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา ชุมชนและสื่อมวลชน ส่งผลต่อการพัฒนาเพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ดีให้กับนักศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ๓ ลำดับแรก ได้แก่ ความขยัน ความประหยัดและความมีน้ำใจและสอดคล้องกับ ดลฤดีรพีพันธ์ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน อาชีวศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สังกัดกรมอาชีวศึกษา ในจังหวัดพิษณุโลก ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ๕ ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ความรับผิดชอบต่อความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การพึ่งพาตนเอง การประหยัด ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน ได้แก่ การอบรมสั่งสอน และการปฏิบัติเป็นแบบอย่างและสอดคล้องกับกรณีการภิรมย์รัตน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร” พบว่า การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับผู้เรียน ต้องใช้หลักสอนเชิงบูรณาการวิชาสาขาต่างๆ อย่างเชื่อมโยง การที่นักศึกษาจะสามารถใช้จริยธรรมได้อย่างถูกต้องในสังคมต่อไปได้นั้นจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจโลกสังคมและชีวิต เพื่อที่จะไม่ทำร้ายผู้อื่นดังนั้นนักศึกษาจึงต้องมีความเข้าใจในศาสตร์ต่างๆด้วยโดยมีการศึกษาเชิงบูรณาการวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันเมื่อจบการศึกษาออกไปสิ่งที่ศึกษาสอดแทรกไว้ในทุกๆ เนื้อหาวิชาผนวกกับภาคปฏิบัติที่ได้ฝึกทดลองได้ฝึกค้นหารณศึกษาที่เป็นตัวอย่างมาเสนอแนะในชั้นเรียน จะทำให้นักศึกษามีความคุ้นเคย

^๕ สัมภาษณ์พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตโต, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต สุรินทร์ ๑๔ มกราคม, ๒๕๖๒

และสามารถนำเอาความรู้หลักการทฤษฎีทั้งหลายไปปฏิบัติและประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและชีวิตการทำงานได้อย่างเหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนานักศึกษาให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขและประสบความสำเร็จในการทำงาน เป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นคนดีของสังคมต่อไป^๕

สัมภาษณ์นายพงษ์พันธ์ พึ่งตนกล่าวว่า แนวคิดในการบูรณาการคุณลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตร ๗ ประการ คือ ด้านปิโย (น่ารัก หรือเป็นที่รัก) ด้านครุ (นำเคารพ) ด้านภาวนีโย (นำเจริญใจ หรือนำยกย่องในฐานะทรงคุณ) ด้านวัตตา (รู้จักพูดให้ได้ผลรู้จักชี้แจงให้เข้าใจ) ด้านวจนักขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) ด้านคัมภีร์ัญจะ กะถัง กัตตา (กล่าวเรื่องล้าลึกได้) ด้านโน จัญฐาเน นิโยชเย (ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ดี)อันประกอบ มาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม และสรุปเป็น ๔ มิติคือ ปรับตัวเข้ากับสังคมเด่น พฤติกรรมดี จิตใจสงบเย็น มีปัญญาพิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลอยู่เสมอ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ ได้วิจัยเรื่อง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและค่านิยมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน ผลการวิจัยพบว่า วิธีปลูกฝังค่านิยมแก่นักเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ความดี และความสุขของผู้เรียน ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมโครงการ การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม การยกย่องผู้มีความประพฤติดีและเก่งเรียน การอบรมบ่มนิสัย การนิมนต์พระมาเทศน์ การพัฒนาจิตใจที่วัดและการเข้าค่ายพุทธบุตร^๖

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชยันต์กล่าวว่า การปลูกฝังและหล่อหลอมเพื่อให้นักเรียนหรือนักศึกษามีคุณธรรมจริยธรรมครบถ้วนและเหมาะสม ตามความมุ่งหมายของการศึกษาในแผนการศึกษาแห่งชาติ ต้องดำเนินการให้ครบถ้วนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนแหล่งที่จะหล่อหลอมจริยธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาโดยรวมใน เรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาการบริหารจัดการและการให้บริการในสถานศึกษา มีสื่อและเครื่องมือที่ช่วยในการสืบค้นข้อมูลที่หลากหลาย ภาพรวมพฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาปฏิบัติเป็นประจำ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรมของนักศึกษาทุกด้านปฏิบัติเป็นประจำมี ๑) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ ๒) มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๓)มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย เคารพผู้ใหญ่ ๔) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน ๕) มีศีลธรรมรักษาความสัตย์ มีน้ำใจและแบ่งปัน ๖) มีความเข้มแข็งทั้งกายและใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ ๗) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติ ๘) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ๙) คำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของตน ๑๐) รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทย ๑๑) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ ๑๒) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียน การเปรียบเทียบระหว่างพฤติกรรมเชิงคุณธรรม^๗

^๕ สัมภาษณ์นายบุญทัน พาหา, อาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^๖ สัมภาษณ์นายบุญทัน พาหา, อาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^๗ สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชยันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

๔.๒ แนวทางการเสริมสร้างการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตร

ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้บัณฑิตที่มีคุณภาพ และเป็นบัณฑิตที่พึงประสงค์ได้นั้น มีองค์ประกอบในการจัดการเรียนการสอนหลายองค์ประกอบด้วยกัน

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์, กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนของการเรียนการสอนที่ประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของการศึกษา วิธีการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย ซึ่งหมายถึง การพิจารณาคัดเลือก จัดรวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ ตลอดจนการประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีสติปัญญาและคุณธรรมสามารถสร้างเสริมองค์ความรู้ คิดวิเคราะห์ได้และนำความรู้มาแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ในส่วนวิชาการ วิชาชีพ และการดำรงชีวิต “สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.อุไร จันทมัตตุการกล่าวว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการอุดมศึกษา หลักสูตรอุดมศึกษามีความหมายที่แตกต่างจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรหรือ นัยหนึ่งตัวแทนของโปรแกรมการศึกษาจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงสภาพการดำเนินการของแต่ละสถาบันที่มีความแตกต่างกันได้ ดังที่ได้ทราบกันแล้ว สถาบันอุดมศึกษาจะมีความหลากหลายได้นั้นหลักสูตร หรือโปรแกรมการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง^{๙๙}

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง กล่าวว่า โครงสร้างหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาคนด้านต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาความคิดของคนให้เป็นระบบระเบียบ เน้นการพัฒนาคนครบทุกด้าน การพัฒนาคนทางด้านจิตใจและอารมณ์ของคนการพัฒนาคนทางด้านความคิดและสติปัญญา และการพัฒนาคนทางคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลัก เพื่อมุ่งให้เป็นคนดี มีจิตใจดี และมีการคิดด้วยจิตใจเป็นกลางและทำตนเป็นต้นแบบที่ดีแก่ผู้อื่น การพัฒนาคนตามศักยภาพที่มีอยู่ การพัฒนาคนให้ทำแต่ความดี มีความรับผิดชอบ มีความคิดความตั้งใจ มีความสุขความเจริญที่แท้ มีความคิดและสติปัญญา มีความรู้ความคิดทั้งทางกว้างและทางลึก มีอุดมคติหรือมโนภาพในตน โดยเป็นผู้รู้ตัวตนของตนสามารถสร้างสัญลักษณ์ และความคิดของตนเองได้ โดยเน้นการพัฒนาจิต ความคิด และการกระทำเป็นหลัก^{๑๐๐}

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์อัมพาพรรณ พงศ์ผลาดิสัย กล่าวว่า หลักสูตรต้องสร้างคนที่สมดุล ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม หลักสูตรต้องสร้างคนตามศักยภาพ การจัดสาระของหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาคนทางร่างกาย ซึ่งเป็นลักษณะที่การมองเห็นข้อเท็จจริงและความสำคัญที่เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และพิจารณาในแง่ศักยภาพของคนแต่ละคนที่มีไม่เหมือนกันตามกายภาพ ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติที่แต่ละคนมีอยู่การจัดสาระของหลักสูตรที่พัฒนาให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาทั้งความคิดและการกระทำด้วยเหตุ ผล และความมีเหตุผลเป็นหลักสำคัญเน้นการพัฒนาคนให้สามารถนำความรู้ที่เป็นสากล มาปรับใช้กับสภาพความเป็นท้องถิ่น ได้อย่างเหมาะสม

^{๙๙} สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์, ปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.อุไร จันทมัตตุการ, คณบดีคณะครุศาสตร์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง รองอธิการบดี ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

และสอดคล้องกัน การพัฒนาคนให้เป็นนักทฤษฎีและนักปฏิบัติ พัฒนาการที่ห้าเพื่อประโยชน์ของสังคมและประเทศชาติเป็นสำคัญ การพัฒนาคนให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น การค้นพบตัวเองความมีตัวตนของนิสิตนักศึกษาและสามารถสร้างอาชีพของตนได้^{๑๑}

สัมภาษณ์อาจารย์ ดร. อัคราพร สุขทอง กล่าวว่าหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาคนทางด้านสังคม โดยมุ่งการจัดสาระด้านประสบการณ์และทักษะทางสังคมให้กับผู้เรียน ให้มหาวิทยาลัยเน้นการทำวิจัยทางเทคโนโลยี การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ ด้วยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญ การพัฒนาคนให้เป็นนักปฏิบัติที่สามารถค้นหาแหล่งทฤษฎีมาอ้างอิง และนำมาปฏิบัติอย่างมีหลักการ เหตุผลและถูกต้องตามหลักทฤษฎีเป็นสำคัญในสภาพปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษา ส่วนมากจะมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นน้อย เนื่องจากมีข้อกำหนดของวิชาบังคับที่ต้องเรียน และหลักสูตรมักจะเน้น เนื้อหาสาระมาก ถึงแม้ว่าในระบบหน่วยกิตที่นำมาใช้ในการกำหนดเนื้อหาและกระบวนการในการจัดการหลักสูตรและรายวิชาจะมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความหลากหลายในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น การมุ่งเน้นให้ผู้เรียนศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองภายใต้การแนะนำของผู้สอนอีก ๓ ชั่วโมง หลังจากที่เรียนในห้องเรียน นอกเหนือจากนั้นนิสิตต้องแสวงหาความรู้หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง^{๑๒} ในส่วนนี้ไม่ได้มีการกระทำกันอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนของผู้เรียนและผู้สอนที่ควรติดตามแนะนำจึงเป็นผลให้ผู้เรียนขาดการใฝ่รู้การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและการนำความรู้ที่นำมาเป็นมาวิเคราะห์ย่อยเป็นองค์ความรู้ สังคมปัจจุบันต้องการบัณฑิตที่เป็นผู้ทำงานที่มีความรู้หรือแรงงานความรู้ ภายหลังจากที่ผ่านหลักสูตร/โปรแกรม/คณะ/สาขาวิชาต่างๆ แล้วซึ่งสอดคล้องกับ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ที่กล่าวว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา ความเข้าใจเรื่องของหลักสูตรและการเรียนการสอน จะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเอง และช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าหลักสูตรมีความหมายเป็น ๓ ประการ^{๑๓} คือ

๑. หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการและการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหมายไว้

๒. หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษา โดยมีปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ครู นักศึกษา วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

๓. หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้ เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ

^{๑๑} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัมพาพรรณ พงศ์ผลาดิสัย, รองอธิการบดี ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๒} สัมภาษณ์อาจารย์ ดร. อัคราพร สุขทอง, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๒ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๓} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔) หน้า ๒๓.

บันลือ พุกกะวัน ได้รวบรวมความหมายของหลักสูตรของนักการศึกษาหลายท่านไว้และสามารถสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทางการศึกษาทุกอย่างที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น เพื่อให้เด็กได้รับการฝึกฝน อบรม ในด้านต่างๆ อย่างดีที่สุดจนสามารถดำรงชีวิตในสังคมของตนได้อย่างมีความสุขโครงการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะที่สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษา ที่กำหนดไว้ในระดับชาติ หลักสูตร มาจากแผนการศึกษาแห่งชาติ หรือกิจกรรมและประมวลความรู้ประสบการณ์ โครงการศึกษาของผู้เรียนทุกอย่างที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนแต่ละระดับ^{๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับ สมพงษ์ สิงหะพล กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนทั้งหมดเอาเนื้อหาสาระในรูปประสบการณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน และแผนหลักสูตรนี้เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ มีระบบและขั้นตอนในการเขียนขึ้นมา มีระบบที่ชัดเจนในการนำหลักสูตรไปใช้และมีแนวทางในการประเมินหลักสูตรไว้^{๑๕}

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง กล่าวว่าแผนประสบการณ์นี้มีองค์ประกอบอยู่หลายประการ ที่สำคัญได้แก่ จุดมุ่งหมายเนื้อหาสาระ แนวการใช้ และแนวการประเมินผลหลักสูตร และหลักสูตรไม่ว่าจะเป็นของชนชาติใดหรือของสถาบันใดมักจะมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนในหลายๆ ด้าน เช่น การพัฒนาความสามารถส่วนบุคคล สมรรถภาพทางสังคม ทักษะสำหรับการศึกษาต่อเนื่อง และความสามารถเฉพาะทาง^{๑๖} ซึ่งสอดคล้องกับ อ่ำภา บุญช่วย กล่าวว่า หลักสูตร มี ๒ ลักษณะ คือ ในความหมายที่กว้างจะรวมหลักสูตรกับกิจกรรมการเรียนการสอนเข้าด้วยกัน ส่วนในความหมายที่แคบกว่ามองหลักสูตรเป็นเพียงโครงการแผนประสบการณ์แนวทางในการปฏิบัติให้เกิดขึ้นก่อนสอนเป็นความหมายที่แยกตัวหลักสูตรออกจากการสอน อย่างไรก็ตาม ในตัวหลักสูตรหรือแผนประสบการณ์นี้ก็ประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอนและประเมินผล เพียงแต่ยังไม่ได้นำไปใช้เท่านั้น^{๑๗} จากความหมายของคำว่า หลักสูตร ในทัศนะต่างๆ ของนักการศึกษาตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ และกิจกรรมต่างๆ ทุกชนิดที่สถาบันจัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่นิสิตนักศึกษาจัดขึ้น และสถาบันรับผิดชอบในกิจกรรมนั้นๆ

สัมภาษณ์นางวณพร พาหะนิษฐ์ กล่าวว่า หลักสูตรที่สมบูรณ์ ควรมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๔ อย่าง คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล ซึ่งผู้บริหารจะต้องเข้าใจเรื่องการนำหลักสูตรไปใช้อย่างลึกซึ้ง เพราะการนำหลักสูตรไปใช้เป็นองค์ประกอบที่

^{๑๔} บันลือ พุกกะวัน, หลักสูตรกับบูรณาการทางการสอน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๗.

^{๑๕} สมพงษ์ สิงหะพล, หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร, (นครราชสีมา : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗.

^{๑๖} สัมภาษณ์นางภัทรวรรณธ์ ลีลาพัฒนาชัยกุล, รักษาการผู้อำนวยการกองพัฒนานักศึกษา ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๗} อ่ำภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

สำคัญมากของหลักสูตร เป็นการนำเอาหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ความสำคัญของหลักสูตร ดังนี้^{๑๘}

๑. เป็นเอกสารของทางราชการ หรือเป็นบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาของรัฐบาลหรือเอกชน ดังนั้นหลักสูตร จึงเปรียบเสมือน “คำสั่ง” หรือ “ข้อบังคับ” ของทางราชการชนิดหนึ่งนั่นเอง

๒. เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ระดับต่างๆ รวมทั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่ง ในการที่จะจัดสรรงบประมาณ บุคคล อาคาร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาของรัฐบาล

๓. เป็นแผนการดำเนินงานของนักบริหารการศึกษา ที่ต้องอำนวยการควบคุมดูแลและติดตามประเมินผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล

๔. เป็นแผนการปฏิบัติงาน หรือ เครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงานของครูเพราะหลักสูตร จะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งครูควรจะต้องปฏิบัติอย่างจริงจัง

๕. เป็นเครื่องมือของรัฐ ในอันที่จะพัฒนาคน และพัฒนากำลังคน ซึ่งจะเป็นตัวจักรสำคัญ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติตามแผนของรัฐบาล

๖. เป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ถ้าประเทศชาติใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้คนในประเทศของตนมีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ที่กล่าวว่า หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษา

ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรและการเรียนการสอน จะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเอง และช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน โดยหลักสูตรมีความสำคัญ^{๑๙} ดังนี้

๑. งานด้านหลักสูตรและการสอน ทำให้การศึกษาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

๒. งานด้านหลักสูตร ทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตามเป้าหมาย

๓. หลักสูตร เปรียบเหมือนแบบแปลน การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรบอกไว้ว่า วัตถุประสงค์ที่ต้องการมีอะไรบ้าง จะใช้อะไรเป็นวัสดุและอุปกรณ์ จะสอนอย่างไร จัดเตรียมการสอนอย่างไรบ้าง เพื่อช่วยในด้านการเรียนการสอนหลักสูตรจึงมีความสำคัญ เป็น

^{๑๘} สัมภาษณ์นางวณพร พาหะนิชย์, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๓๐ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๙} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔) หน้า ๒๔.

ยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครูที่จะ จัด ประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ทักษะ ความประพฤติ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

สัมภาษณ์ ดร.จ่านงค์ จันทร์เขียว กล่าวว่า หลักสูตรถือเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา การศึกษาของชาติที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนหรือ สถานศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็นและข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษา ต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายนั้น หากขาดหลักสูตรการศึกษาแล้วก็เหมือนกับการศึกษา ขาดทิศทางในการดำเนินการและว่าเนื่องจากหลักสูตรมีความสำคัญ และจำเป็นต่อการศึกษาโดยตรง นี้เองหลักสูตรจึงเป็นเครื่องชี้วัดถึงความเจริญของประเทศได้ในระดับหนึ่ง โดยเป็นระดับแรกของการ พัฒนาคอนให้มีคุณภาพตามสังคมที่ต้องการ หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการอุดมศึกษาหลักสูตร อุดมศึกษามีความหมายที่แตกต่างจากหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรหรือนัยหนึ่งตัวแทนของ โปรแกรมการศึกษาจะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงสภาพการดำเนินการของแต่ละสถาบันที่มีความแตกต่างกัน ได้ ดังที่ได้ทราบกันแล้วสถาบันอุดมศึกษาจะมีความหลากหลายได้นั้นหลักสูตรหรือโปรแกรม การศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่ง^{๒๐}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเนื่องจากทำให้การ จัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดำเนินการไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับหลักสูตรให้มากขึ้น เพื่อจะได้จัดการเรียน การสอน กิจกรรมการเรียนการสอน และจัดประสบการณ์ในสถานศึกษาให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมี ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ เป็นผู้มีความประพฤติที่ดีงามตามหลักธรรมแห่งความดี ตามศาสนาที่ตนเคารพนับถือ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ กล่าวว่า ผู้บริหารจะต้องเข้าใจเรื่องของการนำ หลักสูตรไปใช้อย่างลึกซึ้ง เพราะการนำหลักสูตรไปใช้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากของหลักสูตร เป็น การนำเอาหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ องค์ประกอบของหลักสูตรมี ๔ ส่วน ซึ่งแต่ละส่วนมีบทบาทในการกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาในหลักสูตร โดยทั่วไปผู้ที่ เกี่ยวข้องกับหลักสูตรมักจะคุ้นเคยกับบทบาทของการศึกษาทั่วไป ในส่วนที่เรียกว่า หมวดวิชาศึกษา ทั่วไป และการศึกษาวิชาเฉพาะ ที่เรียกชื่อในหลักสูตรว่าหมวดวิชาเฉพาะหรือวิชาชีพ ซึ่งถือว่าเป็น ส่วนสำคัญของหลักสูตรที่เน้นเพื่อการพัฒนาคนและกำลังคนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาหลักสูตร อีกสองส่วนที่มักจะถูกมองข้ามไปก็คือ การศึกษาเพิ่มเติม และการศึกษาเสริม การพัฒนาหลักสูตรที่ เกี่ยวข้องกับสองส่วนนี้โดยทั่วไปมักจะจัดออกมาในลักษณะหมวดวิชาเลือกเสรี^{๒๑} การศึกษา เป็นการ จัดรายวิชาในหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาที่ตนสนใจนอกเหนือจากวิชาเฉพาะในสาย

^{๒๐} สัมภาษณ์ ดร.จ่านงค์ จันทร์เขียว, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๒๑} สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

วิชาชีพของตนเอง ส่วนการศึกษาเสริม นั้นเป็นการจัดวิชาที่ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ด้านอื่นๆ ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปการเข้าร่วมชุมนุม หรือ กิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

องค์ประกอบของหลักสูตรทั้ง ๔ ส่วนนี้จะมีบางส่วนที่ซ้อนกันอยู่ในลักษณะของวิชาหรือ เนื้อหาวิชา และมีบางส่วนที่แยกเป็นอิสระจากกันการจัดสัดส่วนของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับ องค์ประกอบทั้ง ๔ ส่วน เป็นเรื่องที่ถกเถียงกันเป็นเวลานาน เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้พัฒนาหลักสูตรเป็น ผู้เชี่ยวชาญที่มาจากสาขาวิชาต่างๆ ดังนั้น การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา จึงมุ่งในการผลิต บัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความสามารถทางวิชาชีพมากขึ้นตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสอนอยู่ในแต่ละสถาบันแต่ในขณะเดียวกันนักการศึกษาหลายท่านก็พยายามเน้นให้เห็นความสำคัญของวิชาศึกษา ทั่วไป^{๒๒}

สัมภาษณ์นางสาวคนธ์ สาเอี่ยมกล่าวว่า ทุกพื้นฐานจะต้องมีเกณฑ์ที่เที่ยงตรง เช่น เริ่ม จากวัตถุประสงค์ที่เลือกแล้วว่าจะสามารถตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล สังคมหรือทั้งสองอย่าง ซึ่งมีผลต่อเนื่องถึงการเลือกเนื้อหาวิชาโครงสร้างต่างๆ นี้^{๒๓} มิได้เป็นอิสระแก่กัน ต้องเกี่ยวพันกันไป ตลอดและอย่างใกล้ชิดด้วยไม่ว่าจะตัดสินใจเรื่องใดไปในทิศทางใดย่อมมีผลตกกระทบโครงสร้างอื่นด้วย ตัวอย่าง เช่น มีการเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ ก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิธีการสอน และการ ประเมินผลด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ถ้าวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความคิดริเริ่ม วิธีการ สอนก็จะต้องเปลี่ยนไป ไม่ใช่การสอนให้จำแบบเดิม ซึ่งจะต้องเป็นการสอนแบบการแก้ปัญหา และถ้า จะสอนให้มีทักษะก็ต้องใช้วิธีสอนที่จะพัฒนาทักษะได้ และการประเมินผลก็ต้องประเมินการ กระทำด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, ความสัมพันธ์ของโครงสร้างของหลักสูตร ประกอบไปด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาวิชา วิธีการสอน และการประเมินผลหลักสูตร ซึ่งจะต้องมีความสัมพันธ์กันดังนั้น จึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรจะประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพื่อตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ การศึกษาและมีคุณลักษณะอย่างไร มีพฤติกรรมในด้านใดบ้างทั้งความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความ สนใจ ค่านิยม และการประพฤติตนต่อไป เนื้อหา คือสาระที่เป็นความรู้ที่ประมวลหรือรวบรวมมา เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่ต้องการ ซึ่งเนื้อหาสาระจะประกอบไปด้วยข้อมูลและข้อเท็จจริง มี ความน่าเชื่อถือได้ สอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน การนำหลักสูตรไปใช้ คือ กระบวนการจัด กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และ การประเมินผล ซึ่งเป็นการประเมินประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดให้แก่ผู้เรียน ตามจุดมุ่งหมายของ

^{๒๒} ประทีป เมธาคุณวุฒิ, หลักสูตรอุดมศึกษา : การประเมินและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: นิ ชิน แอดเวอร์ไทซิง กรุ๊ป, ๒๕๔๕), หน้า๓

^{๒๓} สัมภาษณ์นางสาวคนธ์ สาเอี่ยม, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาปฐมวัย ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

หลักสูตร การประเมินผลนั้นจะต้องประเมินผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป^{๒๔}

รายวิชาในหลักสูตรนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญ เพราะถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา หลักสูตรถือว่าเป็นเครื่องชี้วัดถึงคุณภาพของการจัดการศึกษา แม้ในปัจจุบันนี้หลักสูตรในสถาบันอุดมศึกษาจะมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นน้อย โดยเฉพาะหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เนื่องจากมีข้อกำหนดของรายวิชาบังคับที่ต้องเรียน โดยเฉพาะวิชาบังคับ ที่มีคะแนนเนื้อหาสาระทางด้านพระพุทธศาสนา มาก ถึงแม้ว่าหลักสูตรจะกำหนดให้มีวิชาเฉพาะสาขาวิชาก็ตามแต่ก็ถือว่ายังน้อยอยู่แม้ว่าหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตจะได้รับการปรับปรุงแก้ไขมาหลายครั้งแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีการศึกษาในหมวดวิชาต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมาก จากการศึกษาปัญหาการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ของ พระมหาเจิม สุวโจ พบว่า ด้านหลักสูตรมีแต่หลักสูตรแต่ไม่มีเอกสารประกอบหลักสูตร รายวิชาและเนื้อหาของหลักสูตร ซ้ำซ้อนมากเกินไป^{๒๕} ซึ่งสอดคล้องกับ สุรพันธ์ สุวรรณศรี ที่ได้ศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการสืบทอดและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศึกษากรณี : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด พบว่า หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอน ยังขาดความหลากหลายไม่เหมาะกับการนำไปใช้เพื่อการบริการแก่สังคม^{๒๖}

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า “ครู” “อาจารย์” ผู้ที่อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาการความรู้ให้แก่ศิษย์ รวมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีให้กับเยาวชน เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ตลอดจนให้คำปรึกษาในด้านต่างๆ กับผู้ปกครองเพื่อประโยชน์แก่อนาคตศิษย์ ซึ่งนอกจากจะอบรมวิชาการด้านต่างๆ แล้ว ครูอาจารย์ยังต้องอบรมดูแลความประพฤติของศิษย์ด้วยในการที่จะเป็นครูอาจารย์ที่ดีนั้น ครูต้องมีจรรยาบรรณของความ เป็นครู ตลอดจนมีคุณธรรมประจำใจและนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน และช่วยให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามได้อย่างดี ดังนั้น ครูอาจารย์ที่ดีจะต้องสามารถ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น และเย็นให้สัมผัส” เพื่อที่จะให้ศิษย์เป็นคน “เก่งดี และมีความสุข”

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่นำปัญหาด้านหลักสูตร เนื่องจากเห็นว่าแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ได้ปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๔๒ ของทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งอยู่ในระหว่างการใช้หลักสูตรดังกล่าว หากผู้วิจัยได้เสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาด้านหลักสูตรไป

^{๒๔} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔) หน้า ๒๓.

^{๒๕} พระมหาเจิม สุวโจ, “สรุปผลการวิจัยประเมินผลการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐).

^{๒๖} สุรพันธ์ สุวรรณศรี, “บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในการสืบทอดและส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศึกษากรณี : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตร้อยเอ็ด”, รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ, ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาการศึกษานอกระบบ (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒).

ก็อาจจะเป็นการเร็วจนเกินไปที่จะสรุปว่าหลักสูตรมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากมหาวิทยาลัยใช้โครงสร้างตามหลักสูตรใหม่ตามเกณฑ์ของทบวงมหาวิทยาลัย

๔.๓ แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดให้แก่ผู้เรียน เพราะเป็นการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ให้แก่นักเรียนรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งยังช่วยเสริมสร้างให้การเรียนรู้ตามหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การเรียนการสอนในห้องเรียนส่วนใหญ่มุ่งเน้นเนื้อหาวิชา หรือการพัฒนาด้านสติปัญญาเป็นสำคัญ แต่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขนั้นผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาด้านสังคมและด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป ด้วยเพื่อให้ผลผลิตจากระบบโรงเรียนได้พัฒนารอบด้านเป็นกำลังคนที่สมบูรณ์มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรขึ้นในสถานศึกษา

นักการศึกษาได้ให้ความเห็นว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียนควรจัดและสนับสนุนให้นักเรียนจัดขึ้น เช่น

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา กล่าวว่า “การให้การศึกษาแก่เด็กเพื่อต้องการให้เด็กพัฒนาตนเองทุกด้านทางโรงเรียนควรคำนึงถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนด้วยเพราะเนื้อหาวิชาทุกแขนงต่างมีความสำคัญยิ่งแต่จะทำให้ผลสมเจตนารมณ์และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดีต้องอาศัยกิจกรรมเสริมหลักสูตรมาประกอบด้วย”^{๒๗}

สัมภาษณ์นายวิโรจน์ ทองปลิว กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีประโยชน์ต่อนักเรียนในดานส่งเสริมความรู้ทางวิชาการช่วยแก้ปัญหาการปกครอง ช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้ค้นพบความถนัดความสนใจความสามารถของตน สามารถแก้ปัญหาของตนเองและช่วยสังคมได้ด้วย สร้างความเป็นผู้นำและผู้ตาม มีความเชื่อมั่นคงในตนเองสูง ให้นักเรียนได้เรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย ช่วยให้เด็กรักและผูกพันกับโรงเรียนและในความคิดของนักเรียนเห็นว่าสมาชิกทุกคนควรมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม^{๒๘}

สัมภาษณ์นายชัชวาล สนิทสันเทียะกล่าวว่า ความต้องการทางด้านจิตวิทยา การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความจำเป็นเพื่อสนองความต้องการทางด้านจิตวิทยาที่เกี่ยวกับนักเรียนซึ่งต้องการยอมรับจากเพื่อน ต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ต้องการปลดปล่อยความเหงา ต้องการเพื่อนที่มีความสนใจอย่างเดียวกันต้องการให้ตนเองเกิดความสำคัญในหมู่เพื่อน ต้องการทดแทนในสิ่งที่ตน

^{๒๗} ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา, กิจกรรมเสริมหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร:อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๓), หน้า ๖.

^{๒๘} สัมภาษณ์นายวิโรจน์ ทองปลิว, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ภาษาอังกฤษ ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

ขาด เช่น ในบางครั้งเรียนไม่เก่งมาเอาดีทางทฤษฎี นอกจากนี้นักเรียนที่พ่อแม่ไม่มีความสนใจ ไม่มีเวลาให้ความรัก กิจกรรมเสริมหลักสูตรก็จะช่วยให้ความอบอุ่นทางใจแก่นักเรียนได้มาก^{๒๙}

สัมภาษณ์ ดร.พีรวัส อินทวิ กล่าวว่า การดึงเอาความสนใจและความกระตือรือร้น กิจกรรมเสริมหลักสูตรบางอย่างถ้าหากได้วางแผนและดำเนินการอย่างดีแล้ว จะนำนักเรียนไปสู่เป้าหมายได้หลายอย่างเป็นต้นว่าสามารถที่จะดึงความสนใจความสามารถพิเศษ และความกระตือรือร้นของนักเรียนให้ออกมาอย่างเด่นชัด เช่น กิจกรรมจัดนิทรรศการ ศิลปะวาดเขียน และกิจกรรมที่มีการประกวดต่างๆ^{๓๐}

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บูชายันต์ กล่าวว่า การใช้เวลาว่างให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะทำให้ได้รู้ถึงการใช้เวลาว่างให้มีคุณค่าและเกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม กิจกรรมทำให้นักเรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดสัมพันธ์ภาพและมีจุดสนใจต่างๆขึ้น เช่น เด็กวัยรุ่นที่สนใจในเรื่องการเจริญเติบโตของร่างกายก็คิดถึงกายบริหาร ทำให้รวมกลุ่มกันหันมาศึกษาด้านบริหารร่างกายให้สมบูรณ์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรบางประเภทอาจทำให้นักเรียนได้พบกับสิ่งที่มีค่าในชีวิตภายหลัง เช่นความรักในดนตรีทำให้เล่นดนตรีเป็นการทำสวนครัว การเลี้ยงกล้วยไม้อาจทำให้นักเรียนดำเนินอาชีพตามที่ตนสนใจปฏิบัติเมื่อตอนเป็นเด็ก^{๓๑}

สัมภาษณ์นายบุญทัน พาหา กล่าวว่า การสร้างมิตรภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับครูให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นักเรียนที่สนใจสิ่งเดียวกันจะหาเวลาคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนๆ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนามิตรภาพกับครูเช่นกัน ความสัมพันธ์ในห้องเรียนย่อมเกิดขึ้นยากเพราะ มีความเครียดและเป็นทางการมากกว่า ถ้าหากครูได้ร่วมกิจกรรมบางอย่างกับนักเรียน ทำให้นักเรียนได้มีโอกาสพูดคุยสังสรรค์แบบไม่เป็นทางการก็จะช่วยให้เกิดมิตรภาพและความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้นทั้งนี้ก็ต้องพึงระวังเกี่ยวกับจรรยาบรรณและวัฒนธรรมบางอย่างของไทยที่เป็นอุปสรรค อยู่บ้าง^{๓๒}

สัมภาษณ์นางสาวพัชรี เขตต์จะโป๊ะกล่าวว่า การพัฒนามีความเป็นทางผู้นำ กิจกรรมนักเรียนซึ่งอยู่นอกหลักสูตรจะช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้^{๓๓}

สัมภาษณ์นายภูมิ สารทสินธ์ กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความแตกต่างกันในด้านจุดมุ่งหมาย ขอบเขตโครงการกระบวนการ การจัดและการดำเนินงาน ตลอดจนผลที่จะเกิดขึ้นจึงอาจ

^{๒๙} สัมภาษณ์ ดร.ชาตรี เกษโพหนอง , อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๘ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๐} สัมภาษณ์ ดร.พีรวัส อินทวิ, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๘ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๑} สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บูชายันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๒} สัมภาษณ์นายบุญทัน พาหา อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๓} สัมภาษณ์นางสาวพัชรี เขตต์จะโป๊ะ, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาประถมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

จำแนกได้หลายลักษณะถ้าจะจำแนกประเภทกว้างๆ เพื่อประโยชน์ของการวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรขึ้นในโรงเรียนได้เป็น ๗ ประเภท ด้วยกัน คือ^{๓๔}

๑. กิจกรรมที่ช่วยเสริมการสอนในชั้นเรียน ได้แก่ชุมนุมทางวิชาการต่างๆเช่น ชุมนุมวิทยาศาสตร์ ชุมนุมสังคมศึกษา ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมภาษาอังกฤษ ชุมนุมเหล่านี้อาจไม่เกี่ยวข้องกับวิชาใดวิชาหนึ่งเพียงวิชาเดียวในชั้นเรียน แต่อาจเกี่ยวข้องในหลายหมวดวิชาด้วยกัน ซึ่งเกี่ยวกับการดำรงชีวิตและหน้าที่ ตลอดจนความต้องการและความสนใจของเด็ก

๒. กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษ ประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้ค้นหาหรือพัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษของตนเอง ซึ่งมักจะไม่เกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนโดยตรง เช่น ชุมนุมการละคร ชุมนุมหนังสือพิมพ์โรงเรียน และชุมนุมงานอดิเรกต่างๆ

๓. กิจกรรมที่เป็นบริการภายในโรงเรียน กิจกรรมประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาตนเอง เพื่อบริการ ได้แก่กลุ่มสวัสดิการนักเรียน กลุ่มรักษาโรงอาหาร เป็นต้น

๔. กิจกรรมที่พัฒนาทางด้านจิตใจและศีลธรรม กิจกรรมประเภทนี้ได้แก่ ลูกเสือยุวกาชาด และกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ

๕. กิจกรรมทางสังคมและนันทนาการ กิจกรรมประเภทนี้จัดขึ้นเพื่อพัฒนาการอยู่ร่วมกัน การเข้าสังคม และการพักผ่อนหย่อนใจได้แก่กิจกรรมพบปะสังสรรค์การท่องเที่ยวการโต้้วาที การปาฐกถา

๖. กิจกรรมทางด้านกีฬา กิจกรรมทางด้านนี้ นับว่ามีความสำคัญในการช่วยให้เด็กมีความสามัคคีและมีจิตใจเป็นนักกีฬา รู้จักเสียสละและให้อภัยได้แก่ชุมนุมกีฬาต่างๆ

๗. กิจกรรมเบ็ดเตล็ดต่างๆ ที่อาจจัดขึ้นตามความต้องการ เช่น ชุมนุมสะสมแสตมป์ ชุมนุมแม่บ้านแม่เรือน เป็นต้น

สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.อ.บุญโต นาดี กล่าวว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ควรมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ มิใช่สั่งการ ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และมีส่วนร่วมในการจัดการวางแผนรวมทั้งนโยบายต่างๆ กิจกรรมที่จัดควรมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ดำเนินงานยึดเป็นหลักการทำงาน และเป็นขอบเขตของการจัดดำเนินงาน ดังหลักการต่อไปนี้^{๓๕}

๑. ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ควรให้นักเรียนมีอิสระในการสมัครเข้าร่วมกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ

๒. โรงเรียนควรจัดให้มีการแนะนำแก่นักเรียนเป็นอย่างดี เกี่ยวกับการเลือกกิจกรรมที่เข้าร่วมและการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมตามความสามารถ ความสนใจและความเหมาะสมอื่นๆ

^{๓๔} สัมภาษณ์นายภูมิ สารทสินธ์, อาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๕} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.อ.บุญโต นาดี, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

๓. โครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรเปิดโอกาสให้นักเรียนดำเนินงานตามกระบวนการประชาธิปไตย

๔. สมาชิกของกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรเป็นนักเรียนในสถาบันการศึกษานั้นๆ

๕. ในการปฏิบัติงาน ครูจะต้องตระหนักว่าการจัดกิจกรรมนั้นจะมุ่งช่วยพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ

๖. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะมีความสำคัญเท่ากับการจัดการเรียนการสอน

๗. โครงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเหมาะสมกับสภาพของสถานศึกษาและสภาพของสังคม

๘. โครงการจัดงบประมาณสำหรับการจัดทำควรพิจารณาให้เหมาะสมกับกิจกรรม

๙. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะสอดคล้องกับบทเรียนในชั้นเรียน

๑๐. อุปกรณ์จำเป็นในการจัดกิจกรรมต้องมีการเตรียมให้พร้อมเพียง

๑๑. สถานศึกษาจะต้องมีความรับผิดชอบและให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม

๑๒. ควรมีการจัดการแนะนำและควบคุมในการใช้จ่าย ในการจัดกิจกรรมอย่างละเอียด

๑๓. ควรยอมรับให้สังคมภายนอกเข้ามามีบทบาทช่วยการจัดกิจกรรมบางกิจกรรม

๑๔. ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อสำรวจดูผลการดำเนินงาน

๑๕. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต้องมีกติกา มีระเบียบข้อบังคับเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

กึ่งทอง ไบหยกหลักเบื้องต้นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้^{๓๖}

๑. ต้องคำนึงถึงคุณค่าประโยชน์ของกิจกรรมที่เกิดขึ้นแก่นักเรียนครูอาจารย์ผู้ปกครอง และชุมชนท้องถิ่นใกล้เคียง

๒. ควรมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวาระโอกาสวันสำคัญนั้น ๆ

๓. ทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น ร่วมร้องเพลง ร่วมจัดนิทรรศการ ฯลฯ

๔. กิจกรรมที่จัดจะต้องน่าสนใจ เราใจให้ความสนุกสนานประทับใจ

๕. ส่งเสริมเชิดชูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันดีของชาติ

๖. กำหนดวันเวลา สถานที่ได้อย่างเหมาะสม สะดวกและปลอดภัย

^{๓๖} กึ่งทอง ไบหยก, **กิจกรรมสาธิต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒),

แนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่กำหนดจุดมุ่งหมาย ในการการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรคือ แนวทางที่จะช่วยให้ผู้ดำเนินงานยึดเป็นหลักในการทำงาน และเป็นการกำหนดขอบเขตการจัดดำเนินงาน

สัมภาษณ์นายพงษ์พันธ์ พึ่งตน กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรสู่ทฤษฎีได้กำหนดจุดมุ่งหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้^{๓๗}

๑. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนปรับตนเอง ให้เข้ากับสภาพชีวิตการเป็นนักเรียน
๒. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยสร้างความสมดุลระหว่างการใช้เวลาเรียนกับการใช้เวลาว่าง
๓. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยสร้างความสนใจและทักษะในการจัดกิจกรรม เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
๔. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจอาชีพต่างๆ หรือกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในเวลาว่าง
๕. นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่อง ความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ

สัมภาษณ์นายกิตติศักดิ์ จันญาไชย กล่าวว่า การบริหารการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรบุคลากรในการดำเนินการจัดกิจกรรมประกอบไปด้วยผู้บริหาร คณะกรรมการบริหารสถานศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ปกครอง นักเรียน ผู้บริหารเป็นบุคคลที่สำคัญ เพราะผู้บริหารเป็นตัวจักรสำคัญของโรงเรียนเป็นนักวางแผน ผู้ดำเนินงาน ผู้ประสานงาน และเป็นผู้นิเทศก์ ตลอดจนการเตรียมบุคคลซึ่งจะต้องมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องให้ความเข้าใจวัตถุประสงค์วิธีดำเนินการและคุณประโยชน์ซึ่งนักเรียนจะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม^{๓๘}

สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ต.ไพฑูรย์ ทองสุข กล่าวว่า อาจารย์ที่ปรึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้แนวทางการจัดกิจกรรมได้บรรลุวัตถุประสงค์ควรมีคุณสมบัติดังนี้^{๓๙}

๑. มีความเข้าใจและสามารถปรับตัวเข้ากับนักเรียนได้
๒. รู้วิธีการจัดกิจกรรมร่วมทำงานกับนักเรียน

^{๓๗} สัมภาษณ์นายพงษ์พันธ์ พึ่งตน, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๘} สัมภาษณ์นายกิตติศักดิ์ จันญาไชย อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๓๙} สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ต.ไพฑูรย์ ทองสุข, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

๓. ยินดีเสียสละเวลาร่วมทำงานกับนักเรียน

๔. มีหลักการสร้างความสามัคคีระหว่างนักเรียน

ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา ได้กล่าวว่า การประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะผลจากการประเมินผลจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมนั้นมีความจำเป็น สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสได้สำรวจดูความสนใจ ความต้องการของสมาชิกและข้อบกพร่องต่างๆซึ่งสิ่งเหล่านี้จะใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงในการจัดกิจกรรมในปีต่อไปให้ดียิ่งขึ้นการประเมินผลที่ดีนั้นควรจะทำหลายๆ วิธีเพื่อจะได้ข้อมูลใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด วิธีการประเมินผลควรประเมินจากบุคคลทุกกลุ่ม ซึ่งมีส่วนรับรู้หรือร่วมในการจัดกิจกรรมนั้นๆเช่น^{๔๐}

๑. ประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

๒. สรุปประเมินผลการจัดกิจกรรมก่อนสิ้นปีการศึกษาเพื่อเสนอให้โรงเรียนได้ทราบผลการดำเนินงานพร้อมบัญชีรับ – จ่าย

สัมภาษณ์อ.อรุณธิดา สีเชียงหา กล่าวว่า การประเมินผลทุกครั้งจะต้องมีการทำรายงานสรุปผล การประเมินเก็บไว้เป็นหลักฐานเพื่อใช้เป็นข้อมูลให้คณะกรรมการรุ่นต่อไปได้ศึกษาวิธีการจัดดำเนินงานทั้งด้านความสำเร็จ และความล้มเหลว และเพื่อเป็นข้อมูลสรุปการประเมินผลก่อนสิ้นปีการศึกษา เกณฑ์ซึ่งอาจจะใช้พิจารณาในการจัดตั้งชุมนุมใหญ่ ในการที่จะเริ่มดำเนินการจัดทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรขึ้นใหม่ควรมีเกณฑ์ในการพิจารณาเพื่อเป็นการประเมินผลอย่างคร่าวๆ ว่าการจัดกิจกรรมนั้นจะได้รับความสนใจ และสร้างคุณประโยชน์ให้แก่ นักเรียนในด้านใดบ้าง เกณฑ์ซึ่งอาจจะนำมาใช้ได้คือการตั้งคำถามดังต่อไปนี้^{๔๑}

๑. กิจกรรมเป็นที่สนใจของนักเรียนในระดับนั้นหรือไม่

๒. กลุ่มคนในสถานศึกษามี ความเข้าใจเรื่องกิจกรรมนั้นเพียงใด

๓. กิจกรรมนั้นจะสร้างเสริมการเรียนการสอนหรือไม่

๔. กิจกรรมนั้นจะสามารถช่วยทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเข้าใจในสิ่งซึ่งเป็นหลักฐาน เพียงใด

๕. กิจกรรมนั้นจะช่วยทำให้นักเรียนมีประสบการณ์กว้างขวางขึ้นหรือไม่

๖. กิจกรรมนั้นจะช่วยพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนเพียงใด

^{๔๐}ไพโรจน์ นาคะสุวรรณ และวันนอร์ มะทา, กิจกรรมเสริมหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร:อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๓), หน้า๒๗.

^{๔๑}สัมภาษณ์อ.อรุณธิดา สีเชียงหา, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

๗. กิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในสิ่งใหม่ เพิ่มขึ้นอีกหรือไม่

ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์ กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตร ให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น เพราะนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง^{๔๒}

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธรกล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความสามารถพิเศษตามความถนัดและความสนใจ ทำให้เป็นที่ยอมรับของเพื่อนนักเรียนและครูอาจารย์ ตลอดจนบุคคลในสังคม ทำให้ช่วยลดปมด้อยของนักเรียนบางคนได้เช่นคนที่เรียนหนังสือไม่เก่งอาจเป็นนักกีฬาหรือนักดนตรีที่มีชื่อเสียงได้^{๔๓}

สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบานกล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสังคม และมนุษยสัมพันธ์ของนักเรียนได้เป็นอย่างดีทำให้นักเรียนรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสังคม รู้จักการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นรู้จักการติดต่อกับบุคคลอื่นรู้จักการเสียสละเพื่อส่วนรวม และเป็นคนไม่เห็นแก่ตัว หรือสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมได้^{๔๔}

สัมภาษณ์นายปฏิวัติ จงเกษิ กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยส่งเสริมสุขภาพทางด้านร่างกายและจิตใจ เช่น กิจกรรมทัศนศึกษาหรือนันทนาการ กิจกรรมกีฬา ทำให้นักเรียนได้ออกกำลังกายหรือผ่อนคลายความตึงเครียดเกิดความสนุกสนาน ตลอดจนรู้จักการควบคุมอารมณ์ได้^{๔๕}

สัมภาษณ์นางสาวชฎารัตน์ ทานวัน กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร ช่วยลดปัญหาการขาดเรียนของนักเรียน ถ้าโรงเรียนจัดหรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่น่าสนใจ ทำให้นักเรียนอยากมาโรงเรียนมากขึ้น^{๔๖}

สัมภาษณ์นางสาวกฤตยานี งามล้วน กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร ช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัย หรือมีความประพฤติดีได้ เช่น กิจกรรมสภานักเรียนหรือคณะกรรมการนักเรียน^{๔๗}

สัมภาษณ์นางสาวสุนันทา ควรมี กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ หรือมีความรักโรงเรียนมากขึ้น^{๔๘}

^{๔๒} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๔๓} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๔๔} สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๔๕} สัมภาษณ์นายปฏิวัติ จงเกษิ นายธวัชชัย ศรีดาจันทร์ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๔๖} สัมภาษณ์นางสาวชฎารัตน์ ทานวัน นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๔๗} สัมภาษณ์นางสาวกฤตยานี งามล้วน นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๔๘} สัมภาษณ์นางสาวสุนันทา ควรมี นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายวัชชัย ศรีดาจันทร์ กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยส่งเสริมการเป็นผู้นำ และผู้ตามแบบประชาธิปไตยเพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรส่วนให้มีการวางแผนและดำเนินการโดยใช้กระบวนการกลุ่ม เช่นกิจกรรมประเภทโครงการหรือชุมนุม ^{๔๙}

สัมภาษณ์นายันทกร สมเพ็ช กล่าวว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยให้นักเรียนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์หรือใช้เวลาไปในทางสร้างสรรค์ตนเองและสังคมได้ ^{๕๐}

สัมภาษณ์นางสาวพิมพ์ฤดี ไกล่สุข กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร ทำให้ครูอาจารย์รู้จักนักเรียนได้ดีขึ้น อาจมีผลต่อการปกครองการแนะแนวการให้คำปรึกษาหรือการแก้ปัญหาของนักเรียน ^{๕๑}

สัมภาษณ์นางสาวจิตร แก่นสาร กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร บางประเภทมีส่วนในการประชาสัมพันธ์โรงเรียนช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงของโรงเรียนให้เป็นที่รู้จักของชุมชนได้เป็นอย่างดีเช่นกิจกรรมประเภทกีฬา ดนตรีหรือการละคร กิจกรรมทัศนศึกษาหรือนันทนาการ เป็นต้น ^{๕๒}

สัมภาษณ์ นายพลา สะอาดเอี่ยม กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยเสริมสร้างความเข้าใจ และความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรบางประเภทโรงเรียนอาจจัดร่วมกับชุมชนได้ เช่นกิจกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น หรือประเพณีทางศาสนา เป็นต้น ^{๕๓}

สัมภาษณ์นายวันชนก สังสะนา กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีส่วนช่วยในการปกครองและการบริหารของโรงเรียนได้เช่น กิจกรรมสภานักเรียนหรือองค์การนักศึกษา หรือกิจกรรมเชียร์ทำให้ช่วยแบ่งเบาภาระของครูอาจารย์และผู้บริหารโรงเรียนได้ ^{๕๔}

^{๔๙} สัมภาษณ์นายวัชชัย ศรีดาจันทร์ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๕๐} สัมภาษณ์นายันทกร สมเพ็ช นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

^{๕๑} สัมภาษณ์นางสาวพิมพ์ฤดี ไกล่สุข นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

^{๕๒} สัมภาษณ์นางสาวจิตร แก่นสาร นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายพลา สะอาดเอี่ยม ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแกน้อย อำเภอเมืองสุรินทร์๑๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๕๔} สัมภาษณ์นายวันชนก สังสะนา นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

๔.๔ แนวทางการเสริมสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

การศึกษาชั้นปริญญา อันเป็นงานสร้างบัณฑิตต้อง คำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน การศึกษาเป็นสำคัญ งานคุณภาพเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อ สถาบันการศึกษาได้จัดสภาพแวดล้อม ต่างๆ อย่างเหมาะสม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้บัณฑิตพัฒนา ศักยภาพทางด้านบุคลิกภาพ สติปัญญา ตลอดจนการรู้จักแก้ปัญหาอย่างเฉลียวฉลาด สภาพแวดล้อมจะมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่และ พัฒนาการของมนุษย์ในเรื่องการเรียนการสอนก็เช่นเดียวกัน สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการ เรียน การสอนจะครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางจิตใจ และทางสังคมที่จะส่งผลทำให้ผลการ เรียนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ

สำเนา ขจรศิลป์ ได้กล่าวว่าสภาพแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษานั้นแบ่งได้ ๒ อย่าง คือ สภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษาและสภาพแวดล้อมภายนอกสถาบันอุดมศึกษา ซึ่ง สภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษา หมายถึง สภาพแวดล้อม ๒ ชนิด คือ สภาพแวดล้อมที่เป็น สิ่งไม่มีชีวิต เช่น อาคาร สถานที่ และอุปกรณ์ต่างๆ สภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งมีชีวิต เช่น พืช สัตว์ และ คน ตามด้วยสภาพแวดล้อมที่คนสร้างขึ้น เช่น กลุ่มเพื่อน กิจกรรมนักศึกษา ประเพณีการ ต้อนรับ น้องใหม่ และระบบอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นต้น ซึ่งสภาพแวดล้อมภายในสถาบันอุดมศึกษามี ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนานักศึกษามาก เพราะสภาพแวดล้อมที่มีความสมบูรณ์ คือ มี อาคาร สถานที่ มีเครื่องมือดีและมีระบบงานดีนั้น ย่อมทำให้การพัฒนานักศึกษาได้ผลดีตามไปด้วย ส่วน สภาพแวดล้อมภายนอกสถาบันอุดมศึกษานั้น หมายถึง สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การเมือง ซึ่งสภาพแวดล้อมภายนอกสถาบันอุดมศึกษานั้นอาจเป็นทั้งสิ่งที่ส่งเสริมหรือเป็น อุปสรรค ต่อการพัฒนานักศึกษา เช่น สภาพเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งมีผลให้สถาบันอุดมศึกษามีรายได้ดีและ เป็น สถาบันของรัฐก็ได้งบประมาณมากขึ้น^{๕๕}

สัมภาษณ์นางวพร พาหะนิชย์, กล่าวว่า ตามทัศนะของอาจารย์ และนักศึกษา พบว่า นักศึกษา เห็นว่าสภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอนมีความเหมาะสมและนักศึกษามี ข้อเสนอแนะ ว่าควรเปิดโอกาสให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลในการทำแผนการเรียนการสอน เพื่อ สอดคล้องกับความถนัดความสนใจและความต้องการของผู้เรียนตลอดจนส่งเสริมให้นักศึกษาได้ มี โอกาสร่วมประเมินการสอนอาจารย์ ส่วนสภาพแวดล้อมด้านสังคมในกลุ่มเพื่อนพบว่าทัศนะของ นักศึกษาที่มีสภาพแวดล้อมด้านสังคมในกลุ่มเพื่อนอยู่ในระดับมาก และสภาพแวดล้อมในด้านการ จัด กิจกรรมนักศึกษา พบว่า ทั้งอาจารย์และนักศึกษามีความเห็นอยู่ในระดับมาก^{๕๖}

^{๕๕} สำเนา ขจรศิลป์, **หลักการกิจการนักศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๕๖} สัมภาษณ์นางวพร พาหะนิชย์, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๓๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชยันต์, กล่าวว่า สภาพแวดล้อมภายในสถาบันการศึกษานั้น จะต้อง ประกอบไปด้วยสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑. บริเวณโรงเรียน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น

๑.๑ ห้องเรียนทั่วไป หมายถึง ห้องเรียนโดยทั่วไปซึ่งใช้สอน ตามปกติ ไม่มีวัสดุ อุปกรณ์เครื่องใช้ปกติหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากการเรียนการสอน

๑.๒ ห้องเรียนเฉพาะ หมายถึง บริเวณเพื่อการเรียนรู้ ต่างๆ หรือห้องเรียนประจำ วิชาที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งอุปกรณ์เครื่องใช้พิเศษแตกต่างไปจากห้องเรียน อื่น เช่น ห้องปฏิบัติการทาง วิทยาศาสตร์ ห้องเรียนวิชาดนตรี นาฏศิลป์ ห้องเรียนวิชา คหกรรมศิลป์ เป็นต้น

๒. บริเวณบริการและสนับสนุนการเรียน บริเวณที่จัดเพื่อ กิจกรรม อื่นๆ นอกเหนือจาก กิจกรรมภายในห้องเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกโดยการให้บริการแก่ ครูและนักเรียนนักศึกษา ช่วย ให้การดำเนินการของโรงเรียนเป็นไปโดยราบรื่น ซึ่งได้แก่บริเวณห้องบริหารและธุรการ ห้องพักครู ห้องส้วม ห้องแนะแนว ห้องพยาบาล ห้องสมุด บริเวณอาคาร อเนกประสงค์ ซึ่งใช้จัดกิจกรรมได้ หลายอย่าง เช่น ประชุมเตรียมและบริการอาหารหรือฝึกซ้อม การแสดง ฝึกซ้อมวิชาพลศึกษา

๓. บริเวณที่พักผ่อนหย่อนใจ บริเวณที่นักเรียนหรือ นักศึกษาใช้พักผ่อนอิริยาบถ พบประ สันสรค์ระหว่างเพื่อนฝูง เล่นกีฬา ฟังดนตรี เช่น สโมสร นักเรียน/นักศึกษาประจำ เป็นต้น

๔. บริเวณที่พักอาศัย บริเวณที่ใช้เป็นที่พักอาศัยของนักเรียน หรือนักศึกษา ครูหรือ อาจารย์ ภารโรง ในสถาบันการศึกษา เช่น หอพักนักเรียนหรือนักศึกษาประจำ เป็นต้น

ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมของสถาบันจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการ พัฒนา นิสิตนักศึกษาด้วย การที่จะทำให้นิสิตนักศึกษาพัฒนาได้ดีนั้นจะต้องจัดบรรยากาศ และ สภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านวิชาการ ด้านการบริหาร และด้านสังคม ให้ เอื้อต่อการเรียนรู้ให้เสรีภาพแก่นิสิตนักศึกษาในการที่จะเลือกทิศทางการเรียนรู้ของตนเองและเกิด พัฒนาการในด้านอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ นิสิตได้พัฒนาให้เป็นศึกษาตามที่สถาบันต้องการ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร, ได้กล่าวถึงสิ่งเร้าเชิงสภาพแวดล้อมของสถาบันที่จะมีผลต่อ การเรียนรู้ของนักศึกษาว่า หมายถึง พฤติกรรม เหตุการณ์ หรือคุณลักษณะอื่นๆ ของสถาบันที่มี ศักยภาพทำให้การรับรู้ของนักศึกษา เปลี่ยนไปซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถยืนยันได้โดยการสังเกตเห็นและ แบ่งสิ่งเร้าเชิงสภาพแวดล้อมออกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านการบริหาร ๓) ด้าน วิชาการ และ ๔) ด้านสังคมและกลุ่มเพื่อน^{๕๘} สัมภาษณ์นายกิตติพิศักดิ์ จันฎาไชย ที่กล่าวว่า สภาพแวดล้อมของสถาบันอุดมศึกษาเป็น สิ่งเร้าอันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกของ

^{๕๗} สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชยันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๕๘} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

นักศึกษา เพราะว่าสภาพแวดล้อมอันเป็นสิ่งเร้า เหล่านี้สามารถตรวจสอบได้โดยการสังเกตการณ์ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ สภาพแวดล้อม เกี่ยวกับอาจารย์ผู้สอน สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับการจัดเรียนการสอน สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับ อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษา และสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับการบริการ นักศึกษา^{๕๙}

สภาพแวดล้อมด้านอาจารย์ผู้สอน

สาโรช บัวศรี ได้กล่าวถึงหน้าที่ของอาจารย์ว่า ผูกพันอยู่กับหน้าที่หลักของ มหาวิทยาลัย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้^{๖๐}

๑. การฝึก การสอน และอบรมวิชาต่างๆ (Training)
๒. การวิจัยค้นคว้า (Research)
๓. การปฏิบัติงานที่นอกเหนือหรือขยายออกไปจากหน้าที่การสอนและการวิจัย (Extension Work)

สิ่งสำคัญประการสุดท้ายของกระบวนการจัดการเรียนการสอนคือ การวัดและประเมินผลการศึกษา เพราะเป็นการวัดผลและประเมินผลเกี่ยวกับความรู้ ความสามารถ ความสนใจ ทักษะคิด ตลอดจนทักษะของนักศึกษา อันจะนำไปปรับปรุงวิธีสอน การใช้อุปกรณ์การสอนแนะแนว และการประเมินได้ สัมภาษณ์ อรุณธิดา สีเชียงหา ได้ให้ความเห็นว่าอาจารย์ ควรมีความเข้าใจในเรื่องพัฒนาการของนิสิต ใจกว้าง ไม่แบ่งแยกระหว่างวิชาการและกิจกรรม เปิด โอกาสให้นิสิตได้ทำกิจกรรมที่หลากหลายตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ควบคู่ไปกับการเรียนการสอนในห้องเรียน เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม นอกจากนี้ ควรจัดบรรยากาศที่ส่งเสริม ความสำเร็จทางวิชาการ เช่น อาจสนับสนุนส่งเสริมนิสิตที่เรียนดีโดยการให้จัดการสอนซ่อมเสริม หรือจัดโปรแกรมพิเศษและอาจารย์ ต้องมีความรู้ทันสมัย รู้ลึก ถูกต้อง ขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติม ให้อาจารย์เอง มีการเตรียมการสอนดี กำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนอย่างชัดเจน สนับสนุนให้นิสิต คิดเอง รวมทั้งเนื้อหาวิชาที่บรรยายควรเป็นความรู้ที่ทันสมัยและใกล้ตัวผู้เรียน ซึ่งสามารถเป็น พื้นฐานที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^{๖๑} อาจารย์ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกส่วนหนึ่งในการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดี เนื่องจาก การสอนเป็นงานที่มีความสลับซับซ้อนมาก การสอนที่ดีจึงต้องการทั้งเวลา ความใส่ใจ การ สร้างสรรค์ และจินตนาการของอาจารย์ผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนนักศึกษาใหม่ ยิ่งต้องการ อาจารย์ที่มีคุณลักษณะดังกล่าวมากขึ้น^{๖๒}

^{๕๙} สัมภาษณ์นายกิตติพิศักดิ์ จันญาไชย อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๖๐} สาโรช บัวศรี, หน้าที่และจรรยาครู ใน สรุปผลการสัมมนาอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕-๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑: ๒๓

^{๖๑} สุวพร ตั้งสมรพงษ์, การพัฒนาบัณฑิตในยุคโลกาภิวัตน์, ในวารสารอุดมศึกษาสัมพันธ์, เรื่องอุดมศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ กรุงเทพมหานคร: พรินต์โพร, ๒๕๔๒ มิถุนายน,

^{๖๒} สัมภาษณ์ อรุณธิดา สีเชียงหา, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ๒๒

พันธ์ศักดิ์ พลสารมย์ ได้ให้ความหมายของคำว่า “การสอน” การจัดกิจกรรม การสอน ของครู รวมทั้งแต่การวางแผนการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์การ ควบคุม ปฏิบัติต่างๆ ของครูและนักเรียน การตัดสินใจ การวัดผล และการปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น กว่าเดิม การที่ผลผลิตของวิทยาลัยจะมีคุณภาพต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกับ สภาพแวดล้อมด้วยการเรียนการสอนเป็นปัจจัยที่สำคัญการเรียนการสอนจะประสบผลดีตามความ มุ่งหมายเมื่อนักศึกษา ตั้งใจเรียน อาจารย์ตั้งใจสอน และมีเทคนิคในการสอนใหม่ๆ แปลกๆ เหมาะสมกับเนื้อหาวิชา พันธ์ ศักดิ์ พลสารมย์ กล่าวไว้ว่า สภาพแวดล้อมด้านผู้สอน ผู้สอนจะลดบทบาทการสอนในลักษณะของ การป้อนความรู้ลงแต่จะปรับ วิธีการสอนไปเป็นผู้ชี้แนะ และกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วย ตนเองและให้ความสำคัญกับการ วิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมากขึ้น ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับ เทคโนโลยีสารสนเทศ^{๖๓}

สุทธนู ศรีไสย์ ได้กล่าวว่าการสอน (Instruction) เป็นกระบวนการที่มี จุดมุ่งหมายเพื่อ ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ซึ่งการเรียนรู้สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย แม้ว่าการ เรียนรู้ของบุคคลนั้น อาจเกิดขึ้นโดยมีการสอนหรือไม่มีการสอนก็ได้ ดังนั้น การสอน (Instruction) จึงหมายถึง เหตุการณ์ทั้งหมดที่อาจจะมีผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ซึ่งอาจรวมถึงหนังสือ ตำรา เอกสาร สิ่งพิมพ์ รูปภาพ ของจริง โปรแกรม ไทโรทัศน์ ฯลฯ สำหรับบทบาทของครูผู้สอนในที่นี้ จะเป็นเพียงผู้ จัดเหตุการณ์หรือประสบการณ์หรืออำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนเท่านั้น ในทำนอง เดียวกันผู้เรียน ก็อาจจะเป็นผู้จัดเหตุการณ์การสอนได้ด้วยตนเองเช่นกัน ส่วนวิธีการสอน(Teaching) นั้นจะหมายถึง กระบวนการหรือวิธีสอนที่ผู้เรียนกับผู้สอนจะมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยในทางปฏิบัติเราจะถือว่า วิธีสอน (Teaching) นี้จะเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการสอน และ ผู้เรียนมักจะอยู่กับความเงียบ ดังนั้น ผู้สอนอาจจะต้องพิจารณาหาหนทางยับยั้งด้วยตนเอง โดยการ นับจำนวนการพูดหรือการออก เสียงของผู้เรียน นอกจากนี้ควรที่จะพาผู้เรียนไปสู่ลักษณะท่าทางที่ เขาควรจะได้รับ การยอมรับหรือ ยกย่องนับถือจากสมาชิกภายในกลุ่ม การแก้ปัญหาที่ดีก็คือให้ผู้เรียน ได้อ่านเอกสารอ้างอิงอย่าง เจียบๆ ภายในเวลา ๑๕ นาทีแรก เพื่อที่ผู้เรียนทุกคนจะได้เริ่มอภิปราย ข้อมูลที่ได้มาจากฐานเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ

สัมภาษณ์นางสาวพัชรี เขตต์จะเป๊ะกล่าวว่าสภาพแวดล้อมด้านผู้สอนไว้ว่า ผู้สอนจะลด บทบาทการสอนในลักษณะของการป้อนความรู้ลงแต่ จะปรับวิธีการสอนไปเป็นผู้ชี้แนะ และกระตุ้น ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและให้ความสำคัญ กับการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนมาก ขึ้น ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ^{๖๔} สัมภาษณ์นายกิตติศักดิ์ มีเจริญกล่าวว่าบทบาท ของอาจารย์ผู้สอนว่า อาจารย์ผู้สอน ควรเข้าใจบทบาทและวิธีการสอนรวมทั้งเตรียมตัวก่อนการสอน

มกราคม, ๒๕๖๒

^{๖๓} พันธ์ศักดิ์ พลสารมย์, “การปฏิรูประบบการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา : การพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ในระดับปริญญาตรี”, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย เขตปทุมวัน, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๑.

^{๖๔} สัมภาษณ์นางสาวพัชรี เขตต์จะเป๊ะ, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาประถมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

และต้องมีทักษะทางสัมพันธภาพที่ดี กับผู้เรียน จึงจะประสบผลสำเร็จในการสอนได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาปราโมทย์ วงศ์รำพันธ์ กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้านอาจารย์ผู้สอน อาจารย์ผู้สอนเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ ยิ่งในกระบวนการศึกษา เนื่องจากการสนับสนุน แนะแนว กระตุ้น และเอื้ออำนวยให้ผู้เรียน พัฒนาความสามารถทางวิชาการ และวิชาชีพได้อย่างเต็มที่^{๖๕}

ประเด็นนี้ อูปรมย์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบต่างๆ ในชั้นเรียน สรุปได้ ๔ ประการ คือ

๑. บุคลิกภาพบางประการของอาจารย์มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน รูปร่างหน้าตาและการแต่งกาย มีผลต่อความดึงดูดความสนใจ แต่บุคลิกภาพบางประการ เช่น สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด อารมณ์ขัน และบทบาทในฐานะผู้นำของอาจารย์ มีผลต่อการสร้าง บรรยากาศในชั้นเรียนอย่างมาก

๒. พฤติกรรมของอาจารย์ที่แสดงออกมาตามทัศนคติ และความหลังบางประการที่ อาจารย์มีอยู่ มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน อาจารย์ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการสอนและต่อ นักเรียน เป็นผู้ที่มีมองโลกในแง่ดี ย่อมเป็นผู้สร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นแก่นักศึกษาในชั้นเรียนได้ มากกว่าอาจารย์ที่มีทัศนคติในทางตรงกันข้าม ความคาดหวังของอาจารย์ที่มีต่อนักศึกษามักมี อิทธิพลต่อพฤติกรรมของอาจารย์ที่แสดงออกต่อนักศึกษาด้วย

๓. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนักศึกษา และระหว่างนักศึกษาด้วยกันเองมีผลต่อ การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน การให้นักศึกษาได้มีโอกาสซักถาม เข้าร่วมกิจกรรมให้มากจะทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนมีความสนุก กระตือรือร้น ปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักศึกษาด้วยกันเอง ก็มีมีส่วนช่วยให้เกิดบรรยากาศในชั้นเรียนด้วย

๔. อาจารย์รู้จักใช้การเสริมแรงที่เหมาะสม จะช่วยให้เกิดบรรยากาศที่ดีขึ้นในชั้น เรียน การเสริมแรงที่ทำอย่างจริงใจ เหมาะกับสภาพการณ์ ไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะกับพฤติกรรมที่ดีที่สุด แต่ควรใช้กับพฤติกรรมที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะกับนักศึกษาที่เรียนอ่อน หรือมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหา

วิจิตร ศรีสะอ้าน เขียนไว้ว่าการสอนจะประสบความสำเร็จ จะต้อง ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญพื้นฐาน ๔ ประการ คือ^{๖๖}

๑. วางวัตถุประสงค์ของการสอนให้ชัดเจนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของ หลักสูตร ของสถาบันการศึกษา

๒. สำรวจสภาพความพร้อมและความรู้พื้นฐานของผู้เรียน โดยพิจารณาความ แตกต่าง ระหว่างบุคคล

^{๖๕} สัมภาษณ์นายภูมิ สารทสินธ์, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาพลศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๖๖} วิจิตร ศรีสะอ้าน, **หลักการอุดมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๘-๙.

๓. เลือกรูปวิธีการสอนให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน เช่น การบรรยาย การอภิปราย การให้ทำรายงาน โดยนำเทคโนโลยีและเทคนิคการสอนประกอบ

๔. วัดผลประเมินผล เพิ่มความก้าวหน้าหรือการพัฒนาของผู้เรียน

สรุปได้ว่าอาจารย์ผู้สอนเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในกระบวนการศึกษา เนื่องจากการให้การสนับสนุน แนวแนะ กระตุ้น และเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถทาง วิชาการ และอาจารย์ต้องมีความรู้ทันสมัย รู้ลึก ถูกต้อง ขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติมให้อาจารย์เอง มีการเตรียมการสอนดี กำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนอย่างชัดเจน สนับสนุนให้นักศึกษาคิดเอง รวมทั้งเนื้อหาวิชาที่บรรยายควรเป็นความรู้ที่ทันสมัยและใกล้ตัวผู้เรียน ซึ่งสามารถเป็นพื้นฐานที่ นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

สภาพแวดล้อมด้านการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนว่าเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาการไปตามเป้าหมายที่ หลักสูตรต้องการ ดังนั้น สภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอน จึงเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์

อัจฉรา สุขารมณ และพรณี บุญประกอบ ได้กล่าวไว้ว่า สภาพแวดล้อม ด้านการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนและการสร้างบรรยากาศในการเรียน การสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้ความรู้ และสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้โดยบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ประกอบกับการจัดหลักสูตร พฤติกรรมการสอนของอาจารย์ การนำสื่อการเรียนการสอนมาใช้ อย่าง ถูกต้องเหมาะสม และรวมถึงสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียนและผู้สอน องค์ประกอบเหล่านี้มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ซึ่งองค์ประกอบทางด้านจัดการเรียนการสอนที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และความสำเร็จในการศึกษาของ นิสิตแบ่งองค์ประกอบออกเป็น ๖ องค์ประกอบ คือ ๑) หลักสูตรและ เนื้อหาวิชา ๒) คุณลักษณะของ อาจารย์ในการสอน ๓) บุคลิกภาพของอาจารย์ ๔) อุปกรณ์การสอน ๕) ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์ กับนิสิต ๖) การประเมินผลการเรียนการสอน องค์ประกอบเหล่านี้มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และจัดเป็นสภาพแวดล้อมทางด้านจัดการเรียนการสอนที่มีผลต่อ ประสิทธิภาพในการเรียนการสอน การเรียนรู้และผลสำเร็จในการเรียนของนิสิต ^{๒๗}

สมิตร คุณานุกร ได้อธิบายว่าบรรยากาศในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้ ประสบการณ์ที่มีคุณภาพ และสามารถนำความรู้ไป ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้การจัด หลักสูตรและการสอนของอาจารย์ การนำสื่อการเรียน การสอนใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึง สัมพันธ์ภาพระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน องค์ประกอบเหล่านี้มี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ^{๒๘} สัมภาษณ์

^{๒๗} อัจฉรา สุขารมณ และพรณี บุญประกอบ, รายงานการวิจัยเรื่องสภาวะแวดล้อมของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ที่สัมพันธ์กับภาวะเครียดในการเรียนของนิสิต, กรุงเทพมหานคร:สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙.

^{๒๘} สมิตร คุณานุกร, หลักสูตรและการสอน, (กรุงเทพมหานคร: ชวนการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๓.

นางสาวเสาวลักษณ์ สุขจิตร กล่าวว่า จัดการเรียนการสอน การสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่ดีย่อมมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการ เรียนรู้ของนักศึกษาได้ สัมภาษณ์นายพนรัตน์ สร้อยเพชร กล่าวว่า ผู้สอนที่ดีนอกจากมีความรู้ดีแล้วการตระหนักถึงความสำคัญของบรรยากาศ การเรียนการสอน^{๖๙} และสัมภาษณ์นายวันชนก สังสะนา กล่าวว่า พยายามส่งเสริมให้การเรียนการสอนในชั้นเรียนดำเนินไปอย่างสร้างสรรค์ นับเป็นปัจจัยอีกประการหนึ่งที่จะช่วยให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้สมตามความมุ่งหมายของการ จัดการเรียนการสอน^{๗๐}

วัลลภา เทพหัสติน ณ อยุธยา ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการเรียนการสอนมีอยู่ ๕ องค์ประกอบ คือ ๑) ผู้เรียน ๒) ผู้สอน ได้แก่ บุคลิกภาพ ผู้สอน ความรู้ของผู้สอน ๓) อุปกรณ์การเรียนการสอน ๔) สภาพแวดล้อม เช่น เสียง แสง สภาพ แอ้อภายในห้องเรียน ความร้อน หรือการบริหารงานต่างๆ ๕) เงื่อนไขอื่นๆ เช่น หลักสูตร เนื้อหาวิชา และช่วงเวลาที่มีการเรียนการสอนของแต่ละวิชา

หลักสูตรเป็นแผนงานที่สถานศึกษาจัดขึ้นให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้เพื่อบรรลุเป้าหมายกว้างๆ ของ การศึกษาและสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนั้นหลักสูตรที่ดีจึงควรเป็นหลักสูตรที่สามารถ พัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถและทัศนคติที่จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และ สังคมให้มากที่สุด จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การจะพัฒนานักศึกษาให้มีคุณภาพ ต้องเริ่มตั้งแต่ การจัดหลักสูตร ดังนั้นการจัดทำหลักสูตรการศึกษาทุกระดับจะต้องมุ่งหวังให้ผู้สำเร็จการศึกษาสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ ได้ศึกษาโครงการเรียนเพื่อความรอบรู้ พบว่า ตัวแปรที่มีความสำคัญในการส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนคือ ประการที่ ๑ ความพร้อมทางด้าน ผู้เรียน อันได้แก่ ความรู้พื้นฐาน ประสบการณ์การเรียนรู้ และความพร้อมด้านความรู้สึต่อการเรียน ซึ่งรวมถึง ความสนใจ เจตคติต่อวิชาที่เรียน ตลอดจนบุคลิกลักษณะของผู้เรียน ประการที่ ๒ ความ พร้อมทางด้านผู้สอน ได้แก่ การเตรียมสอน วิธีดำเนินการสอน การอธิบายของครู การประเมินผล การแก้ไขสิ่งบกพร่อง และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ประการที่ ๓ สิ่งแวดล้อมจากการเรียนการสอนซึ่ง เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอน กล่าว ว่าสภาพแวดล้อมทางการเรียนการสอนที่จัดเป็นสิ่งเร้าเชิงสภาพแวดล้อม และมีผลต่อการเรียนรู้ และพัฒนานิสิตมี ๓ องค์ประกอบ คือ ๑) พฤติกรรมของผู้สอน ๒) พฤติกรรมของนิสิต ๓) โครงสร้าง และการจัดสภาพห้องเรียน

สุทนต์ ศรีไสย์ ที่ได้กล่าวว่าในการจัดสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่หรือปรับปรุง หลักสูตรที่มีอยู่เดิมนั้น นักพัฒนาหลักสูตรควรจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบทั้ง ๕ ที่มีอิทธิพลต่อ การพัฒนาหลักสูตร ดังนี้^{๗๑}

^{๖๙} สัมภาษณ์นางสาวเสาวลักษณ์ สุขจิตร นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๗๐} สัมภาษณ์นายวันชนก สังสะนา นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

^{๗๑} สุทนต์ ศรีไสย์, การสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

๑. การพัฒนาผู้เรียนในด้านสังคม จิตวิทยา ร่างกาย และอารมณ์ ฯลฯ
๒. ธรรมชาติของวิชาที่จะสอน
๓. ความต้องการของตลาดแรงงานหรือผู้บริโภค เช่น ธุรกิจ อุตสาหกรรม
๔. วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ ทรัพยากร ฯลฯ
๕. ความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์ผู้สอน

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์ กล่าวถึงหลักสูตรคือ แผนของการเรียนการสอนที่ ประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษาและวิธีการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายซึ่งหมายถึง การพิจารณา คัดเลือก จัดรวบรวม เรียบเรียงเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ ตลอดจนการประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียน เป็นบุคคลที่มีสติปัญญาและคุณธรรมสามารถนำความรู้มาแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ใน ส่วนวิชาการ วิชาชีพ การดำรงชีวิต และหลักสูตรยังเป็นหัวใจของการจัดการอุดมศึกษาที่จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึง สภาพการจัดดำเนินการของแต่ละสถาบันที่มีความแตกต่างกันได้ด้วย ซึ่งองค์ประกอบของ หลักสูตร มี ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) การศึกษาทั่วไป ในส่วนที่เรียกว่า หมวดวิชา ศึกษาทั่วไป ๒) การศึกษาวิชาเฉพาะ ที่เรียกชื่อในหลักสูตรว่าหมวด เฉพาะหรือวิชาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของ หลักสูตรที่เน้นเพื่อการพัฒนาคนและกำลังคนตาม จุดมุ่งหมายของการศึกษา หลักสูตรอีกสองส่วนที่ มักจะถูกมองข้ามไปก็คือ ๓) การศึกษาเพิ่มเติม และ ๔) การศึกษาเสริม การพัฒนาหลักสูตรที่ เกี่ยวข้องกับสองส่วนนี้โดยทั่วไปมักจะจัดออกมาในลักษณะหมวดวิชา^{๗๒}

สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบานกล่าวว่า องค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้มีดังนี้ คือ^{๗๓}

๑. บุคลิกภาพของผู้สอน ผู้สอนควรมีความกระฉับกระเฉง มีอารมณ์ขัน มีความ สนใจที่จะสอนและเป็นกันเองกับผู้เรียน
๒. การเตรียมการสอน ผู้สอนควรเตรียมการสอนเป็นอย่างดี ชี้แจงให้ผู้เรียนทราบ วัตถุประสงค์ในวิชาที่เรียน รวมทั้งแนะนำหนังสืออ้างอิงต่างๆ
๓. การเสนอเนื้อหา ครูควรอธิบายชัดเจน กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด สามารถใช้วิธีสอน แบบต่างๆ ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย
๔. การประเมิน ผู้สอนควรประเมินผลเป็นขั้นๆ เพื่อเสริมแรงทางการเรียน เช่น แจ้ง ให้ผู้เรียนทราบผลการสอบโดยเร็ว และให้กำลังใจผู้เรียน
๕. การรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน ผู้สอนควรรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนและ ประเมินตนเองเสมอ

^{๗๒} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์ , มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๗๓} สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

สุพร ตั้งสมรพงษ์ กล่าวว่าสภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอนได้แก่ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอน พฤติกรรมการสอนของอาจารย์ รวมทั้งการใช้สื่อต่างๆ ในการ สอนและปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ต้องสอดคล้องกันอย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียน ได้รับความรู้และ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ส่งผลให้นิสิตประสบความสำเร็จในด้านการเรียน และยัง พัฒนาทักษะแนวคิด และอุดมการณ์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นในตนเองได้^{๗๔}

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชายันต์ กล่าวว่าด้านวิธีการเรียนการสอน การจัดการเรียน การสอนจะเป็นไปในลักษณะที่เน้นการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน และมีวิธีการจัดที่ หลากหลายรูปแบบมุ่งให้ผู้เรียนได้ เกิดทักษะในการคิด การกลั่นกรองและย่อยความรู้ที่ได้จากการ เรียนรู้ มีการใช้สื่อชนิดต่างๆ ในการ เรียนการสอนมากขึ้น และมีการนำแนวคิดแบบภูมิปัญญาไทย เข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียน การสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้อย่างมีความสุข ซึ่งทำให้ ผู้เรียนเกิดความรู้สึที่ดีต่อการเรียนรู้ และการใฝ่รู้^{๗๕}

และนอกจากนั้น วินัย วีระวัฒนานนท์ ยังได้กล่าวว่าในปัจจุบันปัญหาสภาพ เศรษฐกิจได้ ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และปัญหาคุณภาพ ประชากรทำให้เกิด การปรับเปลี่ยนทางสังคม ดังนั้น การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาควรจะต้อง จัดการเรียนการ สอนให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาวะปัจจุบัน ดังนี้^{๗๖}

๑. เนื้อหาในการเรียนการสอนต้องเป็นความรู้เกี่ยวกับตนเอง ชุมชนและภูมิภาค เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒. การจัดเนื้อหาการเรียนหรือองค์ความรู้ในหลักสูตรแต่ละสาขาจะต้องบูรณาการมี ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รวมทั้งสัมพันธ์กับชีวิตมากยิ่งขึ้น

๓. การเรียนการสอนต้องมุ่งสร้างคุณธรรมและจริยธรรมโดยสอดแทรกอยู่ในทุก สาขาวิชาให้มากขึ้น

๔. กระบวนการเรียนการสอนจะต้องสร้างให้คนมีปัญหา รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล ปรับ พฤติกรรมการสอน และมีการตรวจสอบติดตามการทำงานของอาจารย์

การสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้เป็นสิ่งสำคัญ อาจารย์ผู้สอนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน อาจารย์จะต้องมีความพร้อมที่จะสอนทั้งใน

^{๗๔} สุพร ตั้งสมรพงษ์, การพัฒนาบัณฑิตในยุคโลกาภิวัตน์, ในวารสารอุดมศึกษาสัมพันธ์ เรื่อง อุดมศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ (กรุงเทพมหานคร: פרินต์โพร, ๒๕๔๒), หน้า ๗๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชายันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๗๖} วินัย วีระวัฒนานนท์, ความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวของการอุดมศึกษา ในวารสารอุดมศึกษาสัมพันธ์ เรื่อง อุดมศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ (กรุงเทพมหานคร: פרินต์โพร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒.

ด้านเนื้อหาและเทคนิควิธีการสอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ที่ถูกต้องน่าสนใจ กระตุ้นให้นักศึกษาสนใจ เรียน เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความรู้ความสามารถ แสดงความคิดเห็น เปิดโอกาสให้ซักถาม เมื่อมีปัญหา พฤติกรรมการสอนของอาจารย์ในชั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ และมีผลต่อการเรียนรู้ของ นักศึกษา พฤติกรรมการสอนที่แตกต่างกัน ดังที่ พรเทพ ไทยรักษ์ ได้ศึกษาทัศนคติของ นักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ต่อกระบวนการเรียน การสอนระดับบัณฑิตศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ใน ๔ ด้าน คือ ด้านเนื้อหาวิชา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและการ ประเมินผล ด้านคณาจารย์ และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษามี ความเห็นว่ากระบวนการเรียนการสอนมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ส่วนในการจัดการเรียนการ สอนอาจารย์มีการชี้แจงวัตถุประสงค์ เสนอเค้าโครง เนื้อหารายวิชา กำหนดการสอน งานที่ทำ และ เงื่อนไขต่างๆ ให้ทราบอย่างชัดเจน และกระตุ้นให้นักศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ส่วน นักศึกษาได้รู้จักคิด วิเคราะห์ วิจัยอภิปราย และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างนักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพัทยา สายหู ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสอนใน มหาวิทยาลัย กล่าวว่ ผู้สอนใช้วิธีบรรยายในชั้นเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนวิธีการสอนแบบอื่นๆ เช่น การ สัมมนากลุ่มย่อยหรือ การเรียนจากกิจกรรมโดยทั่วไปยังถือว่าเป็นวิธีการสอนที่สงวนไว้สำหรับชั้น บัณฑิตศึกษา ทั้งนี้เพราะ ระดับปริญญาตรีอาจพบอุปสรรคเรื่องจำนวนผู้เรียนมากเกินไป งบประมาณการใช้จ่ายไม่พอในการ ซื้ออุปกรณ์และสถานที่ไม่สะดวก ต้องวุ่นวาย สิ้นเปลืองกว่าวิธีบรรยายในชั้นเรียน

สัมภาษณ์ดร.ชาตรี เกษโพรงทอง, กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนนั้น เพื่อให้ผู้เรียน ได้รับความรู้และความสามารถ นำความรู้ไปปฏิบัติได้ตาม วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ นั้นอาจารย์ผู้สอนต้องมึ ความสามารถในการเลือกใช้วิธีสอนแบบต่างๆ ให้ เหมาะสมกับหลักสูตรและเนื้อหาวิชา มีการใช้สื่อ และอุปกรณ์การสอนที่ช่วยกระตุ้นให้นักศึกษาสนใจ มีการฝึกปฏิบัติจริง มีการค้นคว้าเพิ่มเติม รู้และ เข้าใจธรรมชาติของนักศึกษาตลอดจนมีการวัดผล ประเมินผลที่ถูกต้องและยุติธรรม องค์ประกอบ เหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในอันที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่ดีแก่นักศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรกฤษณ์ ประกอบผล ได้ให้ทัศนะว่า การจัดสภาพแวดล้อมการเรียน การสอนให้เหมาะสมกับการเรียนการสอน ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่ดีของผู้สอน เทคนิค และวิธีการ สอน การประเมินผลและความสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนเป็นสิ่งสำคัญ^{๗๗}

สัมภาษณ์นางสาวจิระภรณ์ มะโนรัตน์ กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้านการจัดการเรียนการ สอนมีความสำคัญในการกระตุ้นนิสัยให้มี การพัฒนาศักยภาพทางสติปัญญาบุคลิกภาพ ความรู้สึ กต่างๆ การจัดสภาพแวดล้อมที่ดีจะช่วย ส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการรวมทั้งช่วยให้มีนิสัยมีทัศนคติที่ ดีต่อการเรียนรู้ และเป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของหลักสูตร^{๗๘}

^{๗๗} สัมภาษณ์ดร.ชาตรี เกษโพรงทอง, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขานานาชาติ ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๗๘} สัมภาษณ์นางสาวจิระภรณ์ มะโนรัตน์ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

สรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้นั้นอาจารย์ผู้สอนต้องมีความสามารถในการเลือกใช้วิธีการสอน แบบต่างๆ ให้เหมาะสมกับหลักสูตรและเนื้อหาวิชา มีการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนที่ช่วยกระตุ้นให้นักศึกษาสนใจ มีการฝึกปฏิบัติจริง มีการค้นคว้าเพิ่มเติม รู้และเข้าใจธรรมชาติของนักศึกษา ตลอดจนมีการวัดผลประเมินผลที่ถูกต้องและยุติธรรม องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในอันที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่ดีแก่นักศึกษา

สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่

สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ที่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับลักษณะและสภาพของอาคารสถานที่ต่างๆ เช่น ห้องเรียน โรงอาหาร ห้องสมุด สถานที่ฝึกปฏิบัติงาน ห้องสมุดห้องน้ำ สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และบริเวณทั้งหมดของสถาบัน ซึ่งสภาพแวดล้อมทางด้าน กายภาพนี้มีอิทธิพลต่อนักศึกษาทุกคน

สัมภาษณ์นางสาวจันจิรา เจริญศรี กล่าวว่า การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีในสถาบันเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องคำนึงถึงและดำเนินการอย่างจริงจังเพราะสภาพแวดล้อมภายในสถาบันมีส่วนสัมพันธ์กับ ทัศนคติและพฤติกรรมของนักศึกษา การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี สะอาด เป็นระเบียบและสวยงามจะ เป็นแรงจูงใจให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในสถาบัน จะเป็นผลต่อเนื่องไปในทางสร้างสรรค์^{๗๙}

สัมภาษณ์นางสาวจันจิรา เจริญศรี กล่าวว่า คุณภาพชีวิตต่อไปในอนาคต ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการกันอย่างจริงจัง ดังที่ นักการศึกษาส่วนใหญ่ ยอมรับว่าอาคารเรียนและสภาพของสถานศึกษามีส่วนเสริมสร้างความเจริญงอกงามให้แก่ทุกคนที่ อยู่ในสถาบันอุดมศึกษา เพราะขนาดของสถานที่ การตกแต่งอาคารและบริเวณโดยรอบ แสงสี ทัศนียภาพ ทิศทางลม การจัดระเบียบในอาคาร รูปลักษณะ ความปลอดภัย สุขลักษณะ ความสุขสบาย สิ่งเหล่านี้จะมีส่วนเกื้อกูลต่อการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนมีความรัก ห่วงเห่น และภาคภูมิใจในสถานศึกษาทั้งยังจะช่วยหล่อหลอมพฤติกรรมผู้เรียนได้อีกด้วย^{๘๐}

สัมภาษณ์นางสาวชนากานต์ เหมือนพร้อม กล่าวถึงสภาพแวดล้อมด้านสถานที่ว่ามีผลต่อการรับรู้ และการพัฒนาในด้านต่างๆ ของนิสิตในมหาวิทยาลัย ถ้านิสิตเห็นว่าสภาพแวดล้อมดีและเหมาะสมก็ จะก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อสถาบัน โดยที่จะมีความพยายามและตั้งใจศึกษาหาความรู้ และ ประสบการณ์ต่างๆ อยู่ในสถาบันต่อไปจนสำเร็จการศึกษา^{๘๑}

นอกจากนี้ วรรณภา อิทธิไธยยะ ได้สรุป คุณลักษณะอาคารสถานที่และลักษณะสิ่งแวดลอมที่ดีไว้ดังนี้

^{๗๙} สัมภาษณ์นางสาวจันจิรา เจริญศรี นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๘๐} สัมภาษณ์นางสาวชนากานต์ เหมือนพร้อม นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๘๑} สัมภาษณ์นางสาวพิมพ์มณี ถีฉฉลาด นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

๑. อาคารเรียน ควรเป็นอาคารถาวรใช้งานได้หลายๆ งานถูกสุขลักษณะ จำนวนและขนาดอาคารเรียนควรเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน รวมทั้งอาคารประกอบ เช่น หอประชุม โรงอาหาร โรงพลศึกษา ควรยึดหลักการดังต่อไปนี้

๑.๑ ประโยชน์ใช้สอย ถือเอาประโยชน์ที่เกิดผลดีกับการเรียนการสอน ความปลอดภัย สงบสุข ร่มเย็น สำหรับผู้เรียนเป็นสำคัญ

๑.๒ ดัดแปลงใช้งานได้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นฝักัั้นห้องหรือวัสดุอุปกรณ์ใดๆ เกี่ยวกับอาคารแม้กระทั่งตัวอาคาร ควรดัดแปลงแก้ไขเพิ่มเติมได้ง่าย ไม่ต้องทำลายหรือยุ่งยากเมื่อ ต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ

๑.๓ บรรยากาศเหมือนบ้าน สี เพดาน ฝ้ามา่น ผนังห้อง พื้นห้อง โตะ เก้าอี้ ต้อง ชวนให้น่าอยู่และสะดวกในการใช้

๑.๔ ทนทานต่อการใช้งานทั้งที่ถูกวิธีและไม่ถูกวิธี อาคารและเครื่องใช้ไม้สอยควรจะ แข็งแรงทนทานต่อการใช้อย่างไม่ทะนุถนอม เพราะผู้เรียนอาจจะไม่รู้จักใช้และรักษาอย่างถูกวิธี

สัมภาษณ์นางสาวจุฑามาศ นามสมบัติ กล่าวว่า ห้องเรียน ควรอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ มีอุปกรณ์ครุภัณฑ์ครบครันและอยู่ในสภาพ พร้อมใช้งาน สุขลักษณะประจำห้องสิ่งจำเป็น ซึ่งควรปราศจากสิ่งเหล่านี้ เสียง ฝุ่น กลิ่น คิว้น และ มลภาวะอื่นๆ ห้องเรียนควรมีแสงสว่างพอเหมาะ ขนาดห้องเรียนเพียงพอกับจำนวนนักเรียน การ สร้างอาคารเรียนที่สามารถเปลี่ยนรูปแบบได้เพื่อสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ^{๑๒} สัมภาษณ์นางสาวนริศรา เรืองไกล กล่าวว่า อาคารประกอบและห้องพิเศษ เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล ห้องวิทยาศาสตร์ ห้อง หัตถศึกษา ชาย-หญิง ห้องศิลปะและดนตรี ห้องประชุม ห้องอุปกรณ์การสอน และห้องพลานามัย ห้องต่างๆ เหล่านี้ จะต้องมือุปกรณ์ที่จำเป็นตามหลักสูตร^{๑๓} สัมภาษณ์นายพุฒิพงศ์ แก้วพวง บริเวณสถานศึกษา ควรคำนึกความปลอดภัยของผู้เรียน มีรั้วล้อมรอบ ตกแต่ง บริเวณให้สวยงาม ร่มรื่นเหมาะในการจัดกิจกรรม และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของผู้เรียน^{๑๔}

สัมภาษณ์นายจักรกฤษณ์ สลับสี สภาพแวดล้อมของสถานศึกษา การจัดสภาพแวดล้อมของสถาบันจะต้องให้ สอดคล้องกับความต้องการด้านร่างกาย จิตใจ และให้สอดคล้องกับความต้องการทางด้านการศึกษา ของผู้เรียน เพราะสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลมากต่อการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของ ผู้เรียน เพราะสภาพแวดล้อมโดยทั่วไป^{๑๕} ได้แก่สัมภาษณ์นายพีระวุฒิ พิมพ์ทองกล่าวว่า สี สีมีความสัมพันธ์ และมีอิทธิพลต่อมนุษย์อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา สีที่ใช้ สำหรับอาคารนั้น มีสีที่ใช้ทาภายนอกอาคารควรเป็นสีไม่จืดตา และไม่ซีดตกได้ง่าย^{๑๖} สัมภาษณ์นางสาวณิ

^{๑๒} สัมภาษณ์นางสาวจุฑามาศ นามสมบัติ นักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๓} สัมภาษณ์นางสาวนริศรา เรืองไกล นักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๔} สัมภาษณ์นายพุฒิพงศ์ แก้วพวง นักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๕} สัมภาษณ์นายจักรกฤษณ์ สลับสี นักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๑๖} สัมภาษณ์นายพีระวุฒิ พิมพ์ทองนักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

ชาร์รี่ โต๊ะนาค แสงสว่าง มีความสำคัญต่อการเรียนการสอน เพราะการมองเห็นเป็นสิ่งสำคัญ โดยทั่วไปควรมีความเข้มของแสงสว่างประมาณ ๓๐-๗๐ ฟุตแรงเทียน และแต่ละห้องไม่จำเป็นต้องมี แสงสว่างเท่าเทียมกัน^{๘๗} สัมภาษณ์นายปฏิวัติ จงเกษิ เสียง เสียงรบกวนมาจากแหล่งใหญ่ ๒ แหล่ง คือ เสียงที่มาจากภายนอกอาคาร และมาจากภายใน สถานศึกษาบางแห่งประสบปัญหา เกี่ยวกับเสียงรบกวน ควรแก้ปัญหาด้วยการ ทำฝ้าเพดาน และวิธีใช้พัดลมดูดอากาศและเป่า เพื่อถ่ายทอดอากาศเสียออกให้อากาศดีผ่าน^{๘๘}

สัมภาษณ์นายพุฒิพงศ์ แก้วม่วง การตกแต่งบริเวณแวดล้อมของสถานศึกษาโดยรอบ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งจะต้องมีทัศนคติที่มีต่อการตกแต่งบริเวณ จะต้องวางแผนทำโครงการไว้ล่วงหน้า เช่น การปลูกต้นไม้ยืนต้น^{๘๙}

นอกจากการจัดบริเวณพื้นที่ แสงสว่าง เสียง อุณหภูมิ และการถ่ายเทอากาศแล้วในการดำเนินการยังต้องคำนึงถึงความเพียงพอของอาคารสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ ให้มีจำนวนเพียงพอ กับจำนวนนักศึกษา เช่น อาคาร ห้องเรียน ห้องน้ำ สนามกีฬา สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น นอกจากนั้นการวางผังและการจัดบริเวณภายในสถาบันให้เหมาะสม มีความสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพของมวลสมาชิกในสถาบันโดยเฉพาะนักศึกษา

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์กล่าวว่า การแบ่งพื้นที่ของสถาบันให้เป็นสัดส่วน สวยงาม ปลอดภัย และเอื้ออำนวยต่อการศึกษาค้นคว้าซึ่ง กล่าวไว้ ดังนี้^{๙๐}

๑. ต้องมีขนาดกว้างขวางพอเหมาะกับโครงการปัจจุบัน และสามารถขยายตัวได้ในอนาคต
๒. ต้องอยู่ใกล้ชุมชนสามารถติดต่อกับหน่วยงานอื่นได้สะดวก
๓. ตั้งอยู่ในที่ปลอดภัย สวยงาม และสามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด
๔. การวางผังให้สามารถดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงสังคมในอนาคต
ควรแยก
๕. ส่วนที่มีเสียงอึกทึก และเงียบสงบ ความแยกจากกัน ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายบริหาร
ควรแยกจากกันเป็นส่วน
๖. ตั้งอยู่ในที่ก่อให้เกิดปัญหาจราจรน้อยที่สุด
๗. จราจรภายในสถาบันควรแยกทางรถยนต์ รถจักรยาน และทางเท้าออกจากกัน

^{๘๗} สัมภาษณ์นางสาวณิชาชาร์รี่ โต๊ะนาค นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๘๘} สัมภาษณ์นายปฏิวัติ จงเกษิ นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

^{๘๙} สัมภาษณ์นายพุฒิพงศ์ แก้วม่วง นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

^{๙๐} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์, ปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๘. การระบายอากาศ และแสงสว่างควรเป็นไปตามธรรมชาติ

สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อการรับรู้และพัฒนาในด้านต่างๆ ของนิสิตโดยเฉพาะในด้านวิชาการจะช่วยเสริมสร้างทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนเพราะประสบการณ์ในห้องเรียนเป็นองค์ประกอบในการกำหนดการรับรู้ของผู้เรียน และหากสภาพแวดล้อมเหมาะสมจะทำให้ นิสิตพึงพอใจและตั้งใจศึกษาหาความรู้ รวมทั้งประสบการณ์ต่างๆ จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

อนันต์ เลาห์ทวีกุล ได้กล่าวถึง สถานที่ในสถาบันอุดมศึกษาไว้ว่าอาคารสถานที่ สะอาด มีระเบียบถูกต้อง และสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยย่อมแสดงถึงความสามารถทางการบริหารสถาบันทางการศึกษาในการหาทรัพยากรในด้านการอำนวยความสะดวกให้แก่การเรียนการสอน การค้นคว้า และสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยอื่นๆ ด้วยดังนั้น การที่สถาบันอุดมศึกษามี ห้องเรียน ห้องทำงานเพียงพอ ย่อมส่งเสริมสมรรถภาพการทำงานของคนในสถาบันนั้น^{๙๑}

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง ได้ให้หลักในการเลือกทำเลที่ตั้งสถานศึกษาว่าควรจะได้ พิจารณาในประเด็นดังต่อไปนี้^{๙๒}

๑. มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างที่ดินของสถานศึกษากับชุมชนในย่านนั้น ๒. มีความสัมพันธ์กับจำนวนประชากร สามารถบริการทางด้านการศึกษาได้อย่างทั่วถึง ๓. ระยะทางระหว่างบ้านกับสถานศึกษาไม่ห่างจนเกินไป ๔. ต้องคำนึงบริเวณ (Zoning) ในด้านผังเมืองและสิ่งแวดล้อม ๕. ต้องคำนึงถึงขนาดสถานศึกษาเมื่อถึงจุดอิ่มตัวสูงสุด ๖. คำนึงถึงสวนสาธารณะและบริเวณอื่นๆ ๗. คงสภาพต้นไม้และสิ่งที่มีอยู่แล้วให้คงสภาพตามธรรมชาติ ๘. ลักษณะดินอยู่ในสภาพดีควรปลูกต้นไม้ ๙. มีการบริการด้านสาธารณูปโภคอย่างเพียงพอ

สิรินดา วรรณะวิภาค ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะสภาพแวดล้อมทางการเรียนที่ เกี่ยวข้องกับอาคารสถานที่ ซึ่งมีลักษณะเด่นๆ อยู่ ๘ ประการ คือ^{๙๓}

๑. ที่นั่งของนักเรียนห่างพอเหมาะสมที่จะอ่านอักษรบนกระดานได้ ๒. ห้องเรียนมีแสงสว่างและการระบายอากาศ ๓. มีห้องสมุดและห้องปฏิบัติการต่างๆ ให้นักเรียนใช้ค้นคว้า ๔. ขนาดโต๊ะ เก้าอี้ พอเหมาะกับตัวนักเรียน ๕. ที่นั่งในห้องเรียนมีครบจำนวนนักเรียน ๖. สภาพอากาศในห้องเรียนไม่ร้อนอบอ้าว ๗. สภาพห้องเรียนส่วนใหญ่ไม่ร้อนอบอ้าว ๘. มีบริการถ่ายเอกสารและการพิมพ์

^{๙๑} อนันต์ เลาห์ทวีกุล, ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนระยองวิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดระยอง, ปรินญาณิพนธ์ กศ,ม,(การบริหารการศึกษา), ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา ถ่ายเอกสาร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง รองอธิการบดี ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๙๓} สิรินดา วรรณะวิภาค, ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสภาพแวดล้อมในวิทยาลัยศรีปทุม, ปรินญาณิพนธ์ กศ,ม, (การบริหารการศึกษา), ชลบุรีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๑), หน้า ๔๒. ถ่ายเอกสาร

สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัคราพร สุขทองกล่าวว่า ตามมาตรฐานสากลของอาคารสถานที่ที่เหมาะสมในสถาบันอุดมศึกษานั้น สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดไว้ดังนี้^{๙๔}

๑. ห้องเรียนห้องปฏิบัติการ ควรมีขนาดมาตรฐานสากล มีอุปกรณ์เกี่ยวกับการเรียนการสอนและทันสมัย ซึ่งกระตุ้นให้นักศึกษามีความอยากรู้อยากเห็นและควรเป็นห้องเฉพาะของแต่ละวิชา

๒. ห้องพักอาจารย์ ต้องคำนึงถึงความสะดวกต่อการทำงานของอาจารย์ ควรเป็นห้องที่มีอุปกรณ์ในการเตรียมการสอนมีสิ่งอำนวยความสะดวก มีที่พักผ่อนในเวลาว่างเพื่อจะได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างอาจารย์ด้วยกัน จะได้เกิดความสนิทสนมกลมเกลียวกัน

๓. ห้องพักนักศึกษา ต้องเป็นสถานที่ให้นักศึกษาได้พบปะพูดคุยกับเพื่อน หรืออาจมี กีฬาในร่มรวมอยู่ด้วยก็ได้

๔. ห้องน้ำ ห้องส้วม มีความเหมาะสมกับจำนวนผู้ใช้ ห้องน้ำชายหญิงต้องแยกออกจากกัน มีสุขภัณฑ์เครื่องอำนวยความสะดวกพร้อม เช่น สบู่ กระดาษชำระ ฯลฯ อากาศถ่ายเทได้ดี

๕. ห้องสมุด ต้องมีหนังสือที่จำเป็นสำหรับการศึกษาค้นคว้า มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีการฝึกให้นักศึกษาใช้ห้องสมุดเป็นด้วย

๖. ห้องเรียนต้องออกแบบให้ถูกสุขลักษณะ ทางระบายอากาศ ต้องมีการถ่ายเทได้ดีสำหรับบริเวณที่พักผ่อนหย่อนใจ บริเวณรอบอาคารต่างๆ ไป ควรมีพวงไม้ร่ม ตลอดทั้งทางเดินที่ปลอดภัย ที่นั่งพักผ่อนนักศึกษาควรจัดไว้เป็นมุมๆ

๗. โรงอาหารต้องออกแบบให้โปร่ง สะดวกสบายต่อการทำความสะอาด มีอากาศถ่ายเทได้ดีไม่มีสิ่งรบกวน และต้องรักษาให้สะอาดอยู่เสมอ

วลัยลักษณ์ อัครชีรวงศ์ ที่ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อ สภาพแวดล้อมของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจระดับปานกลางเกี่ยวกับการจัดอาคารสถานที่ภายในสถาบัน เกี่ยวกับขนาด ความเหมาะสมของห้องเรียนกับจำนวนนักศึกษา จำนวนห้องปฏิบัติการ สถานที่จอดรถ และจัด บริเวณรอบๆ สถาบันให้มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ส่วนการจัดบริการในด้านที่นั่งพักผ่อนหย่อนใจ โต๊ะ อาหารการจัดสภาพแวดล้อมโรงอาหารให้ถูกสุขลักษณะ การจัดสถานที่ให้นักศึกษาทำกิจกรรม และเล่นกีฬา ร่วมกัน นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ นักศึกษายังมีความพึงพอใจ กับความสะอาดของห้องน้ำในสถาบันอยู่ในระดับต่ำด้วย ส่วนการวิจัยของกิตติพร พิณิชการ ได้ให้ทัศนะต่อสภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่ ไว้ว่า สภาพแวดล้อมด้านอาคารสถานที่เป็นสิ่ง สำคัญที่มีผลต่อการรับรู้และพัฒนาในด้านต่างๆ ของนิสิต โดยเฉพาะในด้านวิชาการจะช่วย เสริมสร้างทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้เรียนเพราะประสบการณ์ในห้องเรียนเป็นองค์ประกอบในการ กำหนดการรับรู้ของ

^{๙๔} สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัคราพร สุขทอง, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๒ มกราคม, ๒๕๖๒

ผู้เรียน และหากสภาพแวดล้อมเหมาะสมจะทำให้นิสัยพึงพอใจและตั้งใจศึกษา หาความรู้ รวมทั้งประสบการณ์ต่างๆ จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา^{๔๕}

สรุปได้ว่า อาคารสถานที่นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตและการเรียนรู้ของนักศึกษา ซึ่งมีผลต่อการรับรู้และพัฒนาในด้านต่างๆ ของนักศึกษาโดยเฉพาะในด้านวิชาการจะช่วยเสริมสร้างทัศนคติและด้านบุคลิกภาพจะช่วยส่งเสริมในส่วนพฤติกรรมของนักศึกษาให้เป็นผู้ที่ใฝ่เรียนรู้ ตลอดจนทำให้ผู้เรียนมีความรัก และภาคภูมิใจในสถาบัน เพราะประสบการณ์ในห้องเรียนเป็นองค์ประกอบในการกำหนดการรับรู้ของผู้เรียน และหากสภาพแวดล้อมเหมาะสมจะทำให้นักศึกษาพึงพอใจและตั้งใจศึกษาหาความรู้ รวมทั้งแสวงหาประสบการณ์ต่างๆ จนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

สภาพแวดล้อมด้านการบริการนักศึกษา

การบริการนักศึกษาไว้ว่า การบริการ นักศึกษาหมายถึง บริการที่จัดให้นิสิตนักศึกษาเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่ม เช่น การให้คำปรึกษาสวัสดิการนิสิตนักศึกษา การแนะแนวนักศึกษาและอาชีพ การจัดหางาน บริการหอพัก และที่ปรึกษา องค์การนักศึกษาได้จัดประเภทของการ ให้บริการแก่นักศึกษาออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. บริการที่จัดให้แก่ศึกษาด้านสวัสดิการ ได้แก่ บริการสุขภาพ บริการหอพัก บริการอาหาร บริการซักรีด บริการให้คำปรึกษา บริการวินิจฉัยปัญหา และบริการช่วยเหลือทางด้าน เงินทุนต่างๆ

๒. งานบริการที่เป็นความรับผิดชอบของสถาบัน ได้แก่ การคัดเลือก การสรรหา นิสิตนักศึกษา การรับนิสิตนักศึกษาเข้าเรียน การลงทะเบียน การปฐมนิเทศ การปัจฉิมนิเทศ การ สอน ซ่อมเสริมและการติดตามผล

การให้บริการนักศึกษาเป็นงานสำคัญที่สถาบันจัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ นักศึกษา รวมทั้งให้ได้รับความปลอดภัย และความสบาย การจัดบริการนิสิตจะต้องเป็นไปเพื่อ ส่งเสริมพัฒนาการในทุกด้านของนิสิต เพื่อสร้าง ประสบการณ์ในการพัฒนาตนเอง โดยการให้บริการ ที่สำคัญ เช่น บริการอาหาร บริการแนะแนว บริการสุขภาพอนามัย และบริการจัดหางาน ทั้งนี้เพื่อ ช่วยลดหรือขจัดปัญหาต่างๆ ให้แก่นิสิตเพื่อ ช่วยให้นิสิตเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ทั้งสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกายและจิตใจ

สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์ อัมพาพรรณ พงศ์พลาดิสัย กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้าน จัดบริการนิสิตเป็นงานที่สำคัญที่จะช่วย ส่งเสริมประสบการณ์ให้นิสิตนอกเหนือไปจากการจัดการ เรียนการสอน การจัดบริการที่เอื้ออำนวย ส่งผลต่อการศึกษาเล่าเรียนของนิสิต ได้แก่ การจัดบริการ วิชาการ บริการด้านสุขภาพ บริการให้ คำปรึกษา แนะแนว บริการทุนการศึกษา บริการห้องสมุด

^{๔๕} วลัยลักษณ์ อัครีรวงศ์, ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อสภาพแวดล้อมของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, วารสารวิทยาศาสตร์ลาดกระบัง ๖ (๑) : ๕๕-๕๙.

บริการห้องแล็บคอมพิวเตอร์ บริการ ห้องปฏิบัติการ โดยคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของนิสิต มิใช่เพียงแต่ให้นิสิตเกิดความพึงพอใจ เท่านั้น ยังคงต้องมุ่งที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกและให้นิสิตเกิดการเรียนรู้มากที่สุด งานดังกล่าว เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาตั้งแต่แรกเข้าจนกระทั่งสำเร็จการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้นักศึกษาได้ พัฒนาความเป็นบุคคลที่สมบูรณ์โดยรอบ จึงควรจัดให้สอดคล้องสนองความต้องการกับ ความสามารถ และความสนใจของนิสิตแต่ละคน โดยให้สัมพันธ์กับหลักสูตร นโยบายการบริหาร ภาวะเทียบข้อบังคับต่างๆ ของสถานศึกษา^{๙๖}

การบริการนิสิตนักศึกษา เป็นส่วนที่ประสานระหว่างชีวิตนอกห้องเรียนและในห้องเรียน ช่วยส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้พัฒนาชีวิตให้สมบูรณ์ ทำให้เห็นชีวิตในแนวกว้าง สร้างทัศนคติที่ดี และอาจมีผลกระทบต่อผลการเรียนของนิสิตนักศึกษาด้วย ซึ่งหลักการบริการนักศึกษา มีดังนี้^{๙๗}

๑. หลักการพัฒนานักศึกษา ควรดำเนินการเพื่อส่งเสริมนักศึกษาได้พัฒนาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การรักษาความสะอาด การมีความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเองและมี ความคิดในทางสรรค์สร้างสังคม

๒. หลักความสะดวกสบาย ควรคำนึงถึงความสะดวกสบายของนิสิตนักศึกษา มากกว่าความสะดวกสบายของตนเอง เช่น เรื่องการให้บริการอาหาร และเครื่องดื่มแก่นิสิตนักศึกษาอาจเป็นงานที่ยุ้งยากสำหรับผู้บริหาร เพราะเป็นงานไม่มีเกียรติ แต่เป็นงานที่สนับสนุนความงอก งามทางสมองและร่างกายของนิสิตนักศึกษา ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาจึงควรคำนึงถึงเป็นพิเศษใน การที่จะจัดบริการนี้ให้แก่นักศึกษา สิ่งแวดล้อมที่จะอำนวยความสะดวกแก่ชีวิตของนักศึกษาควรจัดให้เป็นงานที่สำคัญลำดับแรกๆ

๓. หลักการประหยัด การบริการบางสิ่งบางอย่างที่เป็นสิ่งไม่จำเป็นหรือเป็นการ ฟุ่มเฟือยก็ควรงด ไม่จำเป็นต้องจัดหาไว้

๔. หลักการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ บริการสวัสดิการที่จัดให้ควรเป็นสิ่งเอื้อต่อ การเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษา ทำให้จิตใจสบาย อยากรเรียนมากขึ้น หรือมีกำลังใจ ที่จะเรียนยิ่งขึ้น

๕. หลักความสามัคคี งานบริการและสวัสดิการที่จัดขึ้นควรยึดหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์หรือสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลทุกคนทุกกลุ่ม

สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ กล่าวว่า สภาพแวดล้อมด้านการบริการ ว่าการบริการต่างๆ ที่สถาบันอุดมศึกษาจัดให้แก่มวลสมาชิก เช่น บริการทุนการศึกษา บริการ สุขภาพ บริการแนะแนว บริการหอพัก บริการอาหาร และบริการห้องสมุด เป็นงานหลักที่เกี่ยวข้อง กับทุกฝ่าย ซึ่งสถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสนใจจัดบริการให้เพียงพอกับความต้องการของ นักศึกษา โดย

^{๙๖} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัมพาพรรณ พงศ์พลาดิสัย ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๙๗} วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, บุคลากรนิสิตนักศึกษา,(กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐) หน้า ๔๕.

ผู้เกี่ยวข้องต้องจัดสภาพแวดล้อมด้านบริการให้เอื้ออำนวย และให้ความสะดวกสบาย แก่นักศึกษาในด้านความเป็นอยู่ในขณะที่ศึกษาอยู่ในสถาบัน เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาสามารถ พัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา^{๙๘}

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชายันต์, กล่าวว่า การบริการนิสิตนักศึกษาใน มหาวิทยาลัย กลุ่มภาคใต้ และได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การบริการนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยควรมี ความสำคัญในเรื่องต่อไปนี้^{๙๙}

๑. ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตได้แก่ อาหาร ที่พักอาศัย สถานพยาบาล ไปรษณีย์ โทรเลข ธนาณัติ ร้านขายหนังสือ อุปกรณ์การเรียน พาหนะในการเดินทาง

๒. ปัจจัยที่แก้ปัญหาและอุปสรรคในการเรียน เช่น คู่มือนักศึกษาใหม่ อาจารย์ที่ ปรึกษา การบริการแนะแนว การให้ความช่วยเหลือทางการเงินในรูปแบบต่างๆ

๓. ปัจจัยที่สนับสนุนการประกอบอาชีพในอนาคต เช่น การให้ข่าว ข้อมูลที่เกี่ยวกับตลาดแรงงาน อาชีพต่างๆ การอบรมให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสมัครงาน และการจัดหางานให้นักศึกษา ที่จะจบการศึกษา

๔. ปัจจัยที่ส่งเสริมและพัฒนาบุคคลให้มีความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ทั้ง สติปัญญา หรือความรู้ทางสติปัญญา หรือความรู้ทางวิชาการ มีคุณธรรม และความรับผิดชอบต่อ ตนเองและสังคมส่วนรวม คือการสนับสนุนการทำกิจกรรมประเภทต่างๆ

- การบริการด้านสุขภาพ

สัมภาษณ์นางสาวอรนุช แสงสุข กล่าวว่า การบริการสุขภาพเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง ที่ต้องจัดบริการให้แก่นักศึกษา เพราะการรักษาสุขภาพที่ดีย่อมทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพอนามัยดี อันจะเป็นผลให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน การบริการสุขภาพในสถานศึกษา ควรมี ขอบเขตดังนี้^{๑๐๐}

๑. บริการในการป้องกัน ได้แก่ การตรวจร่างกายเมื่อสมัครเข้าเป็นนักศึกษา การ ตรวจร่างกายประจำปี

๒. บริการด้านสุขภาพจิต เพื่อให้การปรึกษาในด้านสุขภาพจิตแก่นักศึกษาและ บุคลากรของสถาบัน

๓. บริการสร้างภูมิคุ้มกัน ได้แก่ การปลูกฝีและฉีดยาเพื่อให้มีภูมิคุ้มกันโรค

^{๙๘} สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๙๙} สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุชายันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

^{๑๐๐} สัมภาษณ์นางสาวอรนุช แสงสุข อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

๔. บริการรักษาพยาบาล เพื่อบริการในด้านการปฐมพยาบาลหรืออาการป่วยที่ เจ้าหน้าที่พยาบาลช่วยได้

๕. บริการเวชศาสตร์การกีฬาเพื่อป้องกันการบาดเจ็บอันเนื่องมาจากอุบัติเหตุในการเล่น กีฬาของนักศึกษาและบุคลากรของสถาบัน

๖. บริการสุขภาพและความปลอดภัย เพื่อให้สภาพแวดล้อมในวิทยาลัย ซึ่ง รวมทั้ง สถานที่เรียน ที่พักอาศัย และที่รับประทานอาหาร ที่พักผ่อนหย่อนใจ สะดวกถูกสุขลักษณะ และปลอดภัย

๗. บริการในการศึกษาทางด้านสุขศาสตร์ เป็นสิ่งที่จะช่วยให้นักศึกษาสามารถ ปฏิบัติได้ ถูกต้องอันจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตัวนักศึกษาและครอบครัวของนักศึกษา ซึ่งกระทำได้ หลายวิธี เช่น การเขียนบทความ การประชุมชี้แจงและการสอนในชั้นเรียน

- บริการด้านแนะแนว

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์ กล่าวว่า หลักของการแนะแนวที่สำคัญมี ๕ ประการคือ^{๑๑๑}

๑. บริการสำรวจและศึกษาเป็นรายบุคคล เป็นการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษามา ประมวลไว้ในระเบียบสะสม เพื่อใช้ประโยชน์ในการพิจารณาให้การช่วยเหลือ

๒. บริการสนเทศ หมายถึง การให้ข่าวสารความรู้ที่จำเป็นที่ถูกต้องและทันสมัย นอกเหนือไปจากหลักสูตรหรือหนังสือเรียนตามปกติ เพื่อช่วยให้นักศึกษารู้จักโลกและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อันจะเป็นเครื่องช่วยให้นักศึกษารู้จักตัดสินใจและประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ข้อมูลหรือข่าวสาร ความรู้ต่างๆ นั้น มีมากมายที่เกี่ยวกับการศึกษา การประกอบอาชีพ ศิลปกรรม วัฒนธรรม การปรับปรุงบุคลิกภาพ การปรับตนในสังคม สุขภาพอนามัย การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ การกีฬา ศิลปะด้านต่างๆ ฯลฯ

๓. บริการให้คำปรึกษา ถือว่าเป็นหัวใจของการแนะแนว เพราะต้องอาศัยวิทยาการ และเทคนิคขั้นสูง ซึ่งผู้ทำหน้าที่นี้จะต้องฝึกอบรมจนมีความชำนาญ ทั้งนี้เพราะการให้คำปรึกษา ไม่ใช่การนั่งคุยสนทนาตามธรรมดา หรือการพูดลอบโยนตามประสบการณ์แบบสามัญสำนึกของ คนธรรมดา

๔. บริการจัดวางตัวบุคคล หมายถึง การจัดให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์การ ฝึกอบรม การสงเคราะห์ตามควรแก่กรณี เช่น การจัดให้นักศึกษารู้จักเลือกวิชาเรียนหรือแผนการ เรียนที่ตรงกับสติปัญญาความสามารถ

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

๕. บริการติดตามและประเมินผล วัตถุประสงค์สำคัญของบริการนี้ คือ เพื่อติดตาม ผลดูว่าการจัดบริการแนะแนวด้านต่างๆ หรือโครงการแนะแนวที่ได้ปฏิบัติไปแล้วนั้นได้ผลหรือไม่ ประการใด มีจุดบกพร่องตรงไหน ควรแก้ไขหรือปรับปรุงอย่างไร

นอกจากนี้ การบริการให้คำปรึกษาและแนะแนว ก็เป็นบริการสำคัญประการหนึ่งที่สถาบันอุดมศึกษาควรจัดให้แก่นักศึกษา เนื่องจากในชีวิตประจำวันของนักศึกษานั้นต้องเผชิญกับปัญหานั้นๆ นับตั้งแต่เรื่องเล็กน้อยจนกระทั่งถึงเรื่องใหญ่ ในการนี้นักศึกษาจึงควรได้รับคำปรึกษาและคำแนะนำจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ มีบุคลิกภาพที่อบอุ่น เป็นแม่เหล็กที่ดึงดูดนักศึกษาเข้ามาหาและที่สำคัญที่สุดจะต้องเป็นผู้ที่นักศึกษาไว้วางใจได้^{๑๐๒}

- บริการด้านห้องสมุด

ในปัจจุบันห้องสมุดนับว่ามีบทบาทที่สำคัญและจำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นอันมาก ห้องสมุดเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้สำหรับอาจารย์และนักศึกษา การเรียนรู้ในห้องเรียนแต่เพียงอย่างเดียวก็ยังมีอาจจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ที่แตกฉานได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางด้านวิชาการและเทคโนโลยีในสมัยปัจจุบันได้มีการพัฒนาไปเป็นอัน มาก การบริการห้องสมุดก็ยิ่งมีความจำเป็นมากขึ้น

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธรได้กล่าวถึง ประโยชน์ของห้องสมุดไว้ดังนี้^{๑๐๓}

๑. เป็นแหล่งที่จะแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการของอาจารย์และนักศึกษา
๒. เป็นแหล่งที่ให้ความสุขเพลิดเพลินในยามว่างจากการเรียน และได้รับประโยชน์ จากการอ่าน
๓. เป็นแหล่งสร้างบุคคลให้เป็นรัฐบุรุษ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต
๔. เป็นแหล่งปลูกฝังบุคลิกภาพของบุคคลได้ทุกระดับ เช่น นิสัยรักการอ่าน การ ค้นคว้า
๕. เป็นแหล่งที่สามารถหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในด้านสังคม อารมณ์ และความ เป็นระเบียบเรียบร้อย
๖. เป็นศูนย์ทรัพยากรทั้งหลายที่มนุษย์จะเข้าไปแสวงหาความรู้ได้อย่างอิสระ
๗. เป็นแหล่งที่ให้บริการทางด้านวิชาการที่สมบูรณ์

^{๑๐๒} พจน์ สะเพียรชัย, การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน ได้ให้การเสนอแนะว่าการจัดห้องสมุดมหาวิทยาลัยควรมีลักษณะดังต่อไปนี้^{๑๐๔}

๑. มีเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่ได้รับการฝึกหัดอบรมวิชาบรรณารักษศาสตร์อยู่ประจำ หรืออย่างน้อยที่สุดก็มีอาจารย์ที่มีความรู้ในด้านนี้ทำหน้าที่บรรณารักษ์

๒. มีหนังสืออุเทศหรือหนังสืออ้างอิงเพียงพอแก่ความต้องการของนักศึกษาในระดับ นั้นๆ ตำราเรียนและหนังสืออ่านประกอบก็ต้องมีให้พอ

๓. มีระเบียบการจัดระบบหนังสือ เพื่อสะดวกในการค้นหา มีที่วางหนังสือสะดวกแก่ การหยิบและค้นคว้า

๔. มีโต๊ะเก้าอี้สำหรับอ่านและเขียนเพียงพอแก่จำนวนนักศึกษาที่ใช้ห้องสมุด

๕. ควรมีการเก็บสถิติของจำนวนนักศึกษาที่ใช้ห้องสมุด จำนวนผู้ยืม หนังสือหาย หรือ สูญเสียไปด้วยเหตุต่างๆ การรับนิยสารควรดูจากความสนใจของนักศึกษา

๖. มีเครื่องมือช่วยงานบรรณารักษ์ เช่น เครื่องมือซ่อมหนังสือ บุคคลที่จะทำหน้าที่ ต่างๆ เป็นต้น

๗. ระบบสำหรับการยืมหนังสือควรจะเป็นไปในทางให้ความสะดวกแก่นักศึกษาที่จะ ยืมมี เครื่องกระตุ้นให้นักศึกษาจะอ่านหนังสือ เช่น การแสดงหนังสือที่ได้รับใหม่ มีการสรุปย่อเรื่อง หนังสือ เพื่อสร้างความสนใจ

๘. มีที่สำหรับอ่านหนังสือและนิยสารต่างๆ

ดังนั้น สรุปได้ว่างานด้านการบริการนักศึกษาเป็นงานหลักที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับ ทุกฝ่ายซึ่งจะมีส่วนช่วยให้สถาบันเจริญก้าวหน้าตามวัตถุประสงค์ หากงานด้านบริการเอื้ออำนวยให้ ความสะดวกแก่นักศึกษาในด้านความเป็นอยู่ การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพในอนาคต เพียงพอกับความต้องการของนักศึกษาก็จะส่งเสริมให้นักศึกษาได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลตั้งแต่แรกเข้าจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา

สภาพแวดล้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา

สุวพร ตั้งสมรพงษ์ ได้กล่าวว่า หากสถาบันอุดมศึกษาต้องการพัฒนานิสิต ให้มีความ สมบูรณ์ ตามปรัชญา ปณิธาน และวัตถุประสงค์ของสถาบัน จะต้องพัฒนางานกิจการนิสิต ให้มี คุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของนิสิตทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยให้นิสิตมี ความพร้อมด้านการเล่าเรียน สามารถแก้ไขปัญหา และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นแก่นิสิตได้ นอกจากนี้ ยัง

^{๑๐๔} สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

สามารถช่วยพัฒนานิสิตให้เป็นศึกษาที่สมบูรณ์ตามที่สถาบันพึงปรารถนา ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมนิสิตดังนี้^{๑๐๕}

๑. ความสำคัญต่อนิสิต

นิสิตโดยทั่วไปเป็นคนหนุ่มสาวที่มีพลังกำลังทั้งร่างกายและความคิด มีความ อยากรู้อยากเห็น และเป็นผู้ที่มีความหวังดีต่อสังคมด้วยใจอันบริสุทธิ์ กิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือ กิจกรรมนอกหลักสูตรจะช่วยตอบสนองความต้องการของนิสิตได้เป็นอย่างดีกิจกรรมนิสิตจึงมี ความสำคัญต่อนิสิตดังต่อไปนี้ พัฒนานิสิตในด้านสังคม อารมณ์ร่างกาย และจิตใจช่วยให้นิสิตใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ช่วยให้นิสิตได้มีโอกาสใช้พลังทางด้านร่างกาย และความคิด กระทำการใน สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสถาบันการศึกษาและต่อประเทศชาติ

๒. ความสำคัญต่อสถาบันอุดมศึกษา

กิจกรรมนิสิตเป็นกระบวนการอันสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาที่พัฒนานิสิตให้ เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ การทำงาน ร่วมกันระหว่าง อาจารย์และนิสิตในกระบวนการกิจกรรมนิสิตทำให้นิสิตเกิดความอบอุ่นและมีความ เข้าใจอาจารย์ และสถาบันอุดมศึกษาดียิ่งขึ้น นอกจากนั้นกิจกรรมนิสิตด้านศิลปวัฒนธรรม ด้าน บำเพ็ญประโยชน์ และด้านกีฬา มีส่วนสำคัญในการเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของ สถาบันอุดมศึกษาอีกด้วย

๓. ความสำคัญต่อประเทศ

ในแต่ละปีนิสิตประมาณ ๒๐,๐๐๐ คนได้ออกไปพัฒนาชนบทในถิ่นทุรกันดารยาก ไร ได้สร้างถาวรวัตถุหลายอย่าง เช่น โรงเรียน สะพาน ห้องสมุด ฝายน้ำล้น ถังเก็บน้ำฝน ห้องสุขา เป็นต้น นอกจากนี้ นิสิตยังช่วยให้ประชาชนในชนบทเข้าใจการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมแผน ใหม่ การสาธารณสุขและการศึกษาเพื่อช่วยให้ชาวชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กิจกรรมด้าน ศิลปวัฒนธรรมของนิสิตมีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุง พัฒนา และเผยแพร่วัฒนธรรมของชาติ กิจกรรมด้านกีฬาช่วยทำให้นิสิตซึ่งเป็นเยาวชนของชาติ มีร่างกายแข็งแรงซึ่งจะเป็นกำลังที่สำคัญ ในการพัฒนาประเทศ การแข่งขันกีฬานิสิตระหว่างประเทศยังเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติ คุณของประเทศชาติทางหนึ่ง กิจกรรมนิสิตจึงนับว่ามีความสำคัญต่อประเทศชาติเป็นอย่างมาก

วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมนักศึกษา ไว้ดังนี้^{๑๐๖}

๑. กิจกรรมพัฒนาการปกครองตนเอง ได้แก่ องค์การบริหารกิจกรรมนักศึกษา สโมสรนักศึกษา สภานักศึกษา กิจกรรมเหล่านี้สอนให้นักศึกษารู้จักทำงานร่วมกัน กล้าตัดสินใจและรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

^{๑๐๕} สุพรรณ ตั้งสมวรพงษ์, การพัฒนาบัณฑิตในยุคโลกาภิวัตน์, ในวารสารอุดมศึกษาสัมพันธ์, เรื่อง อุดมศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ (กรุงเทพมหานคร: פרินต์โพร, ๒๕๔๒),

^{๑๐๖} วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, บุคลากรนิสิตนักศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๙.

๒. กิจกรรมพัฒนาสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับวิชาการในสาขาที่นักศึกษา กำลังศึกษาอยู่ เป็นต้น

๓. กิจกรรมพัฒนาทักษะทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมที่มุ่งพัฒนามารยาทและระเบียบ ประเพณีการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ชมรมกุลสตรี ชมรมมารยาท เป็นต้น

๔. กิจกรรมพัฒนาความเสียสละเพื่อสังคม ได้แก่ กิจกรรมที่มุ่งให้นักศึกษาตระหนัก ในการมีส่วนร่วมช่วยเหลือสังคมหรือประเทศชาติ เช่น ชมรมอาสาพัฒนา ชมรมพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

๕. กิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพและความพร้อมเพียง ได้แก่ ชมรมกีฬาต่างๆ เป็นต้น

๖. กิจกรรมพัฒนาศีลธรรม ได้แก่ กิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักศึกษาให้ มีความประพฤติเป็นที่ต้องการของสังคม เช่น ชมรมพุทธศาสนา เป็นต้น

๗. กิจกรรมพัฒนาศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรม เช่น ชมรมดนตรี ชมรมอาชีพ ชมรมวรรณศิลป์ เป็นต้น

๘. กิจกรรมสันทนาการ ได้แก่ กิจกรรมที่มุ่งพัฒนานักศึกษาให้ใช้เวลาว่างจากการ พักผ่อน หรือทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ เช่น ชมรมสะสมแสตมป์ ชมรมถ่ายภาพ เป็นต้น

๙. กิจกรรมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจการเมือง เพื่อ ปลุกฝัง อุดมการณ์ทางการเมืองตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อโตขึ้นจะได้มีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการเมือง มากขึ้น

๑๐. กิจกรรมพัฒนาอาชีพ ได้แก่ กิจกรรมที่เตรียมนักศึกษาไปสู่อาชีพในอนาคต เช่น ชมรมนักธุรกิจ ชมรมครุวิทยาาสตร์ ชมรมนักประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

สัมภาษณ์นางภัทรวรรณ สีสลาพัฒนาชัยกุลได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมนักศึกษาที่จัด ใน สถาบันอุดมศึกษา มี ๕ ประเภท คือ^{๑๐๗}

๑. กิจกรรมด้านวิชาการจัดขึ้นเพื่อแสวงหาความรู้ในด้านวิชาการอันควรได้รับการ ส่งเสริมให้มีอิสระทางการคิด เป็นการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางวิชาการให้นักศึกษา

๒. กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมเผยแพร่และรักษาไว้ซึ่ง ศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนให้นักศึกษามีความสนใจและมีโอกาสได้ศึกษาเพื่อให้มีสุนทรีย์ภาพในศิลปะ ด้านต่างๆ อันไม่ ขัดต่อวัฒนธรรมอันดี

๓. กิจกรรมด้านบำเพ็ญประโยชน์ จัดทำขึ้นเพื่อให้นักศึกษาใช้เวลาในการพัฒนา ตนเอง ให้พร้อมเพื่อทำประโยชน์ต่อสังคม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ ให้เกิด

^{๑๐๗} สัมภาษณ์นางพนมพร พาหะนิชย์, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

ประโยชน์ต่อส่วนรวม และปลูกฝังให้นักศึกษาได้ตระหนักในภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบ ที่จะต้องมีต่อสังคม อันจะเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ

๔. กิจกรรมด้านกีฬา จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาเล่นกีฬาเพื่อสุขภาพพลานามัย การพัฒนาตนเอง และเป็นการฝึกให้นักศึกษามีน้ำใจนักกีฬา

๕. กิจกรรมด้านนันทนาการ จัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินเพื่อพัฒนาจิตใจ อารมณ์ และสังคมให้นักศึกษา

สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัคราพร สุขทอง, กล่าวว่า กิจกรรมนักศึกษา ว่ากิจกรรมทั้งหลาย ที่สถาบันจัดให้แก่บัณฑิตหรือส่งเสริมให้นักศึกษาจัดกันขึ้นเองตามความสนใจและด้วยความสมัครใจของนิสิตเพื่อพัฒนานิสิตในทุกๆ ด้านนอกเหนือไปจากสิ่งที่มีบังคับตามหลักสูตรโดยไม่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษา กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นต้องเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของสถาบันและ ได้รับความเห็นชอบ การดูแลเอาใจใส่จากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้บริหารสถาบัน^{๑๐๘} ซึ่ง วิจิตร ศรีสะอาด กล่าวว่าระบบการศึกษาไม่ว่าระบบใด เรื่องกิจกรรมนิสิตเป็นเรื่องที่สำคัญเพราะเป็น องค์ประกอบส่วนหนึ่งที่จะทำให้เป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์ทุกด้าน^{๑๐๙}

ดังนั้น สรุปได้ว่าสภาพแวดล้อมด้านกิจกรรมนักศึกษา จึงหมายถึงกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนโดยตรง นักศึกษาร่วมกันจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษาโดยทั่วไปให้การสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษา เพื่อให้กิจกรรมนักศึกษาเป็นกิจกรรมที่มีคุณภาพมีคุณประโยชน์ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนานักศึกษาให้ เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์การจัดกิจกรรมของนักศึกษายังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและ ประเทศชาติอีกเป็นอันมาก กิจกรรมนักศึกษาจึงมีความสำคัญต่อทั้งนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษา และประเทศเป็นอย่างมาก

---

^{๑๐๘} สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัคราพร สุขทอง, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๒ มกราคม , ๒๕๖๒

^{๑๐๙} วิจิตร ศรีสะอาด, **หลักการอุดมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑.

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนนักศึกษา สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๒) เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมายได้แก่ ผู้บริหาร คณาจารย์ประจำหลักสูตร พระสงฆ์ และนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต จำนวน ๕๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๒ หลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนาพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผลการศึกษา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสแบ่งมิตรเป็น ๒ ประเภท คือ มิตรเทียม ได้แก่ คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว คนดีแต่พูด คนหัวประจบ คนที่เป็นเพื่อนชักนำไปในทางเสื่อม และมิตรแท้ ได้แก่ มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ นอกจากนี้พระพุทธเจ้าตรัสถึงคำว่า บัณฑิต สหาย สัตบุรุษ ธีรชน ซึ่งจัดอยู่ในลักษณะของมิตรแท้ด้วยเช่นกัน ความเป็นมิตรแท้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่อายุ รุ่นเดียวกัน หรือเพื่อนที่ดีในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงเพื่อนที่คอยช่วยเหลือ เกื้อกูล แนะนำ ชักจูง ช่วยบอกช่องทางด้วยปัญญา และเป็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งพระพุทธเจ้าเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ในขณะเดียวกันผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรย่อมดำรงตนอยู่ในจิตที่มุ่งเน้นหลักธรรมอันเป็นพื้นฐานที่เป็นประโยชน์สูงสุดในการทำหน้าที่ต่อผู้อื่น คุณสมบัติพิเศษที่เป็นพื้นฐานแห่งคุณธรรมประจำตน เรียกว่า “กัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ” คือ ความเป็นคนน่ารัก เป็นที่เคารพของคนทั่วไป มีความรู้ประสบการณ์ มีภูมิปัญญาอย่างแท้จริง รู้จักพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย มีความอดทนต่อการว่ากล่าวจากผู้อื่น มีความสามารถถลงเรื่องราวได้อย่างล้าลึก และไม่ชักนำไปในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ในขณะเดียวกันกัลยาณมิตรต้องประกอบด้วยคุณสมบัติที่ถึงพร้อม ๘ ประการ คือ ความศรัทธา การฟัง การสำรวมกาย วาจา ใจ การเสียสละ มีความเพียร มีสติ มีสมาธิและมีปัญญาให้ถึงพร้อมด้วยองค์คุณธรรมอื่นๆ ประกอบเข้าด้วยกัน เช่น พรหมวิหารธรรม ได้แก่ ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หรือ สปัจริยธรรม ได้แก่ การรู้จักเหตุรู้จักผล รู้จัก

ตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล หรือสังคหวัตถุธรรม ได้แก่ ทาน (การให้) ปิยวาจา (คำไพเราะ) อตถจริยา (ความประพฤติที่เป็นประโยชน์) สมานัตตตา (ความเสมอภาค) โดยใช้โยนิโสมนสิการ คือ การคิดด้วยปัญญาอย่างแยบคายที่เป็นสัมมาทิฐิ ฉะนั้น เมื่อบุคคลใดคบกับภักษณมิตรที่มีความสัมพันธ์กันด้วยจิตสองดวง ที่ไม่มุ่งเพียงผลประโยชน์ฝ่ายเดียว ดังกล่าวมานี้ ย่อมได้รับอานิสงส์ประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ ประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฐฐิ ธัมมิกัตถะ) ประโยชน์สุขในภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) และประโยชน์ อันสูงสุด คือ พระนิพพาน (ปรมัตถะ)

๕.๑.๒ สภาพการนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ความเข้าใจเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักสูตรให้เข้าใจก่อน ดำเนินการจัดการเรียนการสอนจัดทำหรือจัดหาสื่อ และนวัตกรรมทางการศึกษาใหม่ๆ มาใช้กับนักเรียนหรือนำนักเรียนศึกษานอกสถานที่จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญครบทุกวิชา และสอนตามแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาวิธีการสอนให้หลากหลาย โดยเน้นวิธีสอนแบบมีส่วนร่วม มุ่งให้นักเรียนรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา ให้นักเรียนเกิดองค์ความรู้ด้วยตนเองพัฒนาตนเองในการแสวงหาความรู้อยู่เป็นประจำ เพื่อพัฒนาความรู้และศักยภาพของตนเองเกี่ยวกับวิชาที่สอนศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ด้านบุคลากร ด้านผู้เรียน อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้มากขึ้น เพื่อจะได้ทราบความจำเป็นและความต้องการในการจัดการเรียนการสอนมีการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาจัดการเรียนการสอนของนักเรียนให้ตรงตามหลักสูตรในแต่ละช่วงชั้นที่จะดำเนินการจัดการเรียนการสอนศึกษาการปลูกฝังค่านิยมทางสังคมของนักเรียน จากผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อม อันจะเป็นเหตุจูงใจของนักเรียน เพื่อจะได้พัฒนาทั้งด้านภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ

ด้านศึกษา จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักศึกษาได้รู้จักคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนด้วยตนเองให้มากยิ่งขึ้นส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม โดยให้นักเรียนได้ฝึกวางแผนการ ทำงานการปฏิบัติตามแผนหรือขั้นตอนการทำงานรวมถึงส่งเสริม กระตุ้นให้นักเรียนได้ประเมินผลสำเร็จของผลงานด้วยตนเองให้คำชี้แนะแก่นักเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมอย่างใกล้ชิดเพื่อให้นักเรียนมีความมั่นใจในการทำงานมีการออกแบบการเรียนการสอนให้หลากหลาย เพื่อผู้เรียนจะได้เกิดองค์ความรู้ สนใจไม่เบื่อ และตั้งใจในการศึกษาศึกษาสื่อทางเทคโนโลยีทางการศึกษาช่วยในการสอนที่มีหลากหลายรูปแบบ เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้นเน้นกิจกรรมที่นำเอาไปใช้ในชีวิตประจำวันให้มากขึ้นให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญและนำไปใช้ได้จริง

ด้านหลักสูตร มีการพัฒนาการศึกษาหลักสูตรอย่างละเอียดเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษามีการจัดทำคู่มือเอกสารประกอบการใช้หลักสูตรมีการนำสาระและมาตรฐานหลักสูตรไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับผู้เรียนให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นไปตามวิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้อง

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ดำเนินการสอนโดยการจัดกิจกรรมการเรียนสอนให้ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาสาระสำคัญของวิชาที่สอนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สังคมสถานการณ์ในสังคมที่นักเรียนอยู่และสภาพการณ์ปัจจุบัน และมีการปรับปรุง

อย่างต่อเนื่องดำเนินการสอนแบบเป็นขั้นตอน จัดสถานที่ให้เอื้อต่อการเรียน จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เน้นกิจกรรมที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันให้มาก ให้นักเรียนได้เห็นความสำคัญและนำไปใช้ได้จริงมีทักษะการสอน และเทคนิคการสอนความเข้าใจและเข้าถึงนักเรียนความเป็นกันเอง เพื่อสามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ดีขึ้นมีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งนักวิชาการได้นำเสนอไว้สามารถนำมาใช้จัดการเรียนการสอนได้ตามวัตถุประสงค์และทักษะพิสัย ตามความเหมาะสมจัดการเรียนการสอนให้ครบตามเนื้อหาเน้นการปฏิบัติ ตามบริบทสถานที่ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยยึดเป้าหมายที่ต้องการหรือพึงประสงค์เป็นหลักในการดำเนินการจัดการเรียน เพราะนักเรียนในปัจจุบันนั้นต้องเข้าใจตามทันนักเรียนและควรจัดกิจกรรมให้เข้าทันยุคทันสมัยอบรมเทคนิคการสอนที่หลากหลาย จัดอบรมการผลิตสื่อการเรียนการสอน และวิธีใช้ เทคนิคการนำเข้าสู่บทเรียน และเน้นการปฏิบัติหรือการนำไปใช้เน้นทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม การศึกษาเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานที่และการมีส่วนร่วมของนักเรียน เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจ

ด้านสื่อการเรียนการสอน มีการแก้ปัญหาความไม่เพียงพอของสื่อหาสื่อที่มีความหลากหลายเพื่อให้พอเพียงต่อความต้องการของผู้ใช้มีการจัดทำสื่อให้มาตรฐานและคุณภาพเหมาะสมสำหรับผู้เรียนมีการประยุกต์ใช้สื่อจากธรรมชาติ เช่น วัสดุในชุมชน แหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเข้าอบรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการผลิตสื่อ นวัตกรรม เช่น บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน

ด้านการวัดผลประเมินผล การวัดประเมินผลอยู่ตลอดเวลา ทั้งในและนอกสถานศึกษา และทั้งครู นักเรียน อย่างต่อเนื่องตามสภาพจริงมีการตรวจสอบหาข้อบกพร่อง และปัญหาของนักเรียน ทั้งก่อนและหลังเรียน มีการวัดผลและประเมินผลระหว่างเรียน มีการวัดผลและประเมินปลายภาคเรียนสุดท้ายนำผลการประเมินไปปรับปรุงให้ดีขึ้นปรับเกณฑ์การวัดผลประเมินให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ของกระทรวงศึกษาธิการดูจากพฤติกรรมและความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอนมีการวัดและประเมินผล โดยให้ผู้ปกครองของนักเรียนหรือเพื่อช่วยในการประเมิน จะได้ครอบคลุมเนื้อหาและวัดได้ตรงวัตถุประสงค์ควรใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการวัดผล และควรมีการประเมินพฤติกรรมอันพึงประสงค์ด้วยมีการประเมินผลในแต่ละบทเรียน เมื่อมีการสอนจบแต่ละบทเรียน มีการวัดผลเชิงคุณภาพพฤติกรรมนักเรียนควบคู่การสอน เพื่อพัฒนาจิตใจนักเรียนให้มีความนอบน้อมยิ่งกว่าเดิม คำพูดจาดีขึ้นกริยาเรียบร้อยขึ้นกำหนดระเบียบ แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลที่มีความเป็นเอกภาพทั้งโรงเรียนส่งเสริมให้ครูได้พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐานอยู่เสมอและส่งเสริมให้มีการนำผลการวัดและประเมินผลของนักเรียนที่ได้นำมาจัดระบบสารสนเทศให้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกในการอ้างอิงตรวจสอบ และใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน

๕.๑.๓ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครู ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครูศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ด้านภาวนาโย (ความน่าเจริญใจ) ด้านวจนิกขโม (ทนต่อถ้อยคำ) ด้านวัตตา (รู้จักพูดให้เหตุผล) ด้านโนจัญฐานเน นิโยชเย (ไม่ชักนำไปในอฐาน) ด้านคัมภีร์ยจจะ กะถัง กัตตา

(ແດລງເຣື່ອງລຳລືກໄດ້) ດ້ານຄຸ (ນຳເກຣພ) ແລະດ້ານປິໂຍ (ຄວາມນຳຣັກ) ຢູ່ໃນຣະດັບມາກທີ່ສຸດ ຕາມລຳດັບ ເມື່ອພິຈາຣນາຄວາມຄິດເຫັນຣາຍດ້ານ ຜລກາຣວິຈັຍພວວ່າ

ດ້ານປິໂຍ (ຄວາມນຳຣັກ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ເປັນບຸຄຄທີ່ຍົມແຍ້ມແຈ້ມໄສ ມີກາຣແຕ່ງກາຍສຸກາຣ ເຣຍໂຣຍເອມາສະສມ ມີບຸຄຄິກາຣາຣທີ່ດີ ຄລ່າວທັກທາຍອຍາ່ງສນິທສນມເປັນກັນເອງ ຮູ້ສິກສບາຍໃຈອຍາກ ສນທນາຫຣືໄຕ່ຄາມດ້ວຍ

ດ້ານຄຸ (ນຳເກຣພ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ໃຫ້ເປັນທີ່ຟິ່ງທາງກາຣສິກຂາໄດ້ ເປັນບຸຄຄທີ່ມີຄວາມ ພຣະຟຸດທິດີ ໄມ່ມີເຣື່ອງເສື່ອມເສຍ ເປັນບຸຄຄນຳເກຣພ ນຳສຣ໌ທຣາ ນຳເລື່ອມໄສ ແລະເມື່ອອຸ່ງໄກ່ລ້ເກີດ ຄວາມຮູ້ສິກສອບຸ່ງໃຈ ປລອດກັຍ

ດ້ານຄາຣນິໂຍ (ນຳເຈຣິຣຸຍໃຈ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ເປັນຜູ້ທີ່ມີຄວາມຮູ້ດີໃນດ້ານກາຣສິກຂາທັນຕໍ່ອາກ ເປີ່ຍນແປລຣ ເປັນບຸຄຄທີ່ຮູ້ຈັກປັຣັບຕນເອງໃຫ້ເຂ້າກັບສຄານກາຣນໄດ້ດີ ເປັນຜູ້ທີ່ໄດ້ຣັບກາຣຟັດນາຕນເອງ ອຍາ່ງຕໍ່ເນື່ອງ ເປັນຜູ້ທີ່ມີປຣະສບກາຣນໄດ້ດ້ານກາຣສິກຂາໂດຍຕຣງ

ດ້ານວັຕຕາ (ຮູ້ຈັກຟຸດໃຫ້ເຫຸຸຟລ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ເປັນບຸຄຄທີ່ຮູ້ຈັກຟຸດໄດ້ອຍາ່ງເອມາສະສມກັບ ກາລເຫສະ ເປັນຜູ້ທີ່ສາມາດຂຶ້ແຈ້ງໃຫ້ເຂ້າໃຈຄິງເຫຸຸຟລໄດ້ດີ ມີກາຣໃຫ້ຄຳແນະນຳຄລ່າວຕັກເຕືອນເຣື່ອງທີ່ປຸກິບັຕິ ໄມ່ຄູກຕ້ອງ ແລະເປັນບຸຄຄທີ່ສຄານສິກຂາໃຫ້ຄວາມໄວ້ວາງໃຈ

ດ້ານວຈນັກຂົມ (ທນຕໍ່ຄ້ອຍຄຳ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່ານັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ເປັນບຸຄຄເປີຕອກາສິໃຫ້ສຄານສິກຂາໄດ້ ຂຶ້ແຈ້ງຂໍ້ເທັຈຣິງ ມີຄວາມອຕທນຕໍ່ອາກຟິ່ງຄຳອບິຍາຍຂອງບຸຄຄອື່ນ ແລະມີກາຣແລກເປີ່ຍນຄວາມຄິດເຫັນ ຂຶ້ງກັນແລະກັນ ໄມ່ສະແດງອາຣມນໄຊນເຣຍ ທຸດທິງ ຫຣືອຄູກວິຟາກຣ໌ວິຈາຣນ໌

ດ້ານຄັມກິຣຸຍຈະ ກະຄັງ ກັຕຕາ (ແດລງເຣື່ອງລຳລືກໄດ້) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣ ບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມີກາຣແນະນຳຕົວ ຂຶ້ແຈ້ງວັຕຸຣສະສັກ ຄລັກເຄນທ໌ໄດ້ອຍາ່ງລະເຍີຍຕັຕເຈ້ນ ອບິຍາຍຂໍ້ຄັນພບຈາກຣ່ອງຣອຍແຕ່ລະຕົວປັງຂຶ້ໃນ ທຸກມາຕຣສຸນາຣັຕເຈ້ນ ມີກາຣສິກຂາຣ່ອງຣອຍຂໍ້ອຸມຸລຕາມສກາຣາຣເປັນຈິງຈາກກາຣສັມກາຣນ໌ ສິ່ງເກຕ ແລະ ສິກຂາເອກສາຣ໌ໄດ້ອຍາ່ງຄຣອບຄລຸມ ໃຫ້ຄຳແນະນຳຄິງຈຸດເຕ່ນ ຈຸດທີ່ຄວຣ໌ຟັດນາ ຂໍ້ເສນອແນະໄດ້ຕຣງປຣະເຕ່ນ ເປັນຣຸປຣຣມນຳໄປປຸກິບັຕິໄດ້

ດ້ານໂນຈັກຣຸຣາເນ ນິໂຍຂະເຍ (ໄມ່ຂັກນຳໃນອຣຸຣາເນ) ຂອງນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ມາຫວິທາລຳຍາຣາຣາຣັກ ສຸຣິນທຣ ພວວ່າ ນັກສິກຂາໃນລຳສູຕຣຄຸສາສຕຣບັນທິຕ ເປັນຜູ້ທີ່ມີຄວາມຂໍ້ອັດຍ໌ ໄມ່ ແນະນຳຫຣືອຂັກຈຸງໄປໃນທາງທີ່ເສື່ອມເສຍ ເປັນຜູ້ທີ່ມີຄວາມຣັບຟິດຂອບຕໍ່ອາກທີ່ຂອກເປັນນິສິຕ ແລະເປັນຜູ້ທີ່ ມີຄວາມເທິ່ຍງຕຣງ ເປັນຄລາງ ໂປຣ່ງໄສ

ผลจากการศึกษา แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ พบว่า คุณสมบัติของกัลยาณมิตรจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติภายนอก เช่น บุคลิกภาพภายนอก มีร่างกายสง่างาม เข้มแข็ง อ่อนนุ่ม วาจาไพเราะ สุขุมเยือกเย็น ล้วนแต่เป็นเครื่องผูกจิตใจเพื่อความสำเร็จในหน้าที่ บุคลิกภาพจึงมีความสำคัญมาก ดังที่กล่าวไว้ในลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า และต้องประกอบด้วยคุณสมบัติภายใน อันเป็นคุณธรรมของคนดี ธรรมของผู้รู้ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษ เรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ คือ เป็นที่รักที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็นนักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่แนะนำไปในทางเสื่อมเสีย ในขณะที่เดียวกันกัลยาณมิตรต้องถึงพร้อมด้วย ความเชื่อ (ศรัทธา) การสำรวมกาย วาจา ใจ การฟัง (สุตะ) การเสียสละ (จาคะ) ความเพียร (วิริยะ) ความระลึกได้ (สติ) ความตั้งใจมั่น (สมาธิ) ความรอบรู้ (ปัญญา) และประสานกับคุณธรรมด้านพรหมวิหารธรรม สัปปุริสธรรม สังคหวัตถุ และโยนิโสมนสิการ

ซึ่งนับว่าเป็นองค์คุณธรรมที่จำเป็นสำหรับนักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ซึ่งเป็นคำตอบที่ย้ำเตือนถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ดี โดยพระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของความเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับแรกๆ เพราะพระพุทธองค์ ทรงบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่มนุษยโลกฝ่ายเดียวจึงได้ชื่อว่าทรงเป็นกัลยาณมิตรของสรรพสัตว์ผู้เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน และทรงคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาวโลกฝ่ายเดียวเท่านั้น ถ้านักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ มีความเป็นกัลยาณมิตรจะทำให้สถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องคลายความเครียดวิตกกังวลลงได้ เพราะผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ รู้สึกสบายใจอยากสนทนาโต้ถามด้วย ได้มุ่งเน้นแบบกัลยาณมิตรที่มุ่งสร้างความน่าเชื่อถือ ศรัทธา ให้มีความไว้วางใจ และมีความเป็นมิตรต่อกัน โดยใช้วิธีการคัดเลือกและพัฒนาที่มีคุณลักษณะกัลยาณมิตรธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะสำหรับการทำหน้าที่อัน มุ่งมั่นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ไม่ได้แสดงว่าผู้นั้นจะมีกัลยาณมิตรธรรมถึงพร้อมที่จะแสดงออกมาเป็นรูปธรรมได้ เพราะการสร้างความเป็นกัลยาณมิตรธรรมต้องมาจากพื้นฐานภายในจิตใจที่ถกหล่อหลอมฝึกรวมมาด้วยองค์คุณธรรมต่างๆ มาประสานเข้าด้วยกัน เช่น พรหมวิหารธรรม สัปปุริสธรรม สังคหวัตถุธรรม โยนิโสมนสิการ ตลอดจนคุณสมบัติที่ถึงพร้อมกัลยาณมิตร ๗ ประการ เช่น ความศรัทธา การสำรวมกาย วาจา ใจ การฟัง การเสียสละ ความเพียร สมาธิและปัญญา เป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นองค์ประกอบภายใน จะเห็นว่าคุณค่าและประโยชน์ที่สำคัญของความเป็นกัลยาณมิตรก็คือ ช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าสิ่งที่ฝึกปฏิบัตินั้นสามารถปฏิบัติได้ถูกต้องและบรรลุผลสำเร็จเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

จึงกล่าวได้ว่า กัลยาณมิตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบภายนอกเท่านั้น สิ่งสำคัญคือองค์ประกอบภายในของนักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ เองที่ต้องเติมเปี่ยมด้วยองค์คุณธรรมภายในจิตใจ ซึ่งพร้อมที่จะหยิบยื่นให้ผู้อื่นด้วยการชักนำให้เกิดความเชื่อ ความเคารพ น่าเลื่อมใส น่านิยมชมชอบ เกิดความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่า “ศรัทธา” เมื่อเกิดความศรัทธาขึ้นแล้วจิตใจย่อมอ่อนนุ่มรับทุกเรื่อง ทำให้สามารถขึ้นทางความคิด ทศนคติ ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างถูกต้องที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ฉะนั้น กัลยาณมิตรจึงมีอิทธิพล ต่อจิตใจให้เกิดศรัทธา ตรงกันข้ามถ้าไม่มีศรัทธาก็จะไม่

ประทับใจ แต่สิ่งสำคัญของศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา สัมมาทิฐิ ควบคู่กันไปด้วย พระพุทธเจ้าทรงย้ำให้เห็นความสำคัญของการดำเนินชีวิตด้วยการมีกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน จะทำให้เกิดความสำเร็จทั้งคดีโลก คดีธรรม สังคม การงานและชีวิตส่วนตัวที่สุขสงบ สำหรับผู้ใดที่ประพฤติปฏิบัติตามย่อมได้รับอานิสงส์แห่งองค์คุณความเป็นกัลยาณมิตรอย่างน่าอัศจรรย์ใจ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ได้ข้อสรุปที่มีประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจสมควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

๕.๒.๑ แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตร

ระบบการเรียนการสอนทุกระดับชั้นมักประกอบด้วยจุดมุ่งหมายทางการศึกษา (เป้าประสงค์หรือวัตถุประสงค์) กระบวนการเรียนของผู้เรียน กระบวนการสอนของผู้สอน และการวัดประเมินผลการเรียนการสอน ระบบการเรียนการสอนนี้เป็นระบบต่อเนื่องเป็นวงจรกันการเรียนการสอนระดับอุดมศึกษา มีความแตกต่างจากการศึกษาระดับอื่นในแง่ที่เป็นการเน้นการแสวงหาความรู้ความจริง การเรียนการสอนจึงเป็นการพัฒนาให้เกิดทักษะ เกิดความรู้เกิดความรักและมีทัศนคติที่ดีตลอดจนมีคุณธรรมในอาชีพที่จะทำในอนาคต ปณิธานของมหาวิทยาลัยทุกแห่งต่างกำหนดอย่างสอดคล้องกันว่ามีหน้าที่บุกเบิก แสวงหา ทำนุบำรุงและถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรมให้กับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยให้เป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยสติและปัญญา มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์ที่จะออกไปประกอบอาชีพและในขณะเดียวกันก็เป็นผู้รู้จักตนเอง ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์นี่คือสิ่งที่มหาวิทยาลัยต่างเพียรมุ่งที่จะมอบให้กับนิสิตนักศึกษา โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน และได้รับคำตอบจากผลการวัดประเมิน ดังนั้น การวัดและประเมินผลจึงเป็นตัวชี้ให้เห็นปณิธานของมหาวิทยาลัยว่า ได้รับการตอบสนองมากน้อยเพียงใด ผลผลิตของมหาวิทยาลัยมีลักษณะดังที่หวังไว้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด การจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา มุ่งเน้นในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพมากขึ้นตามแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญที่ทำการสอนอยู่ในแต่ละสถาบัน แต่ในขณะเดียวกันนักการศึกษาหลายท่านก็พยายามเน้นให้เห็นความสำคัญของวิชาศึกษาทั่วไป

๑) การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความคิด จิตใจ และความประพฤติทรงมีแนวคิดที่มุ่งพัฒนาความคิด จิตใจ และความประพฤติของคนเป็นสำคัญ

๒) การจัดการเรียนรู้แบบเรียนรู้ด้วยตนเอง แนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองโดยการต่อยอดความรู้

๓) การจัดการเรียนรู้ตามต้นแบบที่ดี เน้นวิธีสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามต้นแบบที่ดี แล้วนำมาทำการศึกษาเพิ่มเติมเพื่อค้นหาความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

การจัดการเรียนรู้แบบรู้เหตุ รู้ผล และรู้ประโยชน์ สะท้อนแนวคิดให้รู้จักการคิดพิจารณาถึงเหตุ ผล และประโยชน์ที่จะได้รับ การจัดการเรียนรู้แบบพัฒนาปัญญาและจิตวิญญาณ การจัดการ

เรียนรู้เพื่อพัฒนาคนให้ครบทุกด้าน ทั้งทางด้านปัญญาและจิตวิญญาณและสามารถนำความรู้ทั่วไปของตนไปประยุกต์ใช้ในวิชาชีพและการดำเนินชีวิตของตนที่ดีได้ การจัดการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เพื่อให้สามารถนำความรู้ในสาขาวิชาหนึ่งไปใช้กับอีกสาขาหนึ่ง หรือ นำไปใช้กับงานที่ปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม การจัดการเรียนรู้แบบรอบรู้ทั้งทางกว้างและทางลึก มุ่งให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุผล และความสัมพันธ์เกี่ยวกันของศาสตร์วิทยาการสาขาต่างๆ โดยมองเห็นความจริงแท้ที่เป็นเหตุผลและคุณค่า การจัดการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ เพื่อให้สามารถนำความรู้ในสาขาวิชาหนึ่งไปใช้กับอีกสาขาหนึ่ง หรือนำไปใช้กับงานที่ปฏิบัติ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม การจัดการเรียนรู้แบบรอบรู้ทั้งทางกว้างและทางลึก มุ่งให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุผล และความสัมพันธ์เกี่ยวกันของศาสตร์วิทยาการสาขาต่างๆ โดยมองเห็นความจริงแท้ที่เป็นเหตุผลและคุณค่า การจัดการเรียนรู้แบบรู้หลักเหตุผล จัดเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจในหลักเหตุผล สามารถมองเห็นเหตุผลและความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันสามารถนำวิชาความรู้ในวิชาทั่วไปมาประยุกต์ใช้ในวิชาชีพของตน สามารถประยุกต์ใช้ และแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยใช้หลักการของเหตุผลเป็นสำคัญ การจัดการเรียนรู้แบบรู้สากล จัดการเรียนรู้เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสมดุลในความเป็นสากล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม การจัดการเรียนรู้แบบรู้ทฤษฎีปฏิบัติ สะท้อนให้เข้าใจถึงการเลือกใช้หรือนำความรู้ ความคิดและทฤษฎี มาใช้ในสภาพอย่างมีเหตุผลสามารถมองเห็นความสัมพันธ์และความเหมาะสม ทั้งความคิดและการกระทำ

การจัดการเรียนรู้แบบรู้วิธีคิด ทำทฤษฎี และนำไปสู่ปฏิบัติ การใช้หลักวิชาและวิธีการ ปฏิบัติการสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ดี ชี้นำให้เห็นถึงกระบวนการและแนวทางวิธีการคิด การทบทวนทฤษฎี และการนำไปสู่ปฏิบัติเป็นลำดับขั้นตอนชัดเจน การจัดการเรียนรู้แบบเน้นกระบวนการ ชี้นำให้เห็น กระบวนการปฏิบัติตนปฏิบัติงาน และสะท้อนให้นำไปปฏิบัติ อย่างเป็นลำดับและมีขั้นตอนชัดเจน การจัดการเรียนรู้แบบปฏิบัติการ การลงมือปฏิบัติที่ดี คือการฝึกให้ชินจนเป็นนิสัยและสามารถกระทำตัวเองโดยอัตโนมัติ การจัดการเรียนรู้ตามศักยภาพ สะท้อนถึงการพัฒนาผู้เรียนตามอัตภาพและศักยภาพของแต่ละคนที่มีอยู่ของแต่ละคน การจัดการเรียนรู้แบบทางเลือก ทรงสะท้อนความคิดว่า การดำรงชีวิตของคนแต่ละคนนั้น ต่างก็มีความหมาย มีความสำคัญ มีอิสระ และต้องสามารถเลือกใช้ และเลือกปฏิบัติได้เป็นอย่างดี การจัดการกระบวนการเรียนรู้จึงต้องมุ่งเน้นให้มีทางเลือก ที่ให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้อะไรได้ตามความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียนเพื่อความเป็นตัวของตัวเองและความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้แบบค้นพบด้วยตนเอง สะท้อนถึงการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถค้นพบและกระทำการด้วยตนเอง ตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของตน

๕.๒.๒ แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดเตรียมกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่จะเอื้อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมปัจจัยเหล่านี้เป็นที่เข้าใจของคณาจารย์ผู้เกี่ยวข้อง และนำไปใช้ในการเรียนการสอนแต่ละด้าน มีดังนี้

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาด้านนี้เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมและปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามกาลเทศะ ทัศนคติ และวุฒิภาวะในการตัดสินใจ

การพัฒนาจะรวมถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี การวิเคราะห์และสะท้อนพฤติกรรมของตนเอง และของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ กัน การอภิปรายเป็นกลุ่มในเรื่องความขัดแย้งทางความคิดอย่างง่ายๆ และที่ซับซ้อนมากขึ้น จะช่วยให้นักศึกษาเห็นค่านิยมของตนเองได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและเกิดความคิดโดยใช้หลักการทั่วไปว่าสิ่งที่ตนเชื่อควรเป็นแนวทางกำหนดพฤติกรรมของตนเองได้ หลักในการถ่ายทอดการเรียนรู้ จะต้องมีการอภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นไปได้ต่างๆ รวมถึงสถานการณ์ที่นักศึกษาจะต้องเผชิญในชีวิตประจำวันและในการทำงานแม้ว่าผลการเรียนรู้ด้านนี้อาจถูกจัดเป็นรายวิชาใดรายวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ควรใช้ทุกโอกาสในการเสริมการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ในทุกรายวิชาที่สอนรวมทั้งการจัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

การแสวงหาความรู้ ปัจจัยสำคัญ คือ การจัดสภาพรวมอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างและเนื้อหาสาระ ในการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้า และเมื่อมีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นควรจะเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่จัดไว้แล้ว และเชื่อมโยงกับความรู้เดิมของนักศึกษาเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจและนำมาใช้ การใช้เครื่องมือช่วยจำ และการทบทวนเนื้อหาที่สำคัญเป็นระยะๆ จะช่วยให้มั่นใจได้ว่าข้อมูลนั้นจะอยู่ในความทรงจำได้ในระยะยาว

การพัฒนาทักษะทางปัญญา คือ การพัฒนาความคิดรอบยอด รวมทั้งหลักการทางทฤษฎี และการฝึกปฏิบัติการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆ เป็นลำดับขั้นตอนตามแผนที่วางไว้ และต้องฝึกปฏิบัติในหลายสถานการณ์รวมทั้งที่คล้ายคลึงกับสถานการณ์ที่คาดว่าจะใช้ได้ในอนาคตเพื่อช่วยในการถ่ายทอดความรู้และนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ตามความเหมาะสม การพัฒนาความสามารถในการกำหนดและใช้ทักษะทางปัญญา ในการแก้ไขปัญหาใหม่ๆ ที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อนจำเป็นต้องมีการทำงานในการแก้ปัญหาแบบปลายเปิดโดยให้ความช่วยเหลือในการจำแนกแยกแยะ และการประยุกต์ใช้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อเป็นการพัฒนาความสามารถในการคิดและแก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์นักศึกษาคควรฝึกให้สามารถสะท้อนกระบวนการคิดของตนเอง เมื่อพบกับงานใหม่ๆ ที่ท้าทายและสามารถพัฒนาการจัดการกลยุทธ์ในการคิดของตนเองเมื่อต้องแก้ไขประเด็นปัญหาในลักษณะต่างๆ

แนวทางการส่งเสริมและการพัฒนาทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบปัจจัยสู่ความสำเร็จ คือ การมีโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มและได้รับข้อมูลป้อนกลับต่อผลการทำงานที่สร้างสรรค์ ข้อมูลป้อนกลับดังกล่าวจะมีประสิทธิภาพสูงสุด ถ้านักศึกษาได้วิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองในสภาพแวดล้อมที่เอื้อ และสามารถพัฒนาเป็นหลักในการแสดงพฤติกรรมของตนเองการพัฒนาความสามารถและความรับผิดชอบสำหรับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องมอบหมายงานให้นักศึกษาที่จะพัฒนาและกระตุ้นความสามารถเหล่านั้นด้วยความมุ่งหวังให้มีผลงานที่ก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ **ทศนา แคมมณี** อธิบายว่า นอกจากผู้สอนต้องจัดเตรียมกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่จะเอื้อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัว และได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนครูควรลด

บทบาทของตนเองลง เปลี่ยนบทบาทจากการถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้อำนวยความสะดวก ช่วยให้
ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ^๑ ซึ่งสอดคล้องกับไพฑูรย์ สินลา
รัตน์ ระบุว่า การสอนในสถาบันอุดมศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ในแนวใหม่ ที่เป็น
แนวสร้างสรรค์ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างจริงจัง เพื่อให้กระบวนการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาเน้น
กระบวนการของการผลิตและการสร้างอย่างแท้จริง ด้วยการส่งเสริมให้การเรียนการสอนเน้นไปที่การ
เรียนรู้ด้วยตนเอง ดำเนินการสอนอย่างสร้างสรรค์ กล่าวคือ ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ให้
เรียนรู้ด้วยตนเอง ให้ผู้เรียนรู้จักสร้างและพัฒนาความรู้และให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และวิพากษ์
ความรู้^๒

๕.๒.๓ แนวทางการเสริมสร้างการอบรมตามหลักพุทธศาสนา

วิถีชีวิต ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมและนิสัยของบุคคลในการใช้เวลาชีวิตประจำวัน โดยเป็น
การกระทำของบุคคลอย่างมีรูปแบบที่คงที่และเป็นแบบแผนที่สอดคล้องกัน โดยบุคคลจะรู้ตัวว่าได้
เลือกที่จะกระทำสิ่งนี้บ่อยครั้งกว่าที่จะกระทำอย่างอื่น ๆ วิถีชีวิตของบุคคลได้รับอิทธิพลจากภายนอก
และภายในตนเอง จากภายนอก คือ คนอื่นสังคม ประเพณี และสถานการณ์ปัจจุบัน ส่วนภายใน
ตนเอง คือ ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม ความต้องการการยอมรับหลักปฏิบัติจากครอบครัว โรงเรียน
ศาสนา เป็นต้น วิถีชีวิตแบบพุทธ

ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง การประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันของบุคคลที่มี
ความสอดคล้องตามหลักความเชื่อและการปฏิบัติของพุทธศาสนา เช่น การนำหลักความเชื่อ และการ
ปฏิบัติมาประกอบการตัดสินใจในการเลือกอาชีพ เลือกการคบเพื่อน เลือกกระทำกิจกรรมในยามว่าง
เลือกวิธีพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมผิดศีลธรรมใน
สถานการณ์ต่างๆตอบแทนแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ กตัญญูรู้คุณท่านกตเวทิตอบแทนหรือสนอง
คุณท่าน พระครูศรีสุตโสภณ(เงิน ชาติเมธิ) ได้ขยายความว่า กตัญญูหมายถึง การสำนึกในบุญคุณ
ของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น นับเป็นภาวะทางจิตใจ ส่วนกตเวทิตอบแทน หมายถึง การตอบแทนคุณเป็นการแสดงการ
ตอบแทนคุณผู้อื่นหรือสิ่งอื่น แสดงออกมาทางภายนอกทั้งทางการกระทำและการพูด ดังนั้นกตัญญู
จึงจัดเป็นมโนกรรม ส่วนกตเวทิตอบแทนจัดเป็นกายกรรมและวจีกรรมความกตัญญูกตเวทิตอบแทนเป็นคุณธรรม
พื้นฐานที่ทุกๆ คนควรมีในระดับต้นๆ เป็นธรรมอันเป็นมงคลข้อที่ ๒๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้
ความกตัญญูกตเวทิตอบแทนเป็นตัวบ่งชี้พื้นฐานที่บ่งบอกถึงลักษณะความเป็นคนดีตามหลักคำสอนของ
พระพุทธศาสนา เป็นบ่อเกิดของคุณธรรมอื่นๆและเป็นฐานช่วยเกื้อหนุนส่งเสริมให้คนกระทำความดี
ยิ่งขึ้นไป เป็นคุณธรรมของสัตบุรุษ กล่าวคือ บุคคลที่มีความกตัญญูกตเวทิตอบแทนจะแสดงพฤติกรรมตอบ
แทนคุณต่อบุคคลหรือสังคมหรือสิ่งอื่นๆ โดยไม่ต้องมีการบังคับควบคุม นับเป็นการกระทำหน้าที่ของ

^๑ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตราจารย์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์
ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๐

^๒ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, อุดมศึกษาไทยในอุดมศึกษาโลก, (กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

ตนเองเป็นบทบาทที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ความกตัญญูทศเวทซึ่งแสดงออกถึงการรู้จักหน้าที่ของตนเอง และมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงจัดเป็นคุณลักษณะหนึ่งซึ่งช่วยเกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติตน สอดคล้องกับกฎจริยธรรมและหลักเกณฑ์ของสังคม^๓

การฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนวพุทธกับกลุ่มนักศึกษาโดยเปรียบเทียบระหว่าง นักศึกษากลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนวพุทธ และนักศึกษากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมด้านการบริหารจิตตามแนวพุทธ ในกระบวนการฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนว พุทธประกอบด้วย กิจกรรมปฐมนิเทศ กิจกรรมภาคปฏิบัติ กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมฐานคุณธรรม ซึ่ง เป็นการทบทวนและฝึกวิธีการไหว้ และการกราบอย่างไทย เพื่อฝึกมารยาทไทยในการทำความเคารพ อย่างไทย กิจกรรมการสวดมนต์กิจกรรมการปฏิบัติสมาธิภาวนา ในการเดินจงกรมการนั่งสมาธิ และ กิจกรรมการเจริญเมตตาภาวนากิจกรรมภาคทฤษฎี กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการบรรยาย ธรรมเพื่อให้ความรู้หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตในชีวิตประจำวันในเรื่อง อานิสงส์การฟังธรรมเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักในคุณค่าของการเป็นผู้ฟังที่ดี และ ประโยชน์ที่จะได้จากการฟังธรรม พุทธประวัติ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้สะท้อนคิดเกี่ยวกับพุทธ ประวัติเพื่อมีความศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้า กฏแห่งกรรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีความรู้ความ เข้าใจและตระหนักในผลของการกระทำของตนเอง มิตร และศัตรู ของการปฏิบัติหรือพละ และ นิวรรณ์ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้มีความรู้ความเข้าใจและมีกำลังใจที่จะเพียรปฏิบัติต่อไป พระคุณแม่ เป็นการชมดีวีดี เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้สะท้อนคิดจากการชมเรื่องสั้นเกี่ยวกับแม่ และได้รับลึกถึงคุณของพ่อแม่ อานิสงส์ของศีลเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ตระหนักเห็นคุณค่าของ การมีศีลและการรักษาศีล๗) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำบุญ ๑๐ วิธีและ กระดาษชีวิต เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้สะท้อนคิดจากกิจกรรมในการวางแผนเพื่อสู่เป้าหมายใน การใช้ชีวิตในอนาคตของตน และการฝึกอบรม ผลวิจัยพบว่า ภายหลังการฝึกอบรมการบริหารจิตตาม แนวพุทธ นักศึกษากลุ่มทดลองที่ได้รับการฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนวพุทธ มีจิตลักษณะทางพุทธ ๒ ด้าน คือ ความศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องกรรม ลักษณะทางพุทธ ๔ ด้าน คือ การ ปฏิบัติตนตามหลักบุญสิกขา การใช้ชีวิตในวิถีชีวิตแบบพุทธความกตัญญูรู้คุณต่อบุคคล และความ กตัญญูรู้คุณต่อแผ่นดินสูงกว่านักศึกษากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนวพุทธ จึงยืนยันได้ว่า ชุดฝึกอบรมการบริหารจิตตามแนวพุทธในงานวิจัยนี้สามารถเสริมสร้างจิตลักษณะทาง พุทธด้านความศรัทธาในพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องกรรม และลักษณะทางพุทธด้านการปฏิบัติตน ตามหลักบุญสิกขา การใช้ชีวิตในวิถีชีวิตแบบพุทธ ความกตัญญูรู้คุณต่อบุคคล และความกตัญญูรู้คุณ ต่อแผ่นดินของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาได้จริงนอกจากนี้ผลจากงานวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับผลจาก งานวิจัยอื่นๆ ที่ศึกษาผลของการฝึกอบรมพัฒนาจิตในรูปแบบต่างๆ ที่ส่งผลดีต่อผู้รับการฝึกอบรมใน ด้านต่างๆตามลักษณะของการฝึก เช่น งานวิจัยของรมณีย์ อาภาภิรมและคนอื่นๆ ซึ่งศึกษาผลของ

^๓ พระครูศรีสุตโสภณ (เงิน ชาติเมธี), “ความกตัญญูทศเวทในฐานะคุณธรรมค้ำจุนสังคมจากมุมมอง พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๙).

การฝึกอบรมพัฒนาจิตตามแนวทางมหาสติปัญญา ๔ ของบุคลากรวัยทำงานพบว่า มีการเพิ่มขึ้นของประสิทธิภาพในการทำงานด้านวุฒิภาวะทางปัญญา ทางสังคม และทางอารมณ์ ซึ่งศึกษาผลของการทำสมาธิแบบฝึกสติและแบบผ่อนคลาย พบว่า ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของความมั่นคงทางอารมณ์^๕

การฝึกอบรมการทำสมาธิแบบเมตตาภาวนาส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของความเอื้ออาทรต่อบุคคลอื่น การฝึกอบรมการทำสมาธิแบบฝึกสติส่งผลต่อการลดลงของความซึมเศร้า ความวิตกกังวล และความเครียด และงานวิจัยของสุภาภรณ์ พงศธรบริรักษ์ พบว่า การปฏิบัติสมาธิภาวนาแบบการฝึกสติของเยาวชนส่งผลต่อการมีสติ และมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น^๕ ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การฝึกอบรมพัฒนาจิตในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การฝึกอบรมบริหารจัดการตามแนวพุทธในงานวิจัยนี้ หรือในงานวิจัยอื่นๆ ที่กล่าวมา ล้วนก่อให้เกิดผลดีต่อผู้รับการฝึกไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเยาวชน กลุ่มนักศึกษา กลุ่มบุคคลวัยทำงาน กลุ่มวัยผู้ใหญ่ ดังนั้นในการพัฒนาคุณภาพของบุคคลไม่ว่าจะเป็นวัยใดๆ ก็ตาม แนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ คือ การฝึกอบรมพัฒนาจิต หรือการฝึกอบรมบริหารจัดการ โดยพัฒนาเป็นชุดฝึกอบรม หรือชุดกิจกรรมการฝึกอบรม หรือรูปแบบการฝึกอบรม ทั้งนี้ควรพิจารณาและพัฒนาให้เหมาะสมกับบุคคลในวัยต่างๆ และสอดคล้องกับบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ด้วยความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพทางจิตใจที่ดีของบุคคลจะส่งผลต่อการมีพฤติกรรมที่ดีของบุคคลสืบไป

๕.๒.๔ แนวทางการเสริมสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

จากการศึกษาวิเคราะห์ห้องปฏิบัติการสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยไทย พบว่าบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอน และพฤติกรรมของอาจารย์เกี่ยวกับการสอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางวิชาการของนักศึกษา ฉะนั้น ในการจัดการเรียนการสอน และการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน เพื่อให้ศึกษามีความรู้ ความสามารถ และนำความรู้ไปปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้สอนถือว่าเป็นส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

๓) การสร้างค่านิยมในตัวผู้สอน

การสร้างค่านิยมในตัวผู้สอนให้สูงขึ้นในหมู่ของนักศึกษาจะทำได้ ดังนี้ คือ

(๑) เข้าใจปัญหาของนักศึกษา สนใจนักศึกษาเป็นรายบุคคล

(๒) แสดงออกเป็นกันเองกับนักศึกษาขณะสอน

(๓) แสดงออกซึ่งความไม่ลำเอียง

(๔) สุภาพอ่อนโยน แต่หนักแน่นมั่นคง

^๕ รมณีย์ อาภาภิรม และคนอื่นๆ, “ผลของการพัฒนาจิตที่มีต่อประสิทธิภาพในการทำงาน”, รายงานการวิจัย, (คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๔๖).

^๕ สุภาภรณ์ พงศธรบริรักษ์, “ผลการพัฒนาสติของเยาวชนในศูนย์ฝึกและอบรมเด็กและเยาวชนเขต ๗ เชียงใหม่ด้วยกระบวนการปฏิบัติสมาธิภาวนา”, ปริญญาานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

- (๕) รู้ในสิ่งที่จะสอน และสร้างความสนใจในสิ่งที่จะสอนนั้น
- (๖) ทำ ตัวเป็นแบบอย่างทั้งทางด้านการพูดจาปราศรัย และการอ่อนน้อมถ่อมตน
- (๗) เข้มงวดในเรื่องการมอบหมายงาน ใช้เหตุผลในการพิจารณาคุณภาพของงาน
- (๘) ทำตัวให้ภาคภูมิใจ
- (๙) มีความเป็นมิตร และมีอารมณ์ขัน

สรุปลักษณะสำคัญของครูอาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาที่ดี มี ๓ ด้าน ดังนี้

๑) ภูมิรู้ ลักษณะของครูที่ดีในด้านนี้ได้แก่ คุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความสามารถทางด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนการเป็นผู้มีสติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เป็นต้น ภูมิรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู ได้แก่ การสอนดีและปกครองดี สามารถอธิบายได้รวบรัดชัดเจน สอนสนุก ทำเรื่องที่ยากให้ง่ายได้ ควบคุมชั้นเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย เป็นต้น

๒) ภูมิธรรม ลักษณะของครูที่ดีในด้านนี้ได้แก่ การประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้งกาย วาจา และใจ นอกจากนี้ครูต้องมีจรรยาบรรณและคุณธรรมสูงซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตากรุณา ยุติธรรมและมานะอดทน เป็นต้น

๓) ภูมิฐาน ลักษณะของครูที่ดีในด้านนี้ได้แก่ บุคลิกภาพดี รูปร่างท่าทางดี แต่งกาย สะอาดเรียบร้อย พูด จาไพเราะนุ่มนวล นำเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น

บทบาทหน้าที่ของครู อาจารย์ผู้สอน มีมากกว่าการเป็นผู้ให้ความรู้ หรือผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ให้แก่ผู้เรียน ครูในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้ทันต่อความก้าวหน้า ทั้งทางวิทยาการ และสังคมอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์

เนื่องจากองค์ประกอบหลายประการ โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านที่ไม่ใช่สติปัญญา เพราะองค์ประกอบทางด้านนี้มีผลให้ผู้เรียนที่มีสติปัญญาเท่ากัน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันออกไป องค์ประกอบที่ไม่ใช่ด้านสติปัญญาซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการออกกลางคันของผู้เรียนมีหลายองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การให้บริการต่างๆ แก่ผู้เรียน นโยบายการบริหารงานของมหาวิทยาลัย และสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ฯลฯ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านการให้บริการต่างๆ แก่ผู้เรียน

การให้บริการนักศึกษาในด้านต่างๆ ของมหาวิทยาลัยเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้นักศึกษามีความสุข ได้รับความสะดวกปราศจากความกังวล ทำให้สามารถใช้เวลาในการศึกษาได้อย่างเต็มที่ การให้บริการนักศึกษาจะทำให้การจัดการศึกษาในระบบอุดมศึกษาบรรลุเป้าหมายยิ่งขึ้น เพราะการให้บริการนักศึกษาจะเกี่ยวข้องกับการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนนโยบาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับและวินัยต่างๆ โดยตรง ซึ่งการให้บริการควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและควรเป็นการพัฒนาการศึกษาในทุกๆ ด้าน

โสภณ ผ่องชัยกุล ได้ศึกษาวิเคราะห์ห้องค์ประกอบสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยกับกลุ่มนิสิต นักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานคร ๕ แห่ง พบว่า การให้การบริการสิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการทางวิชาการ เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ ทางวิชาการ ซึ่งสามารถช่วยในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย ช่วยนักศึกษาแก้ปัญหาที่จำเป็นและอุปสรรคต่อการเรียนและเป็นการพัฒนานักศึกษาในด้านสังคม อารมณ์ ร่างกายและจิตใจ^๖

๒. ด้านการบริหาร

ระบบการบริหาร เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการศึกษา ถ้าระบบบริหารที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้อย่างเต็มที่ ระบบบริหารที่ดีต้องให้สถาบันมีอิสระในการดำเนินงาน เข้าใจลักษณะของการอุดมศึกษา ในด้านที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนลักษณะการเรียนการสอนซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในระดับอื่น นอกจากนี้ยังต้องมีความสามารถในการบริหารบุคคลในสถาบัน สร้างระบบบริหารให้มีความยุติธรรมและเปิดโอกาสให้ได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การงานทั่วกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการสอนต้องเป็นการสอนเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้และความคิดที่แตกฉานไม่ส่งเสริมเฉพาะการท่องจำ มีการประสานงานระหว่างสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้เกิดความรู้ทั้งภายนอกและภายใน

๓. ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน

หลักสูตรและการเรียนการสอนจะทำให้สถาบันการศึกษามีคุณภาพ เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางของการศึกษาและต้องมีส่วนประกอบที่สำคัญอีกหลายปัจจัยประกอบกันโดยการเรียนการสอนเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งด้วย ปัจจัยและองค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เช่น การเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจความสามารถและนำไปปฏิบัติให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การจัดหลักสูตร พฤติกรรมการสอนของผู้สอน รวมถึงการนำสื่ออุปกรณ์การสอนที่ดีมีคุณภาพมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตลอดจน สัมพันธภาพของผู้เรียนผู้สอนสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนทั้งสิ้น

๔. ด้านสถานประกอบการ

สถานประกอบการ เป็นผู้ให้ความรู้และทักษะทางด้านปฏิบัติ ทักษะพื้นฐานและทักษะเฉพาะสาขาอาชีพ โดยมีครูฝึกของสถานประกอบการนั้นเป็นผู้ฝึกวิชาชีพให้ แต่บางสถานประกอบการยังขาดบุคลากรที่มีคุณสมบัติหรือคุณวุฒิ (Master) ซึ่งส่งผลให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะจากการทำงานจริงน้อยลง การที่ผู้เรียนออกฝึกปฏิบัติจะเป็นการเริ่มเรียนในสถานที่ใหม่ ผู้เรียนอาจเกิดความหวาดกลัวต่อสิ่งแวดล้อมใหม่ ดังนั้น ผู้ดูแลเรื่องการฝึกประสบการณ์ต้องให้ความรัก ความอบอุ่น ความเป็นกันเอง หากผู้รับผิดชอบขาดการเอาใจใส่ต่อผู้เรียนจะทำให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสถาบัน

^๖ โสภณ ผ่องชัยกุล, ปัญหาการออกกลางคันของนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาตรีคณะวิทยาศาสตร์ , ๒๕๒๓).

สังคม เกิดความหวาดกลัว รู้สึกว่ากฎ ระเบียบข้อบังคับมากมาย ทำให้เบื่อหน่าย เกิดความคับข้องใจ และไม่มีความมั่นใจ ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ฝ่ายสถานศึกษาต้องการคุณภาพด้านการศึกษาของนักศึกษา แต่ฝ่ายสถานประกอบการต้องการคุณภาพงานของนักศึกษา ดังนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ นักศึกษาจะได้รับความกดดัน นอกจากนี้สถาบันการศึกษาบางแห่งยังมีปัญหาซึ่งเกิดจากข้อตกลงของสถานศึกษาที่กำหนดให้สถานประกอบการเป็นผู้ดูแลและรับผิดชอบฝึกอาชีพ รับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการเรียนการสอน ควบคุมเรื่องการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หลักเกณฑ์ วิธีการส่งผลให้สถานประกอบการบางแห่งปฏิเสธที่จะรับนักศึกษาเข้าฝึกงาน นอกจากนี้ ยังมีปัญหาในส่วนของสถานประกอบการเองที่มีความไม่พร้อมในส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่รองลงมา เช่น สภาพแวดล้อม สถานที่ตั้ง บริเวณ อาคารฝึกงาน สถานที่หรือห้องปฏิบัติงาน แสงสว่าง สิ่งตกแต่ง อาคารสถานที่ อาจารย์ถึงความสะดวกสบายในสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องสุขา ห้องอาหาร ฯลฯ เป็นต้น^๗

๕. ด้านการฝึกงานในสถานประกอบการ

การฝึกงานเป็นการฝึกฝนหรือฝึกวิชาชีพให้ผู้เรียนได้เกิดทักษะในการปฏิบัติพัฒนาความรู้ ความสามารถ โดยเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและปฏิบัติด้วยเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์และเทคนิคต่างๆ ในการทำงาน รวมถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัย ตามความประสงค์หรือแรงจูงใจที่ทำให้ผู้เรียนมีรายได้และความหวังในการประกอบอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการฝึกงาน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง ซึ่งมีข้อเสนอแนะที่ควรปรับปรุงจากผลการวิจัยและจากทัศนคติของผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) ควรให้มีการจัดกระบวนการสอนให้เป็นระบบ เข้าใจง่ายเพื่อนักศึกษาจะได้มีความเข้าใจมากขึ้น และควรให้ผู้สอนดูแลนักเรียนอย่างทั่วถึงเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนมากขึ้น พร้อมทั้งมีแนวนโยบายในการจัดการบวนการสอนให้เป็นระบบต่อเนื่องด้วยแผนยุทธศาสตร์ ทางการศึกษาโดยการกำหนดกระบวนการเรียนการสอนที่พร้อมกัน มีแนวนโยบายที่ชัดเจนสามารถที่จะทำให้การสอนให้เป็นไปในระบบและในแนวเดียวกัน

๒) ผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เรียน ควรมีเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้เรียนควรมีการเตรียมพร้อมก่อนเรียน คือมีแผนการศึกษาที่ชัดเจน เป็นแผนพัฒนาที่พร้อมที่จะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดจนกำหนดให้มีการกำหนดเวลาเรียนที่ชัดเจน เป็นแนวเดียวกัน

^๗ เอกสารสรุปการสัมมนาของนักเรียนระบบทวิภาคีและสถานประกอบการณ วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี วันที่ ๗ มกราคม ๒๕๔๔).

๓) ควรศึกษาแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ อย่างเร่งด่วนและควรให้หน่วยงานอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อการบริหารจัดการที่ดีด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาควรพิจารณาดำเนินงานและประสานงานสนับสนุนการสร้างเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐและภาคเอกชนในการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อเพิ่มศักยภาพและเครือข่ายงานวิจัยให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๒. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาควรบริหารและวิเคราะห์ระบบข้อมูลสารสนเทศอุดมศึกษาเชิงนโยบายและเชิงลึกเผยแพร่ข้อมูลให้มีความทันสมัยถูกต้องแม่นยำเพื่อประกอบการตัดสินใจ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑ ควรวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักธรรมความเป็นกัลยาณมิตรของนักเรียนหรือเยาวชน หรือประชาชนไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๒ ควรวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หลักกัลยาณมิตรที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของสถาบันอุดมศึกษา

๓. ควรวิจัยการศึกษารูปแบบการใช้หลักกัลยาณมิตรที่ส่งผลความสุขให้กับนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ** ปี ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

_____. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ปกรณ์วิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณ์วิเสส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **แนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕.

กรมวิชาการ. **คู่มือหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑** (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕.

กรมสามัญศึกษา. **เขตการศึกษา ๘. “เอกสารประกอบการสอน ชุดพัฒนาการนิเทศชุดที่ ๔.”** ฝึกวิทยายุทธ, ๒๕๓๕.

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑).

กาญจนา คุณารักษ์. **การออกแบบการเรียนการสอน**. (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร) ๒๕๓๓.

โกสินทร์ รังสยาพันธ์. **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร : ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. สำนักงาน. แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๒
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.กรุงเทพมหานคร :
สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน,๒๕๕๑.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. **หลักสูตรครุศาสตร
บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา (๕ ปี) หลักสูตรปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๕๙.๒๕๕๙.**

ทิศนา แคมมณี. รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย.กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๑

นพพงษ์ บุญจิตราดุล. **หลักการบริหารการศึกษา.**กรุงเทพมหานคร : นิพิศการพิมพ์, ๒๕๔๙.

บุญชม ศรีสะอาด. **การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ.** มหาวิทยาลัยสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.

๒๕๓๓.

_____ .**การวิจัยเบื้องต้น.**กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชมรมเด็ก,๒๕๓๕.

ประกาศรี สีอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม.**กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ประเวศ วะสี. **วิสัยทัศน์กระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน.**วารสารวิชาการ,๒๕๔๒.

ปราชญา กล้าผจญ. **คุณธรรมจริยธรรมผู้นำรัฐ.**กรุงเทพมหานคร: ก.พลการพิมพ์จำกัด, ๒๕๖๑.

ปาน จันทราบุตร. **ศีลธรรมกับปัญหาเยาวชน.**กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองรัตน์การพิมพ์,๒๕๒๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
(กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖).

_____ .**พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ.**พิมพ์ครั้งที่ ๘. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๕๒.

_____ **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ ๕ (กรุงเทพ: โรงพิมพ์การศาสนา)

_____ .**ธรรมนุญชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,๒๕๔๖.

_____ .**หลักธรรมกับแนวคิดในการผลิตบัณฑิต.**กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา, ๒๕๕๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,** พิมพ์ครั้งที่๒๗,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

_____ .**พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์,** พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

พระภาวนาวิสุทธิคุณ. (เสริมชัย ชยมงคล). **ตอบปัญหาธรรมปฏิบัติ.**กรุงเทพมหานคร : เอช ที พี
เพรส, ๒๕๔๒.

พระมหาสนอง ปัจใจภาณี. **มนุษย์กับสังคม.**กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เอกทีพีปริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ.**มงคลชีวิต ฉบับธรรมทายาท.** พิมพ์ครั้งที่ ๙. ปทุมธานี: บริษัทฐานการ
พิมพ์, ๒๕๔๑.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**.กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยข้าราชการพลเรือน สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ๒๕๓๗.

พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต). **เพื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์. **หลักการสอนแบบเน้นการวิจัย (Research -Based Teaching) ในระดับอุดมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ไพรัช ถิตย์ผาด. **การประเมินผลการปฏิบัติงานเชิงยุทธศาสตร์ในหน่วยงานทางการศึกษาและสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔.

ยนต์ ชุ่มจิต. **ความเป็นครู**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๖.

เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การประเมินโครงการ แนวคิด และแนวปฏิบัติ**. (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัย การศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

รายงานการประเมินตนเอง ระดับสถาบัน วงรอบปีการศึกษา ๒๕๖๐ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

วศิน อินทสระ. **หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธนอักษรการพิมพ์, ๒๕๔๑.

วิชัย วงษ์ใหญ่. **กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุริยวิทยาสาน, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงษ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. **มงคลยอดชีวิต เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๖.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. **พระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.

สาโรช บัวศรี. **จริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

สุขุมล เกษมสุข. **การปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

สุชีพ บุญญาภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๔.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฒนมหาเถระ). **สัมมาทิฐิตตามเถราธิบายของท่านพระสารีบุตร**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖..

สุพัตรา สุภาพ. **นักบริหารการทำงานพฤติกรรมมนุษย์จิตวิทยาอุตสาหกรรม**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมนิติ, ๒๕๓๖.

สุวิมล ว่องวานิชและคณะ. **ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๙.

อำนวยการ. **เอกสารประมวลความรู้ เรื่อง หลักทฤษฎี แนวคิดงานวิจัย สำหรับใช้เป็นฐานความรู้ในการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารความรู้ในสถาบันการอาชีวศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๔๘.

อุทุมพร จามรมาน. **การประกันคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานเอกสารประกอบการอบรมโครงการประกันคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน ณ โรงแรมเพชร จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพมหานคร: ฟีนนี่พับ บลิซซิ่ง, ๒๕๔๓.

(๒) คุษณินิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

กรรณิกา เจริมเทียนชัย. “การพัฒนารูปแบบการประเมินประสิทธิผลองค์กรของวิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษณินิพนธ์บัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

กฤษฎา ศรีจันฮอด. “ศึกษาครูและหลักกัลยมิตรธรรม ๗ ในพระไตรปิฎก”. **สารนิพนธ์คุษณินิพนธ์บัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๗

จามรี ศรีจันท์. “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะจิตอาสาเชิงพุทธบูรณาการของนักเรียน ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาคอนแก่น เขต ๕”. **คุษณินิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรคุษณินิพนธ์บัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ชาญ สุวรรณวงษ์. “การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ ๒ ตามการรับรู้ของครู”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙.

ชาญชัย อาจิมสมาจาร. **บรรยากาศในชั้นเรียนและการจูงใจนักเรียน**. วารสารวิชาการ, ๒๕๔๔.

เชิดชู กาฬวงศ์. **ทำอย่างไรให้เด็กชอบมาโรงเรียน**. วารสารวิชาการ. กรมวิชาการ, ๒๕๔๕.

ดวงเดือน พันธุ์นาวิน. **รายงานการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในประเทศไทยและต่างประเทศ**. ทูลอดหนุนการวิจัย ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน).

ดำริ บุญชู. **การจัดกระบวนการเรียนรู้**. วารสารวิชาการ. ๙(๑) ๒๕๕๖):

- ดิเรก วรรณเศียร. “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๕).
- ทีศนา แคมมณี. “การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : CIPPA MODEL.” **วารสารครุศาสตร์**. ๒๕๔๒ : ๒.
- ธีระ รุญเจริญ อ่างใน สมาน อัศวภูมิ. **การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก**. (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ม.ป.ป.).
- นลิน บุญเรือง. ปัญหาการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการพบกลุ่มวิธีเรียนทางไกล สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดยโสธร. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒)
- นวลจิตต์ เขาวีร์ติพงศ์. การจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษา. **วารสารวิชาการ**. ๑๐(๓). ๒๕๔๕): ๙.
- นัฐญาพร ดุษฎี. “การศึกษาสภาพการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕.
- นิตยา ใจดาบ. “ความสัมพันธ์เชิงคาโนนิกอกระหว่างองค์ประกอบด้านลักษณะของนักเรียนสภาพแวดล้อมทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ในโรงเรียน รัฐบาลกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- นิพนธ์ จิตต์ภักดี. ขวัญเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติงาน. **สารพัฒนาหลักสูตร**. ๙๑(๒). ๒๕๓๘). หน้า ๑๙-๒๐
- เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ์. แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนสร้างเพื่อเด็ก มิได้สร้างเพื่อใคร. **วารสารวิชาการ**. ,๒๕๔๔) : ๒๙
- บุญส่ง หาญพานิช. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- บุญส่ง หาญพานิช. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- บุญสม เจนใจ. **สามัคคีธรรม**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- ปฏิคม พงษ์ ประเสริฐ. “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมและการบริการในโรงเรียนเทศบาลสังกัดเทศบาลเมืองนครนายก”. **สารนิพนธ์ กศ.ม.**(การบริหารการศึกษา). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ภายเอกสาร, ๒๕๕๐.

- ปฎิคม พงษ์ ประเสริฐ. “การศึกษาการจัดการสภาพแวดล้อมและการบริการในโรงเรียนเทศบาลสังกัดเทศบาลเมืองนครนายก”. **สารนิพนธ์ กศ.ม.**(การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ :บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.
- ประดิษฐ์ ชื่นบาน^๑ “การปลูกฝังจิตลักษณะทางจริยธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวในระบบอุดมศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ของประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การพัฒนากุมิภาค (การศึกษาและการจัดการภูมิปัญญา)** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๕.
- ปรีชา สุคนธ์มาน. พัฒนาค้นด้วยการศึกษา. **วารสารวิชาการ**. ๓(๑) ๒๕๕๕): ๘.
- พรจิต พิระพัฒน์กุล. “การศึกษาสภาพแวดล้อมในการเรียน กรณีศึกษา : สถาบัน เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตอุเทนถวาย”. (กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ๒๕๕๓.
- พรพจน์ พจน์พัฒนาพล. (๒๕๕๘). “การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.
- พรพจน์ พจน์พัฒนาพล. (๒๕๕๘). การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๑. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.
- _____ . “การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนวัดเทพนิมิต สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี:บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๘.
- พระครูปริยัติปัญญารัตน์ (โสภรรณ ธนปญโญ/เศรษฐา). “ศึกษาวัฒนธรรมการให้เชิงพุทธในสังคมไทย”. **สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูวรเจตยาภิรักษ์ (นิรันดร์ กลยาณธมโม) “รูปแบบการส่งเสริมการธรรมในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระมหาทองพูน สติสมปโน (เสื่อเขียว). “การคบมิตรในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาธัมม ชุตติโก. “ศึกษาเปรียบเทียบมิตรภาพในพุทธปรัชญาเถรวาทกับอริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม. “พระพุทธรเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสุพัฒน์ กลยาณธมโม^๑. “พระพุทธรเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู”

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พันธ์ วิหคโต อ่างใน อรรถธรรม รัตนวงศ์. “การศึกษาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครนายก”. กศ.ม. (การศึกษาปฐมวัย). (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑).

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์. **คู่มือนักศึกษาประจำปีการศึกษา๒๕๖๑**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.มปป.

ราตรี ลภะวงศ์. “การศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนอรัญประเทศจังหวัดสระแก้ว”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๙

_____ “การศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนอรัญประเทศจังหวัดสระแก้ว”. **วิทยานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๙.

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารคุณภาพทั้งองค์การของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **ดุชนิพนธ์การศึกษาดุชนิพนธ์บัณฑิต**. มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๘.

เลิศศักดิ์คำปลิว. “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของโรงเรียนขนาดเล็กสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต ๑”. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** (การการศึกษา). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๑.

ศุภลักษณ์ เศษระพานิช . “การนำเสนอรูปแบบการนาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล”. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. สาขาการบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๔).

สมทรง สรรพสาร. “การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนบ้านคูเต๋ออำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๔๗.

สมาน ปรีชา. “การพัฒนาการปฏิบัติงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนโรงเรียนเมวดีพิทยาคม อำเภอมะยวดี จังหวัดร้อยเอ็ด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ร้อยเอ็ด เขต ๓”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต** (มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม, ๒๕๔๘).

สมาน อัครภูมิ. “การใช้วิจัยพัฒนารูปแบบในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก”. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี. ม.ป.ป..

- สมุทร ชำนาญ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่บริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน”. **ดัชนีนิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๖.
- ลำอานค์ จันทนตรี. “รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนักเรียน ตามแนวพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนหนองม่วงวิทยาการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๒๖”. **ดัชนีนิพนธ์พุทธศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- สุนันท์ สุขสวัสดิ. “สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลในทัศนะของนักศึกษาแพทย์”. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.
- สุนันท์ สุขสวัสดิ. “สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลในทัศนะของนักศึกษาแพทย์”. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหารการศึกษา). (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. **รูปแบบแหล่งเรียนรู้ด้านคุณธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน**. (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม) สำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๐.
- สุพล อนามัย. “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ของนักเรียนโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๑”. **สารนิพนธ์ กศ.ม.** (การบริหาร การศึกษา). (กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๙.
- สุภัทรา เสงวณิชย์. “การรับรู้ภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๑และพฤติกรรมประหยัดของบิดามารดาและบุตรวัยรุ่น. **การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกจิตวิทยาพัฒนาการ** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๑.
- สมิตรา ชิตามร. “ทัศนะของนิสิตที่มีต่อสภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ”. **ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.** (การอุมศึกษา). กรุงเทพมหานคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖.
- สุวิมล ว่องวานิช. นงลักษณ์ วิรัชชัย และพฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. **รายงานการวิจัยโครงการเร่งสร้างคุณลักษณะที่ดีของเด็กและเยาวชนไทย**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๕๐.
- อรพันธุ์ ประสิทธิ์รัตน์. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพแวดล้อมทางการเรียนของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน, ๒๕๔๕.
- อรุณชัย กัณทภา. “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษาอำเภอชะอำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”. **วิทยานิพนธ์ ค.ม.** สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๘.

อรุณชัย กัณฐภา. “การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา
อำเภอชะอำ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต ๒”. วิทยานิพนธ์ ค.ม. สถาบัน
ราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๘.

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

กลุ่มผู้บริหาร

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์, ปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง รองอธิการบดี ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัมพาพรรณ พงศ์ผลาดิสัย, รองอธิการบดี ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไร จันทมัตตการ, คณบดีคณะครุศาสตร์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัคราพร สุขทอง, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ๑๒ มกราคม,

๒๕๖๒

กลุ่มคณาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตและสาขาวิชาสังคมศึกษา

สัมภาษณ์นางวนพร พาหะนิชัย, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๓๐ มกราคม,

๒๕๖๒

สัมภาษณ์ดร.จันทน์ จันทร์เขียว, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ ๒๙ มกราคม,

๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.อิทธิวัตร ศรีสมบัติ อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางเสาวคนธ์ สาเอี่ยม, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาปฐมวัย ๒๙ มกราคม,

๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวอรนุช แสงสุข อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๙ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.ชาติรี เกษโพหนอง อาจารย์ประจำสาขาสังคมศึกษา ๒๘ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.พีรวัส อินทวิ, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๘

มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวอัญญา บุษายันต์, อาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๗

มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายบุญทัน พาหา อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวพัชรี เขตต์จะโป๊ะ, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาประถมศึกษา

๒๗ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายภูมิ สารทสินธุ์ , อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา ๒๖ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.อ.บุญโต นาดี, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาเทคโนโลยี

สารสนเทศและสื่อสารการศึกษา ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พงษ์พันธ์ พึ่งตน ,อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา ๒๖

มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายกิตติพิศักดิ์ จันญาไชย อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ว่าที่ ร.ต.ไพฑูรย์ ทองสุข, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์อ.อรุณธิดา สีเชียงหา, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคณิตศาสตร์ ๒๒ มกราคม, ๒๕๖๒

กลุ่มนักวิชาการ

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์ , มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ๑๑ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นายปลา สะอาดเอี่ยม ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแกน้อย อำเภอเมืองสุรินทร์

๑๗ มกราคม, ๒๕๖๒

กลุ่มพระสงฆ์

สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยสีโล ป.ธ.๙) ผศ.ดร., เจ้าคณะวัดสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระครูปริยัติกิจธำรง, รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระครูปทุมสังฆการ, เจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ ๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระครูสิริปริยัติสาทร, เจ้าอาวาสวัดเทพสุรินทร์ ๑๔ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระมหาสมพงษ์ ฐิตจิตโต, อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ๑๔ มกราคม, ๒๕๖๒

กลุ่มนักศึกษา

สัมภาษณ์นางสาวชฎารัตน์ ทานวัน นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวสุนันทา ควรมี นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายปฏิวัติ จงเกษิ นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายธวัชชัย ศรีดาจันทร์ นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวกฤติยาณี งามล้วน นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายนันทกร สมเพ็ช นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวพิมพ์ฤดี ไกล้สุข นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวจิตรา แก่นสาร นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นายวันชนก สังสะนา นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวสวพัชร แก้วสาย นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางสาวทักษพร นรชาติ นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ น.ส จันทร์จิรา เจริญศรี นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวเพชรรัตน์ ทองทา นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวเสาวลักษณ์ สุขจิตร นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวจิรภรณ์ มะโนรัตน์ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวพิมพ์มณี ถิ่นฉลาด นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวชนากานต์ เหมือนพร้อม นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวนริศรา เรืองไกลนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวจุฑามาศ นามสมบัติ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นายวุฒิพงศ์ แก้วพวง นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นายจักรกฤษณ์ สลับศรี นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นายพีระวุฒิ พิมพ์ทอง นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒
 สัมภาษณ์นางสาวณิชารีย์ ไต้ะนาคนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต ๒๗ มกราคม ๒๕๖๒

๒. ภาษาอังกฤษ

Good, Carter V, **Dictionary of Education**, New York : McGraw – HallBook Company Inc, 1973.

Harry & Bowin, **Human Resources and Technology**, (Manchester University, UK. Human Resources), Employment [volume 2]

Megginson, Leon C. **Personnel : A Behavioral Approach to Administration**. (Homewood: Richard D Irwin,1969.

Mondy&Noe, **HumanResources Development**. (Lts.Technological Dimension,1986.

Nadler, Leonard, **Designing training program : The critical events model**. Reading, Mass. Addison– Wesley, 1982.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์

แบบสังเกตเพื่อการวิจัยคุณูปการ (ปริญาเอก)

เรื่อง แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรให้นักศึกษาในหลักสูตรครู
ศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นแบบสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงเชิงคุณภาพ ชนิดปลายเปิด
ให้อิสระแก่ผู้ตอบ เกี่ยวกับข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตร เพื่อประกอบใน
การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรให้นักศึกษาในหลักสูตรครูศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ในระดับคุณูปการบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ ในการตอบแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ทุกข้อตามความเป็นจริง ทั้งนี้
คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานแต่ประการใด และการนำเสนอผลการวิจัยนี้
จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยเท่านั้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาสภาพนักศึกษาหลักสูตรครูศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏสุรินทร์
- ๒ เพื่อศึกษาหลักกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนา
- ๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครูศาสตร
บัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

คณะกรรมการควบคุมคุณูปการ

๑. พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
๒. พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.	กรรมการ

นิสิตผู้ศึกษาวิจัย: นายธงไชย สุขแสวง

แบบสัมภาษณ์

เรื่องแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

คำชี้แจง

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้บริหาร.ประธานหลักสูตรหรืออาจารย์ประจำหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิต /พระสงฆ์ /นักวิชาการอบรมด้านคุณธรรม และนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต

๒. แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้น

ตอนที่ ๒ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเบื้องต้น

๑. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ .....
๒. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง
๓. เพศ   ( ) บรรพชิต   ( ) ขาววาส
- ๔.สถานภาพ ( ) ผู้บริหาร   ( ) อาจารย์ประจำหลักสูตร   ( ) นักวิชาการ
๔. สถานที่สัมภาษณ์ .....
๕. วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ ..... เวลา.....น.

ตอนที่ ๒ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

๒.๑ แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาหลักสูตร ครุศาสตรบัณฑิตตามหลักกัลยาณมิตร ๗

๑.ปิโย – น่ารัก (ในฐานะที่วางใจและสนิทสนม)

๑) แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตรโดยสอดแทรกคุณธรรม

.....
 .....

๒) แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....

๓)แนวทางการเสริมสร้างการปลูกฝังอบรมตามหลักธรรมพุทธศาสนา

.....
.....

๔) แนวทางการเสริมสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

.....
.....

๒. ครู – นำเคารพ (ในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย)

๑) แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตรโดยสอดแทรกคุณธรรม

.....
.....

๒) แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....

๓)แนวทางการเสริมสร้างการปลูกฝังอบรมตามหลักธรรมพุทธศาสนา

.....
.....

๔) แนวทางการเสริมสร้างการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

.....
.....

๓. ภาวนีโย – นายก่อง (ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)

๑) แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตรโดยสอดแทรกคุณธรรม

.....
.....

๒) แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....

๓)แนวทางการเสริมสร้างการปลูกฝังอบรมตามหลักธรรมพุทธศาสนา

.....
.....

๔) แนวทางการเสริมสร้างการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

.....
.....

๔. วตฺตา – รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี)

๑) แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตรโดยสอดแทรกคุณธรรม

.....
.....

๒) แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....

๓) แนวทางการเสริมสร้างการปลูกฝังอบรมตามหลักธรรมพุทธศาสนา

.....
.....

๔) แนวทางการเสริมสร้างการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

.....
.....

๕. วจนกฺขโม – อดทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆอยู่เสมอและสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ)

๑) แนวทางการเสริมสร้างการเรียนการสอนตามหลักสูตรโดยสอดแทรกคุณธรรม

.....

.....
.....

๒) แนวทางการเสริมสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร

.....
.....

๓) แนวทางการเสริมสร้างการปลูกฝังอบรมตามหลักธรรมพุทธศาสนา

.....
.....

๔) แนวทางการเสริมสร้างการสร้างแรงบันดาลใจโดยสภาพแวดล้อม

.....
.....

๒.๓ ข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับแนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตร
ครุศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

.....
.....

ขอขอบคุณที่ท่านได้อำนวยความสะดวกให้ข้อมูลในการวิจัย

นายธงไชย สุขแสง

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ข

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘-๗๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๖๑๓๒.๑/๖๗๘

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงไชย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำดุขงฎินิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการควบคุมดุขงฎินิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีคัมภีระญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘-๗๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๖๑๓๒.๑/๖๗๘

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ดร.เรียงดาว ทวะชาลี

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงไชย สุขแสวง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชา พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำดุขฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้าง หลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการควบคุม ดุขฎีนิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขต ขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือ การศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย ของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น (บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น) โทร ๐๘๘-๗๖๐-๐๓๓๐

ที่ ศธ ๖๑๓๒.๑/ว๗๘

วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความร่วมมือเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงไชย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำดุขุฎินิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการควบคุมดุขุฎินิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ค
หนังสือขอสัมภาษณ์

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/๑๘๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร พระศรีวิสุทธิคุณ (มานพ ปิยศีโล ป.ธ.๙) ผศ.ดร., เจ้าคณะหัวัดสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงไชย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำคุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้าง
หลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการ
ควบคุมคุษฎีนิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขออนุญาตเห็นสิดได้ขอสัมภาษณ์
เพื่อการวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อกันแต่
ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา มา ณ
โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/๖๘๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก ไตสุรัตน์ ปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงชัย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้าง
หลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้ขอสัมภาษณ์
เพื่อการวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่
ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ
โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/๖๘๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร นางวนพร พาหะนิษฐ์ ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงชัย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้าง
หลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้ขอสัมภาษณ์
เพื่อการวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่
ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ
โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/๖๘๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรชัย ยศโสธร นักวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงชัย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้าง
หลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้ขอสัมภาษณ์
เพื่อการวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อกันแต่
ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนามา ณ
โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/๖๘๐

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี
อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน/เจริญพร นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย นายธงชัย สุขแสง รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๕๕๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” มีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ดังนี้ คือ ๑) พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้ขอสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างหลักกัลยาณมิตรแก่นักศึกษาในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์” ครั้งนี้ด้วยโดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้นไม่มีผลกระทบต่อกันแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ง

ภาพประกอบการสัมภาษณ์และกิจกรรม

สัมภาษณ์พระศรีวิสุทธิคุณ(มานพ ปิยสีโลโป.ธ.๙) ผศ.ดร., เจ้าคณะหัวัดสุรินทร์ ๑๓ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระครูปริยัติกิจธำรง รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์พระครูปฐมสังฆการ,ดรเจ้าคณะอำเภอเมืองสุรินทร์ ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์กนก โตสุรัตน์, ปฏิบัติหน้าที่อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัมภาพรรณ พงศ์พลาคิษฐ์ รองอธิการบดี ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง สุขทอง รองอธิการบดี ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไร จันทมัตตุการ คณบดีคณะครุศาสตร์

๑๖ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์อาจารย์ ดร.อัชราพร สุขทอง, คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑๒ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นางวณพร พาพะนิษฐ์, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

๓๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ดร.จ่านงค์ จันท์เขียว, ประธานหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขานาฏศิลป์ ๒๙ มกราคม,

๒๕๖๒

สัมภาษณ์นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

สัมภาษณ์นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ๑๐ มกราคม, ๒๕๖๒

แนวทางการเสริมสร้างการเรียนรู้การสอนในหลักสูตร
โดยนักศึกษานำเสนองานในรายวิชาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

กิจกรรมเข้าฟังปฏิบัติธรรมของนักศึกษาสาขาสังคมศึกษา

กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าสู่บทเรียนของนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมศึกษา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อผู้วิจัย	นายธงไชย สุขแสวง
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๑๗
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๓ หมู่ ๑๓ ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๑๘๐
การศึกษา	ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พธ.ม สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต พธ.บ.เกียรตินิยมอันดับ ๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มจร.รุ่นที่ ๔๔ / ๒๕๔๐ ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ปว.ค) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปริยัติโกศลวิทยา วัดกลางสุรินทร์ มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนผู้ใหญ่วัดจอมพระ - ประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านจอมพระ นักธรรมชั้นเอก พ.ศ.๒๕๓๒ สำนักเรียนวัดโพธิ์ศรีสว่างอารมณ์ จ.สุรินทร์
ประสบการณ์การทำงาน	พ.ศ.๒๕๔๑- ๒๕๔๗ ผู้บริหารและครูสอนโรงเรียนพระพุทธศาสนา วันอาทิตย์วัดพระนอนขอนม่วง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๔- ๒๕๔๖ ครูสอนโรงเรียนพลราชวิทยากร (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนธรรมเมธีศึกษา) วัดพันเตา ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๔๖- ๒๕๔๗ ครูใหญ่โรงเรียนพลราชวิทยากร พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๖ ผู้ประเมินภายนอก ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาของค์การมหาชน ๒๕๕๐ - ๒๕๕๖ นักวิชาการประจำศูนย์พัฒนาจิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ที่อยู่ปัจจุบัน

ปัจจุบัน อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
บ้านเลขที่ ๖๕๘ หมู่ ๑ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐